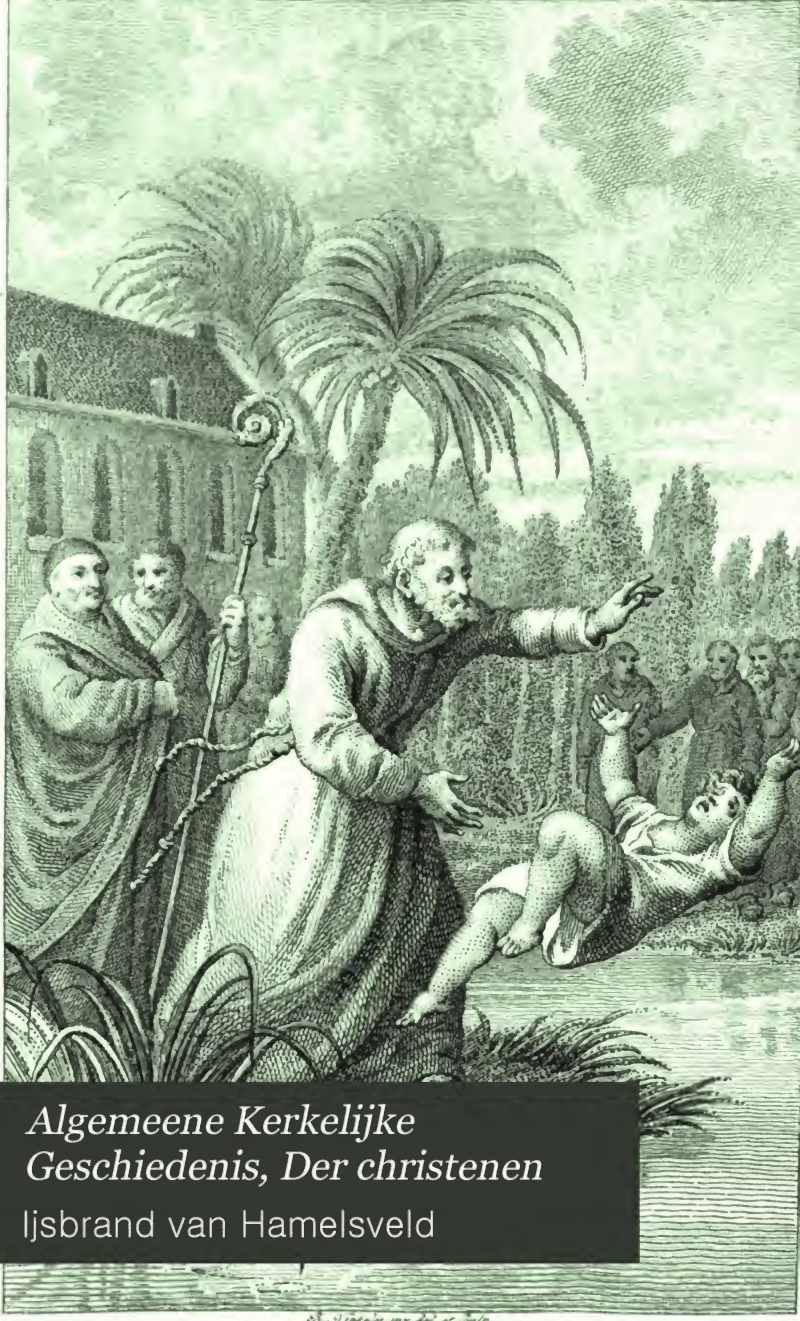

Algemeene Kerkelijke Geschiedenis, Der christenen

Ijsbrand van Hamelsveld

Digitized by Google

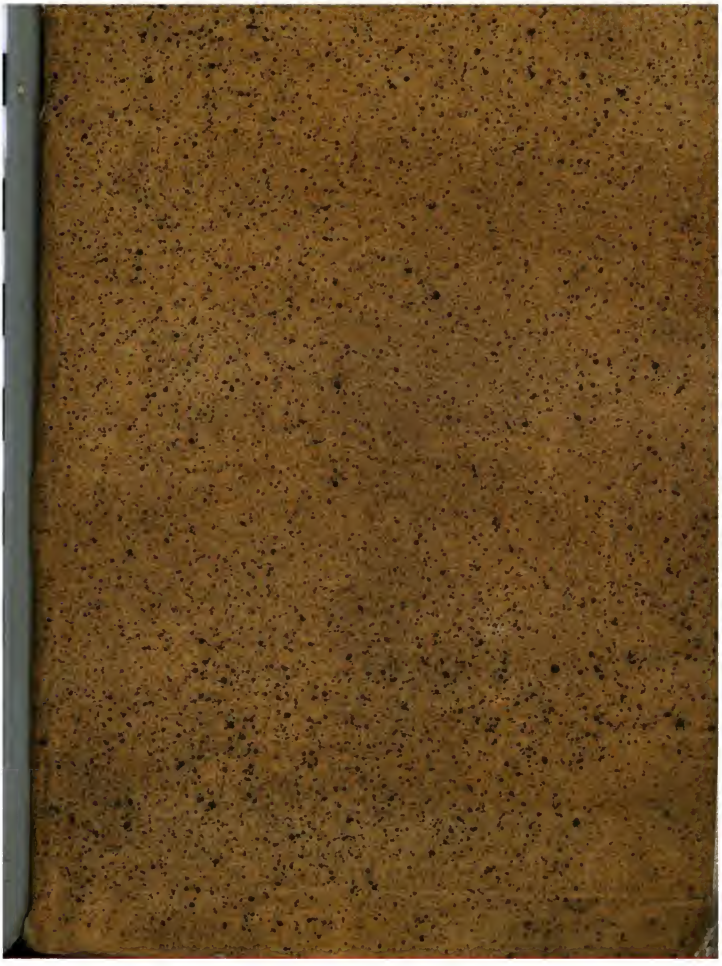
Digitized by Google

H. Eccl. 1162 c
-6
van Hamelsveld

Digitized by Google

HAMELSVELD,
KERKELIJKE
GESCHIEDENIS.
VI.

M E E N E
E L IJ K E

VOOR DEN BINDER.

Plaat I. te plaatzen tegen over . Bladz. 78.
Plaat II. te plaatzen tegen over . . 202.

<36634754530010

<36634754530010

Bayer. Staatsbibliothek

Digitized by Google

H. Eccl. 1162 c
va
-6

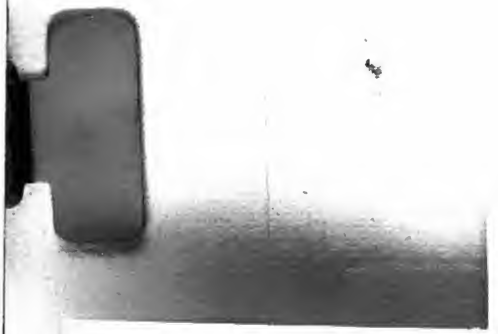

Digitized by Google

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN.

Digitized by Google

Digitized by Google

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS,

DER

CHRISTENEN,

DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

ZESDE DEEL.

MET PLAATEN.

TE HAARLEM BIJ
FRANÇOIS BOHN,
MDCCCIII.

Digitized by Google

BIBLIOTHECA
REGIA

Digitized by Google

INHOUD

VAN HET

ZESDE DEEL.

DERDE BOEK.

Bevattende het derde tijdperk; van de regeering van den Keizer KONSTANTYN den Grooten, in het begin der vierde eeuw, tot de opkomst van MOHAMMED, in de zevende eeuw.

VERVOLG VAN HET

ZESDE HOOFDSTUK.

Inwendige gesteldheid der Christen-Kerk, aanzien der Geestelijkheid, gezag der Bisschoppen, Kluizenaars, en Monniken. Toeneming van het Bijgeloof. Behandeling der Heilige Schriften enz. . . . Bladz. 1.

ZE-

Digitized by Google

INHOUD.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Godsdienst-Leer der Christenen. Geloofsbelijdenis van de tweede algemeene Kerkvergadering. Godsdienstige verschillen. Ketterijën. Berichten van aanzienlijke Kerkleeraaren. enz. 231.

KER-

KERKELIJKE GESCHIEDENIS.

DERDE BOEK.

BEVATTENDE HET DERDE TYDPERK; VAN DE REGEERING VAN DEN KEIZER KONSTANTYN DEN GROOTEN, IN HET BEGIN DER VIERDE EEUW, TOT DE OPKOMST VAN MOHAMMED, IN DE ZEVENDE EEUW.

VERVOLG VAN HET ZESDE HOOFDSTUK.

Inwendige gesteldheid der Christen-Kerk, aanzien der Geestelijkheid, gezag der Bisschoppen, Kluizenaars, en Monniken. Toeneming van het Bijgeloof. Behandeling der II. Schriften enz.

Wij besloten het voorgaande Deel dezer Geschiedenis, met het verhaal van de buitensporige stoutheid, welke de Monniken, zelfs jegens Keizers en Vorsten, oefenden, en het gezag, hetwelk zij zich bij het volk verworven hadden. Zij hadden, naamlijk, deszelfs eerbied verkregen, door de zonderlingheid van hunne Godsdienstigheid en vroomheid, welke in de buitenspoorigste dweeperij verbasterde.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Buiten soorige dweep-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Sommigen waren met *ijzeren ketenen* beladen, ten einde hun ligchaam recht gevoelig te martelen. Anderen droegen een ruige pij van *kemels-* of *geitenhair*, over welke zij een schaaps- of geiten-pels plegen te hangen; *lang haair* en *lange baarden*, *bloote voeten*, en *morsfige kleding*, en meer dergelijke met alle welvoeglijkheid strijdige zaken gaven hun in het oog des gemenen volks een voorkomen van Godsvrucht, die al het aardsche verächtte, en alleen op het Hemelsche doelde. Verstandige Kerkleeräars echter, ook zulken, die zelve Monniken waren, berispten zulke dwaasheden, en waarschuwden de Christenen daar tegen, met den warmsten ijver. „ Vloek die „ mannen," schrijft HIËRONYMUS aan zijne vriendin EUSTOCHIUM (*), „ die gij met ketenen beladen „ ziet; die, op vrouwlijke wijze, tegen de voor- „ schriften van den Apostel PAULUS, hun haair la- „ ten groejen, die een geitenbaard en zwarten man- „ tel dragen, en hunne bloote voeten aan de kou- „ de gewennen. Deze zijn louter kenmerken, (*ar- „ gumenta*,) van den Duivel (†)." CASSIANUS (§) maakt ook gewag van Monniken, die, met eenen ijver zonder verstand, de woorden van CHRISTUS: Die het kruis niet op zich neemt, en mij volgt, is mijns niet waardig, naar de letter opvattende, geduu-

zucht der Monniken.

(*) *Epist.* 22. *Tom.* I. *Opp. pag.* 93.

(†) Vergel. CHRYSOSTOM. *adv. Vituperatt. Vitæ Monast. Libr.* III. *pag.* 416. *Tom.* IV. *Opusc.* EPIFAN. *Her.* 80. *pag.* 1073-1094. enz.

(§) *Collat.* VIII. *Cap.* 3.

Digitized by Google

duurig *houten kruiſen* op de ſchouderen torſchten, en daar door ten ſpot des volks ſtrekten.

Onder alle deze ſoorten van dweepachtige buitenſporigheden, baarde geene meer opziens, dan die der zoogenoemde *Pijlaar-Heiligen*, (*Stijlitæ.*) Vele Monniken en Kluizenaars hadden, tot hier toe, op den top der bergen, in derzelver holen en ſpelonken, in graven, onder of op bomen, en in ellendige hutten, ſommigen zelfs zonder zekere verblijfplaats, gewoond (*), maar zekere SIMEON, van wien wij reeds in het voorgaande Deel (†) gewaagden, vond, in het begin der vijfde eeuw, eene nieuwe, in de daad belagchlijke, verblijfplaats uit. Op eenigen afſtand van *Antiöchië*, in *Syrië*, eenen pijlaar, op eenen berg opgericht hebbende, die naauwlijks twee ellen in den omtrek had, nam hij daar op zijn verblijf (§). Hier, gelijk EVAGRIUS ſchrijft, bootſte hij in het vleesch de levenswijze der Engelen naar, zich aan de aardſche dingen onttrekkende, en naar hooger ſtrevende, terwijl hij de natuur geweld aandeed, welke altijd tot het laage nederzinkt. In deze plaatzing, tusſchen hemel en aarde, ſprak hij tot God, hem lovende met de Engelen. Hij bracht de gebeden voor de menſchen van de aarde tot God; maar van den hemel bezorgde hij aan de menſchen hooger genade — Men kan uit deze woor-

Pijlaar-Heiligen. SIMEON *Stijlites.*

(*) SOZOMEN. *Hist. Eccles.* VI. 33.

(†) *Bladz.* 400.

(§) THEODORET. *Hist. religios. Cap.* 26. *Tom.* III. *Opp. pag.* 876. EVAGRIUS *Hist. Eccles.* I. 13.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

woorden ligtelijk afleiden, hoe SIMEON, die naar zijne verblijfplaats, *Stijlites*, de *Pijlaarbewoner* of *Pijlaarheilige*, genoemd werd, zich verbeeld hebbe, op deze wijze, nader aan den hemel te leven, welk kinderächtig oogmerk hij zeker gemaklijker zou bereikt hebben, indien hij zijn verblijf op de ſpits van eenen berg gevestigd had, maar dan zou deze nieuwigheid de aandacht der menſchen niet verwekt hebben. Thans kwam zelfs de Bisſchop van *Antiöchië*, die hem tot verſtandige gedachten te rug had behoren te brengen, hem bezoeken en bewonderen, en het avondmaal met hem gebruiken. De Monniken en Kluizenaars in de naastgelegene *Syriſche* woeſtijnen, beproefden wel, hem van zijn opzet af te brengen, maar op een wijze, die hem veelëer daar in verſterken moest. Zij zonden éénen uit hun gezelſchap aan SIMEON, om hem te vragen, waaröm hij deze nieuwe levenswijze begonnen, en die der oude Heiligen verlaten had? en hem te gelijk te bevelen, af te klimmen, en op de gewone wijze te leven. Doch zij hadden tevens dezen afgevaardigden gelast, indien SIMEON zich gehoorzaam betoonde, hem dan op zijnen pijlaar te laten, als houdende dit voor een zeker merkteken, dat hij van God zelven tot deze nieuwe oefening geleid was; maar betoonde hij zich ongehoorzaam, zoo moest de afgevaardigde hem met geweld van den Pijlaar halen. Zoo dra SIMEON van den afgevaardigden het bevel der Monniken verſtaan had, begon hij terſtond, met den éénen voet af te klimmen, waar op deze tot hem zeide: „ Wees ſtand-

vas-

„ vastig! houd u manlijk! uw ſtand is van God!" Eene zeldzame manier waarlijk, om te beſluiten, dat God hem daar toe had opgeleid, welke alleen bij Monniken kon plaats vinden, die aan deze zijne gehoorzaamheid zijne nieuwe gedaante van Godzaligheid toetſten. In het eerst had SIMEON zijnen Pijlaar bij een Monnikenverblijf opgericht; maar na negen jaren verplaatſte hij denzelven naar eenen oord, *Mandra* genoemd, hetwelk in het Grieksch eene *Schaapskooi* betekent, en op de woonplaatzen der Monniken werd toegepast, bijzonder zulken, die als ſchaapskoojen onder den blooten hemel lagen, en met eenen muur omringd waren. Hier verbleef hij tien jaren op zijnen Pijlaar, in eenen naauwen weg; zeven volgende jaren op Pijlaren van zes, twaalf, tweeëntwintig, zesëndertig ellen, en eindelijk nog dertig jaren, op eenen Pijlaar van veertig ellen hoog, willende, zegt THEODORETUS (*), op deze wijze, den hemel ſteeds nader komen; ook bracht hij het, ten laatſten, zoo ver, dat hij veertig dagen achter één vasten kon. Naar mate deze zijne moeilijke levenswijze duurde, en zijne lijdzaamheid toenam, verſpreidde zich de bewondering over zijne heiligheid, door het geheele Romeinſche Rijk. Van alle oorden vloeiden de Christenen toe, om hem te zien, zich aan zijne gebeden aan te bevelen, en van zijne wonderkracht proeven te nemen. Men bracht zieken tot hem, om die te genezen; echte lieden verwachtten, door zijne voorbid-

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Hist. relig. Tom.* III. *Opp. pag.* 882.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

door VALENS.

vrienden van luiheid, zegt de Keizer, ontſlaan zich van ambten en bedieningen in de ſteden, en begeven zich in de woestijnen, waar zij zich met de menigte der in eenzaamheid levenden, (Monazonton,) vereenigen. Indien men zulke lieden in *Egypte* vond, moesten zij uit hunne ſchuilhoeken gehaald, en genoodzaakt worden, om de dienſten te doen, waar zij toe verpligt zijn; of ten minſten, gelijk de Keizer reeds te voren bevolen had, hunne bezittingen aan die genen overlaten, die hunne dienſten, in hunne plaats, zouden waarnemen." Kort daarna gaf de Keizer eene nog ſcherper wet (*), waar bij de Monniken tot den krijgsdienst verpligt werden, ten zij *Militare*, of στρατεύεσθαι, ook van burgerlijke dienſten te verſtaan zij, onder ſtraffe van ter dood toe afgeklopt te worden; waar uit eene vervolging tegen de Monniken ontſtond, waar bij velen in het Egijptisch landſchap *Nitria*, door de ſoldaten, hun leven verloren.

De Monniken voorgeſproken en geprezen door aanzien-

Doch in ſpijt van deze en vele andere Keizerlijke wetten en bevelen, en hoe ongerijmd ook op zich zelven de dweeperijën der Monniken waren, wonnen deze ſteeds meer en meer veld; en verdonkerden, als het ware, den Geeſtelijken ſtand zelven, door-

(*) HIËRONYM. *Chron. ad. a.* 376. OROS. *Hist.* VII. 33. GOTHOFREDUS ontkent het beſtaan dezer wet, doch men leze PAGI *Crit. in Ann.* BARON. *a.* 375. *n.* 12. *ſq.* Verders zie men nopens deze vervolging der Monniken de berichten bij SOCRATES *Hist. Eccl.* IV. 71. en SOZOM. *Hist. Eccles.* VI. 19. *ſq.*

Digitized by Google

doordien vele aanzienlijke Kerkleeraaren, door hunne Predikatiën, ſchriften, vermaningen, en eigen voorbeeld, het Monnikenleven, welks buitenſporigheden zij hadden behooren tegen te werken, als de volmaaktheid der Christelijke Godzaligheid, aanprezen en voorſtonden.

lijke Kerkleeraaren.

De zoo vermaarde ATHANASIUS, Biſchop van *Alexandrië*, die het Monnikenleven het eerst in het Westen bekend maakte (*), onderſteunde hetzelve met al zijn vermogen in *Egypte*, en was een groot vriend van ANTONIUS, den Kluizenaar en Vader der Monniken (†). Meer dan ééns nam hij tot hen, in hunne woestijnen, den toevlucht, als hij door de *Ariänen* in gevaar kwam. Dus bracht hij ééns zeven jaren lang onder hen door, zijnde van hen ten hoogſten geëerbiedigd, zoodat zij, wanneer zijne vijänden hem zelfs in de woestijnen opzochten, bereid waren, om hun leven voor hem op te offeren, houdende zoodanig lijden voor meer verhevene deugd, dan alle de moeilijkheden, die zij daaglijks doorſtonden (§). ATHANASIUS daar tegen verëerde en prees de Monniken, van zijnen kant, niet minder; voornaamlijk wegens hunnen ijver tegen de leere der *Ariänen*, welke zij in *Egypte* ten ſterkſten wederſtonden. Ook ſchreef hij, op hun verzoek, eene Geſchiedenis der Ariänerij, en de onhei-

ATHANASIUS.

(*) Zie IVde *Deel*, *Bladz.* 112.

(†) Aldaar *Bladz.* 97.

(§) GREGORIUS *van Nazianzus* in eene lofreden op ATHANASIUS *Tom.* I. *Opp. Athan. pag.* 96.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

heilen, welke dezelve hem veröorzaakt had, (*Historia Arianorum ad Monachos*,) gelijk 'er in zijne werken verſcheidene opſtellen tot de Monniken betrekking hebbende, en zelfs hun levensregelen voorſchrijvende, gevonden worden, welke opſtellen echter door geleerde mannen meestäl voor onëcht worden gekeurd; bij voorbeeld, *een kort begrip der Christelijke Zedenleere*, (Συνταγμα διδασκαλιας,) *eene aanwijzing voor de genen, die gerust leven willen*, *twee Brieven* aan den Biſchop CASTOR, en een Boek *over den Maagdelijken Staat*, *of van de Geestelijke Oefening*. Doch, men heeft deze opſtellen zoo veel minder nodig, om 's mans genegenheid voor het Monnikenleven en den ongehuwden ſtaat te bewijzen, als men daar voor blijken genoeg in zijne ontwijfelbare ſchriften ontmoet. Hij bevorderde ook meermalen Monniken tot den Geestelijken ſtand, en ſtelde hen tot Biſſchoppen aan, gelijk hij dan ook den Monnik DRACONTIUS tot het aanvaarden van het Leeräar- en Biſſchops-ambt, in eenen Brief, vermaande, waar van wij te vooren reeds melding gemaakt hebben (*).

BASILIUS de Groote.

Te gelijker tijd, met ATHANASIUS, deed ook BASILIUS *de Groote*, Biſſchop van *Cæſareë*, in *Kappadocië*, zeer veel tot bevestiging en uitbreiding van het Monnikenleven. Reeds in zijne jongelings-jaaren bracht hem zijne Zuster MACRINA, die zich aan God gewijd had, en zijn eigen overleg, tot het beſluit, om de wereld te verzaken. Hij verzekert zelf,

(*) Vde *Deel*, *Bladz.* 382.

zelf, uit het Euängelie geleerd te hebben, dat men het eerst tot volmaaktheid komt, wanneer men zijne goederen verkoopt, het geld den armen geeft, en zich van de zorgen voor aardſche dingen geheel ontdoet (*). Hij reisde derhalven in *Egypte*, *Palæſtina*, en eenige nabuurige landen rond, om eenen medgezel tot deze levenswijze te vinden; terwijl hij op deze reize met verwondering vervuld werd, over de ſtrengheid, welke de Monniken en Kluizenaars oefenden. Eindelijk begaf hij zich in eene Monniks woning in *Pontus*, waar hij eenige jaaren doorbracht. Evenwel beleed hij, in eenen Brief, uit deze eenzaamheid, aan zijnen vriend, GREGORIUS van *Nazianzus* geſchreven (†), dat hij wel de ſteden, maar nog niet zich zelven, en zijne hevige begeerlijkheden, had kunnen verlaten, hoewel hij hoopte, in zijne woestijn ook daar van bevrijd te worden. Vervolgends geeft hij een bericht van de pligten van zijne levenswijze; een aanhoudend gebed, handen-werk, gepaard met Pſalmgezang, ſtille overdenkingen over zich zelven, en over de H. Schrift, de grootſte nederigheid in zijn gelaad en kleding, en de hoogſte matigheid in eten en drinken, waar toe hem eenmaal daags brood en zout met versch water, en ſomtijds eenige kruiden, en gemeene wijn, genoegzaam waren; ook matigheid in den ſlaap, die na middernacht eindigen, en voor het gebed we-

(*) *Ep.* 79. *Tom.* III. *Opp. pag.* 140. *coll.* GREGOR. *Nyſſen. Vita Macrinæ Tom.* II. *Opp. pag.* 181.

(†) *Epist.* I. *pag.* 41. *l. c.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

weder plaats maken moest. Over het geheel at hij zoo weinig, dat hij, gelijk GREGORIUS van *Nazianzus* zegt, geen vleesch noch bloed ſcheen te hebben, en evenwel ſtelde hij zich, behoeftig gekleed, voor de ſtrengſte koude bloot, en bracht geheele nachten ſlapeloos door, of ſliep op den grond, tevens den zwaarſten ligchaams-arbeid verrichtende. Eene zoo geweldige inſpanning maakte hem allengs zoo zieklijk, dat hij 'er uitzag als een doode, en nogthans zegt hij, dat God hem, door deze veelvuldige ziekten naar verdienſten kastijdde, en zich te gelijk daar door verheerlijkte, dat hij aan een zoo zwak mensch zoo groote krachten verleende (*). Eindelijk ſtichtte BASILIUS zelf eene Monniken woning in *Pontus*; en toen in de ſteden en vlekken van dit Landſchap rondreizende, wist hij een vrij aanmerklijk getal lediggangers te bewegen, dat zij alle aardſche dingen verzaakten, Monniken woningen bouwden, gemeenſchaplijk onder bidden en zingen, met malkanderen leefden, en milddadigheid oefenden omtrent de armen (†). BASILIUS naderhand Ouderling te *Cæſarea* geworden, maar ook omtrent het jaar 363 met den Biſchop aldaar in twist geraakt, begaf zich, op nieuw, naa zijne eenzame verblijfplaats, in *Pontus*, alwaar hij de Monnikenwoningen bezocht, met derzelver bewoners geheele nach-

(*) BASIL. *Epist.* 236, 248, 257. GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *in* BASIL. M. *Tom.* I. *Opp. pag.* 342, 357, 358. GREGOR. *Nyſſen. de Baſil. M. Tom.* III. *pag.* 488.

(†) RUFINUS *Hist. Eccl.* II. 9. SOZOM. *H. E.* VI. 17.

nachten door bad, en met hen enkel van Geestlijke dingen ſprak (*). Elders hebben wij reeds aangemerkt (†), hoe hij het eenzaam Monnikenleven nader met het gezellige vervolgends verëenigd heeft. Niet alleen, dat BASILIUS dus, daadlijk, het Monnikenleven begunſtigde, en daar van een voorbeeld gaf, maar hij ſchreef hun zelfs levensregelen voor, en wij hebben onder zijnen naam een aantal *Ascetiſche* ſchriften, bij voorbeeld, *eene voorlopige aanleiding tot Geestlijke oefening*, (ασκητικη προδιατυπωσις,) *twee Leerredenen*, eene *vermaning*, om de wereld te verzaken, en naar de Geestlijke volmaaktheid te ſtreeven; en eene andere, over de Geestlijke oefening, of hoe een Monnik verſierd moet zijn? *Voorlopige Verhandelingen* van het oordeel Gods, en van het Geloof. *Zedenlijke leſſen*, (ηθικα,) twee *Ascetiſche Redenvoeringen*, *breedvoerige Regelen* voor de Monniken, met een voorbericht; *korte Regelen* voor dezelve; *Strafwetten* tegen Monniken, die zondigen, als ook tegen Godegewijde vrouwen; eindelijk *Voorſchriften* voor Monniken en Kluizenaars, (ασκητικαι διαταξεις.) De *korte regelen* zijn onder den naam van *Regel van den H.* BASILIUS, in de Griekſche Kerk, zedert altijd beroemd geweest; welken de meeste Monniken in dezelve volgden, daaröm *Monniken van den H.* BASILIUS genoemd; ja zelfs in *Sicilië*, en het beneden deel van *Italië*, welke landen voormaals aan de Griekſche

(*) BASIL. *Ep.* 79-141. GREGOR. *Naz. l. c. p.* 337.
(†) IVde *Deel*, *Bladz.* 115.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſche Keizeren onderworpen waren, zijn Kloosters van dezen naam geſticht. Velen van deze ſchriften echter worden van ſommigen aan BASILIUS ontzegd, en aan EUSTATHIUS, Biſchop van *Sebaste* (*), toegeſchreven. De Benedictiner Monnik GARNIER (†), heeft vrij duidelijk aangewezen, dat de *groote* en *kleine* Monniksregelen van BASILIUS zijn, maar dat men de *voorſchriften* heel wel voor een werk van EUSTATHIUS houden kan. Wij zouden al te wijdlopig wezen, indien wij een uittrekzel uit alle deze ſchriften wilden geven, dit echter kunnen wij niet voorbij, dat men in de *groote Regelen* leest, „dat „ men den waaren ſtrijder van CHRISTUS aan zijn „ mager ligchaam en bleeke kleur kennen moet." Dat men aan den *Opziener der Monniken* alles, zelfs de geheimen van het hart, bekend moet maken, opdat hij aan hunne verbetering kunne arbeiden: en, wanneer hij zelf eenen misſlag begaat, hebben de oudſte Broeders het recht, om hem te vermanen enz. Zeer ſtreng is voorts de zedenleere, in deze regelen van BASILIUS, hoewel veeläl met woorden der Heilige Schrift voorgedragen, doch die kwalijk verſtaan en verkeerd toegepast zijn, bij voorbeeld: dat men, om het Hemelrijk deelächtig te worden, volſtrekt zijne goederen en alle aardſche voorrechten verloochenen moet; dat, wie alle Godlijke geboden waarneemt, en ſlechts één overtreedt, niet

(*) Zie IVde *Deel*, *Bladz.* 393.

(†) *Præf. ad Tom.* II. *Opp. S. Baſil. ed. Benedictin. pag.* XXXVII. *ſq.*

Digitized by Google

niet zalig kan worden; dat alle zonden elkanderen gelijk zijn, en dergelijke ſtellingen meer, welke de hoogere volmaaktheid der Monniken boven andere Christenen bevatten zullen.

Even als BASILIUS, waren ook zijne vrienden GREGORIUS van *Nazianzus*, en zijn Broeder GREGORIUS, Bisſchop van *Nyſſa*, groote voorſtanders van het Monnikenleven, alhoewel zij hem niet volkomen evenäarden. De eerstgemelde leefde met BASILIUS in zoo naauwe overëenſtemming van gevoelens en zeden, dat hij hem zelfs in zijne eenzame verblijfplaats in *Pontus* volgde. Naderhand ſpotte hij wel in twee Brieven aan hem (*), met het ellendig gewest, woning en levenswijze, waar in zij ſamen deelden, en waar bij hij van honger geſtorven zou zijn, indien de Moeder van BASILIUS zich niet over hem ontfermd had. Maar in den volgenden Brief erkent hij, dit alleen boertend geſchreven te hebben, terwijl hij zich den tijd terugwenscht, dien hij daar met zijnen vriend had doorgebracht. GREGORIUS leefde voorts in zijn Leeräar-ambt zelf met alle de geſtrengheid van eenen Monnik; en haalde zich daar door, even als zijn vriend, eene aanhoudende zieklijkheid op den hals (†). Eens zelfs nam hij, in den groote vastentijd, veertig dagen lang, een onäfgebroken ſtilzwijgen in acht (§), en bijzonder is 'er een gedicht van hem, waar in hij zijn vleesch

GREGORIUS van Nazianzus.

of

(*) GREGOR. *Nazianz. Epist.* VII, VIII.
(†) *Orat.* XX, XXVIII. *Carm.* LV.
(§) *Carm.* LV. *Tom.* I. *Opp. pag.* 128.

Digitized by Google

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ligchaam dreigt, hetzelve zoo te zullen pijnigen, dat de booze lusten daar geen voedzel meer vinden zullen (*). In een ander Dichtstuk beveelt hij de Monniken in het Kerspel van *Nazianzus*, aan HELLENIUS, eenen Tolbedienden, zijnen vriend, aan, om hen van alle belastingen te ontheffen (†). Deze dienaars van God, deze Christusdragers, zegt hij, bekommeren zich niet, om het aardsche; maar hun hoogste rijkdom is de hoop op die goederen, welke men nooit verliezen kan. Zij ontvlieden het huwlijk, de steden en menschen; maar daar tegen beijveren zij een verborgen leven met CHRISTUS. Sommigen van hen wonen in spelonken en holen; zij zoeken de rust, de vriendin der hemelsche Wijsheid. Anderen beladen zich met ketenen, om het kwaad in zich te betemmen. Velen sluiten zich, gelijk de wilde beesten, in kleine hutjens op, waar zij nooit eenen mensch zien. 'Er zijn lieden onder hen, die twintig dagen achter een vasten; anderen, die een onöphoudelijk stilzwijgen in acht nemen, en zelfs den lof van God alleen met het hart prijzen. Eén hield zich eens gantsche jaren in eene Kerk op, zonder, hetwelk anders ongelooflijk is, zich van den slaap te laten overmeesteren. Aan eenen anderen gaf eene rave een deel van zijn voedzel. Nog een ander begaf zich op den berg, van welken CHRISTUS ten Hemel gevaren is; hier stond hij onbeweeglijk, onder winden, sneeuw, en koude; zich enkel bezig hou-

(*) *Carm.* XVIII. *advers. carnem. T.* II. *Opp. p.* 93.
(†) *Carm.* XLVII. *Tom.* II. *pag.* 106.

Digitized by Google

houdende, met verhevene overdenkingen, totdat men hem half dood in eene voor hem gebouwde celle bracht. GREGORIUS erkent zelf, hoe hij niet zonder aandoening verhalen kunne, dat ſommigen van deze Monniken zich zelven, door honger, of met eenen ſtroop, of door zich in eenen afgrond te ſtorten, het leven benamen, om het gevaar der zonde te ontgaan. Hij bidt CHRISTUS, dat hij hun dezen onverſtandigen ijver wille vergeven, evenwel is te gelijk de lof, welke hij aan zulke menſchen geeft, die door mishandelingen en boetdoeningen, hunne ligchamen langzamerhand verwoestten, waarlijk onbedacht.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

GREGORIUS van *Nyſſa*, de Broeder van BASILIUS, bracht insgelijks niet weinig toe, tot bevordering van het Monniksleven. Behalven zijne Lofreden op zijnen gemelden Broeder, en zijne Zuster MACRINA, die het opzicht had over een Nonnen-Klooster, en die haren Broeder tot de liefde voor de heilige eenzaamheid aanſpoorde, vindt men ook in anderen van zijne ſchriften aanprijzingen genoeg voor deze levenswijze, waar toe voornaamlijk behoort zijne verhandeling over den *Maagdelijken Staat*, (περὶ παρθενίας,) welken hij met den hoogſten en buitenſpoorigſten lof verheft (*), maar niet minder zijne Lofreden op EFRAËM den *Syriër*. GREGORIUS van Nyſſa.

Deze EFRAËM, naar zijn Vaderland bijgenaamd de *Syriër*, Diäkon der gemeente te *Edeſſa*, die kort na het midden der IVde eeuw, omtrent gelijktijdig met BASILIUS, en de beide GREGORIUSSEN, beroemd EFRAËM deSyrier.

(*) *Opp. Tom.* III. *p.* 111. *ſq. Paris* 1638. *fol.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

roemd werd, was een ſteunpijlaar der Monniken, niet alleen in zijn Vaderland, maar voor de geheele Oosterſche Kerk, alwaar zijne in het *Syrisch* geſchrevene werken, in het Grieksch vertaald, met ongemeene graagte gelezen werden. Hij kwam, in zijne eerſte jeugd, onder de Kluizenaars. Hier bracht hij het zoo ver, dat hij, gelijk men verhaalt, volkomen meester werd over zijne begeerten en hartstochten. Bidden, arbeiden, tranen en zuchten, waren zijne heerſchende bezigheden. Hij was ongerust, wanneer men hem prees; zag geen vrouwsperſoon meer in het gezicht, en geloofde ook, van tijd tot tijd, Godlijke verſchijningen en openbaringen, zoo in den droom, als bij dag, te zien. Ontvlamd van de heiligheid van dezen levensſtand, bleef hij, eenigermate, zijn geheele leven door, in denzelven volharden. Want, alhoewel hij tot *Diakon* werd aangeſteld, behield hij nogthans de ſtrengheid en kleding van eenen Monnik, zelfs keerde hij, niettegenſtaande zijn ambt, eens naa zijne eenzaamheid weder (*). Zijne ſchriften zijn niet alleen grootendeels voor de Christelijke Zedenleere beſtemd, maar een groot gedeelte derzelver is bijzonder aan het onderwijs der Monniken gewijd; waar onder *vijftig Vermaningsredenen aan de Egyptiſche Monniken*, (λογοι παραινετικοι,) de eerſte plaats bekleden (†), wel-

(*) GREGOR. *Nyſſen. in Ephraem Oratio Tom.* II. *Opp. pag.* 1027. SOZOMEN. *Hist. Eccles.* III. 16. PALLAD. *Hist. Lauſ. Cap.* 113.

(†) *Opp. Græco-Lat. T.* II. *p.* 72. *Romæ* 1743. *fol.*

Digitized by Google

welke over de pligten, gebreken, en veelvuldige gevallen handelen, in welken de Monniken zich bevinden kunnen. Onder vele goede en bevallig voorgedragene lesſen, zijn 'er even zoo velen, die alleen voor het ſtrengſte Monnikenleven geſchikt zijn, ook zeldzame verhalen van de listigheden en ſchadelijke werkingen der booze Geesten, voor welke de Monniken zich te wachten hebben, juist ſtrekkende, om de verbeeldingskracht van dit ſoort van Christenen te treffen. In eenen Brief aan eenen Monnik JOANNES (*), raadt hij ten ſterkſten af, het gezelſchap der Monniken te verlaten, om alleen in woeste oorden om te zwerven, waar door zich velen de dood veröorzaakt hebben. Zijne *Vermaningsreden aan de Asketen* (†), bevat, in eene alphabetiſche orde, alle de eigenſchappen, plichten, en uitzichten van eenen Monnik. Eindelijk is 'er nog van hem eene Redenvoering, *hoe een Monnik volmaakt moet worden* (§)? Men verhaalt van EFRAËM, dat zijne Redenvoeringen onder geſtadige zuchten en tranen door hem gehouden werden; als men daar bij voegt de menigvuldige uitroepingen, beeldelijke voordragt, verhalen, en dergelijke, waar door de verbeeldingskracht wordt aangevuurd, zoo kan men van den indruk oordeelen, welken hij bij Monniken, of andere Christenen, die eenigen drift tot dezen levensſtand hadden, gemaakt moet hebben.

Doch dit alles is niets te vergelijken, bij den ſteun, welken het Monnikenleven vond, in JOANNES CHRYSOSTOMUS. JOANNES CHRYSOSTOMUS.

(*) *Pag.* 186. (†) *Pag.* 356. (§) *Pag.* 411.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 336. tot 476.

CHRYSOSTOMUS, Bisschop van *Konstantinopolen*, in wien geleerdheid, welsprekendheid, waar naar hij den bijnaam *Chrysostomus*, (*Guldenmond*,) droeg, menschenkennis, eerwaardige zeden, en hoog aanzien der waardigheid, welke hij bekleedde, zich vereenigden, om deze levenswijze aan de Christenen aan te prijzen, en ze voor hen bekoorlijk te maken. Zelfs had hij reeds vroeg begonnen zich aan dezelve over te geven. Juist toen hij, in den ouderdom van omtrent twintig jaren, gereed stond, zijne welsprekendheid voor de Gerichtshoven te vertonen, besloot hij, het gewoel der Wereld, met een stil leven, te verwisselen, halende tevens andere jongelingen, die zich met hem in de welsprekendheid geöefend hadden, over, om zijn voorbeeld te volgen. Zijne leermeesters, in deze nieuwe levenswijze, waren DIODORUS, naderhand Bisschop van *Tarsus*, en CARTERIUS, beide voorstanders van het Monnikenleven (*). In het eerst, ontmoette zijn voornemen den sterksten tegenstand, in de aandoenlijke voorstellen van zijne Moeder, die, kort na zijne geboorte weduwe geworden, dezen haren Zoon, onder vele wederwaardigheden, met de tederste zorgvuldigheid, had opgevoed. Zij bad hem, weenende, en op hetzelfde bed zittende, waar op zij hem ter Wereld gebracht had, terwijl zij hem dit alles voor oogen hield, haar niet andermaal weduwe te maken, en ten minsten haren dood af te wachten, eer hij zijn besluit voltrok. Zij waarschuwde hem, God niet ligt-

(*) SOCRAT. *H. E.* VI. 3. SOZOM. *H. E.* VIII. 2.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ligtvaardig te beledigen, door zijne Moeder ondankbaar te verlaten, en in nieuwe verlegenheid te ſtorten. CHRYSOSTOMUS, die dit alles zelf verhaalt (*), deelde dit alles zijnen vriend BASILIUS mede, die even ééns gezind was, als hij, en hem alleen tot ſtandvastige volharding tegen deze redenen opwekte. Toenmaals echter bereikte hij zijn oogmerk niet; alzoo CHRYSOSTOMUS de gebeden zijner Moeder gehoor gaf. CHRYSOSTOMUS verdedigde nog in zijne laatere jaren zijn voornemen, om zijne Moeder, gelijk hij waande, om CHRISTUS wil te verlaten. „ Men moet," zegt hij, in ééne zijner Leerredenen over de Euängelie-Geſchiedenis van JOANNES (†), „ zijne ouders geheel niet kennen, wanneer zij ons in „ Geestelijke dingen hinderen; zoo als wij hun inte„ gendeel alles ſchuldig zijn, wanneer zij dit niet doen." Deze was eene der ſchadelijke misbruiken van de gewaande Monniken-vroomheid, dat de eerſte pligten van ouderliefde, onder de gedaante van Godzaligheid, zonder bedenking overtreden werden! Ondertusſchen vond CHRYSOSTOMUS, zelfs ten huize zijner Moeder, gelegenheid, om zoo ſtreng en eenzaam te leven, als of hij zijn eerſte beſluit volvoerd had. Doch, als hij nu reeds tot voorlezer der gemeente te *Antiöchië* benoemd was, begaf hij zich, kort na het jaar 370, op het nabuurig gebergte, om geheel afgezonderd van de Wereld te leven. Hier werd

(*) *De Sacerd. L. I. p. 1. ſq. T. IV. Opusc. ed. Franc.*

(†) *Homil. LXXXIV. in Cap. 19. Evang. Joann. p. 545. Tom. I. Comment. ed. Francof.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werd hij bekend met eenen ouden Kluizenaar, onder wiens aanleiding hij vier jaaren in de hardſte onthouding leefde. Na verloop derzelven verbergde hij zich in een hol, opdat hij geheel alleen mogt wezen. Hier leefde hij weder twee jaaren, en wel meesttijds zonder te ſlapen. Geduurende dezen tijd, leerde hij het geheele Nieuwe Testament van buiten. Doch, dewijl hij nacht nog dag ging liggen, werd zijn ligchaam zoo verzwakt, dat hij genoodzaakt was, tot den dienst der Kerk weder te keeren (*). In het eerst, gelijk hij zelf bekent, was hij nog bedacht, op eenig gemak des levens; hij onderzocht, vóórdat hij zich in de eenzaamheid begaf, of hij daaglijks versch brood zou kunnen bekomen? Of hij ook dezelfde olie voor zijne ſpijze, als voor zijne lamp, zou moeten gebruiken? Of men hem niet noodzaken zou, te ſpitten, of hout en water te dragen? Hij was, zegt hij, met één woord, niet minder begeerig geweest, naar rust in eenzaamheid, dan vele Monniken van zijnen tijd, dezelve, en te gelijk eenen overvloed van aardſche behoeften, in hunne Kluizen wenschten te vinden. Nogthans berispt hij deze van hem ſpoedig afgelegde gemaklijkheid zeer levendig, als allerminst voegende voor het voorgewend ſtreven naar volmaaktheid, en den pligt van Monniken, die, door alle moeilijkheden heen, in den Hemel wenschten in te dringen (†). De ge-

(*) PALL. *Dial. de Vit. S. Joh. Chryſ. p.* 41. *Paris* 1680. 4.

(†) CHRYSOSTOM. *de Compunct. Cordis. Libr.* I. *pag.* 109. *Tom.* IV. *Opusc. ed. Francof.*

gevolgen van deze gezindheden en oefeningen openbaarden zich in zijn volgend leven bij CHRYSOSTOMUS menigvuldig. Hij bleef ſteeds een groot bewonderaar van het Kluizenaars- en Monniken-leven, het welk hij met de ſierlijkſte loftuitingen in zijne Schriften en Predikatiën aanprees, gelijk hij ook, in zijne levenswijze, eene ſtrengheid in acht nam, welke die der Monniken zeer nabij kwam. Zelfs nog in zijn vermaard werk *over het Prieſterſchap of den Leeräarſtand*, het welk hij eerst na het jaar 381 geſchreven heeft, ontbreekt het niet aan lofverheffingen der Monniken, wier levenswijze die der Leeräaren zal te boven gaan, dewijl een Monnik gemaklijker de deugd kan beöefenen, als zijnde minder voor verleidingen tot zonden blootgeſteld, dan die Leeräars, die voor vele menſchen zorgen en rekenſchap geven moeten. Geduurende de jaaren van zijn eenzaam leven ſchreef CHRYSOSTOMUS, opzettelijk, *drie Boeken tegen de vijänden en lasterären van hen, die de Christenen opwekken tot het Monnikenleven* (*), in welke hij zich beklaagt over zulke Christenen, die de Monniken beſpotten en belagchlijk maken, en zelfs mishandelden, welke hij met NERO en andere vijänden van Godsdienst en deugd vergelijkt, terwijl hij het Monnikenleven als nuttig en noodzaaklijk roemt, nademaal in de ſteden de godloosheid zoo ten top geſtegen is, dat men zich volſtrekt in de woestijnen begeven moet, wil men onverhinderd Godzalig leven. Nog heeft men van hem:

(*) *L. c. pag.* 355. *ſq.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hem: *Eene vergelijking tusschen eenen Koning, en eenen Monnik* (*). Waar in hij, als Redenaar, den laatsten boven den eersten verheft. Ook *twee Vermaningen aan den gevallenen* THEODORUS (†), die van het Monnikenleven tot de Maatschappij was terug gekeerd, in welke CHRYSOSTOMUS de uitgezochtste bloemen van welsprekendheid met den grootsten ijver voor de Monniken, en hunne levenswijze, paart, om zijnen vriend te overreden, dat hij in het eenzaam leven volharden mogt; gelijk dan ook deze beide geschriften hunne bedoelde werking deeden. THEODORUS, die zijnen afval van het Monnikenleven met voorbeelden der Ouden had zoeken te verschonen, en reeds op het punt stond, om een huwlijk aan te gaan, werd, gelijk SOZOMENUS (§) zich uitdrukt, door het in leeringen en stijl meer dan menschlijk schrijven van CHRYSOSTOMUS, bewogen, om zijn eerste voornemen weder te hervatten; gelijk hij dan ook naderhand, als Bisschop van *Mopsuestia*, beroemd is geworden. Boven allen is het Boek van CHRYSOSTOMUS merkwaardig: *Over den Maagdelijken Staat* (**), dewijl het één der volledigste en welsprekendste verhandelingen over dit wezenlijk deel der Monniks-deugd bevat; en den ongehuwden staat, ten koste van het huwlijk, al te bovenmatig en buitensporig verheft. In zijne Predikatiën of Leerredenen grijpt deze vermaarde Leeraar verders alle gelegenheden aan, om het Monniksleven als de vol-

(*) *Tom.* IV. *Opusc. pag.* 449. (†) *Pag.* 545
(§) *H. Eccles.* VIII. 2. (**) *Opusc. T.* IV. *p.* 276.

Digitized by Google

volmaaktheid der Christelijke Godzaligheid te beſchrijven. „ De waare Wijsbegeerte," zegt hij elders (*), „en de Choren der Engelen, in menſch„ lijke ligchamen doorſchijnende, en eene Hemel„ ſche verkeering, aanſchouwt men voornaamlijk op „ de ſpitzen der bergen." Op eene andere plaats (†) ſchildert hij de Monniken en *Gekruisten*, gelijk hij hen noemt, nog breeder af; hij vergelijkt hunne heilige ſtilte en aanbidding van God, met het leven van ADAM, vóórdat hij gevallen was, en zelfs met de Engelen; hij roemt hunne menigvuldige gezangen en gebeden, hunne arbeidzaamheid; en in het algemeen de ſtrengheid van hunne levenswijze, die men ook uit hunne geiten- en kemelshairen- of lederen klederen opmerken kan (§).

Monnikengelofte nog onbekend.

Zoo veel blijkt ondertusſchen duidelijk, uit de ſchriften van CHRYSOSTOMUS, bijzonder uit zijne Brieven aan zijnen vriend THEODORUS, dat de eigenlijke Monniksgelofte toenmaals nog geene plaats had. Alhoewel vele Christenen aan God eene belofte deeden, dat zij zich aan deze ſtrenge deugd wilden overgeven, zij keerden evenwel niet zelden tot hunne voormalige levenswijze terug, zonder te geloven, dat zij daar mede zondigden. Zij deeden wel aan het gezelſchap der Monniken, waar zij zich bijvoegden, eene openlijke verklaring van hun voorne-

(*) *Hom.* I. *in Matth. T.* I. *Opp. p.* 9. *ed. Francof.*

(†) *Homil.* LXIX. *in Matth. pag.* 737.

(§) Men zie ook *Homil.* XIV. *in Epist.* I. *ad Timoth. Tom.* VI. *Comment. pag.* 500. *ſq.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nemen, het welk men, gemeenlijk, ὁμολογια, συνθηκη, *professio*, *propositum*, noemde; men zag ongeern, dat zij veränderden, en hunne belofte braken; maar deze werd nogthans geenszins als eene onverbreekbare gelofte aangemerkt. Dat men, bijzonder, de naderhand zoo genoemde *gelofte van kuischheid*, toen niet gekend heeft, blijkt niet alleen uit de plaats van ATHANASIUS, elders (*) reeds door ons aangehaald, van *getrouwde Monniken*, welke ook door eene plaats van AUGUSTINUS (†) bevestigd wordt, maar wordt buiten allen twijfel gesteld uit de volgende plaats van BASILIUS (§). „ Wij kennen geene andere plegtige verklaring, „ (ὁμολογια,) van mannen, dan wanneer sommi„ gen zich vrijwillig tot den Monnikenstand gewend „ hebben: en *deze schijnen stilzwijgend den onge„ huwden staat aan te nemen.* Doch, men moest, „ geloof ik, ook bij dezen dit in acht nemen, dat „ hun afgevraagd worde, om eene uitdruklijke ver„ klaring af te leggen." Dat AUGUSTINUS onder anderen het woord *vovere*, (gelofte doen,) van Monniken gebruikt (**), bewijst insgelijks nog niet, dat de naderhand in trein gebrachte Monniken-gelofte, ten zijnen tijde, in gebruik geweest is; alzoo die Kerkleeräar in die plaats in het gemeen spreekt van velerhande geloften der Christenen, en niet van eene, die aan de Monniken bijzonder eigen was.

Daar

(*) *Deel* V. *Blatlz.* 384. (†) *De Hær. Cap.* 40.
(§) *Epist. Canon. Cap.* 19.
(**) *Exarrat. in Psalm.* 75. *pag.* 599. *T.* IV. *Opp.*

Digitized by Google

Daar zoo aanzienlijke Kerkleeräars, gelijk wij gezien hebben, met het Monnikenleven zoo zeer waren ingenomen, zal het ons niet bewonderen, dat de Monniken, in getal en aanzien, zeer vermenigvuldigden, en dat deze ſtand, ten dezen tijde, zeer bloejend was. Bijzonder had dit plaats in *Egypte*, in welk Land, boven de talrijke Monniken, aldaar voornaamlijk hebben uitgemunt, twee MAKARIUSSEN, wier Geſchiedenis ons de geſteldheid van het Monnikendom, ten dezen tijde, het best doet zien, en daaröm hier verdient kortlijk aangevoerd te worden (*).

Bericht van twee voornaame Monniken, MAKARIUS.

MAKARIUS, *de Oudſte*, gemeenlijk de *Egyptiſche*, voert ook den naam van den *Grooten;* hij was geboren in *Opper-Egypte*, en werd, reeds in zijne jeugd, wegens zijne ſtrenge ingetogenheid, *de jonge oude man*, (παιδαριωγερων,) geheten. Zich vroegtijdig in eene Kluizenaars hutte begeven hebbende, was de eerſte proef zijner zelfsverloochening, dat

MAKARIUS de Groote.

(*) Men leert deze Geſchiedenis uit RUFINUS *Vitæ Patrum Cap.* 28. *in* ROSWEIDI *Vit. Patr. Libr.* II. *Cap.* 29. PALLADIUS *Hist. Lauſ. Cap.* 19, 20. CASSIANUS *de Coenob. Inſtitut. Libr.* V. *Cap.* 41. *Collat.* V. *Cap.* 12. XV. *Cap.* 3. XXIV. *C.* 13. SOCRAT. *Hist. Eccles.* IV. 23. SOZOMEN. *Hist. Eccles.* III. 14. VI. 29. THEODORET. *Hist. Eccles.* IV. 21. kennen. Vergel. BOLLAND. *Act.* SS. *Menſ. Jan. T.* I. *p.* 1005. COTELIER *Monn. Eccles. Gr. T.* I. *p.* 524. Onder de nieuwen behoren hier toe TILLEMONT *Mémoires Tom.* VIII. *pag.* 243-264. *Notes ſur les deux Macaires pag.* 357. DU PIN *Nouv. Biblicth. etc. Tom.* II. *pag.* 69. en FABRICIUS *Bibl. Gr. Vol.* VII. *pag.* 491.

Digitized by Google

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat hij eenen ſtruikrover, die in zijn afwezen zijne Kluis had uitgeplunderd, bij zijne terugkomst den buit op deszelfs kameel hielp laden. Maar nu wilde het kameel volſtrekt niet opſtaan, vóórdat de roof weder ontladen was. Niet lang daar na gaf hij een nog zeldzamer bewijs van zijne lijdzaamheid. Men had hem, tegen zijnen wil, aangeſteld tot Geestelijken in een nabuurig dorp; waaröm hij naa een ander de vlucht nam. Hier verklaarde hem een in ontucht bezwangerd meisjen voor vader van haar kind, en haare naastbeſtaanden jaagden hem op deze beſchuldiging, onder allerhande beſchimpingen en ſlagen, door het dorp, tot dat ten laatſten een vriend van hem, in zijnen naam, beloofde, dat hij voor de opvoeding van het kind zorgen zou. Maar hij zelf verdroeg alles zoo geduldig, als of hij waarlijk ſchuldig was; ja hij ſprak zich zelven dus aan: Nu hebt gij eene vrouw gekregen, dus moet gij meer arbeiden dan te vooren. Hij arbeidde ook nacht en dag, en vlocht manden; het verdiende geld zond hij aan het vrouwsperſoon. Maar, wat gebeurt? Als de tijd der bevalling daar was, leed zij de hevigſte weeën zonder te kunnen verlosſen, tot zij, met berouw en leedwezen, haar bedrog en valſche beſchuldiging beleed, nu wilden de ingezetenen van het dorp MAKARIUS om vergiffenis bidden, maar hij, dit vernemende, koos de vlucht naa de *Sketiſche* Woestijn.

Deze uitgeſtrekte *Egyptiſche* Woestijn, σκητις of σκητη genoemd, die ook ſomtijds de *Scijtiſche* heet, lag ver voorbij het *Nitrisch* Gebergte, waar reeds vroe-

vroeger Kluizenaars- en Monniken-Kluizen waren aangelegd (*). Deze Woestijn is eene der vreeslijkſte. Om in denzelven niet te verdwalen, moest men den loop der ſtarren volgen, en maar zelden vond men 'er water in. De uiterſte oorden derzelve waren, zeven of agt dagreizen, van alle bewoonde landen afgelegen. Evenwel werd deze Woestijn, reeds zedert het midden der vierde eeuw, zoodanig met Kluizenaars vervuld, dat zij, die de eenzaamheid zochten, zich ſteeds verder heen begeven moesten. Ondertusſchen hield men de Kluizenaars en Monniken, die in dezelve leefden, voor de volmaaktſten van allen (†).

MAKARIUS was een der eerſten, of volgends CASSIANUS (§), de alleréerſte, die, omtrent het jaar 330, in den ouderdom van bijna 30 jaren, aldaar zijn verblijf nam; en in de eerſte tien daar op volgende jaren, boven allen door de ſtrengheid zijner Godzaligheid uitmuntte. Als hem EVAGRIUS, één zijner leerlingen, eens, door dorst op den middag gekweld, om water verzocht; zeide hij hem, dat hij zich vergenoegen moest, om in de ſchaduw te ſtaan, daar 'er thans toch vele reizigers en zeevarende waren, die deze verkwikking misſen moesten. „ Vat „ moed, mijn Zoon," voegde hij 'er bij, „ ik heb „ volle twintig jaren, noch van brood, noch wa„ ter, noch ſlaap, mijn bekomst gehad. Mijn brood „ heb

(*) IVde *Decl*, *Bladz.* 111.

(†) CASSIAN. *de Coenobior Inſtit. Libr.* X. *Cap.* 24. *Collat.* XXIV. *Cap.* 4. (§) *Coll.* XV. *Cap.* 3.

Digitized by Google

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

„ heb ik altijd bij het gewigt gegeten, mijn water „ bij de mate gedronken, en van den ſlaap alleen „ wat ſteelswijze genoten, tegen eenen muur leu„ nende." Te gelijk met deze ſtrenge levenswijze bewonderde men zijn gedrag jegens anderen, de voortreflijkheid zijner leſſen, en de wijsheid zijner ſpreuken; in al het welk toch het goede met het zonderlinge gemengd was. Van eenige Kluizenaars gevraagd, hoe zij bidden moesten, gaf hij hun ten antwoord: „ Het is in het gebed niet nodig, veel „ te ſpreken; men behoeft ſlechts de handen uit te „ ſteeken, en te zeggen: Heere, zoo als gij wilt „ en weet, ontferm u! maar komt 'er een aanval, „ zoo moet men zeggen: Heere, help!" Als Opziener en Abt der Kluizenaars, in deze Woestijn, en zelfs tot hun Leeraar, tegen zijnen wil aangeſteld zijnde, en, eene Godsdienſtige vergadering met hen houdende, gaf hij hun deze vermaning: Vliedt, mijne Broeders! door éénen van hen gevraagd, waar zij, uit deze Woestijn, nog verder vlieden zouden? legde hij den vinger op den mond, en zeide: Hier heen! Vervolgends ſloot hij zich in zijne Kluis op, zoo gewoon aan ſtille eenzaamheid, dat hij zich eenen weg onder den grond gegraven had naa een ander hol, waar heen hij zich begaf, als het bezoek der menſchen hem verveelde. Evenwel wilde hij voor geenen echten Kluizenaar gehouden zijn, na dat hij twee lieden van deze levenswijze op het uiterſte einde dezer Woestijn had aangetroffen, die geheel naakt gingen, en van alle menschlijke verkering en gezelſchap afgezonderd leefden.

Digitized by Google

den. Eens verzocht zijnde, eene aanſpraak te doen aan de vergaderde Broederen, begon hij dus: „Laat „ ons weenen, mijne Broeders, laten onze oogen „ tranen ſtorten, eer wij daar komen, waar onze „ tranen onze ligchamen verbranden zullen:" Hier op weenden alle de aanwezenden, wierpen zich ter aarde neder, en zeiden: „ Vader! bid voor ons!"

Het gene in het leven van alle zoodanige Kluizenaars en Monniken, die als voorname Heiligen beſchouwd werden, gemeenzaam is, Godlijke gezichten, gevechten met den Duivel, en wonderwerken, hier mede is ook de Geſchiedenis van den ouden MAKARIUS opgevuld. Bijzonder was het in hem gewoon, dooden op te wekken, of die een' tijd lang te laten ſpreken; ſchoon de Schrijvers van deze tijden, niet altijd, in de bijzondere omſtandigheden, overëenſtemmen. Dus verhalen RUFINUS (*), dat een Ketter, van de partij der *Hiëraciten*, PALLADIUS (†), en SOZOMENUS (§), een, die de opſtanding der dooden ontkende, CASSIANUS (**) een *Eunomiäan*, verſcheidene Monniken en anderen verleid hebbende, de Heilige MAKARIUS zich als het zekerst bewijs van rechtzinnigheid, in tegenwoordigheid van dezen Ketter eenen onlangs overledenen Monnik uit het graf opgeroepen hebbe, waarop de Ketter met ſchaamte de vlucht genomen had. Volgends CASSIANUS durfde de Ketter hier niet bij tegenwoordig te zijn; ook was het niet een Monnik die

(*) *Vit. Patr. Cap.* 28. (†) *Hist. Lauſ. Cap.* 19.
(§) *Hist. Eccles.* III. 14. (**) *Coll.* XV. *Cap.* 3.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

die opgewekt werd, maar MAKARIUS begaf zich met de genen, die reeds verleid waren, naa ééne der Spelonken, in welke de Egijptenaars de gebalſemde lijken bewaarden; hier vraagde hij één van de oudſte lijken, of hij wel, indien hij, in tegenwoordigheid van eenen Ketter, in den naam van CHRISTUS, opgeroepen ware, opgeſtaan zou zijn? Hier op richtte dit doode ligchaam zich op, en zeide: Ja! Op eene nieuwe vraag van MAKARIUS aan den dooden: wie hij geweest was? gaf hij ten antwoord, onder de oudſte Egijptiſche Koningen geleefd te hebben; waar na onze Heilige man hem met deze woorden affcheid gaf: „ Slaap in vrede, met de overigen in uwe orde, tot dat CHRISTUS, in het einde der tijden, u zal opwekken." CASSIANUS maakt hier bij, uit den mond van eenen Abt, in de *Sketiſche* Woestijn, van wien dit verhaal afkomſtig was, de aanmerking, dat het wondervermogen van MAKARIUS, waarſchijnlijk, verborgen zou gebleven zijn, indien niet het gevaar van afval van een gantsch volk hem, bij deze gelegenheid, als genoodzaakt had, hetzelve te openbaren. Volgends de mening van dezen Abt toch, behoort van de wondergave ſlechts in drie gevallen gebruik gemaakt te worden, vooreerst, om zieken te genezen, dan, tot ſtichting der Kerk, en uitbreiding van het geloof, eindelijk, wanneer waare wonderwerken, door medehulp des Duivels, worden nagebootst; derhalven, voegt hij 'er bij, men behoeft die genen niet te bewonderen, die nodeloos zich daar op toe legden, om zoodanige daaden te verrichten, maar be-

bezien, of zij in de verbetering van hunne zeden ook volmaakt zijn geworden. Al wilde men echter ook deze opgegevene kenmerken laten doorgaan, welker toepasſing op tijden, toen de Christelijke Godsdienst reeds gevestigd was, met goede gronden kan betwist worden, zoo maakt reeds de menigvuldigheid van wonderwerken, het één dikwijls zonderlinger dan het ander, dezelve niet alleen verdacht, maar zij verliezen alle geloofwaardigheid, daar zij verricht werden, in eenen tijd, toen men de ligtgelovigheid, zonder onderzoek, op het hoogst dreef; in Woestijnen, ver van de menschlijke ſamenleving; door lieden, van wier heiligheid men buitenſporige verdeelding vormde, en die ondertuſſchen, in hun gantſche gedrag, zich als Dweepers aanſtelden; terwijl deze gewaande wonderen dienen moesten tot aanprijzing van eene nieuwlings uitgevondene ſoort van Godzaligheid, geheel ſtrijdig met de oorſpronglijke redelijke voorſchriften van het Euangelie.

Laat ons, ter ſtaving van deze aanmerkingen, nog één en ander voorbeeld der wonderen van den H. MAKARIUS aanhalen. Men had eenen onſchuldigen van eenen moord beſchuldigd; deze nam de vlucht in de Kluis van den Heiligen man, waar hem zijne beſchuldigers volgden. MAKARIUS liet zich daar op bij het lijk van den vermoorden brengen, en gebood dezen, in den naam van CHRISTUS, te zeggen, of de beſchuldigde, in de daad, zijn moordenaar ware? De doode ſprak hier op, met luider ſtem, den man vrij. Evenwel wilde MAKARIUS aan het ver-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zoek der omſtanders niet voldoen, die begeerden, dat hij hem nu ook den waaren moordenaar zou laten noemen, zeggende, dat het genoeg was, den onſchuldigen gered te hebben. De ſchuldige kon misſchien nog berouw krijgen, zich bekeeren en zalig worden. Hoe hij eenen anderen dooden deed zeggen, waar hij zeker hem toebetrouwd geld gelegd had, ten einde deszelfs weduwe en wezen uit verlegenheid te redden; hoe hij eens, op zijnen weg door de Woestijn, een hersſenpan vindende, deze op de aanraking van zijnen ſtaf, begon te ſpreken, vertellende, dat hij een Heidensch Hoogepriester geweest was, die thans, zoo dikwijls MAKARIUS voor hem en andere verdoemden bad, eenige verzachting van rampen genoot, enz., waar na MAKARIUS deze hersſenpan onder het zand begroef. Hoe hij een vrouwsperſoon, dat door toverij in eene merrie veränderd was, door zijn gebed, de menschlijke gedaante weder gegeven, Duivelen uitgedreven, en wonderdadige genezingen verricht hebbe, ſtippen wij enkel aan, om des Lezers geduld, door dergelijke ſprookjens, niet te zeer te vermoejen.

Dit nogthans, kunnen wij niet geheel voorbijgaan, opdat men zich van de ligtgelovigheid en dweepzucht dezer tijden, een overëenkomſtig denkbeeld kunne vormen, dat, gelijk in het gemeen, het leven der Kluizenaars en Monniken van dezen tijd, dus ook dat van den Heiligen MAKARIUS, opgevuld is met verhalen, in welke de Duivel eene voorname rolle ſpeelt. Misſchien waren de eerſte vertellingen van dien aart ſlechts leenſpreukige voorſtellen, of gelijke-

kenisſen, welke, door ligtgelovige menſchen eigenlijk verſtaan en opgevat, voor daadzaken werden aangenomen; maar bovendien zagen en hoorden menſchen, van eene verbijsterde verbeeldingskracht, het hoofd vol hebbende van boven-menschlijke volmaaktheid, veel, het gene zij, met ongekrenkte hersſenen, in eene werkzame en bedaarde levenswijze, onder de Maatſchapplj der menſchen, nooit gezien noch gehoord zouden hebben. Men oordeele uit de volgende voorbeelden.

MAKARIUS wenschte het hart van twee jonge Kluizenaars en hunne oprechtheid te kennen, en God verhoorde zijn gebed. De Celle, in welke hij met hen ſliep, werd met een hemelsch licht vervuld; het welk echter hij alleen zag; bij dit licht ontdekte hij, hoe, toen deze jonge Kluizenaars begonnen te bidden, de Duivelen zich, als vliegen, op de oogen en mond van den jongſten Broeder, zetten, maar hoe een Engel met een tweeſnijdend zwaard hen verjaagde, zoodat zij den oudſten niet nabij konden komen. Dit, en een ſoort van vuurige keten, die uit den mond des oudſten, als hij zong, ten Hemel opging, diende hem tot een kenmerk, dat deze volmaakt was in Godsvrucht. Op eenen anderen tijd, kwam hem de Duivel tegen, met een heel ſcherpen ſeisſen, waar mede hij hem, vergeefs, door midden zocht te houwen, en vervolgends bekende, waaröm hem zulks niet gelukken wilde. Ik vervul alles, zeide de Duivel tegen hem, volmaakter dan gij; ik eet en ſlaap zelfs nooit; alleen in ééne zaak gaat gij mij te boven; in nederigheid!

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

In zijnen hoogen ouderdom, toen hij reeds meer dan 40 jaren in de Woestijn en op het *Nitrifche* Gebergte geleefd had, trof hem, met zoo vele andere *Egyptifche* Monniken, in het jaar 375, eene hevige vervolging. Naardien de Monniken in *Egypte* ongemeenen ijver voor het leerſtelſel van *Niceë* betoonden, maar Keizer VALENS, en de toenmalige Biſchop van *Alexandrië*, LUCIUS, even ſterk den *Ariänen* waren toegedaan, werd eene bende ſoldaten naa het *Nitrisch* Gebergte gezonden, die door LUCIUS zelven aangevoerd werden, en onder de Monniken aldaar groote onheilen ſtichtten. Boven (*), hebben wij in de wetten van den Keizer VALENS, eene andere oorzaak gelezen, van deze vervolging der Monniken. Hoe het zij, nadat vele Monniken mishandeld, en ſommigen ter dood gebracht waren, werden de beide MAKARIUSSEN, met eenige andere Opzieners, juist als zij eene wonderbare genezing ondernomen hadden, op een *Egyptisch* Eiland gevoerd, alwaar geheel geene Chriſtenen waren. Maar ook hier verrichtten zij, gelijk men zegt, dra een wonder, rijker in de gevolgen. Toen zij aan land ſtapten, kwam hun de Dochter van den Heidenſchen Priester aldaar, die van den Duivel bezeten was, te gemoet; deze wierp zich voor hen ter aarde, en ſchreeuwde: „ Waaröm „ zijt gij tot ons gekomen, gij dienstknechten des „ grooten Gods! Dit Eiland is onze oude woning; „ wij vallen niemand lastig; maar zijn hier, aan „ al-

(*) *Bladz.* 7, 8.

„ alle menſchen onbekend, verborgen, en aan alle „ kanten van moerasſen omringd. Doch behaagt „ het u, zoo neemt onze bezitting in; wij laten ze „ aan u over." Op deze verklaring der booze Geesten, werden zij niet alleen door MAKARIUS, en zijne Reisgenoten, genoodzaakt, het meisjen te verlaten, maar met het meisjen kwamen ook alle de bewoners van het Eiland tot het Christendom over. Niet lang daar na kregen deze Heilige mannen vrijheid, om weder naa hunne Woestijnen te keeren. Eindelijk overleed de oude MAKARIUS, in het jaar 390, in eenen ouderdom van 90 jaren (*).

Onder den naam van MAKARIUS, hebben wij verſcheidene geſchriften; GENNADIUS (†) ſpreekt van eenen vermaarden Egijptiſchen Monnik MAKARIUS, aan wien hij enkel: *Eenen Zendbrief aan aankomende jonge Monniken toeſchrijft.* Doch men heeft gegist, dat hij den jongen MAKARIUS, en deszelfs *Regel*, bedoeld kan hebben, op welken in de daad een Zendbrief aan de Monniken volgt (§). Doch de oudſte MAKARIUS ſchijnt gedeeltelijk mede opſteller te zijn van een anderen *Regel voor de Monniken*, welke echter alleen in het Latijn voor handen is (**), omtrent welken evenwel getwijfeld wordt, of

Schriften aan hem toegeſchreven.

(*) RUFIN. *Hist. Eccles.* II. 34. SOCRAT. *Hist. Eccles.* IV. 24. SOZOM. *II. Eccl.* VI. 20. THEOD. *H. E.* IV. 18.

(†) *De Viris Illuſtr. Cap.* 20.

(§) In HOLSTEN. *Cod. Regular. P.* I. *pag.* 43.

(**) *SS. Patrum Serapionis*, MACARII, *Paphnutii*, *et Alterius* MACARII, *Regula ad Monachos l. c. pag.* 23. *ſq.*

Digitized by Google

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

of hij voor de levenswijze van de beide MAKARIUSSEN past, alſchoon hij tot hunnen leeftijd ſchijnt te behooren. Meer dan *vijftig Homiliën of Predikatiën*, en *zeven Ascetiſche* ſchriften werden insgelijks aan hem toegeſchreven, terwijl anderen twijfelen, of derzelver opſteller niet van de beide vermaarde MAKARIUSSEN moet onderſcheiden worden. Zij zijn onder anderen uitgegeven door J. G. PRITIUS, te *Leipzig* 1698, en met een nieuw Titelblad 1714. 8. Deze zoogenoemde Predikatiën zijn eigenlijk alleen aanſpraken aan de Monniken, en Beäntwoordingen van door hen voorgedragene vragen. In dezelve komen wel vele goede zaken voor, zij geven proeven van 's mans Bijbelkennis, vele opmerkzaamheid op zich zelven, vele Godzalige oefeningen, en eenige goede aanmerkingen over den aanvang en voortgang der menschlijke ziel in de deugd; maar al dit goede wordt beneveld door eene duiſtere en verwarde wijze van denken, door zucht tot *Allegoriën* en Dweepachtige ſpitsvinnigheden, droomerijën en mijmeringen over beuzelingen of bijgelovigheden. Zoo vindt men in de VI en VIIde Predikatie menigerlijë vragen en antwoorden op dezelve, bij voorbeeld: Of de *Satan* met God in de lucht, of in de menſchen is? Of iemand, door Godlijke openbaring en een Godlijk licht, de ziel kan zien? Alszins; is het antwoord, doch alleen de verlichten; maar ſlechts weinige Christenen. Of de ziel eene gedaante heeft? Of een Christen tot volmaaktheid komen kan? Dit laatſte wordt door den Schrijver ontkend, hoewel men dit niet van hem verwacht zou hebben. In de XIde

XIde wordt JESUS Nederdaling ter Helle zoo wel verklaard van eene eigenlijke verlossing der zielen uit de Hel, als van JESUS heilzame genadewerking op de diepte van het verdorven hart. In de XVde heeft men onder anderen deze vragen: Komt het kwaad van buiten in het menschlijk hart? en kan de mensch hetzelve, wanneer hij wil, den ingang beletten? Kan de mensch, die de genade (χαρισμα) heeft, vallen? Blijft de genade, (χαρις,) ook na den Val des menschen? Hier is het opmerklijk, hoe de Schrijver het zondig verderf des menschen, de noodzaaklijkheid van Gods bijstand tot zijne verbetering, en den vrijen wil, met het vermogen van den mensch, om de zonden te bestrijden, poogt te vereenigen. Dus noemt hij de zonde eene redelijke magt en zelfstandigheid des Duivels, (δυναμις τις υσα λογικη τις ζαλανα, και υσια,) welke den geheelen mensch heeft ingenomen, en hem, door een vreemd geweld, tot het kwaad aandrijft, zonder dat hij het gelooft. Maar tevens leert hij, dat de mensch, zoo wel eenen vrijen wil bezit, als God zelf, (αυλεξυσιος εσι,) dat hij kwaad doen, maar ook, als hij wil, God gehoorzamen, en de booze lusten en begeerlijkheden overwinnen kan. enz. In de XXVIste leest men: „ Het goede, het welk men „ door zijne natuurlijke krachten verricht, is Gode „ wel aangenaam; maar het is toch niet zuiver. " In de XXVIIste verklaart de Schrijver zich, dat in de Kerk *Brood* en *Wijn*, als een *Tegenbeeld*, (αντιτυπος,) van het ligchaam en bloed van CHRISTUS geöfferd wordt; en wie van het zichtbaar brood eet,

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eet ook Geestlijker wijze het vleesch des Heeren. enz. Wat de *zeven Ascetiſche Schriften* betreft, die benevens de gemelde Predikatiën, in de Handſchriften, aan den oudſten MAKARIUS worden toegeſchreven, derzelver inhoud, de daar in heerſchende denkwijze van de Godlijke genade en van 's menſchen vrijën wil, de leere, dat de Engelen en de Zielen ligchamen hebben, de wijze van voordragt, de dikwijls ongerijmde gelijkenisſen, en de gantſche ſtijl, die men in deze ſchriften, even ééns als in de Predikatiën, ontmoet, maken het hoogstwaarſchijnlijk, dat beiden van denzelfden man afkomſtig zijn. De eerſte dezer Verhandelingen draagt tot opſchrift: *van het bewaken des harte.* Hier wordt geleerd, dat bidden, zingen, vasten, waken, en dergelijke oefeningen, niet genoegzaam zijn, om de Heiligheid te verkrijgen, veel meer moet men alle vertrouwen op het goede, het welk men verricht, verzaken, en zich eenig en alleen aan de Godlijke genade overgeven. enz. De tweede Verhandeling gaat *over de volmaaktheid in den Geest.* De derde *over het Gebed.* In dezelve wordt geleerd, hoe men altijd en aanhoudend kan bidden, maar dat men het bij bidden niet moet laten berusten. De vijfde Verhandeling, *over de verheffing des gemoeds*, is ſterk mijstiek, gelijk blijken kan uit het gene de Schrijver zegt, *van de vereeniging van God met de menschlijke Ziel:* „ De onmeetlijke en onligchaamlijke „ Heer, maakt zich zelven ligchaamlijk, (σωματοποιει ἑαυτον,) door zijne onëindige goedertierenheid; de groote en bovenzelfſtandige, (ὑπερσιος,) „ ver-

„ vermindert zich, om zoo te ſpreken, opdat hij
„ met zijne redelijke ſchepzelen één kunne worden.
„ Ik meen de Zielen der Heiligen en Engelen, op-
„ dat dezen het onſterflijk leven zijner Godheid
„ deelachtig kunnen worden. Trouwens, dewijl
„ elk derzelven, naar zijne natuur, een fijn ligchaam
„ is, en zich met de leden van ons ligchaam om-
„ kleedt, zoo trekt zich ook de onuitſpreeklijke en
„ onbegrijpelijke genade van CHRISTUS, in het klein,
„ bijëen, vormt zich tot een ligchaam, en neemt
„ de gelovige liefhebbende Zielen in hare innigſte
„ gemeenſchap aan, en wordt met hen, gelijk PAU-
„ LUS zegt, tot éénen Geest; zoodat zich, als het
„ ware, ziel in ziel, perſoon in perſoon, voegt, en
„ eene zoodanige ziel in zijne Godheid leeft." De zesde Verhandeling is *over de liefde*, en de zevende *van de vrijheid des gemoeds*, in welke onder anderen geſproken wordt van eene *Inlichting*, (ελλαμψις,) des Geestes, welke niet alleen beſtaat in eene openbaring van kundigheden, en eene verlichting der genade, maar welke het zelfſtandige licht in de ziel verſpreidt.

III BOEK VI Hooſdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De oude Schrijvers hebben de Geſchiedenis der beide MAKARIUSSEN zoo weinig onderſcheiden, en hunne lotgevallen en omſtandigheden zijn zoo gelijkvormig, dat wij naauwlijks weten, wat wij aan den éénen, wat aan den anderen moeten toekennen. Beiden waren zij uitmuntende in Monniken-Godzaligheid, beide lange jaren tijdgenoten, beiden waarſchijnlijk leerlingen van den vermaarden ANTONIUS. Zoo veel is zeker, dat de jongſte MAKARIUS, uit

Geſchiedenis van den Jongeren MAKARIUS.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Alexandrië geboortig, in welke ſtad hij ook eenigen tijd koophandel heeft gedreven, daaröm de *Alexandriner*, en ook *de Burger*, of *Steéman*, (πολιτης, πολίτικος, ος,) genoemd is geweest, of misſchien wel heeft men hem dezen naam gegeven, omdat hij, bij alle de ſtrengheid zijner levenswijze, nog ſteeds zekere wellevende vrolijkheid, en lieftaligheid behield, waar door hij dan ook vele jonge lieden tot den Monnikenſtand overhaalde. Hij verliet *Alexandrië*, omſtreeks het jaar 330, en verkoos het *Nitrisch* Gebergte, in *Egypte*, tot zijn eenzaam verblijf. Hier werd hij vervolgends tot *Presbijter*, (Priester of Ouderling) der Monniken, in eenen nabuurigen Oord, *Cellæ* of *Cellia*, naar de Monniken-Kluizen aldaar, genoemd, gewijd, en tevens was hij hun Opziener of Abt. In ſtrengheid van leven, naauwgezette gemoedelijkheid, wondervermogen en andere voorrechten, evenäarde hij niet alleen den ouden MAKARIUS, maar ging hem zelfs in vele opzichten te boven (*). Hij had, onder anderen, voorgenomen, gelijk hij zelf aan PALLADIUS verhaalde, den ſlaap geheel te overwinnen. Na zich twintig dagen over dag voor de hitte, 's nachts voor de koude, ſtaande blootgeſteld te hebben, voelde hij zich zoo afgemat, dat hij zich ſchielijk in zijne Kluis te ſlapen legde. Al vroeg had hij zich, naar het voorbeeld der *Tabennifche* Monniken, die onder het opzicht

(*) PALLADIUS, een ooggetuige, RUFINUS, die hem ook zelf geſproken heeft. (*Vit. Patr. Libr.* II. *Cap.* 29.) en andere Schrijvers van dezen tijd.

zicht van PACHOMIUS ſtonden, gewend, geene gekookte ſpijzen te eten; zeven jaren lang genoot hij niets dan rauwe kruiden, wortelen, of peulvruchten in water gedoopt. Vervolgends reisde hij zelf naa deze Monniken, om de volmaaktheid hunner levenswijze van nabij te beſchouwen, zich aan PACHOMIUS in eene wereldlijke kleding aanbiedende, met verzoek, om onder deszelfs 1400 Monniken aangenomen te worden. Deze weigerde dit, omdat hij den onbekenden voor te oud aanzag, om de ſtrenge levenswijze dezer Monniken te kunnen bereiken. Maar, toen MAKARIUS, zeven dagen, met vasten, had doorgebracht, werd hem zijn verzoek ingewilligd. Toen hij daar na zag, dat de Monniken het groote vasten vóór Paasſchen, op onderſcheidene wijzen, vierden, beſloot hij hen allen te overtreffen. Hij nam dan eene menigte geweekte Palmbladen, waar uit hij allerhande ſoort van werk maakte, blijvende tevens, den geheelen vastentijd door, in eenen hoek ſtaan, en volſtrekt niets etende, dan Zondags eenige rauwe koolsbladen. Ook ſprak hij dezen geheelen tijd geen enkel woord, zich, behalven zijnen arbeid, enkel met inwendig bidden bezig houdende. De Monniken waren verdrietig, dat zij hem niet konden evenaaren, en klaagden bij hunnen Abt, dat hij iemand onder hen gebracht had, die enkel geest ſcheen te zijn, en die alleen tot hunne veröordeeling gekomen was. En nu openbaarde God aan PACHOMIUS, op zijn gebed, dat deze onbekende MAKARIUS was, waar op PACHOMIUS dezen bedankte, dat hij zijne Monniken nederigheid had komen lee-

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

leeren, daar zij anders op hunne Godzaligheid ligtelijk verwaand hadden kunnen worden, maar tevens verzocht hij hem, naa zijne Kluis terug te keeren, en voor hen te willen bidden. Hoe ver de Dweeperij van dezen MAKARIUS gegaan zij, oordeele men uit het volgende. Eens had hij eene mug, die hem pijnlijk ſtak, doodgeſlagen. Maar ſpoedig vond hij zich, wegens deze eigendunklijke wraak, ſtraffchuldig, en veröordeelde daaröm zich zelven, om zes Maanden lang geheel naakt in de *Sketiſche* Moerasſen door te brengen, waar men muggen vond, zoo groot als wespen, en met ſcherpe angels. Dezen ſtelden zijn ligchaam ook zoo jammerlijk toe, dat men geloofde, dat hij melaatsch was geworden, en toen hij in zijne Kluis terug kwam, hem alleen aan zijne ſpraak herkende. Met dit alles was de lijdzaamheid van den Pijlaarheiligen SIMEON nog eenigzins zonderlinger, die zich van twintig van de grootſte luizen een' tijd lang liet plagen, die hij, met eene beweging van de hand, had kunnen dooden (*), enkel en alleen, zegt THEODORETUS, om zich, in het klein, tot grooter lijdzaamheid te oefenen — Op een' anderen tijd, kreeg MAKARIUS den inval, om vijf dagen lang, aan niets anders, dan aan God te denken. Hij ſloot zich, ten dien einde, zoodanig op, dat hij door niemand geſtoord kon worden, en zeide tot zijne ziele: Wacht u, dat gij niet van den hemel nederdaalt! Gij hebt de Engelen en Aards-Engelen, de *Cherubynen* en *Serafynen*, en al-

(*) THEODOREET. *Hist. Relig. pag.* 881.

alle hemelſche Magten; gij hebt uwen God, den Schepper aller dingen. Verlaat derhalven den Hemel niet, en laat u niet tot de aardſche dingen verlagen! Hij bracht werklijk twee dagen en twee nachten in zulke gemoedsgeſtalte door. Maar de Duivel werd daar door zoo woedend, (dit is het eigen verhaal van MAKARIUS aan PALLADIUS,) dat hij, in de gedaante van eene vlam, op hem afkwam, en alles, wat in zijne Cel was, verbrandde. Dus moest hij zijn voornemen opgeven, en weder aan aardſche dingen denken. Dit, geloofde hij, had God toegelaten, opdat hij niet verwaand zoude worden. Met den Duivel had MAKARIUS, naar gewoonte dezer Monniken, meermalen moeite. Hij bezat het vermogen, om die uit de bezetenen te verdrijven; eens boezemden de booze Geesten hem de eerzuchtige gedachte in om naa *Rome* te reizen, en daar de bezetenen te helpen, maar om hen te wederſtaan, ging hij op den grond in zijne Cel liggen, zeggende, dat zij hem voort moesten ſlepen, dewijl hij anders niet kon gaan. Dus bleef hij liggen tot den avond, zonder dat zij hem konden voortkrijgen enz. Ook vertelde hij van zijne reize naar de heerlijke graffteden, welke de twee Toveraars van FARAO, JANNES en JAMBRES voor zich in de Woestijn hadden opgericht, en van de verhinderingen, die de Duivelen hem op dezelve in den weg hadden gelegd. Velen van zijne gezichten en verſchijningen zijn veeläl van dien aart, dat dezelve oorſpronglijk zinbeeldige verhaalen ſchijnen geweest te zijn, die naderhand voor werklijke daadzaken zijn gehouden.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zoo

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zoo zag hij, op zijn gebed, wanneer de Monniken hunne gebeden uuren bij nacht vierden, in de Kerk eene menigte zwarte jongens, die de Monniken, op allerhande wijzen, in hunne aandacht verhinderden en ſtoorden, insgelijks als zij het Avondmaal gebruikten. Voorts genas hij, op eene wonderdaadige wijze, vele zieken, zelfs werd een blinde, in zijn afweſen, door een brokjen van den muur, waar op MAKARIUS lag, gemengd met water, het welk hij dronk, tot het gezicht herſteld. Soortgelijke zeldzame en wonderbare verrichtingen leest men menigvuldig in het leven dezer Heilige mannen, ook nog wel verſcheidene goede opwekkingen tot Godzaligheid, maar buitengemeene wijsheid in Godsdienſtwaarheden ontdekt men in hen geheel niet. Zoo is het ook met de Geſchiedenis van den Jongen MAKARIUS. Zie hier een voorbeeld van zijn onderwijs, het welk hij aan zekeren PAULUS, éénen der 500 Monniken op den Berg *Pherme*, bij de *Sketiſche* Woestijn gaf (*). Deze zonderlinge man arbeidde niets, en nam ook van niemand iet aan, dan zoo veel hij voor éénen dag tot zijn onderhoud nodig had. Zijne geheele bezigheid was een onafgebroken gebed. Dus ſprak hij, alle dagen, drie honderd gebeden, houdende 300 ſteentjens in den ſchoot, waar van hij 'er, bij het einde van elk gebed, telkens één wegwierp, om in zijn getal niet te miſſen, waar in wij het eerſte Bijgelovig begin van den eeni-

(*) SOZOMENUS *Hiſt. Eccles.* VI. 29. Vergelijk PALLAD. *Hiſt. Lauſ. Cap.* 23.

eenige eeuwen daar na uitgevonden Roozenkrans ontdekken. Deze man kwam eens bij MAKARIUS klagen, hoe bedroefd hem een bericht gemaakt had, dat eene Maagd, die nu 30 jaren aan God gewijd was, niet alleen enkel op Zaturdag en Zondag, maar ook daaglijks, 700 gebeden opzegde, waarom hij zich zelven moest veröordeelen, dat hij een man, en dus sterker dan zij, het niet verder, dan tot 300, brengen kon. MAKARIUS beleed hem, dat hij, zedert 60 jaren, daaglijks niet meer dan 100 gebeden sprak, zonder dat zijn geweten hem van nalatigheid beschuldigde. „ Indien nu, zeide hij voorts, uw „ geweten u beschuldigt, dan bidt gij niet met een „ zuiver hart, of gij kunt nog meer bidden."

Zijnregel voor de Monniken, en daarin gewag van Nacht-godsdienst en het woord Misfa.

Deze Jongere MAKARIUS schijnt, omstreeks het jaar 394, gestorven te zijn. Boven hebben wij reeds aangemerkt dat hem een Regel voor de Monniken en een daar bij gevoegde Zendbrief aan dezelven, niet zonder waarschijnlijkheid, wordt toegeschreven. Merkwaardig is in dezen Regel, dat daar in van den Nachtgodsdienst, (*Misfæ in Vigiliis*,) der Monniken gewaagd wordt, en tevens, het geen men nog duidlijker ontwaar wordt uit CASSIANUS (*), dat het woord *Misfa*, omtrent het einde der vierde eeuw, den *Godsdienst* in het gemeen betekend heeft, alhoewel het, in het bijzonder, van het H. Avondmaal gebruikt werd, als het welk alleen door de leden der gemeente, (*Misfa Fidelium*,) gevierd werd, nadat de Onderwijzelingen, Boetdoenden en anderen waren heen gegaan. Zoo-

(*) *De Inſtit. Coenob. L.* II. *C.* 13. *L.* III. *C.* 5.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zoodanig was de ſtaat der Monniken in het Oosten, wier aanzien niet hooger ſcheen te kunnen ſtijgen; terwijl zelfs anders geleerde mannen alles in het werk ſtelden, om dezen ſtand ten top te vijzelen. Ja men vond 'er, die opzetlijk hunne Geſchiedenis hebben beſchreven, en als ooggetuigen en aanſchouwers hunne zonderlinge levenswijze en wonderdaaden hebben getuigd, gelijk PALLADIUS (*) en THEODORETUS (†), op wier gezag zelfs de ongerijmdſte grollen alöm geloof vonden. In het Westen, alwaar de Dweepzucht die van het Oosten niet volkomen evenäarde, vonden de Monniken nogthans groote voorſtanders, bijzonder in AMBROSIUS en HIËRONYMUS. De eerstgemelde, Biſchop van *Milaan*, zedert het jaar 374, putte alle zijne welſprekendheid uit, om het Heilig leven der *God gewijde Maagden* aan zijne Toehoorers aan te prijzen, zoodat het hun zelfs, gelijk hij zelf bericht (§), verveelde, deze daaglijks herhaalde loftuitingen te hooren, en de Moeders eindelijk hare Dochters verboden, zijne Predikatiën bij te wonen. Daar tegen zond men hem meermalen, uit de afgelegendſte ſteden, zelfs uit het *Afrikaanſche* Landſchap *Mauritaniën*, jonge Dochters toe, om die tot eene altijdduurende kuischheid in te wijden. Inzonderheid roemt hij een gezelſchap van twintig zulke jonge Dochters te *Bononië*, die, met verlating van het ouderlijk huis, gemeenſchappelijk leefden, en zich dan met Geestlijke gezangen, dan

Toeſtand der Westerſche Monniken. AMBROSIUS een groot voorſtander der Monniken.

(*) Zie van hem Vde *Deel*, *Bl.* 223. (†) Aldaar *Bl.* 221.
(§) *De Virgin. L.* I. *T.* IV. *Opp. p.* 465. *Par.* 1642. *fol.*

dan met handwerken bezig hielden, waar van zij niet alleen haar beſtaan hadden, maar ook den armen weldeeden. Op begeerte van ſommigen van deze Godzalige Maagden, van welke hij bekent, als een eerstbeginnend Leeraar, alszins veel geleerd te hebben, ſchreef hij, in het jaar 377, een werk tot lof van den Maagdelijken Staat, hetwelk hij aan zijne Zuster opdroeg. (*De Virginibus, ad Marcellinam Sororem. Libri tres.*)

In het eerſte Boek van dit werk, verheft hij, ten koste van den echten Staat, den Maagdelijken zoo hoog, dat hij het prijswaardig keurt, wanneer eene Dochter, ook tegen den wil harer Ouderen, zich tan het ongehuwde leven toewijdt. „ De Ouders," ſchrijft hij, „ wederſpreken, maar zij willen overwonnen worden. Zij wederſtaan in het eerst, „ omdat zij ſchroomen toe te geven. Zij zijn dikwils onwillig, opdat gij leert overwinnen. Zij „ dreigen met ontërving, om te beproeven, of het „ u mooglijk zij, aardsch verlies niet te vreezen. „ Zij ſtreelen u met uitgezochte liefkozingen, om „ te zien, of dit ſtreelen en velerleië vermaken, u „ niet week kunnen maken. — Overwin eerst den „ eerbied voor de Ouderen! Wanneer gij uw huis „ overwint, overwint gij de Wereld." — In het tweede Boek onderwijst AMBROSIUS de Godzalige Maagd, in hare pligten, door voorbeelden, en beſchrijft daar toe het hart en de zeden der Maagd MARIA, tot hier toe, zonder eenige Bijgelovige verëering van dezelve. Vervolgends voert hij de voorbeelden van de Heilige THEKLA en anderen aan. Het

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

derde Boek bevat de Regelen, welke de Heilige Maagden behooren waar te nemen en te volgen — Nog is 'er eene Verhandeling van hem, over hetzelfde onderwerp, tot lof van den Maagdelijken Staat. (*Liber de Virginitate.*) Omtrent twee anderen, die onder zijne werken ſtaan, eene *ad Virginem devotam Tractatus*, en eene *de Lapſu Virginis*, (*van den Val eener Godgewijde Maagd*,) is men echter onzeker, of zij van AMBROSIUS zijn. Met meer zekerheid kent men hem toe eene Verhandeling *over de Weduwen*, (*de Viduis Liber*,) geſchreven bij het hertrouwen eener weduwe, welke hij over den dood van haren man getroost had. Schoon hij in dezelve het tweede huwelijk niet over het algemeen afkeurt, nogthans verheft hij den weduwlijken ſtaat ten hoogſten. Onder anderen, zegt hij, dat de weduwen zich wenden kunnen tot de *Engelen*, onze beſchermers, en de *Martelaren*, die welëer een even zwak ligchaam hadden, als wij, en die ook des te meer *voor onze zonden* kunnen *bidden*, nademaal zij *die zonden*, welke zij in zich zelven hadden, *door hun eigen bloed hebben afgewasſchen*. Eene andere Verhandeling van AMBROSIUS, *over het onderwijs van eene aan God gewijde Maagd*, (*de Inſtitutione Virginis Liber*,) draagt in de Handſchriften eigenlijk het opſchrift: *Leerreden over den beſtendigen Maagdelijken Staat van* MARIA, (*Sermo de Virginitate Perpetua S. Mariæ;*) in dezelve beſtrijdt en wederlegt de Biſſchop het gevoelen van BONOSUS, HELVIDIUS, en anderen, die beweerden, dat MARIA, uit haar huwelijk met JOSEF,

SEF, kinderen gehad hebbe. Deze Verhandeling besluit hij met eene aanspraak aan AMBROSIA, Dochter van EUSEBIUS, eenen Burger te *Bononië*, die deze zijne Dochter door den Bisschop tot eene beestendige kuischheid deed inwijden, en aan wien deze Verhandeling is opgedragen. Uit de woorden, in de gemelde aanspraak aan AMBROSIA, dat zij niet, als eene Bruid, met goudgeele haairen, aan den Altaar zal staan, maar met dat hoofdhaair, waar mede MARIA de voeten van CHRISTUS heeft afgedroogd; en dat haar haair met zedigheid en andere deugden opgesierd behoort te zijn, mag men besluiten, dat het haair der Nonnen, welke anders in de Kerk van den Bisschop den sluiër onder vermaningen en gebeden ontvongen, toen in de Westersche Kerk nog niet werd afgesneden.

Veel meer dan AMBROSIUS, ja zoo veel als bijna alle de Westersche Kerk-Leeraars te samen, heeft HIËRONYMUS, tot uitbreiding en voortplanting van den Monnikenstand toegebracht. Hij zelf was de *vermaardste en geleerdste Monnik der Westersche gemeenten*, op het einde der vierde eeuw, en nog twintig jaren in de vijfde. Hij had tevens wel de waardigheid van *Presbijter*, (Ouderling of Priester,) bekomen, maar verkoos boven deze de eenzaamheid van het Monnikenleven, en wilde niet ééns als een Leeraar aangemerkt wezen, alhoewel hij uit zijne Kluis te *Bethlehem*, met zoo ongemeen gezag, leerde, dat zelfs de voornaamste Bisschoppen eerbiedig op zijne gevoelens in Godsdienstzaken letteden, en dat niemand weder op kon staan, dien hij eenmaal door HIËRONYMUS.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijne vermogendſte tegenſpraak overhoop geworpen had. Behalven zijn eigen voorbeeld, beſteedde HIËRONYMUS allen zijnen ijver en wegſlepende welſprekendheid, om den Monnikenſtand te doen verëeren. Hij beſchreef de levens der eerſte en voornaamſte zoogenoemde Heilige Monniken, PAULUS en HILARION (*). Velen van zijne Brieven zijn ook daar toe beſtemd, dus behelst reeds de eerſte zijner Brieven, in de Frankforter uitgave zijner werken, *den lof van het eenzaam leven*, (*ad Heliodorum de laude vitæ ſolitariæ.*) Zijn vriend HELIODORUS had hem, op zijne reize in de *Syriſche* Woestijn, waar hij zijn verblijf wilde nemen, verlaten, en in dezen Brief, die met warmte en ijver geſchreven is, en van DU PIN (†), een meesterſtuk van welſprekendheid genoemd wordt, poogt HIËRONYMUS zijnen vriend weder te bewegen, om hem te verzellen. In denzelven is eene merkwaardige vergelijking tuſſchen den Leerſtand en Monnikenſtand, van den eerſten zegt HIËRONYMUS: „ Het zij verre van mij, dat ik van die genen kwaad ſpreken zoude, die navolgers der Apostelen geworden zijn, *die* CHRISTUS *ligchaam, met hunnen heiligen mond, voortbrengen*; door welke ook wij Christenen zijn; die, daar zij *de Sleutelen des Hemelrijks hebben*, eenigermate *vóór den dag des Oordeels oordeelen*, en de Bruid des Heeren hare zuivere kuischheid bewaren. Alhoewel deze Brief, welke omtrent het jaar 374 afgezonden ſchijnt

(*) Zie IIde *Deel*, *Bladz.* 436. IVde *Deel*, *Bl.* 103.

(†) *Nouv. Bibl. des Aut. Eccles. T.* III. *p.* 102.

ſchijnt te zijn, de gewenschte uitwerking niet had, alzoo HELIODORUS tot den Leeräarſtand overging, en Bisſchop werd, in welk ambt hij van zijnen vriend ongemeen geprezen wordt, bleef de Brief zelf nogthans in zoo hooge achting, dat de edele en Godzalige Romeinſche vrouw FABIOLA dien van buiten leerde (*). In twee andere Brieven prijst hij deze levenswijze insgelijks ten ſterkſten aan, waar van de eerſte gericht is aan PAULLINUS, waarſchijnlijk die namaals Bisſchop van *Nola* geweest is, geſchreven omtrent het jaar 395 (†). In den anderen, die breedvoeriger is, aan den *Galliſchen* Monnik RUSTICUS (§), waarſchuwt HIËRONYMUS zijnen vriend voor de verkeering met andere vrouwen, behalven zijne Moeder, dewijl dit reeds dikwijls ſlechte gevolgen had gehad, wanneer vrouwen zich Geeſtelijke zoonen verkozen, of Monniken met donkerbruine klederen en lange baarden met vrouwen huis gehouden hadden. Hij keurt ook beter, dat zijn vriend met andere Monniken in gezelſchap, dan dat hij geheel alleen leve. „ In de eenzaamheid, " ſchrijft hij, „ kan de hoogmoed ſchielijk influipen. „ De Monnik, die een weinig gevast, en geene „ menſchen gezien heeft, gelooft, een man van ge„ wigt te zijn. Hij vergeet zich zelven en zijnen „ oorſprong, zwerft inwendig met het hart, en uit-

„ wen-

(*) HIËRONYM. *Epist.* 84. *ad Oceanum T.* IV. *Part.* II. *pag.* 662. *ed. Benedict.*

(†) *Ep.* 49. *p.* 563. *ed. Bened. Ep.* 13. *p.* 66. *ed. Franc.*

(§) *Ep.* 95. *ed. Bened. Ep.* 4. *p.* 28. *ed. Francof.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ wendig met de tong, rond. Hij oordeelt, tegen „ den wil des Apostels, eens anders dienstknecht„ ten; hij ſtrekt de handen uit ten dienſte zijner „ vraatzucht, ſlaapt zoo veel hij wil, vreest of ont„ ziet niemand, doet alles wat hem behaagt, en is „ meer in de ſtad, dan in zijne Kluis." enz. HIËRONYMUS, die dus toont, de gebreken en kunstgrepen der Monniken vrij wel te kennen, ofſchoon hij zelf ze niet allen vermijdde, gewaagt, in dezen Brief, ook van zulke Monniken, „ die vreemde „ Geſchiedenisſen van booze Geesten, die met hen „ geſtreden hebben, verdichtten, opdat zij van on„ kundigen en van het gemeen bewonderd worden, „ en daar uit voordeel trekken mogen."

HIËRONYMUS bemoeit zich voornaamlijk om vrouwen tot het eenzaam leven te bewegen.

Met eenen geheel bijzonderen ijver, was HIËRONYMUS werkzaam, om *vrouwen* tot een Godzalig afgezonderd leven te bewegen. Hier toe vond hij voornaamlijk gelegenheid, geduurende zijn tweede verblijf te *Rome*, na het jaar 380. Toen reeds bekend zijnde, als de geleerdſte uitlegger der Heilige Schrift, die zelfs van den *Roomſchen* Bisſchop geraadpleegd werd, zoo bedienden zich eenige aanzienlijke *Romeinſche* vrouwen van zijn onderwijs in Bijbelkundigheden. Onder dezen was MARCELLA, die als weduwe eene Non werd, en het eerst tot het ſtichten van Nonnen-Kloosters te *Rome* medewerkte, ook de eerſte leerlinge van HIËRONYMUS (*). Doch nog vermaarder is hare vriendin PAULA geworden, wier leven HIËRONYMUS, insgelijks, in eenen

(*) Men zie van haar IVde *Deel*, *Bladz.* 284.

eenen Brief, tot hare nagedachtenis (*), beſchreven heeft.

Berichten van de H. PAULA uit HIËRONYMUS

PAULA was de Gemaalin van eenen aanzienlijken Heer, TOXOTIUS, geweest, en bij hem Moeder van vijf kinderen, BLASILLA, PAULINA, wier echtgenoot PAMMACHIUS eenen zoo uitſtekenden roem verworven heeft, EUSTOCHIUM, RUFINA, en TOXOTIUS. Na het overlijden van haren echtgenoot, hetwelk haar bijna haar leven gekost had, ſchonk zij een groot gedeelte van hare rijkdommen aan de armen. Uit eerbied voor eenige te *Rome* zich bevindende Biſſchoppen, en voornaamlijk van HIËRONYMUS, beſloten hebbende, haar Vaderland te verlaten, om in de Woestijnen van PAULUS en ANTONIUS te leven, liet zij hare overige bezittingen, bijkans geheel, aan hare kinderen over, en begaf zich, alleenlijk van hare Dochter EUSTOCHIUM verzeld, in het jaar 385, naa het Oosten, op reize. Op het Eiland *Cyprus*, in *Palæſtina*, en *Egypte*, bezocht zij alle verblijven der Monniken, en alle zoogenoemde *Heilige plantzen*, met eene vuurige aandacht. Hier wierp zij zich voor het Heilige *Kruis* neder, en aanbad, als of zij den Heer 'er aan zag hangen; zoo veréerde zij de overige Heilige plaatzen en overblijfzelen, welke HIËRONYMUS zorgvuldig opnoemt. Bij de graven der XII Profeeten, en de ſtad *Sebaste*, of *Samaria*, alwaar onder andere Heiligen JOANNES *de Doopér* begraven lag, zag zij wonderbare zaken. Zij zag de

(*) *Epist. 68, ad Euſtochium Virginem, Epitaphium Paulæ Matris pag. 669. ed. Bened.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de booze Geesten onder allerhande pijnigingen brullen; en voor de graven der Heiligen, menschen als wolven huilen, als honden blaffen, als leeuwen brullen, als slangen schuifelen, en als stieren loejen. Anderen draaiden het hoofd achter over, zoodat zij dus den grond raakten. De Heilige PAULA had met deze allen medelijden, en bad CHRISTUS voor hen onder vele tranen. In *Egypte* kwamen haar ontallijke Monniken te gemoet, zij bezocht hier de Kluizen van MAKARIUS, en andere eerwaardige mannen, en zou hier onder zoo veel duizend Monniken, met vele, even als zij gezinde, Maagden, die haar verzelden, en met hare Dochter, haar verblijf genomen hebben, indien niet haar sterk verlangen naar de Heilige plaatzen haar derwaards getrokken had. Zij keerden dan weder naa *Bethlehem*, alwaar zij zich drie jaren in een klein hutjen onthield, tot zij zelve eenige Monnikenwoningen liet bouwen, als ook drie gebouwen voor aan God gewijde Maagden, die zij in drie gezelschappen onderscheidde, zulken, die van aanzienlijke geboorte, anderen, die geringer, en zulken, die van geheel laage afkomst waren, welke nogthans gezamenlijk met malkanderen Psalmen zongen en baden, maar voor het overige afzonderlijk leefden en arbeidden. Zelve leefde PAULA, met haar oud en zwaklijk ligchaam, strenger, dan de levendigste van hare Maagden. Zelfs in de koorts, weigerde zij een weinig wijn te gebruiken. Voorts was zij zoo milddadig, dat zij de palen te buiten ging, gelijk HIËRONYMUS zelf erkent. Als hij haar deswegens aansprak, zeide zij: dat zij dit al-

alles deed, in den naam van God; dat zij wenschte, als eene bedelaarſter te ſterven, hare Dochters niet het minſte na te laten, en dat haar lijk in eens anders linnen mogt gerold worden. Van hare kunde in den Godsdienst tekent HIËRONYMUS aan, dat zij de Heilige Schrift genoegzaam van buiten kende, doch, met alle hare liefde voor de Geſchiedenis, zocht zij meest den Geestelijken zin, tot hare ſtichting, waar in dan HIËRONYMUS haar moest onderwijzen. Na een verblijf van 20 jaren te *Bethlehem*, overleed PAULA, in het jaar 404. Bij haren uitvaart waren de Biſschop van *Jeruſalem*, en die van vele andere ſteden, in *Palæſtina*, behalven eene ontelbare menigte Geestlijken, Monniken, Nonnen, en andere Christenen, uit dit Land, tegenwoordig. Biſschoppen droegen de lijkbaar, andere Biſschoppen brandende kaarsſen, en dus werd zij, in het ruim der Kerk, die boven de ſpelonk gebouwd was, in welke CHRISTUS geboren is, begraven. HIËRONYMUS beſluit zijn verhaal met deze woorden: „ Vaarwel, „ PAULA! en ſta den hoogen ouderdom van uwen „ Verëerer met uwe voorbidding bij!" Een Brief, geſchreven in haren naam, en dien van hare Dochter EUSTOCHIUM (*), is zeer waarſchijnlijk door HIËRONYMUS opgeſteld, onder wiens Brieven dezelve geplaatst is, hoe zeer MARTIANAY (†), dien voor haar opſtel houdt.

De Dochters van PAULA volgden genoegzaam het Berichſpoor

(*) HIËRONYM. *Epist.* 44. *pag.* 545. *ed. Benedict.*

(†) *Vie de St. Jeröme.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſpoor van hare Moeder. BLASILLA, de oudſte, was, maar zeven maanden getrouwd geweest zijnde, in den ouderdom van 20 jaren weduwe geworden, en viel daar op in eene ziekte, wanneer zij alle hare voorige gemakken en vermaken verwisſelde met een donkerbruin kleed, veel bidden, weenen, vasten en waken (*). Toen zij kort daar na overleed, verëerde HIËRONYMUS, die haar in haar voornemen bijzonder gesterkt had, hare gedachtenis in eenen Brief aan hare Moeder PAULA (†), ten einde deze te troosten in hare droefheid, welke zoo groot was, dat men haar van de begravenis half dood terug bracht, bij welke gelegenheid het volk te *Rome* zich vrij ongunſtig uitliet, omtrent de Monniken. „ Hebben „ wij het niet dikwijls gezegd, riep men! Zij be„ klaagt zich, dat hare Dochter door het vasten „ vermoord is; dat zij geene kleinkinderen uit haar „ tweede huwlijk gezien heeft. Hoe lang zal het „ nog duuren, *dat het verfoeilijk ſchuim van Mon*„ *niken* uit de ſtad gejaagd wordt? waarom ſtenigt „ men hen niet? en werpt ze in Zee? Zij hebben „ de beklagenswaardige Mevrouw verleid; hoe wei„ nig zin zij had, om eene Non, (*Monacha*,) te „ worden, ziet men daar uit, dat geene Heidenſche „ vrouw haar kind ooit zoo beweend heeft."

ten van hare Dochters. BLASILLA.

EUSTOCHIUM.

PAULA's tweede, of, volgends anderen, hare derde Dochter, EUSTOCHIUM, ook JULIA geheten, om hare afſtamming van het geſlacht *Julia*, werd daadlijk als Non-

(*) HIËRONYM. *Epist.* 19. *pag.* 49. *ed. Benedict.*

(†) *Epist.* 22. *pag.* 84.

Nonne, van hare vroege jeugd af, lange jaren met hare Moeder, en nog na derzelver dood, tot het jaar 419, des te vermaarder. Zij was de eenigste onder hare Zusters, die ongetrouwd bleef, en zich, naar den wensch harer moeder, al heel vroeg van de Wereld afzonderde. HIËRONYMUS, die behalven MARCELLA en PAULA, geene andere gewijde vrouw zoo hoog geprezen heeft, als deze EUSTOCHIUM, welke hij onder anderen *den kostbaren halsſieraad der Kerk*, (*Eccleſiæ monile pretioſum*,) noemde (*), verhaalt aan hare Behuwdzuster LÆTA eene zeldzame Geſchiedenis in zijnen ſmaak, of liever in den ſmaak van zijnen leeftijd, hoe God het gevaar, dat zij in de gemeenſchap der Wereld zou blijven, hebbe afgewend (†). Als EUSTOCHIUM haren voormaligen opſchik reeds had veranderd, waagde het eene Romeinſche Mevrouw, PRÆTEXTATA, wier Gemaal haar Oom was, op deszelfs verzoek, haar haair op nieuw te kappen, en haar kostbaar te kleden. Maar in den naastvolgenden dag verſcheen een Engel met een vreeslijk gelaad aan PRÆTEXTATA, die haar dus aanſprak: „ Gij hebt dus u kunnen verſtouten, „ het bevel van uwen man hooger te achten, dan „ het gebod van CHRISTUS? het hoofd eener Maagd „ van God met uwe Godloze handen aan te raken? „ welke dra zullen verwelken, opdat gij gepijnigd „ wordende, voelen moogt, wat gij gedaan hebt, „ en over vijf maanden in de Hel geworpen wordt; „ doch,

(*) *In Epitaph. Paulæ p.* 593. *T.* IV. *Opp. P.* II. *ed. Bened.* (†) *Ep.* 57. *pag.* 593.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ doch, indien gij in uwe misdaad volhardt, zult „ gij uwen man en uwe kinderen verliezen." Dit alles is dus ook, in het vervolg, gebeurd, zoo als HIËRONYMUS verzekert. „ Een schielijk verderf te„ kende het te laat berouw dezer ellendigen, zoo „ wreekt CHRISTUS zich aan die genen, welke zij„ nen Tempel schenden." Niettegenstaande de drift van EUSTOCHIUM zelve, en het voorbeeld van MARCELLA, bij wie zij opgevoed was, haar reeds genoeg tot het afgezonderd leven scheenen op te spooren, oordeelde HIËRONYMUS het echter nodig, haar daar toe nog nader op te wekken, gelijk hij deed, in eenen langen Brief, geduurende zijn verblijf te *Rome*, in het jaar 383, geschreven. (*Epist.* 18, *ad Eustochium*, *de Custodia Virginitatis pag.* 27.)

Drie of vier soorten van Monniken.

In dezen Brief, beschrijft deze Kerkleeraar, bij gelegenheid, de *drie soorten* van Monniken, die toen in *Egypte* gevonden werden (*). De eerste soort zijn de *Coenobiten*, of die in gemeenschap leefden, die in het *Egyptisch Sanctus* genoemd werden, en in tienen en honderden werden afgedeeld, staande telkens negen van hen onder eenen Opziener, (*Decanus*,) en tien van deze weder onder den honderdsten. Zulke Monniken waren, volgends hem, voormaals de *Essenen*. Het tweede soort zijn de *Anachoreten*, die zich geheel eenzaam afzonderden, en met brood en zout zich in de Woestijnen begeven, naar het voorbeeld der oorspronglijke *Eremieten*, of Kluizenaren. Meer zegt hij ons van het der-

(*) Vergelijk IVde *Deel*, *Bladz.* 115.

derde ſoort, die in *Syrië* en *Palæſtina Remoboth*, in *Egypte Sarabaïten* heeten (*), die met hun twee of drie geheel naar willekeur en onafhanglijk leefden; zeer veelen onthielden zich in ſteden en ſloten; dikwijls ontſtonden onder hen twisten. Alles, zegt hij, is bij hen gedwongen, wijde mouwen, een ruw kleed, menigvuldig zuchten, bezoeken bij jongvrouwen, kwaadſpreken van Geestelijken; en als 'er eens een Feestdag komt, eten zij zich zat tot walgens toe. Op gelijke wijze beſchrijft CASSIANUS de *Sarabaïten*, die zich daaröm aan de Kloostertucht en de gehoorzaamheid aan eenen Abt onttrokken, om des te vrijër te kunnen leven en rondzwerven — CASSIANUS gewaagt nog (†) van een *vierde ſoort van Monniken*, waar aan hij geenen naam geeft, maar die van den Stichter der *Benedictijnen-orde*, in de volgende eeuw (§), *gyrovagum*, of de *omzwervenden* genoemd wordt. Deze zijn waarſchijnlijk dezelfde, die AUGUSTINUS beſchrijft (**), met de volgende woorden: „ De vijänd des menschlijken geſlachts heeft eene menigte Huichelaars, onder de „ gedaante en het voorkomen van Monniken, overäl „ verſtrooid, welke in de Landſchappen rondtrek„ ken, nergens gezonden zijn, nergens blijven, ner„ gens ſtaan of zitten. Sommigen van hen verko„ pen ledenmaten van *Martelaren*, zo zij anders „ van *Martelaren* zijn; anderen maken de zoomen „ hunner klederen en hunne gedenkcedels wijd; nog „ an-

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) CASSIAN. *Collat.* XVIII. *C. 7. p. 521.* (†) *L. c. C. 8.*
(§) *Regula S. Bened. C. 1.* (**) *De Opere Monach. C. 28.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ anderen zeggen, dat zij gehoord hebben, dat hunne Ouders of Bloedverwanten in het één of ander Land woonen, en wenden valschlijk voor, „ dat zij naa dezelve reizen. Zij bedelen van alle „ menſchen, zij eiſchen van alle menſchen, of de „ kosten voor eene winzuchtige behoefligheid, of de „ waarde van eene geveinsde Godzaligheid." Of men uit eene plaats van dezen zelfden Schrijver (*) mag beſluiten, dat zij ook *Circumcelliones* genoemd werden, gelijk de *Donatiſtiſche* Dweepers van dezen naam, is geheel onzeker.

Vervolg der berichten van EUSTOCHIUM.

EUSTOCHIUM, opdat wij tot haar wederkeeren, leefde vervolgends met hare Moeder, welke zij op hare reizen verzeld had, te *Bethlehem*, in de nabuurſchap van HIËRONYMUS, in den reuk eener uitnemende heiligheid, en zich oefenende in de Heilige Schrift, waar bij zij dan HIËRONYMUS raadpleegde, dien zij zelfs eenmaal, volgends zijne bekentenis (†), in het naauw bracht, door hem eene tegenwerping te maken, dat PAULUS *Rom.* III. 13. enz., agt verzen uit eenen *Pſalm* aanhaalt, welke in den Hebreeuwſchen Tekst der *Pſalmen* niet ſtonden. Na het overlijden harer Moeder, werd zij Opzienſter van een Klooster van 50 jonge Dochters (§), ten behoeve van welke HIËRONYMUS den Regel van PACHO-

(*) *Enarrat. in Pſalm.* 132. *Tom.* IV. *Opp. pag.* 1110. *ed. Benedict. Antverp.*

(†) *Commentt. Eſaiæ ad Euſtoch.* Vergel. *Libr.* XVI. *Prooem. Tom.* V. *pag.* 177. *ed. Francof.*

(§) PALLADIUS *Hist. Lauſ. Cap.* 26.

CHOMIUS in het Latijn vertaalde (*). Omſtreeks het jaar 416 liep zij groot gevaar, toen eenige boos-wichten, die men voor aanhangers van PELAGIUS hield, haar Klooster, met nog eenige andere nabij-gelegenen, verbrandden, en vele andere geweldenarijën bedreven (†). EUSTOCHIUM ſchijnt in het jaar 419 overleden te zijn.

PAULINA en haar Echtgenoot PAMMACHIUS.

Eene andere Dochter van PAULA, PAULINA, had PAMMACHIUS, eenen Romeinſchen *Senator*, tot Gemaal; na haar overlijden, deelde deze zijn vermogen grootendeels onder de armen uit, en was de eerſte *Senator*, die Monnik werd. Aan hem zijn verſcheidene belangrijke Brieven van HIËRONYMUS geſchreven, bijzonder de 54ſte in de *Benedictiner* uitgave. Ook prijst AUGUSTINUS hem grootelijks wegens zijne pogingen, om de *Donatisten* met de Rechtzinnige Kerk te verëenigen (§). In de Brieven van PAULINUS van *Nola*, komt ook het een en ander tot zijnen lof voor (**). Hij overleed in het jaar 410 (††).

De jonge PAULA en anderen.

Nog een voorbeeld van het Monnikenleven in de familie van PAULA, was hare Kleindochter van denzelfden naam, geboren uit het huwelijk van haren Zoon TOXOTIUS, met LÆTA, wier Vader nog een Afgodspriester was. Deze jonge PAULA was reeds, vóór

(*) HIËRON. *Epist.* 108. *pag.* 810. *ed. Bened.*

(†) AUGUSTIN. *de Gestis Pelagii T.* X. *Opp. p.* 153.

(§) *Ep.* 58. *ed. Bened.* (**) Onder anderen *Ep.* 37.

(††) Men zie meer van hem in TILLEMONT *Memoires Tom.* X. *pag.* 240. *ſq.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vóór hare Geboorte, door hare Moeder, tot den Maagdelijken Staat beſtemd. In eenen Brief aan LÆTA, onderricht HIËRONYMUS (*) haar, hoe zij hare Dochter, overëenkomſtig met dit oogmerk, zal hebben op te voeden, belovende tevens, haar onderwijs, hoe oud hij ook zij, op zich te zullen nemen. Ook werd zij door hare Ouders aan hem naa *Bethlehem* gezonden — Behalven de reeds gemelde haalde HIËRONYMUS nog verſcheidene andere vrouwen tot het eenzaam leven over, en zijne Brieven zijn vol loffpraken van zoodanige bij uitſtek Godzalige Nonnen. Zoo prijst hij, in den 20 en 21ſten (†), LEA en ASELLA, van welke de eerſte, eene weduwe, Opzienſter van een Nonnen-Klooster was geworden; de andere, door haren Vader, van kinds af, tot den ongehuwden Staat beſtemd was, omdat hij haar, in eenen droom, in een zeer glansrijk glazen vat gezien had, gelijk zij dan óok, terſtond na haar twaalfde jaar, zich aan God wijdde, en te *Rome*, even ſtreng als in de Woeſtijn, leefde.

FABIOLA. Op eene andere plaats (§) ſticht hij voor FABIOLA een roemrijk gedenkteken. Deze aanzienlijke Romeinſche vrouw, had haren eerſten man, wegens zijn onverdraaglijk ſchandelijk levensgedrag, verlaten, en was, daar de wet haar vrijheid gaf, weder met een' ander getrouwd. Zij wist niet, ſchrijft HIËRONYMUS, dat het Euängelie aan de vrouwen volſtrekt

(*) *Ep.* 57. *p.* 590. (†) *T.* IV. *P.* II. *p.* 51. *ed. Bened.*
(§) *Epist.* 54. *pag.* 657.

ſtrekt verbiedt, een' ander man te trouwen, zoo lang de eerſte man leeft. Doch, toen haar tweede man overleden was, erkende zij den beganen misſtap, en verſcheen, daags voor het Paaschfeest, in de Kerk van *Lateraan*, onder de Boetdoenden, in eene zoo treurige houding, dat zij den Biſschop, de overige Geestlijkheid, en alle aanwezenden, tot medelijden bewoog. Zij werd daaröp weder in de gemeenſchap der Kerk aangenomen; en maakte nu alle hare groote goederen tot geld, ten behoeve der armen. In het Gasthuis, hetwelk zij het eerst in de Hoofdſtad bouwen liet, nam zij den geringſten ellendeling van den ſtraat op, die zij, zelfs bij de walglijkſte ziekten, dikwijls in perſoon oppaste. Niet min mild betoonde zij zich omtrent Geestelijken, Monniken, en Nonnen. Ook gaf zij HIËRONYMUS te *Bethlehem* een bezoek, wien zij vele vragen voorlegde, omtrent den zin der H. Schrift, inzonderheid omtrent den leenſpreukigen zin derzelve; gelijk men dan ook in zijne ſchriften twee *Allegoriſche* en *Moraliſch-Anagogiſche* uitleggingen der Hoogepriesterlijke klederen, en der legerplaatzen, welke de *Israëliten*, op hunnen togt door de Woestijn, doorgetogen zijn, ontmoet, die aan hare gedachtenis zijn toegewijd. FABIOLA keerde vervolgends naa *Rome* terug, alwaar zij, gemeenſchappelijk met PAMMACHIUS, een Hospitaal voor vreemdelingen ſtichtte, en op het einde der vierde eeuw overleed, algemeen bewonderd wegens hare heiligheid.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hier toe behoort ook de Geſchiedenis der beide MELANIA's. De oudſte onder dezen was insgelijks eene

De twee MELANIA's.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eene vrouw van hoogen ſtaat te *Rome*, die, na de dood van haren Gemaal, de Hoofdſtad verliet, en tevens haren eenigen Zoon, wiens opvoeding zij aan de regeering aanbeval. Zij reisde eerst naa *Egypte*, en van daar naa *Paleſtina*, om de Monniken en Kluizenaars dezer Landen te bezoeken. Toen dezen door den Keizer VALENS vervolgd werden, onderhield zij 'er ééns 5,000, die zich verborgen hadden, drie dagen lang, en onderſteunde meer dan 100 anderen, onder welke ook Geestelijken, die in ballingſchap verwezen waren, waaröm zij zelve eenige mishandelingen duldeu moest. Te *Jeruſalem* ſtichtte zij een Klooster, in hetwelk zij met 50 Nonnen leefde. Zeven en twintig jaren lang, was zij, in dit land, een voorbeeld van ſtrenge Godzaligheid. Na verloop van dezen tijd, begaf zij zich weder naa *Rome*, alwaar zij hare Kleindochter MELANIA, en derzelver Echtgenoot PINIANUS, die reeds zeven jaren gehuwd waren, bewoog, om zich, voor het overige van hun leven, aan eene kuiſche onthouding te wijden. Eindelijk, ſtierf zij te *Jeruſalem*, na het jaar 410. HIËRONYMUS, die haar langen tijd met loffpraken overlaadde (*), ſprak in laater jaaren des te ongunſtiger van haar, omdat zij de partij van RUPINUS genomen had. PAULINUS van *Nola* (†), en PALLADIUS (§), hebben nog veel meer tot haren roem gemeld.

En anderen.

Van den ijver van HIËRONYMUS, om jonge wedu-

(*) *Epist.* 22. *pag.* 58. *Epist.* 28. *pag.* 66.

(†) *Ep.* 10, 44. (§) *Hist. Lauſ. C.* 117, 118.

Digitized by Google

duwen over te halen tot den Nonnen-ſtand, dragen eindelijk ook nog twee van zijne Brieven, aan twee jonge weduwen, FURIA (*), en SALVINA (†), bijzonder getuigenis. Hoe zeer ook deze Kerkleeraar, in dezen ijver, naar zijnen wensch ſlaagde, en alhoewel hij, waar hij bij de algemeene Christelijke zedenleer zich bepaalt, in zijne Brieven zeer veel goeds heeft, kunnen wij nogthans niet zeggen, dat hij zijnen, anders zoo hoog geroemden naam, daar mede veel eere aandoet. Zijn Brief aan SABINIANUS, eenen ondeugenden *Diākon*, die beſtaan had, eene Non uit een Klooſter te *Bethlehem* te verleiden, en zich gehouden, als of hij een Monnik wilde worden, maar die vervolgends HIËRONYMUS, alhoewel deze het hem vergeven had, overāl laſterde, deze Brief bevat niet weinig aandoenlijke voorſtellingen (§). Men leert uit denzelven ook, dat het in *Egypte* en *Syrië* een gebruik was, dat de jonge Dochters en Weduwen, die zich aan God wijdden, haar haair aan de Moeders der Klooſters aanboden, om het af te ſnijden, ten einde in het vervolg het hoofd te moeten bedekken en beſluiëten; en dat deze gewoonte daarōm zoo natuurlijk was geworden, deels, omdat zij zich nooit baadden, deels, omdat zij, noch op het hoofd, noch in den mond, olie gebruikten, en dus tegen de diertjens, die tuſſchen de huid en het haair groejen,

(*) *Epist* 47. *pag.* 554.
(†) *Epist.* 85. *pag.* 663.
(§) *Epist.* 93. *pag.* 754.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

jen, niet anders beveiligd konden wezen. Voorts heeft deze Brief nog meer zwakke plaatzen.

Ook AUGUSTINUS betoonde zich niet min dan HIËRONYMUS, een' voorſtander van den Monnikenſtand, evenwel met minder drift, en gematigder denkbeelden. Hij noemt de Monniken, bij uitnemendheid, *dienstknechten van God* (*). Hij vindt in de H. Schrift toeſpelingen en voorbeelden op dezelve, zoo als in den perſoon van DANIËL, terwijl integendeel NOÄCH de Leeräaren, en JOB de gemeene Christenen zal afgebeeld hebben (†). Hij beveelt zich in hunne gebeden aan, als meer waakzaam en krachtig, dan de Biſchoppen, onder Wereldlijke bezigheden, verrichten kunnen (§); maar tevens verzwijgt hij ook de misbruiken niet, die van de Monniken gepleegd werden, waar van in zijn werk, *de Opere Monachorum*, (*over den arbeid*) der Monniken, voorbeelden genoeg voorkomen (**). In eenen Brief aan Nonnen (††), die onderling onëens en onrustig waren, geeft hij aan dezelve vele voorſchriften, en beveelt, als haar Biſchop, dat die eenmaal alle weeken gelezen moet worden.

AUGUSTINUS een voorſtander der Monniken.

In de Roomſche Kerk houdt men AUGUSTINUS vrij algemeen voor den inſteller der *Choorheeren*, die naar hem den naam dragen, (*Canonici Regulares S. Au-*

Choorheeren of Canonici, Kanunniken

(*) *Epist.* CCXX. *Tom.* II. *Opp. p.* 618. *ed. Antv.*

(†) *Enarrat. in Psalm.* CXXXII. *T.* III. *p.* 1111.

(§) *Epist.* XLVIII. *Tom.* II. *pag.* 85.

(**) Zie ons Vde *Deel*, *Bladz.* 388.

(††) *Ep.* CCXI. *ad Sanctimoniales T.* II. *p.* 595.

Digitized by Google

Augustini,) als ook der *Augustyner Kluizenaars*, (*Augustiniani Eremitæ.*) Bij deze beide hoofdſoorten is vervolgends nog eene menigte andere Geestelijke gezelſchappen gekomen, die alle voorwenden, dat zij *naar den Regel van den Heiligen* AUGUSTINUS leven (*). Op dezelfde wijze, als zich, in vervolg van tijd, Kluizenaars of ordens van Monniken en andere Geestelijke genootſchappen naar HIËRONYMUS genoemd hebben; (*Hiëronymiani Eremitæ, Clerici Regulares et Seculares.*) En deze nog met eenigen ſchijn, naardien HIËRONYMUS werklijk een Kluizenaar geweest is. Maar AUGUSTINUS was zelf nooit Kluizenaar noch Monnik, gelijk hij ook geenen bijzonderen *Regel* voor dezelven heeft nagelaten. Men heeft hem wel een aantal Predikatiën toegeſchreven, die hij voor de Monniken in de Woestijn gehouden zal hebben (†), maar deze zijn in later tijden opgeſteld, zoo als ook een ander werk van gelijken inhoud. (*De Vita eremitica ad Sororem Liber*) (§). Het volgende alleen weet men met zekerheid. Toen AUGUSTINUS Ouderling te *Hippo* was geworden, ſtichtte hij in eenen tuin, dien hem de Biſchop aldaar gegeven had, een Klooster, waar in hij, zoo als hij zich uitdrukt, welgezinde Broeders

(*) Men zie 'er eene lijst van in GREGOR. RIVII PURITANI (GEORG BURKARD LAUTERBACH) *Monaſtica Hiſtoria Occid. Ordo Augustinianus ſ. albus. p.* 8. *ſq.*

(†) *Sermones* LXXVI. *ad Fratres in eremo commorantes Tom.* VI. *Opp. pag.* 786.

(§) *Tom.* I. *Opp. pap.* 640.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ders bijëenbracht, die even zoo weinig hadden, als hij, en dus gereed waren, om, gelijk hij, hunne bezitting ten dienſte der armen tot geld te maken, en in gemeenſchap te leven (*). Maar, toen AUGUSTINUS Biſchop was geworden, en vond, dat hij in deze waardigheid met veel meer menſchen moest verkeeren, dan voor het ingetogen leven van een Klooster voegde; legde hij in zijne Biſchoppelijke woning zelve een Klooster van Geestelijken, (*Monaſterium Clericorum*,) aan; hetwelk eene nabootzing van het Monnikenleven in den leerſtand, en niet eene eigenlijke Monnikenwoning zou zijn. Alle de Geestelijken van AUGUSTINUS, zelfs de lagere Kerkdienaars, (*Subdiaconi*,) leefden met hem in gemeenſchap, en in eene vrijwillige armoede. Op dit laatſte ſtuk was hij inzonderheid ijverig, hij had deze vrijwillige armoede bevolen, onder ſtraffe van ontzetting van hun ambt, evenwel maakte hij hier in verändering, en ſloot zulken, die hunne goederen wilden blijven bezitten, wel uit deze gemeenſchappelijke ſamenleving uit, maar liet hen hun ambt behouden: „ Verlaat zulk een," zegt hij, „ het „ heilige gemeenſchappelijke leven, en blijft hij, „ voor het overige, een Geestelijke, dan is hij „ voor de helft gevallen; maar blijft hij in mijn ge„ zelſchap, als een huichelaar, dan is zijn val vol„ komen." Hier over verklaart hij zich nog breeder,

(*) POSSIDIUS *Vit. Auguſt. Cap.* 5-25. AUGUSTINUS zelf *Serm.* CCCLV. *Tom.* V. *pag.* 962. van dit Klooster is reeds geſproken Vde *Deel*, *Bladz.* 385.

Digitized by Google

der, in eene volgende Kerkreden (*). Van zoodanige ſamenwoning der Geeſtelijken met hunnen Biſchop in hetzelfde huis, vinden wij bij SOZOMENUS (†), nog een voorbeeld, hetwelk te *Rhinocolura*, of *Rhinocorura*, plaats had. Van eenige verdere uitbreiding van zoodanige levenswijze in dezen tijd, heeft men geene berichten. Waarſchijnlijk is het, dat zoodanige Geeſtelijken, of reeds in de vijfde, of wel in het begin der zesde eeuw, *Canonici* genoemd zijn geworden. Deze benaming was in de oudſte Griekſche Kerkſpraak te vooren aan alle Geeſtelijken gemeen, omdat hunne namen vóór alle anderen, in het *Kerkeboek*, (κανων,) werden opgetekend. Doch, daar dit Griekſche woord ook *eenen Regel* of *voorſchrift* betekent, ſchijnt men, bij de Weſterſche Christenen, hetzelve in deze betekenis genomen te hebben, om 'er Geeſtelijken mede aan te duiden, die volkomen naar dezelfde wetten leefden, zonder dat hier mede ſtrijdt, dat men 'er dan nog overtollig bijvoegde *Canonici Regulares*, omdat men naamlijk de Griekſche Taal, in het Westen, niet recht meer verſtond. Ondertuſſchen blijft 'er ſteeds een groot onderſcheid tuſſchen deze *Canonici* van AUGUSTINUS, die een middenſoort waren tuſſchen Leeräaren en Monniken, doch die altijd Leeräars en Kerkedienaars van zekere gemeente bleven, en de latere *Canonici*, Kanunniken, of Choor- ook Domheeren, die daadlijk eene vermenging der beide gemelde ſtanden zijn, en wier oorſpronglijke beſtemming

(*) *Serm.* CCCLVI. *p.* 965. *ſq.* (†) *H. E. L.* VI. *C.* 31.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ming in zoo verre veränderd is, dat zij slechts eene schaduw van iet Kerkplegtigs behouden heeft.

Wij kunnen onze berichten, van den tegenwoordigen toestand der Monniken, niet gevoeglijk eindigen, zonder gewag te maken van JOÄNNES CASSIANUS, die, zelf een geleerd Monnik van dezen tijd, ons de Monniken, in meer dan één opzetlijk werk, naauwkeurig leert kennen (*). CASSIANUS wordt van sommigen een *Scyth* uit *Thracië* genoemd, doch waarschijnlijk heeft hij den naam van *Scyth* gekregen, van wegen zijn verblijf bij de Monniken, in de *Sketische* of *Scythische* Woestijn. Hoe het zij, wij weten uit hem zelven, dat hij, van zijne eerste jeugd af, in een Klooster te *Bethlehem* geleefd heeft; maar naderhand, met eenen anderen Monnik, GERMANUS, naa *Egypte* gereisd is. Hier bezocht hij de Kluizenaars en Monniken, zoo wel op het *Nitrische* Gebergte, als in de *Sketische* Woestijn, en in *Thebais*. Zeven jaren hier mede doorgebracht hebbende, keerde hij, met zijnen reisgenoot, naa hun Klooster terug, maar ondernam vervolgends, omtrent het jaar 397, nog eene reize van drie jaren naa de *Sketische* Woestijn, om de Monniken te bezoeken. Hier na begaf CASSIANUS zich naa *Konstantinopolen*, waar hij het onderwijs genoot van CHRYSOSTOMUS, en zich van dezen tot *Diakon* liet be-

Berichten van CASSIANUS.

(*) Men zie van hem, behalven het gene hij van zich zelven verhaalt; GENNADIUS *de Vir. Illustr. C.* 61. CASSIODORUS *de Institut. divinar. lection. Cap.* 29. FOTIUS *Biblioth. Cod.* 197. enz.

bevestigen. Toen deze vermaarde Kerkleeräar uit de gemelde Hoofdſtad verdreven was, ging CASSIANUS, in den naam van een deel der Geestlijkheid aldaar, met zijnen vriend GERMANUS, in het jaar 405, naa *Rome*, om den Biſchop aldaar een bericht van deze gebeurenis mede te deelen. Zedert ſchijnt hij niet weder in het Oosten geweest te zijn, of zijn verblijf aldaar is ten minſten zeer kort van duur geweest. Veel meer verbleef hij te *Masſilia*, (*Marſeille*,) in *Galliën*, alwaar hij zijn best deed, om den Monnikenſtand, inzonderheid naar het voorbeeld van dien in *Egypte* en *Palæſtina*, te vestigen. Ook ſtichtte hij aldaar twee Kloosters, een voor Monniken, en een ander voor Nonnen. Het eerſte is nog onder den naam van de Abtdij van den Heil. VICTOR bekend, en zal, in zijnen tijd, wel 5,000 Monniken bevat hebben. Hij was niet alleen hun Abt, maar ook, als Ouderling, hun Leeräar. Hij overleed in het jaar 435, maar volgends anderen, eerst in het jaar 440 of 448.

Zijnwerk over de inrichting der Kloosters.

Te *Masſilia*, (*Marſeille*,) ſchreef hij zijne twee voorname werken, die tot aanprijzing van het Monniksleven in deze Gewesten dienen moesten. Het eerſte, hetwelk hij omtrent het jaar 417 vervaardigde, op begeerte van CASTOR, Biſchop van *Apta Julia*, (thans *Apt* in *Provence*,) die nog geene Kloosters in zijn Kerspel had, en die geern een voorbeeld voor dezelven wenschte te hebben, handelt *over de inrichting der Kloosters*, of *van de levenswijze der Monniken in de Oosterſche Landen*. (*De Inſtitutis Coenobiorum*, *Libri* XII.) Doch alleen de vier

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eerſte Boeken van hetzelve handelen van dit onderwerp, de agt overigen hebben zelfs een bijzonder opſchrift, (*Colluctatio adverſus octo principalia vitia.*) *Worſteling tegen de acht hoofdondeugden.* Evenwel behoeven deze voor geen afzonderlijk werk gehouden te worden, gelijk GENNADIUS en FOTIUS gedaan hebben, dewijl CASSIANUS ze, volgends zijne eigene verklaring, bij de voorgaande Boeken gevoegd heeft, omdat hij de leſſen der Oosterſche Monniken over den oorſprong en het overwinnen dezer ondeugden wilde voordragen.

Kleding der Monniken.

In het *eerſte Boek* van dit werk, beſchrijft CASSIANUS de kleding der gemelde Monniken. De Egijptiſche Monniken droegen, bij dag en nacht, een hoofddekzel, zijnde een kap, die tot aan de ſchouderen kwam, (*cucullus*, κυκκλιον,) om hunne eenvoudigheid, als kinderen, te vertonen. Hun *linnen kleed*, (*colobium*, κωλοβιον,) komt ſlechts tot den ellenboog, om, door de afgeſnedene mouwen, het afhouwen van de werken dezer Wereld aan te duiden. Over hetzelve droegen zij twee wollen *banden*, die van den hals afhingen, en onder de armen doorliepen, ten einde dit kleed aan het ligchaam ſaam te ſnoeren, en des te vaardiger te kunnen zijn tot den arbeid, (*αναβολαι*, *ſuccinctoria*, *redimicula*, *vel rebracchiatoria.*) Een kleine korte mantel, (*mafros* of *mavors*,) waar van zij zich bedienden, om den hals en ſchouders te bedekken; en een *geitenpels*, (*melotis*, μηλωτη,) welke zij in navolging hunner voorgangeren in deze levenswijze, en tot een teken der bij hen gedoodde hartstochten, droegen, maak-

maakten hunne overige kleding uit. De *flok*, dien zij droegen, leert, dat zij tegen zoo vele hondſche ondeugden, die hen aanblaffen, en onzichtbare beesten der Geeſtelijke boosheid, niet ongewapend mogten wezen. Eindelijk, dewijl de ſchoenen in het Euängelie verboden zijn, beveiligden zij hunne voeten tegen koude en hitte, alleen door *muilen* of *pantoffelen*, als eene blijk van eene ſlechts geringe deelneming aan de belangen dezer Wereld: en zelfs deze trokken zij, bij de Godsdienſt-oefening, uit.

In het *tweede Boek* begint CASSIANUS te berichten, welke gewoonte de *Egyptiſche* Monniken, bij het gebed, en in het gemeen, bij den Godsdienst waarnemen; en wel in hunne Avond- en Nacht-Godsdienſten, waar bij zij beſtemde gebeden-uuren hebben. (*Orationes Canonicæ.*) Bij de gebeden knielen de Egijptiſche Monniken niet, van Saturdag tot Zondag avond, noch in den geheelen tijd, tuſſchen Paasſchen en Pinkſteren. In het *derde Boek* beſchrijft CASSIANUS de Godsdienst der Monniken over dag, en hunne vastgeſtelde bid-uuren, waar in wij, duidelijk, den oorſprong der bekende zeven *Horæ Canonicæ*, *Matutina*, *Prima*, *Tertia*, *Sexta*, *Nona*, *Officium Vesperarum*, *Completorium*, ontdekken. De Oosterſche Monniken vasten niet op Saturdag, hoedanig vasten bij de Roomſche Gemeente en eenige anderen in het Westen plaats had, evenwel niet bij allen, waaröm AMBROSIUS, Biſſchop van *Milaan*, aan AUGUSTINUS ſchrijft (*): „Als „ik

Oorſprong der *Horæ Canonicæ*

(*) AUGUST. *T.* II. *Opp. Ep.* 36. *p.* 58. *Ep.* 54. *p.* 94.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ ik te *Rome* ben, dan vast ik op den *Sabbath*; „ maar ben ik te *Milaan*, dan vast ik niet."

In het *vierde Boek*, (*de Inſtitutis renunciantium*,) voltooit CASSIANUS zijne berichten, meldende de voorwaarden, op welken in *Egypte*, inzonderheid ook in het beroemde Klooster te *Tabenna*, een Eiland in den *Nyl*, de Monniken werden aangenomen; waar na hij vervolgends de ſtrenge levenswijze der Monniken aldaar omſtandig beſchrijft. Hier leerden zij bijzonder hunnen wil verloochenen, door eene onbepaalde gehoorzaamheid aan hunnen Abt of Opziener, wien zij geene hunner gedachten mogen verbergen, noch iet voor goed of kwaad houden, dan alleen volgends zijne uitſpraak. De jonge Monniken mogen, zonder zijne voorkennis, niet uit hunne Celle gaan, zelfs niet om de behoeften der natuur te voldoen. Zoodanig haastten zij, om zijne bevelen te volbrengen, als of die *van God zelven kwamen!* Somtijds zelfs pogen zij *onmooglijke dingen*, die hij hun mogt opgelegd hebben, ten uitvoer te brengen. De naderhand zoo vermaard geworden Abt JOANNES (*), werd, in het eerst, door zijnen Opziener, ter zijner beproeving, belast, een uitgedroogd, en bijkans verrot ſtuk hout, dat weder in den grond gezet was, daaglijks met water te begieten, tot dat het in eenen groejenden boom zou veränderen. JOANNES gehoorzaamde langen tijd, waar bij hij het water nog van verre haalen moest, tot dat hij eindelijk van dezen vruchtelozen arbeid ont-

Onbepaalde gehoorzaamheid der Monniken aan hunnen Overſten.

(*) Van wien reeds in het Vde *Deel*, *Bl.* 400 gewaagd is.

MUCIUS deed dit, zonder zich eenigzins te bedenken.

VI. D. bladz. 77.

Digitized by Google

ontflagen werd. Eene andere keer gebood hem de Opziener, het eenigſte flesjen olie, dat men volſtrekt niet misſen kon, het venſter uit te werpen, hetwelk hij zonder draalen gehoorzaamde. Nog eens moest hij, (tot ſtichting der aanwezende Monniken, over zoodanige onderwerping, zegt CASSIANUS,) eenen verbazend grooten ſteen, dien vele menſchen te gelijk niet bewegen konden, voortrollen; hetwelk hem te vergeefs zweet en zuuren arbeid kostte. Maar nog verder gaat het voorbeeld van MUCIUS, die naderhand Abt werd. Toen deze zich bij het Klooster aandiende, om aangenomen te worden, bracht hij zijn Zoontjen, een kind van agt jaaren, mede, en lag met hetzelve eerst een' tijd lang voor de deur. Daar op werd het kind van hem afgenomen, opdat MUCIUS 'er niet meer aan denken zou, dat hij Vader was; ja, om hem te beproeven, of hij in ſtaat ware, de vaderlijke liefde aan de gehoorzaamheid van CHRISTUS op te offeren, werd het kind hard behandeld, en dikwijls in zijne tegenwoordigheid, zonder eenige reden, geſlagen; zoodat hij het niet anders dan wanhavenig en huilende zag. Evenwel bleef de Vader bij dit alles ongeroerd; hij geloofde, zijnen Zoon aan CHRISTUS toegewijd te hebben, en verheugde zich, dat het niet zonder nut leed. Ten laatſten gebood hem de Abt eens, in een geveinsd ongenoegen tegen het kind, omdat het huilde, hij zou het in de daar voorbij lopende rivier werpen. MUCIUS deed dit, zonder zich eenigzins te bedenken, en zijn Zoontjen zou het leven verloren hebben, indien niet eenige Monniken langs den ſtroom be-

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

beſteld waren geweest, om het kind waar te nemen. Nu openbaarde God ook op het oogenblik aan den Abt, dat MUCIUS hier door in de voetſtappen van ABRAHAM getreden was. Eindelijk ſluit CASSIANUS dit Boek, met eene aanſpraak van den Abt PYMUSIUS, die eenige duizend Monniken niet ver van de *Egyptiſche* ſtad *Panephyſis*, onder zich had, aan eenen Monnik, welken hij in zijn Klooster aannam, en wien hij in deze aanſpraak, onderwijst, wat het zij, de Wereld te verzaken; hem waarſchuwt tegen de listen en lagen des Duivels, en hem den *weg tot volmaaktheid* leert, waar toe hij het voorbeeld niet van velen, maar van één of twee nemen moet.

Na deze verhaalen leert CASSIANUS, in de acht overige Boeken van zijn werk, hoe een Monnik de *acht hoofdzonden* moet beſtrijden. Ten dien einde beſchrijft hij dezelve, en voert de gronden en hulpmiddelen aan, om dezelve te overwinnen. De eerſte is de *onmatige eetlust*, (*ſpiritus gastrimargiæ*,) de volgenden, *de drift tot onkuischheid*, (*ſpiritus fornicationis*;) van de *geldgierigheid*, (*ſpiritus Philargijriæ*,) wordt in het *zevende* Boek gehandeld, en in het *achtſte*, van de *neiging tot toorn*, (*ſpiritus iræ.*) In het *negende* Boek, toont CASSIANUS aan, hoe de Monnik het *knagend verdriet*, of *de ingewortelde droefheid*, (*ſpiritus triſtitiæ*,) van welke men de heilzame droefheid, die, uit berouw en leedwezen over de zonde, ontſtaat, hebbe te onderſcheiden, beſtrijden moete. Met deze hoofdzonde is naauw verbonden, de *vetveling* of *kommer van het hart*, (*ſpiritus acediæ*, ἀκηδία,) welke inzonderheid de Klui-

Kluizenaars plaagt, van deze handelt het *tiende* Boek. In het *elfde* Boek wordt aangewezen, hoe men *de ijdele roemzucht*, (*ſpiritus cenodoxiæ*, κενοδοξια,) beſtrijden moet. Eindelijk wijst het *twaalfde* Boek aan, hoe men den *hoogmoed*, (*ſpiritus ſuperbiæ*,) zal onderbrengen. Het beste middel, zegt de Schrijver, om dezen valſtrik des Duivels, want door hem is deze zonde tot den eerſten mensch gekomen, en heeft alle andere zonden geteeld, het veiligst te ontwijken, is, dat wij alle vordering in de deugd, niet aan ons zelven, maar met den Apostel, aan de Godlijke genade toeſchrijven. Bij deze gelegenheid verklaart hij den boven alles werkzamen, en zelfs bij de ernſtigſte menschlijke pogingen, echter onöntbeerlijken bijſtand en hulp der Godlijke genade, tot bekering en zaligheid des menſchen, uitvoerig; welke plaats in de Geſchiedenis der *Pelagianery* en *Halve-Pelagianery* merkwaardig is, in welke ook CASSIANUS eene hoofdrolle geſpeeld heeft.

Het werk van CASSIANUS, bevattende de zijne geſprekken met Monniken enz.

Met dit werk van CASSIANUS ſtaat zijn tweede werk, hetwelk hij, omtrent het jaar 420, geſchreven zal hebben, in een naauw verband, behelzende *Geſprekken met Kluizenaars en Monniken, in de Sketiſche Woestijn*, (*Collationes Patrum in Scythica eremo commorantium*, XXIV) (*). In de voorreden of opdragt vóór het eerſte tiental van deze Geſprekken, welke aan den Biſchop LEONTIUS, Broeder van den Biſchop CASTOR, aan wien het eer-

(*) *Pater*, *Abbas*, *Abt*, *Vader*, is bij CASSIANUS meermalen de titel van Monniken in het gemeen.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eerſte werk is opgedragen, en aan den Kluizenaar HELLADIUS, gericht is, meldt de Schrijver zelf, dat hij van de uiterlijke en zichtbare geſteldheid der Monniken, welke hij in het voorgaande werk had afgebeeld, thans tot de onzichtbare gedaante van den inwendigen mensch overgaat, en in plaats der voorgeſchrevene gebeden, den hoogſten trap van het onöphoudelijk gebed wil aanwijzen. In het eerſte geſprek tusſchen CASSIANUS, en zijnen vriend, den Abt GERMANUS, met den Abt MOSES, in de *Sketiſche* Woestijn, onderwijst deze laatſte hen, *welk het doeleinde zij van het Monnikenleven?* Volgends hem is het einde, (*finis*,) van hunne levenswijze, het Koningrijk van God; maar hunne beſtemming, of hun doeleinde, (*destinatio*, *id est*, *ſcopus*,) de reinigheid van het hart, zonder welke men in dat Rijk niet kan ingaan. In het tweede geſprek, vervolgt deze Abt te handelen *van de onderſcheiding* van waarheid en onwaarheid, van goed en kwaad, (*de discretione*,) en welke beſtaan zal in dat onderſcheidend oog, hetwelk de Zaligmaker het licht des ligchaams noemt. Dit wordt opgehelderd met het voorbeeld van zekeren HERO, die 50 jaren in de Woestijn zoo eenzaam had geleefd, dat hij zelfs op het Paaschfeest niet bij de gemeenſchappelijke tafel met de Broederen in de Kerk wilde komen. Deze miste dat onderſcheidend oog, en ſtortte zich, door de verleiding des Duivels, dien hij voor een' Engel des Lichts hield, in eenen diepen put, in volle overreding, dat hij daar door geen leed zou ondervinden. Zelfs toen de Monniken 'er hem half dood uit-

withaalden, wilde hij nog niet geloven, dat hij van den boozen Geest bedrogen was. Naauwlijks konden de Broeders, die medelijden met hem hadden, van den Abt PAPHNUTIUS met hunne gebeden verwerven, dat HERO niet onder de zelfmoordenaren geteld, en het gebed en het offer voor de overledenen, (*memoria et oblatio pauſantium*,) onwaardig verklaard werd. Op den grond van dit oordeel des onderſcheids wordt, in dit geſprek, gewaarſchuwd, voor het overdreven vasten en waken enz. Als CASSIANUS met zijnen vriend zich vervolgends begeven hadden in de Kluis van PAPHNUTIUS, deelt deze hun in het *derde geſprek*, zijn onderricht mede, *over de drievoudige verlochening der Monniken*, (*de tribus abrenuntiationibus.*) In dit geſprek komt weder een omſtandig onderwijs voor, over den vrijën wil des menſchen, en de noodzaaklijkheid der bekeerende en heiligende genade van God, welke plaats weder in de Geſchiedenis der *Pelagiänen* te pas zal komen. In het *vierde geſprek*, handelt een ander Abt DANIËL, over de *onvruchtbaarheid des gemoeds*, op de klagt der beide vrienden, dat zij, te midden van hun gebed, en grootſte verlustiging in God, vaak door eene treurigheid en kommer overvallen werden, die hen belet, het hart, met ruimte, tot God op te heffen, het opſchrift van dit geſprek is: *over de begeerte tuſſchen geest en vleesch*, (*de Concupiscentia Carnis et ſpiritus*,) in hetzelve wordt geleerd, dat 'er een driederleiē toeſtand, of ſtaat der ziel is, een vleeschlijke, dierlijke, en Geestelijke enz. In het *vijfde geſprek* handelt de Abt SERAPION

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

over de acht hoofdzonden. Tot het *zesde geſprek, over de geweldige dood der Heiligen*, met den Abt THEODORUS, die zich tusſchen het *Nitriſche* Gebergte en de *Sketiſche* Woestijn onthield, gaf het lot van eenige Monniken aanleiding, die, in de groote Woestijn van *Palæſtina*, naa den kant van *Arabië* en de Doode Zee, lang in den roep van Heiligheid geleefd hadden, en van ſtroopende *Saracœenſche* Rovers vermoord waren. De twee volgende geſprekken worden met den Abt SERENUS gehouden, die eene buitengewone gave der kuischheid van God ontvangen had, waar omtrent hij, tot ſtichting der Monniken, het volgende ſprookjen vertelde, ten zij het een droom geweest zij, waar bij zijne levendige verbeeldingskracht werkzaam is geweest. Op zijn aanhoudend gebed, dat alle begeerlijkheid in hem gedood mogt worden, kwam eindelijk een Engel, in een nachtgezicht, tot hem, die hem, als het ware, den buik opende, en een vuurig ſtuk vleesch uit zijne ingewanden ſcheurde, dat hij wegwierp, en toen alles weder op zijn plaats te recht bracht, tevens tot SERENUS zeggende: Hier mede is de begeerlijkheid in uw vleesch afgeſneden, en thans hebt gij die reinheid der ligchaams verkregen, daar gij om gebeden hebt! Het zevende geſprek met dezen Abt gehouden, handelt, *over de beweeglijkheid des harten, en de Geestelijke booshe-den*, (*de Animæ Mobilitate et Spiritalibus Nequitiis.*) In dit geſprek wordt veel geſproken van de booze Geesten of Duivelen, en derzelver werkingen op de menſchen, bijzonder in de Bezetenen. Ook leert

leert de Abt SERENUS de beide vrienden, dat 'er *menigerleië ſoorten van Duivelen* zijn. Sommigen, zegt hij, zijn ſpottende Geesten, die op de openbare wegen de reizigers plagen, maar hun anders geen nadeel toevoegen. Men kent hen onder den naam van *Faunè*. Anderen leggen zich, insgelijks zonder leed te doen, des nachts, op de menſchen. Maar anderen integendeel zijn niet te vrede, de ligchamen der bezetenen wreedlijk te kwellen, maar vallen ook anderen aan, die zij zelfs om het leven brengen. (*Matth.* VIII.) Nog anderen vullen de harten der Bezetenen met zoodanige opgeblazenheid, dat zij zich, vol hoogmoed, boven hunne gewone ligchaams-grootte uitzetten, maar ook weder laager zinken, en gevolglijk door hunne gebaarden toonen, dan, dat zij de hooger magten aanbidden, dan, dat zij geloven, van anderen aangebeden te worden. Het volk noemt deze gemeenlijk *Bacucei*. 'Er zijn ook Duivelen, welke zich niet alleen met leugens bezig houden, maar ook den menſchen Godslasteringen ingeven. De Abt verzekert, zelf eenen *Demon* te hebben hooren bekennen, dat ARIUS en EUNOMIUS hunne dwalingen van hem gekregen hadden. Dit onderzoek wordt ook in het volgende of *agtſte geſprek*, (*de Principatibus, ſeu Poteſtatibus*,) achtervolgd, en zeer vele bijzonderheden van de booze Geesten gemeld. Vervolgends hebben de beide vrienden twee geſprekken, het *negende* en *tiende*, met den Abt ISAÄK, *over het aanhoudend bidden*, hetwelk mede tot de volmaaktheid van den Monnik behoort.

III BOEK. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Anthropomorphiten onder de Monniken.

Merkwaardig is het *tiende geſprek*, inzonderheid wegens een verhaal van zeker verſchil onder de Monniken in *Egypte*, toenmaals ontſtaan. Reeds lang was het in dat Land gewoon, wanneer het Feest *Epifania* gevierd werd, op welken dag de Leeräars aldaar zoo wel den doop van CHRISTUS, als zijn ligchaamlijke geboorte, ſtelden, en daaröm deze beide heilige plegtigheden, (*utriusque ſacramenti ſollennitas*,) op denzelfden dag vierden; (dit was de zesde Januarij, dien men ook *Theofania* noemde, waarömtrent zich de Oosterſche Kerk van de Westerſche onderſcheidde, gelijk wij in het vervolg der Geſchiedenis zien zullen,) — dat van den Biſchop van *Alexandrië*, Brieven aan alle de gemeenten, zelfs aan alle Monniken-verblijven in *Egypte*, afgezonden werden, in welken hij hun het begin van den grooten Feesttijd, als ook het Paaschfeest, aankondigde. De toenmalige Biſchop dezer Hoofdſtad, THEOFILUS, voegde deze keer bij zijnen Brief eene lange wederlegging van de Ketterij der *Anthropomorfiten*, die aan God een menschlijke gedaante, en een ligchaam, toeſchreven. Doch, deze wederlegging werd bijna van alle Monniken in *Egypte*, uit dwalende eenvoudigheid, met zulke verbittering, opgenomen, dat zij veel meer THEOFILUS zelven van eene ſnoode Ketterij beſchuldigden, en het grootſte gedeelte hunner Opzieners dreven, dat alle de Monniken eenparig hem verfoejen moesten, als eenen beſtrijder der H. Schrift, die aan God eene menschlijke gedaante ontkende, die evenwel ADAM naar zijn Beeld geſchapen heeft. De gemelde Paasch-

aan-

aanſchrijving, werd door de Kluizenaars en Monniken, in de *Sketiſche* Woestijn, op deze wijze wederlegd, dat, behalven den Abt en Priester PAPHNUTIUS, niemand anders van de Ouderlingen of Priesters, Opzieners van de drie overige gemeenten aldaar, duldde, dat dezelve gelezen werd. SOCRATES (*) en SOZOMENUS (†), verhalen zelfs, dat een troep *Egyptiſche* Monniken, in *Alexandrië* gekomen, THEOFILUS, als eenen Ketter, de dood gedreigd hebbe, zoodat deze hen alleen daar mede bedaarde, dat hij hun niet alleen zeide, dat hij in hun, *als het ware, het aangezicht van God* zag, maar ook op hunne begeerten de ſchriften van ORIGENES veröordeelde, in welke hun gevoelen insgelijks werd tegengeſproken, waar van ons, in het vervolg, meer zal voorkomen. Uit CASSIANUS, te dezer plaatze, zien wij, dat de hier voor genoemde Abt SERAPION, ook deze menschlijke gedachten van God toegedaan was, en dat hij bij de overigen, welke hij bijkans allen in ouderdom en ſtrenge deugd overtrof, grooten indruk gemaakt hebbe. Vergeefs poogde PAPHNUTIUS hem betere denkbeelden in te boezemen. Bij geluk, kwam, ten dezen tijde, zekere PHOTINUS, een zeer geleerd *Diakon*, uit *Kappadocië*, in de *Sketiſche* Woestijn. Aan dezen vraagde PAPHNUTIUS, in naam van alle de Monniken aldaar, hoe men, in de Rechtzinnige gemeenten in het Oosten, de woorden: *Laat ons Menſchen maken naar ons Beeld!* verklaarde? Niet naar den laagen let-

(*) *Hist. Eccles.* VI. 7. (†) *Hist. Eccles.* VIII. 11.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

letterlijken zin, antwoordde de *Diakon*, maar in eenen Geestelijken en Godebetamenden zin, zoodat men van wegens zijne onzichtbare Majesteit volstrekt geene gelijkheid met de menschen mag onderstellen. Tevens bewees hij dit zoo uitvoerig uit de H. Schrift, dat SERAPION hem eindelijk gelijk moest geven. Alle aanwezenden verheugden zich ongemeen, dat God den eerwaardigen ouden man niet tot zijn einde toe in dwaling had laten blijven, waar voor zij hem, gemeenschappelijk, dankten. Maar SERAPION geraakte, bij dit gebed, in zulke verwarring, omdat hij te vooren zich God altijd voorgesteld had, als een mensch, dat hij in de bitterste traanen en zuchten losbarstende, zich op den grond wierp, en al weenende uitriep: *Och ik ellendige, zij hebben mij mijnen God ontnomen; nu heb ik 'er geenen, dien ik vatten kan; ik weet niet meer, wien ik aanbidden of aanspreken moet.*

De *zeven volgende gesprekken*, welke CASSIANUS met Monniken in de Woestijnen van *Thebais* heeft gehouden, zijn door hem opgedragen aan HONORATUS, Bisschop van *Arelate*, (*Arles*,) te vooren Stichter en Abt van een Klooster op het Eiland *Lerinum*, en aan EUCHERIUS, die naderhand Bisschop van *Lugdunum*, (*Lyons*,) geworden is. Het eerste van deze of het *elfde*, der gesprekken, werd gehouden met eenen Abt CHÆREMON, die, in den ouderdom van 100 jaren, neder gebogen, op handen en voeten ging, en handelt *over de volmaaktheid*. In het volgende *twaalfde* gesprek, geeft deze oude man onderwijs *over de kuischheid*; en als de beide vrienden bedenking maak-

maakten over het gene CHÆREMON beweerd had, dat menschlijke krachten en pogingen volſtrekt niets tot het verkrijgen der kuischheid konden toebrengen, geeft dit aanleiding tot het *dertiende geſprek*, *over den Godlijken bijſtand.* (*de Protectione Dei.*) CHÆREMON verklaart hun, in hetzelve, dat alszins zonder den Godlijken bijſtand niets goeds volbracht kan worden; dat de kuischheid der deugdzame Heidenen alleen eene ingebeelde kuischheid geweest zij; dat zelfs de aanvang van eenen heiligen wil van God afkomſtig is; maar dat God ook den goeden wil, die in ons ontſtaat, verſterkt en onderhoudt; dat, ja wel ook goede bewegingen in den mensch van zelf opgewekt worden, alzoo 'er een zaad van deugd in onze natuur ligt; en dat de vrijheid van den wil door de Godlijke genade niet weggenomen wordt; maar dat nogthans deze ons onöphoudelijk bij moet ſtaan. Wegens dit geſprek inzonderheid, is CASSIANUS als de eerſte Leermeester van het *Semipelagianismus*, (*Halve Pelagianery*,) aangezien. In het volgende of *veertiende geſprek*, handelt de Abt NESTEROS, *over de Geestelijke Wetenſchap*, dat is, over de wetenſchap van Geestelijke zaken, gepaard met derzelver uitöefening, zoo als zij inzonderheid voor den Monnik past. Zij is, zegt de Abt, tweeledig, eene werkzame of daadlijke, (*Practice*, *Actualis*,) welke door de verbetering van zeden, en zuivering van ondeugden, tot ſtand komt, en eene beſchouwende, (*Theoreticæ*,) in het verſtand huisvestende, welke beſtaat in de beſchouwing van Godlijke dingen, en der heiligſte kundigheden. Men kan de eer-

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſte zonder de laatſte bezitten, maar niet de laatſte zonder de eerſte. Deze *Wetenſchap* ſchijnt hier hetzelfde te betekenen, het gene anders de *Myſtieke* Schrijvers door *leven*, en door de bekende verdeeling van hetzelve in het *daadige* of *werkzame* en *beſchouwende*, (*Vita Activa et Contemplativa*,) aanduiden. Daar zijn voorbeelden, zegt de Abt, van een werkzaam leven, die men meer bewonderen dan navolgen moet. Zoo kwam 'er ééns een Boer bij den Abt JOANNES, om hem de eerſtelingen van zijne vruchten te ſchenken. Juist was de Abt ijverig, maar vruchteloos, bezig, om den Duivel uit eenen bezetenen te drijven; maar zoodra de Duivel den Boer zag aankomen, verſchrikte hij zoo zeer, dat hij, onder het eerbiedig noemen van zijnen naam, uitvoer. Toen de verbaasde Abt den Boer vraagde, waar door hij eene zoo uitnemende Godlijke genadewerking verdiend had, vernam hij eindelijk, dat deze, daar hem zijne Ouders, niettegenſtaande zijne genegenheid tot den Monnikenſtand, gedwongen hadden, te trouwen, reeds elf jaren lang, met zijne Vrouw, als met zijne Zuster, geleefd had. De beſchouwende of eigenlijke Geestlijke wetenſchap verdeelt hij in *de Hiſtoriſche* of *Letterkundige Uitlegging*, of *in het Geestlijk Verſtand*, en dit laatſte, of den geheimen zin der Heilige Schrift, begrijpt de Abt onder de drie reeds uit ouder Leeräaren bekende ſoorten: *Tropologia*, *Allegoria*, *Anagoge*.

In het *vijftiende geſprek*, met denzelfden Abt NESTEROS, is het onderwerp, hetwelk behandeld wordt, *de Godlijke Wonderwerken*, (*de Charisma-*

ti-

tibus Divinis,) waarömtrent geleerd wordt, dat men meer op deugd en Godzaligheid moet zien, dan op wonderwerken enz.

Een ander Abt JOSEF, die, behalven de *Egyptische* taal, ook de *Griekſche* in zoo verre verſtond, dat men met hem geenen tolk nodig had, onderricht CASSIANUS en zijnen vriend, *in het zestiende geſprek*, *over de Vriendſchap*, over welk onderwerp hij vrij veel goeds en nuttigs zegt.

Na alle deze geſprekken, beklaagden CASSIANUS en GERMANUS hunnen toeſtand. Zij konden, gelijk de laatstgemelde zegt, indien zij onder zoo Heilige mannen bleven, des te eer tot volmaaktheid komen. Maar zij hadden beloofd, naa hun Klooster bij *Bethlehem* weder te keeren; en als zij daar ééns weder in waren, zou het hun niet geöorloofd zijn, hetzelve te verlaten. Toen zij deze hunne bedenking aan den Abt JOSEF voorſtelden, deelt deze hun zijnen raad mede, in *het zeventiende geſprek*, *over het bepalen van een voornemen*, (*de Definiendo*;) waar in hij aanmerkt, dat het eenen Monnik wel betaamt, zijne belofte te vervullen, maar juist daaröm moet hij nooit een bepaald beſluit over iet nemen; doch in hun geval, dewijl zij bekenden, dat het voor hun nuttiger zou zijn, in de Woestijn te blijven, was het alszins beter, te liegen, of hunne gedaane belofte niet te vervullen, nademaal zulks verder geene ſlechte gevolgen kon hebben, dan zich in gevaar van een gemaklijker leven te ſtorten. Verders beweerende, dat een noodleugen geen zonde, en niet ongeöorloofd zij, enz.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De *zeven laatſte geſprekken* heeft CASSIANUS toegewijd aan vier *Abten* in *Gallië*, die zoo wel het Monniken- als Kluizenaars-leven aldaar, en tot op de *Stoechadiſche* Eilanden, aan de Zuidelijke Kust van dat Land, zeer hadden bevorderd. Eerst verhaalt hij hun, in het *achttiende geſprek*, wat hij van den Abt PIAMMON, die als de oudſte onder vele Kluizenaars, te gelijk tot hun *Presbijter*, of Prieſter, bij het vlek *Diolkos*, aan éene der uitwateringen van den *Nyl*, was aangeſteld, van de *drie ſoorten van Monniken, en de vierde, die onlangs ontſtaan was*, gehoord had (*). In dit geſprek vinden wij ook onderſcheid gemaakt tuſſchen eene *Monnikswoning*, (*Monaſterium*,) alwaar ook wel een enkele Monnik alleen woonde, en een *Klooſter*, (*coenobium*,) waar 'er verſcheidenen ſamen woonen. De inhoud van dit geſprek leidde in het volgende of *negentiende*, tot eene daar mede verbondene ſtoffe: *over het eind-oogmerk van den Kloosterbroeder en den Kluizenaar.* In het *twintigſte geſprek* wordt het onderwijs van den Abt PINUPHIUS, *over het oogmerk der Boete, en over de genoegdoening*, (*de Poenitentiæ fine et Satisfactione*,) medegedeeld. Daar zijn, volgends dit onderwijs, behalven den *Doop* en den *Marteldood*, nog vele andere *middelen, om ons met God*, wegens onze zonden, *te verzoenen*, zulk een middel is de *liefde*, dewijl zij eene menigte van zonden bedekt; *aalmoesſen; belijdenis der zonden; berouwvolle droevige geſteldheid van Geest*

(*) Zie boven *Bladz.* 60.

Geest en Ligchaam; verbetering van zeden; de voorbidding der Heiligen; Barmhartigheid en Geloof; het *bekeeren van anderen;* en het *vergeven* der van hen ontvangene *beledigingen.* Dewijl 'er ook in de Heilige Schrift ſtaat,[1] dat 'er zonder bloed geene verzoening plaats heeft, zoo moet men, door het zwaard des Geestes, het ſchuldige bloed, waar door de Zondeſſof in ons onderhouden wordt, heilzaam vergieten.

CASSIANUS begint het *één en twintigſte geſprek,* met een verhaal van den Abt THEONAS, die getroffen door de aanprijzing der Euängeliſche volkomenheid van eenen anderen Abt, na vijf jaren getrouwd te zijn geweest, niettegenſtaande de hevige tegenkanting van zijne vrouw, haar verliet, en Monnik werd, omdat hij geloofde, anders niet aan zijne zaligheid te kunnen arbeiden. Onder zijne dweepende gezegden komt ook voor *de heilige inſtelling van het huwelijk,* (*Conjugii Sacramentum,*) waar uit men naderhand ligtelijk een *Sacrament des huwelijks* heeft kunnen maken. Bij dit verhaal laat de Schrijver volgen, dat hij hetzelve niet heeft bijgebracht, om de Echtſcheiding te bevorderen, of zelfs den huwelijken ſtaat te veröordeelen, maar alleen, omdat het oogmerk van zijn werk dit verëischte; ook laat hij het den Lezer over, om deze handelwijze, te prijzen of te laaken. Doch, zegt hij, deze zal toch wel zijn eigen oordeel niet voor billijker en heiliger houden, dan het gene God zelf over THEONAS geveld heeft, daar hij hem met wondergaven begunſtigde; gelijk dan ook de eerwaardigſte va-

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vaders in den Monnikenſtand zijne daad zeer geprezen hadden. Deze THEONAS beäntwoordt in dit geſprek de vraag der beide vrienden: *Waaröm in geheel Egypte van Paaſchen tot Pinkſteren niet gevast, noch knielend gebeden wordt?* (*de Remiſſione Quinquageſimæ?*) hetwelk men toch in *Syrië* niet zoo naauwkeurig in acht nam.

Het *twee en twintigſte geſprek* handelt over de *Nachtbevlekkingen*, (*De nocturnis Illuſionibus*,) in hetwelk aangemerkt wordt, dat dezelve, indien men 'er geen deel in genomen heeft, iemand niet kunnen beletten, het Heilig Avondmaal te gebruiken, „eigenlijk toch zijn wij dit Hemelsch *Manna* nooit geheel waardig, omdat het voor ons te heerlijk is, en wij nooit volkomen vrij zijn van kleine overtredingen. Iemand kan een Heilige wezen, zonder dat men hem daaröm onbevlekt kan noemen."

Als THEONAS bij deze gelegenheid het gezegde van den Apostel PAULUS *Rom.* VII. aanhaalde: *Het goede, dat ik wil, doe ik niet; maar het kwaade, dat ik niet wil, dat doe ik*, geeft dit gelegenheid tot het *drie en twintigſte geſprek*, waar in deze woorden van den Apostel breeder ontvouwd worden, beweerende de Abt, dat zij alszins op den Apostel zelven ſlaan, en tot geene anderen, dan tot volmaakten, behooren, PAULUS bezat alle goed in eenen hoogen graad, alleen het allervolmaaktſte ontbrak hem nog, het aanſchouwen naamlijk van God. (*Theoria.*) Zelfs de menschlijke goedheid en gerechtigheid zijn, bij de Godlijke vergeleken, niet goed, omdat de werkzaamſte deugden dikwijls van dat

dat aanſchouwen aftrekken. Ook belijden alle Heiligen, dat zij zondaars zijn enz.

Eindelijk, konden CASSIANUS en GERMANUS hun verlangen niet langer inhouden, om naa het aangenamer *Palæſtina*, tot hunne nabeſtaanden, terug te keeren, daar, buiten tijdlijke zorgen, hun begonnen Monnikenleven te vervolgen, en naar het onderwijs hetwelk zij in *Egypte* ontvangen hadden, veel daar in te vormen en te regelen. Dit aan den Abt ABRAHAM ontdekt hebbende, beſtrijdt deze in het *vier en twintigſte geſprek*, *over het dooden der begeerlijkheden*, of *de afſterving der Wereld*, (*de Mortificatione*,) hun voornemen; waar toe hij onder anderen het voorbeeld bijbrengt van den Abt APOLLO. „ Deszelfs Broeder kwam eens des nachts bij hem, „ hem klaaglijk biddende, dat hij hem wilde hel„ pen, eenen os, die in den modder gezakt was, „ daar uit te trekken. Waaröm roept gij onzen „ jongſten Broeder, die u nader bij is, niet te „ hulp? vraagde APOLLO. Kan ik dien dan uit het „ graf haalen, gaf de ander ten antwoordt, daar hij „ reeds vijftien jaren begraven is? En weet gij dan „ niet, hernam APOLLO, dat ik al voor twintig „ jaren de Wereld afgeſtorven ben? dat ik uit het „ graf van mijne Celle u in het aardſche geene hulp „ meer bewijzen kan? CHRISTUS veröorlooft mij „ zoo min, dat ik, om een os uit den modder te „ haalen, deze begonnene afſterving zou afbreken, „ dat hij mij niet één vergund heeft, aan de veel„ dringender begravenis van mijnen Vader, eenige „ oogenblikken te beſteeden."

Zoo

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zoo veel oordeelden wij nodig, van deze beide werken van CASSIANUS te zeggen, welke ons den toeſtand van het Monnikenleven, ten dezen tijde, het duidelijkſt leeren kennen, en welke ook door de voornaamſte voorſtanders van dezen ſtand, zoo als BENEDICTUS en GREGORIUS *de Groote*, in de IVde eeuw, hooglijk geprezen, en bij hunne voorſchriften voor de Monniken ten grondſlag gelegd zijn. Zij maken ons, zelfs tegen de bedoeling des Schrijvers, bekend, met de ſlaaffche onderwerping, met het verſtikken van goede zielsvermogens, met de Dweeperij en Bijgeloof, de zucht tot beuzelingen, en om zonderling te wezen, welke in deze Monniken zoo zeer uitblonken, en welke hij te midden van zijne loffpraken inmengt. Voorts is het hoogstwaarſchijnlijk, dat zijne geſprekken, wat derzelver vorm aangaat, met kunst verdicht zijn, enkel om den Lezer mede te deelen, wat hij bij *Egyptiſche* Monniken opgemerkt en geleerd heeft. De beſchuldiging van *Semi-Pelagianery* of *Halve-Pelagianery*, waar van wij reeds, met één woord, gewaagden, werd al ſpoedig, na derzelver verſchijning, tegen deze geſchriften van CASSIANUS ingebracht, en had ten gevolge, dat niet alleen PROSPER, een Leeraar van de vijfde eeuw, die nog zijn tijdgenoot was, de ſtellingen, die voor *Half-Pelagiaansch* gehouden werden, in een afzonderlijk werk, (*Liber contra Collatorem*) heeft wederlegd; maar dat zij ook kort daar na, van eenen *Afrikaanſchen* Biſchop VICTOR, in de werken van CASSIANUS zelven veränderd zijn, opdat dezelve door de Monniken zonder ergernis ge-

Algemeene aanmerking over dezewerken van CASSIANUS.

gelezen konden worden (*). Op dit laatſte bericht ſteunende, hebben ſommigen vermoed, dat wij de werken van CASSIANUS alleen met deze vervalſching en niet echt bezitten, welke giſſing evenwel hare waarſchijnlijkheid verliest, doordien wij de plaatzen, die PROSPER berispt en afgekeurd heeft, nog in dezelve lezen. Behalven deze heeft CASSIANUS nog een werk geſchreven tegen NESTORIUS, *over de Menschwording van* CHRISTUS, hetwelk ons bij de Geſchiedenis der Nestoriäanſche verſchillen zal voorkomen. De beste uitgave zijner werken is die van ALARD GAZET of GAZÆUS, een' *Benedictiner* in het Klooster *St. Wast*, te *Arras*, in het jaar 1628 uitgegeven, in één Deel in Folio, met eenen uitgebreiden Commentarius, en bijvoeging van het gemelde werk van PROSPER, en anderen, tot de wederlegging of verbetering derzelven, behoorende.

Beſluit van dit bericht omtrent de Monniken.

Na alle deze berichten van den ſtaat der Monniken, en hunne gewaande volmaaktheid, die ten dezen tijde den hoogſten trap bereikte, en naderhand niet overtroffen, en maar zelden weder bereikt is, is niets gemaklijker dan een algemeen oordeel op te maken over de grondregelen, waarde, en bijzonder over de betrekking van deze levenswijze tot den Christelijken Godsdienst. Het oordeel van SCHRÖCK (†), komt ons zoo beſcheiden en onpartijdig voor, dat wij geene zwarigheid maken, hetzelve hier over te nemen. „ Het zou hard en on-

„ bil-

(*) CASSIODOR. *de Div. Lect. Cap.* 29.

(†) *Christ. Kirchen-Geſch.* VIII. *Th.* S. 455.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ billijk zijn, alles, wat hier toe behoort, en zoo „ vele eerlijke mannen, van eene verächtlijke zijde „ te beſchouwen. Elke eerlijke inſpanning van geest „ en leven tot hooger deugd verdient zoo wel onze „ achting als genegenheid. Men kan ook volſtrekt „ niet ontkennen, dat eene menigte welmenende „ menſchen in dezen ſtand geleefd hebben, die voor „ zichzelven en anderen, in meer dan één opzicht, „ nuttig kan geweest zijn. Het is onze pligt, het „ eerlijk hart van het beneveld verſtand, buitenge- „ meene liefde tot God en menſchen, moed, zelfs- „ overwinning en ſtandvastigheid, zoo als zij naar „ ieders begrippen ontſtaan, en uitgeöefend wor- „ den, te onderſcheiden van alle die zijwegen, op „ welke zij verdwaald zijn. Ook kan men niet vol- „ ſtrekt ontkennen, dat deze levenswijze, ſchoon al „ niet zoo ongemeen heerlijke, nogthans eenige ze- „ kere voordeelen tot bevordering der deugd, tot „ Broederlijke verbindtenisſen, als een toevlucht „ voor ellende en rampen, en waarſchijnlijk ook „ nog andere, hebbe aangeboden. Doch, met dit „ alles ſchijnen zulke Geſchiedkundige Tafereelen en „ voorſtellingen, als ons tot hier toe zijn voortge- „ komen, meer dan genoegzaam te wezen, om te „ erkennen, dat de Monniksgeest, over het geheel „ genomen, niet de geest van het echte Christen- „ dom zijn kan."

Overgang tot de beſchouwing van

Thans willen wij de Geſchiedenis van den Godsdienst, geduurende dit tijdsverloop, kortelijk beſchouwen, en wel, in de eerſte plaats, de bronnen van de leere, die de Christenen beleden, dan de leere zel-

zelve, of het gebruik, hetwelk zij van deze bronnen maakten; en de verbastering dezer leere door het Bijgeloof, en door dwalende gevoelens, of de twisten over deze leere.

De leere van JESUS en zijne Apostelen, welke de leere en het geloof der Christenen, volgends hunne belijdenis, vervat, is begrepen in de Schriften der Apostelen van JESUS, dewijl deze Stichter van den Christelijken Godsdienst zelf niets in geſchrift heeft nagelaten. In de Geſchiedenis van de drie eerſte eeuwen van het Christendom, is ons gebleken, dat de Leeräars en Gemeenten der Christenen alle vrijheid gebruikt hebben, omtrent zoodanige ſchriften, welke zij, als van de Apostelen oorſpronglijk, en dus als echt, en de leere van JESUS en de Apostelen bevattende, erkenden. Wij hebben tot de vierde eeuw toe geene andere opzetlijke lijsten van deze Boeken, dan die van MELITO, Biſchop van *Sardes*, in het laatst der tweede eeuw, waar op de Boeken van het Oude Testament voorkomen, behalven het Boek *Esther*; in de eerſte helft der derde eeuw, hebben wij eene dergelijke lijst van ORIGENES (*), alwaar hij *twee en twintig Heilige Boeken der Jooden* telt, en uitdruklijk de *Boeken der Makkabeën* verwerpt. Voorts leest men van dezen grooten Kerkleeräar nog twee plaatzen (†), in welke *alle de Schrij-*

den ſtaat des Godsdiensts.

De Heil. Schriften de bronnen van de leere der Christenen.

Vrijheid omtrent den Canon of lijst derzelven.

(*) *Expoſit. in Pſalm. Tom.* II. *Opp. pag.* 529. en EUSEB. *Hist. Eccles.* IV. 25.

(†) *Homil.* XIII. *in Geneſ. pag.* 95. *et Homil.* VII. *in Joſuam pag.* 412. *Tom.* II. *Opp. ed. Benedict.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Schrijvers des Nieuwen Verbonds en derzelver ſchriften bij name gemeld worden. Doch, dewijl zij alleenlijk in de Latijnſche Overzetting van RUFINUS voorhanden zijn, en niet in een letterkundig werk van ORIGENES, maar in Leerredenen voorkomen; kan men 'er niet veel op af. Maar uit EUSEBIUS (*) blijkt ons, met meer zekerheid, dat ORIGENES in den *Kerkelijken Canon*, of op de lijst der Heilige Boeken, aangenomen heeft de vier *Euängeliën*, als welke algemeen in de geheele Kerk voor echt erkend waren. Voorts, beweert hij, dat van de vier Euängelieſchrijvers, LUKAS ook *de Handelingen der Apoſtelen*, en JOANNES eene *Openbaring*, en bovendien ook *eenen* korten *Brief* geſchreven heeft; misſchien ook een' *tweeden* en *derden*, die echter niet van allen erkend werden. Hij erkent ook den *eerſten Brief* van PETRUS, omtrent den *tweeden* wordt getwijfeld. Den *Brief aan de Hebreën* houdt hij, uit hoofde van den ſtijl, niet voor éénen Brief van PAULUS, doch keurt het, wegens den inhoud, als PAULUS waardig zijnde, niet af, dat vele gemeenten hem aan PAULUS toekennen, gelijk hij zelf dien meermalen in zijne ſchriften, onder den naam van PAULUS, aanhaalt. Men kan ook uit eene uitdrukking, (εν τη φερομενη Ιακωβε,) beſluiten, dat hij omtrent den Brief van JAKOBUS zwarigheid gemaakt heeft (†). Maar uit den *Brief van* JUDAS haalt hij plaatzen met volle zekerheid aan. — Nog heeft men eene *Lijſt* van *de Boeken des Nieuwen Verbonds*, uit de IIIde

(*) *L. c. Hist. Eccles.*

(†) *Comment. in Joann. Tom.* II. *Opp. pag.* 284.

IIIde eeuw, welke men aan den Roomſchen Ouderling CAJUS toeſchrijft, waar in de *Brief* van PAULUS *aan de Hebreën*, de *Brieven* van PETRUS, JAKOBUS, en *de derde Brief van* JOANNES ontbreken, waar tegen *het Boek der Wijsheid*, en *de Openbaring van* PETRUS genoemd worden. Het is echter niet uitgemaakt zeker, dat deze lijst van den gemelden Ouderling afkomſtig is. Meer *Lijsten van de Heilige Boeken* zijn ons uit de drie eerſte eeuwen niet ter hand gekomen, en uit de aanhalingen van onderſcheidene Boeken in de Schriften der Kerkleeräaren van die eeuwen, blijkt het duidelijk, dat deze *Lijst* bij *alle* de Christen-Gemeenten niet gelijkvormig noch even volledig geweest is; hoewel men omtrent de Boeken des Ouden Testaments meestäl eenparigheid van gevoelens ontdekt. Wat de Lijst der Boeken des Nieuwen Testaments betreft, hier vinden wij geen het minſte ſpoor, dat ooit onder de Christenen, der eerſte eeuwen, over het algemeen, getwijfeld is, aan de echtheid der *vier Euängeliën van* MATTHEUS, MARKUS, LUKAS en JOÄNNES, de *Handelingen der Apostelen*, door LUKAS, *dertien Brieven* van PAULUS, eenen *Brief* van PETRUS, en eenen van JOÄNNES. Omtrent de overige Schriften, welke wij tot het Nieuwe Testament rekenen, verſchilden niet alleen de Leeräaren, maar ook geheele Gemeenten. Dus is het zeker, dat de Roomſche Gemeente, tot de vierde eeuw toe, den *Brief aan de Hebreën* verworpen heeft (*). Maar daar tegen kan men ook niet ont-

(*) EUSEB. *Hist. Eccles.* VI. 20. (ken-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

kennen, dat bij verſcheidene Gemeenten, op de *Kerkelijke Lijst* der Boeken, die openlijk werden voorgelezen, Schriften werden gevonden, niet alleen *Schriften van laater Schrijvers* na de Apostelen, maar ook zulken, die valschlijk onder den naam der Apostelen waren ondergeſchoven. Dus las men den eerſten Brief van CLEMENS, den *Romein*, en *den Herder van* HERMAS, bij den openbaren Godsdienst voor (*), en nog tot in de vijfde eeuw, werd, in ſommige Gemeenten van *Palæſtina*, de *Openbaring van* PETRUS, op gelijke wijze, gebruikt (†); om niet van bijzondere Kerkleeraaren te ſpreken.

Lijsten der H. Boeken uit de vierde en vijfde eeuw.

Uit de *vierde eeuw* hebben wij talrijker berichten. Reeds hebben wij, omtrent het midden dier eeuw, de Kerkvergadering van *Laödicea* ontmoet (§), zoo veel wij weten, de eerſte, die over den Bijbelſchen *Canon* uitſpraak gedaan heeft; doch dewijl deze ſlechts eene bijzondere Kerkvergadering was, zoo konden hare beſluiten niet voor alle de Gemeenten verpligtend wezen; en zo zij, gelijk ſommigen vermoeden, eene vergadering geweest is van *Ariaanſche* Bisſchoppen, had zij even daar door geen' den minſten invloed op de *Katholijke* Gemeenten. Voords vindt men van zoo vele Kerkvergaderingen, als tot in de vijfde eeuw gehouden zijn, nog ſlechts in éene enkele eene dergelijke lijst, te weten, in de derde Kerkvergadering van *Karthago*, gehouden in het

(*) EUSEB. *H. E.* III. 16. (†) SOZOM. *H. E.* VII. 19.
(§) Zie IVde *Deel*, *Bladz.* 401.

Digitized by Google

het jaar 397, in welker 47ste *Canon* (*) bepaald is, dat 'er, behalven de *Kanonieke Boeken*, geene anderen, onder den naam van *Godlijke Boeken*, in de Kerk zullen gelezen worden. Maar tot de *Kanonieke Boeken*, in het *Oude Verbond*, worden, behalven de gewone, nog twee Boeken, en dus in het geheel vijf van SALOMO geteld, zijnde deze twee het *Boek der Wijsheid* en *het Boek van* JESUS SIRACHS; nog worden tot het Oude Testament gerekend, de Boeken van TOBIA, JUDITH, en *twee Boeken der Makkabeën*. In het Nieuwe Verbond wordt ook de *Openbaring van* JOÄNNES mede aangenomen; in dit laatste verschilt deze Kerkvergadering van die van *Laödicea*, en ten opzichte van het Oude Verbond, van alle de andere Lijsten. Ondertusschen is ook deze Kerkvergadering weder eene bijzondere Kerkvergadering, die enkel voor de Gemeenten van *Afrika* verbindend was.

Lijst van AUGUSTINUS.

Naardien AUGUSTINUS één der leden van deze vergadering te *Karthago* was, kan het ons niet bevreemden, dat de Lijst der Heilige Boeken, die men in zijne Schriften vindt (†), volkomen instemt, met die van de gemelde vergadering. Evenwel komen 'er in zijne Schriften verscheidene opheldernde aanmerkingen voor. In het gemeen geeft deze Kerkleeraar (§) een voorschrift, hoe de onderzoeker der Heilige Schrift zich omtrent het bepalen der *Kanonieke* Boeken te gedragen hebbe; „hij volge daar bij het

(*) HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 968.

(†) *De Doctrina Christiana L.* II. *C.* 8. (§) *L. c.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

het gezag der meeste *Katholijke* Gemeenten, voornaamlijk van die, welke zetels der Apostelen geweest zijn, en Brieven van hen ontvangen hebben. Hij neme daar bij die voorzichtigheid in acht, dat hij die *Kanonieke* Schriften, welke van alle *Katholijke* Gemeenten aangenomen zijn, ſtelle boven die, welke van ſommigen verworpen worden; vervolgends die, welke van de meeste en gewigtigſte Gemeenten erkend worden, boven die, welke bij minder en min aanzienlijke Gemeenten worden aangenomen. Maar vindt hij, dat eenige Schriften van meer Gemeenten, maar andere van meer aanzienlijke worden aangenomen, hoewel dit geval niet ligt zal voorkomen, zal hij, naar den raad van AUGUSTINUS, aan beiden hetzelfde gezag behooren toe te kennen." Vervolgends den *Canon Scripturarum* opgevende, zoekt AUGUSTINUS, op zijne wijze, naar gronden, om welke de Weſterſche Kerk de Boeken der Wijsheid en van JESUS SIRACHS op de lijst der Hellige Boeken heeft aangenomen, ſchoon hij elders erkent, dat men de Boeken des Ouden Testaments, die in den Joodſchen *Canon* niet gevonden worden, ook niet tegen partijën gebruiken kan (*); ook ſchrijft hij (†), van de *Boeken der Makkabeën*, dat zij wel *niet van de Joden*, maar toch *van de Kerk*, als *Kanoniek* zijn aangenomen, en wel uit hoofde van het lijden van ſommige Martelaren, welke voor de Godlijke wet de dood geleden hebben. Voorts komt AUGUSTINUS, met betrekking tot het Nieuwe Testament, vol-

(*) *De Civit. Dei L.* XVII. *C.* 20. (†) *L.* XVIII. *C.* 36.

Digitized by Google

volkomen overëen met de Kerkvergadering te *Karthago*.

Van deze lijst verſchilt echter HIËRONYMUS, insgelijks een Leeraar der Weſterſche Kerk, doch die in *Palæſtina* leefde. Zijn *Canon* des Ouden Teſtaments bevat niet meer dan XXII Boeken, welke de Jooden ook erkennen, terwijl hij alle de overige *Apokryf* noemt (*), en elders zegt hij, dat de Kerk deze *Apokryfe* Boeken wel leest, maar ze niet onder de *Kanonieke* aangenomen heeft (†). Nog geeft hij, in éénen van zijne Brieven (§), eene volledige lijst van alle de Boeken des Bijbels, welke met onze gewone overëenkomt. Met deze lijst van HIËRONYMUS ſtemt volkomen overëen de lijst bij zijnen Tegenſchrijver, RUFINUS, *Ouderling* te *Aquileja* in *Italië*, omtrent het einde der IVde eeuw (**). Aan het ſlot derzelve zegt hij: „ Deze Schriften „ zijn het, welke de Vaders binnen den *Canon* be„ ſloten, en uit welke zij de bewijzen van ons ge„ loof ontleend willen hebben. Evenwel moet men „ aanmerken, dat 'er nog andere Boeken zijn, die „ van onze Voorvaders niet *Kanonieke*, maar *Ker„ kelijke* genoemd zijn. Van deze ſoort is *de Wijs„ heid van* SALOMO, en eene andere *Wijsheid*, die „ den

Lijst der H. Boeken volgends HIËRONYMUS en anderen.

(*) Zie zijnen *Prolog. Galeat. ſ. Præfatio de Omnib. Libr.* V. T. *Tom.* I. *Opp. pag.* 322.

(†) *Præf. in Libros Salomon. l. c. pag.* 939.

(§) *Epiſt.* L. *ad Paulin. Tom.* IV. P. I. *pag.* 568.

(**) *Expoſit. in Symb. Apoſt. pag.* 26. *in Append. Opp. Cypriani Bremæ* 1690. *fol.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ den naam van den Zoon van SIRACH heeft, en
„ ook bij de Latijnen dezen algemeenen naam,
„ (*Eccleſiaſticus*,) draagt. Daar toe behoort ook
„ het Boek TOBIA, JUDITH, en de Boeken der
„ *Makkabeën*. Doch in het Nieuwe Testament zijn
„ foortgelijke de zoogenaamde *Herder* of *Hermas*,
„ hetwelk ook de *twee wegen* heet; insgelijks *het*
„ *Oordeel van* PETRUS. Het lezen van alle deze
„ Schriften hebben zij wel toegelaten; maar niet het
„ aanhaalen tot bevestiging van het Geloof. De
„ overige Schriften hebben zij *Apokryfe* genoemd,
„ en niet gewild, dat die in de Gemeente zouden
„ gelezen worden." In dezelfde Westerſche Kerk, heeft ook HILARIUS, Biſchop van *Pictavium*, in *Gallië*, omtrent het midden der vierde eeuw, den *Canon des Ouden Testaments*, op XXII Boeken bepaald, 'er bijvoegende, dat *ſommigen* ook goedgevonden hebben, de Boeken *Tobias* en *Judith* hier bij te rekenen (*); en het is niet meer dan eene uitvlucht, wanneer men beweert, dat hij hier alleen de telling der Jooden zou opgeven. FILASTRIUS, Biſchop te *Brixia*, (thans *Brescia*, in het *Venetiaanſche*,) omtrent het einde der vierde eeuw, levert, ſchoon geen Schrijver van veel gezag, echter eenige berichten, nopens de geſteldheid des *Canons* in de Westerſche Kerk. In de 88ſte *Ketterij* beſchrijft hij zulke Dwaalleeraaren, die, in plaats der *Kanonieke Boeken* der Heilige Schrift, *Apokryfe*, onder den valſchen naam der Profeeten en Apoſtelen

(*) *Prol. in Libr. Pſalm. n.* 15. *pag.* 9.

len gebruiken (*), en hij telt vervolgends de Boeken des Nieuwen Testaments op, behalven *de Openbaring van* JOANNES, die hij weglaat, alhoewel hij die elders als een Apostolisch Boek aanhaalt (†). Van den Brief aan de *Hebreën* meldt hij, dat dezelve alleen somtijds in de Gemeente werd voorgelezen. Eindelijk, verschijnt, in het jaar 405, de eerste *Canon*, dien een *Roomsche* Bisschop INNOCENTIUS I. heeft nagelaten (§). Deze is in den grond dezelfde als de *Canon* van *Karthago* en van AUGUSTINUS, of misschien wel reeds een ouder lijst dan dezen.

Canon in de Oosterſche Kerk.

Wanneer wij nu van de *Westersche* Kerk overgaan tot de *Oosterſche*, wordt die zelfde verscheidenheid van den *Bijbelschen Canon* weder zichtbaar. ATHANASIUS, de vermaarde Bisschop van *Alexandrië*, onderscheid gemaakt hebbende, tusschen *Apokryfe* en *van God ingegeven* Boeken, telt de laatste, op eene lijst gebracht, (κανονιζομενα,) dus op (**), voor het *Oude Testament twee en twintig* Boeken, overeenkomstig de bepaling der Jooden, behalven, dat hij het Boek *Esther* weglaat, maar daar tegen de *Richteren* en *Ruth* bijzonder rekent, en bij *Jeremia* nog *Baruch*, de *Klaagliederen*, en eenen *Brief* voegt; daar op de Boeken des Nieuwen Testaments aangehaald hebbende, zoo als wij die tellen, spreekt hij

(*) *Hær.* LXXXVIII. *Apocryphi p.* 166. *ſq. ed. Fabric.*

(†) *Hær.* XLII. *p.* 92. (§) *Deel*, V. *Bl.* 285.

(**) *In eenen Brief over het Paaschfeest* Επιστολη εορταστικη *Tom.* I. *Opp.* P. II. *pag.* 961.

Digitized by Google

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij nog van andere Boeken, die wel niet in den *Canon* gebracht waren, maar, naar de aanwijzing der Vaderen, echter van de Leerlingen van het Christendom zouden gelezen worden; te weten; de *Wijsheid van Salomon en Sirachs*, *Esther*, *Judith*, *Tobias*, de zoogenoemde *Leere der Apostelen*, (dat is, *de Apostolische Verordeningen*,) en *de Herder*. Maar van de *Apokryfe* Boeken werd bij de Vaderen niet gewaagd; deze waren flechts een verdichtzel van de Ketters. Bovendien vindt men, in de werken van ATHANASIUS, eene vrij uitvoerige Verhandeling, met dit opfchrift: *Kort begrip der Godlijke Schrift des Ouden en Nieuwen Verbonds.* (Συνοψις ἐπιτομος της θειας γραφης, παλαιας και νεας διαθηκης) (*), welke wel door MONTFAUCON met grond aan ATHANASIUS ontzegd wordt, maar nogthans kort na zijnen leeftijd fchijnt geschreven te zijn. In hetzelve worden alle de Boeken des *Ouden Testaments*, even als in de boven aangehaalde plaats van ATHANASIUS, opgeteld, doch de beide Boeken der *Wijsheid*, *Esther*, *Judith* en *Tobias*, worden onder de *niet Kanonieke* geplaatst, welke enkel van de *Katechumenen* gelezen worden. Doch tevens wordt aangemerkt, dat eenige Ouden bericht hebben, dat het Boek *Esther* bij de *Hebreën* ook voor *Kanoniek* gehouden, maar dan de Boeken van de *Richteren* en *Ruth* als één Boek gerekend worden. In den daar op volgenden *Canon des Nieuwen Testaments* merkt hij ten aanzien van de *Openbaring van* JOÄNNES

(*) *Tom.* II. *Opp. pag.* 126-204.

NES aan, dat zij van de Oude Heilige en den Geest van God bezittende Vaderen, als des Apostels werk, aangenomen en goedgekeurd is. Na dit alles de *Kanonieke* Boeken nogmaal naauwkeuriger doorlopende, wijst hij ook die Boeken des *Ouden Testaments* nogmaal aan, die tegenspraak lijden, (ἀντιλεγομενα,) en wel behalven de reedsgemelden, *vier Boeken der Makkabeën*, *de Ptolemeïschen*, de *Psalmen* en *Gezangen* van *Salomo*, en de Geschiedenis van *Susanna*; als *Apokryfe* Boeken des *Ouden Testaments* noemt hij het Boek van *Henoch* en de *Patriärchen*, het *Gebed* van *Josef*, het *Testament* van *Moses*, de *Hemelvaart* van *Moses*, het Boek van *Abraham*, *Eldad* en *Modad*, de Profeten *Elias* en *Sophonias*, de Boeken, die valschlijk aan *Zacharias*, Vader van *Joännes*, aan *Baruch*, *Ambachus*, *Ezechiël* en *Daniël*, worden toegeschreven. Onder de betwiste Boeken des Nieuwen Testaments worden gerekend de *Reizen* van *Petrus*, *Joännes*, en *Thomas*, het Euängelie van *Thomas*, de *Leere der Apostelen*, en de Schriften van *Clemens*. Eindelijk, gewaagt de opsteller nog van alle de Griekſche Overzettingen des Ouden Testaments, en van de Boeken van *Nathan*, *David*, *Salomo*, en anderen, die daar in gemeld worden, maar thans niet meer voorhanden zijn.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Omtrent gelijktijdig met ATHANASIUS, dus omtrent het midden der vierde eeuw, schreef CYRILLUS, Bisschop van *Jerusalem*, den *Katechumenen* of Onderwijzelingen, die eerlang zouden gedoopt worden, in eene voor hen gehoudene Kerkleerreden, niet

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

niet alleen in het gemeen het lezen der H. Schrift voor, maar voornaamlijk, dat zij zich alleen zouden vergenoegen, met die Boeken, welke in de Kerk met zekerheid gelezen werden, en van de Apostelen en andere Bisschoppen ten gebruike aanbevolen waren, maar zich met de *Apokryfe* niet zouden ophouden (*). Zijn *Canon* is van dien, welken wij uit ATHANASIUS hebben bijgebracht, alleen daar in onderscheiden, dat hij in het Oude Testament het Boek *Esther* medetelt; maar in het Nieuwe de *Openbaring van Joännes* weglaat. Alle de overige Schriften, voegt hij 'er bij, behoorden zij als vreemde aan te zien, en het gene in de Gemeente niet gelezen werd, ook voor zich zelven alleen niet te lezen.

GREGORIUS *van Nazianzus* heeft ook, in het midden der IVde eeuw, in een klein Dichtstukjen, eene lijst der *echte Boeken der Godlijk ingegevene Schrift* nagelaten (†), waar in hij noch het Boek *Esther*, noch de *Openbaring van Joännes* gewaagt; hoewel hij zich van dit laatste Boek tweemaal tot een Godgeleerd bewijs bedient (§). Nog vindt men onder die werken van dezen GREGORIUS een ander grooter Gedicht, waar in eene dergelijke lijst van het *Oude* en *Nieuwe Testament* voorkomt (**). Vele

(*) *Cateches.* IV. *Illuminandorum s. Baptizandorum pag.* 65. *sq. ed. Oxon.* 1703. *Folio.*

(†) *Tom.* II. *Opp. pag.* 98.

(§) *Orat.* XXXII. *pag.* 516. *Orat.* XXXV. *pag.* 573.

(**) *Opp. Tom.* II. *pag.* 190-195.

Digitized by Google

le Geleerden ſchrijven dit Gedicht wel toe aan AMPHILOCHIUS, Biſſchop van *Iconium*, die tot dezelfde tijden behoort. Doch dit is genoeg, in de hoofdzaak komt deze lijst met de voorgaande overëen. Want van het Boek *Esther* wordt alleen gezegd, dat ſommigen het ook onder de overige Boeken aannemen; en dit wordt ook van de *Openbaring van Joännes* aangemerkt, alleen met de bijvoeging, dat de meesten deze voor een onëcht Boek houden.

De laatſte Leeräar der Griekſche of Oosterſche Kerk, bij wien men eene lijst van den *Bijbelſchen Canon* aantreft, is, op het einde der vierde eeuw, EPIFANIUS, Biſſchop van *Salamis*, op het Eiland *Cyprus*. Deze noemt tweemaal de Boeken, tot den *Canon des Ouden Testaments* behoorende, op (*), wel *zeven en twintig* in getal; maar in den grond gelijkluidend met den *Joodſchen Canon*, ook met inſluiting van het Boek *Esther*. In de eerſte van deze plaatzen, worden bij *Jeremia*, behalven de *Klaagliederen*, nog zijn *Brief*, en de *Brief van Baruch* gevoegd. Eindelijk evenwel ſchrijft EPIFANIUS, dat 'er nog twee andere Boeken zijn, te weten, de *Wijsheid van Sirach en Salomo;* uitgezonderd nog eenige *Apokryfe* Boeken. In eene andere plaats integendeel (†), noemt hij alleen het getal der Boeken des Ouden Testaments, en van het Nieuwe, de *vier Euängeliën*, *veertien Brieven van Paulus*, *de*

(*) *Panar. Hær.* VIII. *p.* 19. *T.* I. *Opp. ed. Colon. de Menſuris et Ponderib. C.* 22, 23. *T.* II. *p.* 180.

(†) *Hæres.* LXXVI. *Tom.* I. *pag.* 941.

Digitized by Google

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de Handelingen der Apostelen, zeven Katholijke Brieven der Apostelen, de Openbaring van Joännes, en na deze allen de *twee Boeken der Wijsheid*. Uit al het geen wij tot hier toe hebben bijgebracht, ziet men, dat tot in de vijfde eeuw geene vaste bepaling van den *Canon* of lijst der Heilige Boeken bij de Christenen plaats had. Niet alleen bijzondere *Leeraaren*, maar ook de twee *Hoofdkerken*, de *Oosterſche* en *Weſterſche*, komen met elkander niet volkomen overëen. De *Griekſche* Kerk blijft vrij ſtipt ten aanzien van het Oude Testament bij den *Canon* der Jooden, alleen dat zij doorgaands het Boek *Esther* verwerpen. De *Weſterſche* of *Latijnſche Kerk* daar tegen vermeerderde deze lijst met die Boeken, welke wij thans *Apokryfe* noemen. En wat de *Kanonieke Boeken* des Nieuwen Testaments betreft, over de Euängeliën, de Handelingen en de meeste Brieven der Apostelen, was men het, ten dezen tijde, genoegzaam ééns, alleen heeft men, in verſcheidene, zelfs aanzienlijke Gemeenten der Weſterſche Kerk, zwarigheden en twijfeling omtrent den *Brief aan de Hebreën*, gelijk in de *Griekſche*, omtrent de *Openbaring van* JOÄNNES. De Geſchiedenis leert ons dus, met welke vrijë omzichtigheid de Christenen tot hier toe verkeerd hebben, omtrent hunne Heilige Boeken, zonder dat eenig Kerkleeraar of Kerkvergadering ondernam, door magtſpreuken het getal der Boeken voor zijne Geloofsgenoten te bepalen, welke tot den *Canon* behoorden. Zelfs heeft de Kerkvergadering van *Karthago*, in het jaar 397, ééne van die twee, welke het eerst eene lijst van

Algemeene aanmerkingen over de vaſtſtelling van den Canon onder de Chriſtenen.

Digitized by Google

van Kanonieke Boeken heeft opgeleverd, bij haren 47ſten *Canon* of *Beſluit*, dit bijvoegzel, in één Handſchrift: „ Daar zijn dus te ſamen 27 Boeken, „ (te weten, van het *Nieuwe Testament*,) en men „ zal de Overzeeſche Gemeenten raadplegen, opdat „ zij dezen *Canon*, (of Lijst,) bevestigen." Ook hebben wij gezien, dat de Gemeente te *Rome*, door haren Bisſchop INNOCENTIUS I., eenſtemmig met de vergadering van *Karthago*, zich verklaard heeft. Het gezag van deze Gemeenten en het aanzien der Kerkleeräaren heeft vervolgends natuurlijk die eenparigheid in de Westerſche Kerk voortgebracht, welke wij, in de volgende eeuwen, omtrent den *Canon* ontdekken; evenwel zoo, dat ook in de volgende eeuwen, zich voorbeelden genoeg opdoen van de vrijheid, welke zich bijzondere Gemeenten en Leeraars, in dit ſtuk, voorbehouden hebben. Wij kunnen ons van deze vrijheid een recht denkbeeld vormen uit eene plaats van HIËRONYMUS (*), waar hij ſchrijft, omtrent het jaar 414: „ Dit moet ik den onzen „ zeggen, dat *de Brief aan de Hebrëen* niet alleen „ van alle Oosterſche Gemeenten, maar ook van „ Oudere Griekſche Kerkſchrijvers, als een werk „ van den Apostel PAULUS is aangenomen; alhoe„ wel velen hem aan BARNABAS of CLEMENS toe„ ſchrijven; en dat 'er niets aan gelegen zij, van „ wien hij geſchreven is, dewijl hij toch aan eenen „ Kerkleeräar toebehoort, en daaglijks in de Ge„ meenten in het openbaar gelezen wordt. Is het „ al

(*) *Epist. ad Dardanum Tom.* II. *Opp. pag.* 608.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ al niet bij de *Latijnſche Kerk* gewoon, hem on-
„ der de *Kanonieke Schriften* te plaatzen, zoo
„ neemt ook de *Griekſche Kerk*, met dezelfde vrij-
„ heid, de *Openbaring* niet aan. Evenwel nemen
„ wij deze beide geſchriften aan, omdat wij niet
„ de gewoonte van dezen tijd, maar het gezag der
„ oude Schrijvers volgen, welke meestendeels ge-
„ tuigenisſen uit deze beide Schriften aanvoeren;
„ en wel niet enkel, zoo als zij ſomtijds met de
„ *Apokryfe* doen; (want zelfs haalen zij nu en dan
„ ook uit *Heidenſche Boeken* plaatzen aan;) maar
„ zij bedienen zich van deze als van *Kanonieke* en
„ *Kerkelijke* Schriften." Ook, om andere Leeräaren uit de Weſterſche Kerk, uit de *vijfde* en *zesde* eeuw, voorbij te gaan, ISIDORUS, Biſchop van *Hispalis*, (*Sevilla*,) in *Spanje*, in de zevende eeuw, meldt ons nog (*), dat de *meeste Latijnen* den Schrijver van den *Brief aan de Hebreën* voor onzeker hielden, of hij PAULUS, of BARNABAS, of CLEMENS was. Hij voegt 'er bij, dat ſommigen ook den *tweeden Brief* van PETRUS, den *Brief* van JAKOBUS, en de beide laatſten van JOÄNNES, niet aan deze Apoſtelen toekenden. Aan den anderen kant, werd, in de Griekſche Kerk, nog lang na HIËRONYMUS, de *Openbaring van* JOÄNNES niet doorgaands aangenomen. Zelfs tot in de *negende eeuw* bleven 'er omtrent dit Boek nog hier en daar twijfelingen over, ten minſten het ontbreekt zeer zeker in den *Bijbelſchen Canon* van den *Patri-*

(*) *De Eccleſiaſticis Officiis L. I. C. 12. p. 5.*

triärch NICEFORUS, uit deze eeuw; of zij wordt liever daar in uitdruklijk met de *Openbaring* van PETRUS, den *Brief* van BARNABAS, en het *Euängelie volgends de Hebreën*, in de klasse der onzekere Bocken gesteld. (ἀντιλεγομενα) (*). Dat men het zelfs, in de *Westersche Kerk*; in de *zevende* eeuw, niet algemeen ééns was, omtrent de *Openbaring* van JOÄNNES, bewijst de bepaling der Kerkvergadering van *Toledo*, in het jaar 633 (†), volgends welke die *Spaansche* Geestelijken, die nog in merklijken getale, (*plurimi*,) het gezag van gemelde Boek, hetwelk nogthans door vele Kerkvergaderingen, en Sijnodale voorschriften der Bisschoppen van *Rome*, voor een werk van den *Euängelist* JOÄNNES erkend, en onder de Godlijke Schriften gerekend was geworden, niet wilden aannemen, met den Kerkelijken Ban gedreigd worden. Waar uit men, te gelijk, ziet, door welke middelen de eenparigheid omtrent den *Canon* toenmaals bevorderd is geworden.

Onderzoek, hoe de Canon allengs ontstaan, en hoe de zoogenoemde Apokryfe

Zonder ons te willen inlaten, in het gene in onzen tijd, bijzonder op het laatst der jongstverlopene eeuw, door SEMLER en zijne Voor- en Tegenschrijvers, nopens de vaststelling van den Bijbelschen *Canon* geschreven is, zullen wij alleen verslag doen, welke berichten de Geschiedenis ons daaromtrent aanbiedt. Hier staat vóór alles aan te merken, dat de

(*) NICEPHORI *Canon Script pag. 7. Tom.* VI. *Crit. Sacr. ed. Francof.*

(†) HARD. *Act. Concil. T.* III. *p.* 584. *Capitul.* XVII.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de betekenis der woorden *Kanoniek* en *Apokryf* niet altijd dezelfde zijn geweest; *Kanonieke Boeken* zijn, in de eerſte betekenis, zulke Boeken, die op den *Canon* of lijst der Boeken ſtonden, welke in eene Gemeente werden voorgelezen; het zij die van Godlijken of Menschlijken oorſprong, indien zij ſlechts ſtichtelijk waren; waaröm ook de Boeken *der Wijsheid*, en van JESUS SIRACH, en anderen op deze lijsten, die bij onderſcheidene Gemeenten verſchilden, voorkomen. Naderhand kreeg het woord *Kanoniek* de betekenis van *Godlijk ingegevene* Schriften, en deze werd met de oudſte betekenis reeds in de vierde eeuw verward, en men hield de benaming van *Kanonieke* Boeken, en *Godlijk ingegevene* Schriften, voor benamingen van dezelfde betekenis, en gewende zich, reeds zedert de tijden van ORIGENES, de *Kanonieke Boeken*, de *Boeken der beide Testamenten*, des *Ouden* en *des Nieuwen*, (ενδιαθηκοι βιβλοι,) te noemen (*). Eene evenredige verändering heeft ook de betekenis van het woord *Apokryfe Boeken*, in de Christelijke Kerk, ondergaan. In het eerst ſchijnt men onder dezen naam enkel verſtaan te hebben Boeken, die niet op den *Canon* of Lijst der Gemeenten gevonden werden. Deze konden met recht, απογεγυφα βιβλια, (*verborgene, geheim gehoudene Boeken*,) heeten, omdat zij niet in het openbaar voor de Gemeente gelezen werden. Maar reeds ten tijde van TERTULLIAAN begon men den naam van *Apokryfe* aan *Ketterſche* Boeken te ge-

Boeken op denzelven eene plaats gekregen hebben.

(*) EUSEB. *Hist. Eccles.* III. 3.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

geven, die van de *Katholijken* of Rechtzinnige Christenen niet behoorden gelezen te worden.

In het bijzonder, behoort omtrent den *Canon* of Lijst der Boeken des Ouden Testaments aangemerkt te worden, dat de Joodsche Kerk al vroeg, blijkens de getuigenissen van FILO den Jood, en JOSEFUS, twee en twintig Boeken als *Kanonieke* en Heilige Boeken erkend heeft, ook blijkt, uit de overëenstemming dezer beide Schrijveren, dat de *Hellenistische* Jooden, hier in, met de Jooden van *Palestina*, overeenstemden. JESUS en de *Apostelen* erkenden deze lijst der Joodsche Heilige Boeken, over het geheel, gelijk uit het geheele beloop en den Geest van de Schriften der Apostelen en Euängelisten blijkbaar is. Dewijl nu JESUS en de *Apostelen* deze Schriften geduurig aanhaalden, daar uit hunne bewijzen ontleenden, en aantoonden, dat zij thans hare vervulling kregen, zoo kon het gewigt en het verband van deze Boeken, met de nieuwe Openbaring, niet geloochend worden, en gelijk het natuurlijk was, dat de eerste Christenen uit de Jooden deze Boeken als Heilige Boeken behielden, om de overëenstemming derzelve met de leere der Apostelen daar in naar te spooren, zoo moesten zelfs ook de Christenen uit de Heidenen deze Boeken overnemen en gebruiken. En daar deze Boeken, al vroeg, hoewel niet allen te gelijk, in het Grieksch voorhanden waren, en deze Overzetting door de Griekschsprekende Jooden, ja zelfs door de Apostelen, dewijl zij in het Grieksch schreven, doorgaands gebruikt werd, kwam dezelve bijzonder bij de Christenen uit de Heidenen in het

Kanon van het O. T.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hoogste aanzien, zoo zelfs, dat men die spoedig verëerde, als door Godlijke ingeving vervaardigd. Nademaal nu, van tijd tot tijd, ook andere Boeken en Brokstukken, door Jooden geschreven, in deze Overzetting waren opgenomen, zoo ontdekt men ligtelijk, hoe het gebeurd zij, dat men ook deze hier en daar heeft begonnen, in de Gemeenten, voor te lezen, en 'er gebruik van te maken. In de derde eeuw leerde ORIGENES, door zijn voortreflijk werk der *Hexapla*, den eigenlijken *Hebreeuwschen Canon*, als ook de oude echte *Alexandrynsche Overzetting*, van alle bijvoegzelen naauwkeurig onderscheiden; door hem en zijne geleerde kwekelingen is de Oosterssche Kerk terug gehouden, om die bijvoegzelen in haren *Canon* des Ouden Testaments aan te nemen; zelfs schijnt men het aan de bijvoegzelen op het Boek *Esther* te moeten schrijven, dat dit Boek bij vele Leeräars dier Kerk niet erkend werd als *Kanoniek*. In de *Westersche Kerk*, alwaar men langen tijd de kennis der Hebreeuwsche Taal miste, en tot de tijden van HIËRONYMUS toe, den arbeid van ORIGENES niet kende of gebruikte, had men al vroeg zelfs eene Latijnsche Overzetting uit het Grieksch, van de Boeken der *Wijsheid*, der *Makkabeën*, en anderen, en gebruikte deze en de overige Boeken, die men in de *Alexandrynsche* Overzetting voor zich vond. Dat in dezelve de Geschiedenis van Martelaren voor het geloof, vóór CHRISTUS, verhaald wordt, en omdat men in andere voorzeggingen op CHRISTUS meende te ontdekken, was een genoegzame grond, om deze Boeken in haar Kanoniek

niek gezag te handhaven (*). Tegen deze wijze van redenkavelen, ondersteund door eene Kerkvergadering, en het aanzien van eenen Leeraar als AUGUSTINUS, en het voorbeeld van den Roomschen Bisschop INNOCENTIUS I, waren HILARIUS en HIËRONYMUS niet bestand, om den *Joodschen Canon*, zonder deze bijvoegzelen, te verdedigen. Velen vonden ook in de gemelde bijgevoegde Boeken meer Stichting en Zedenkunde, zij kwamen hun verstaanbarer voor, dan sommige echte *Kanonieke* Boeken, bij voorbeeld, *het derde Boek van* MOSES, waaröm zij ze ook in de Gemeenten liever hoorden voorlezen (†).

Canon van het N. T.

Dus geeft ons de Geschiedenis genoegzame opheldering omtrent den *Canon* des Ouden Testaments, zoo als die door de Christenen werd aangenomen; wat leert nu die zelfde Geschiedenis nopens den *Canon* des Nieuwen Testaments, bijzonder nopens de vraag: Daar 'er bij deze en gene gedeelten derzelven zoo verschillende gedachten stand greepen, en aan verscheidene Boeken getwijfeld werd, hoe en op welke wijze, zijn die twijfelingen opgelost, en de Christenen tot eenparigheid in dit opzicht gebracht geworden? Hier hebben wij aan te merken: Alle de Boeken, welke de Christenen op hunne Lijst of *Canon* des Nieuwen Testaments hebben, zijn reeds in

(*) AUGUST. *de Doctr. Christ. L.* II. *C.* 8. *de Civit. Dei L.* XVII. *C.* 20. *L.* XVIII. *C.* 36. *cæt.*

(†) ORIGENES *Homil.* XXVII. *in Num. Tom.* II. *Opp. pag.* 374. *ed. Benedictin.*

Digitized by Google

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

in de eerſte eeuw in het licht gekomen, toen de Schrijvers nog leefden, of kortlings eerst overleden waren. Deze Schriften zijn echter niet gelijktijdig, noch in dezelfde Landen en Plaatzen, geſchreven, maar in een tijdsverloop van twintig of dertig jaren, en meestal aan onderſcheidene Gemeenten, of enkele perſonen gericht; daar nu niemand der onmidlijke leerlingen van JESUS, de Apostelen, in eenig geſchrift eene lijst van zijne en zijner Medezendelingen Schriften heeft opgegeven, kan men niet anders verwachten, te meer daar de gemeenſchap tusſchen de Gemeenten der Christenen in het eerst niet zoo geregeld en geſchikt was, of 'er is eenige tijd nodig geweest, eer dezelve bij alle de Christenen algemeen zijn geworden. Die Gemeenten en Perſonen, welke Schriften of Brieven ontvangen hadden, kenden derzelver echtheid, en deelden ze aan de andere Gemeenten mede; die Brieven of Schriften, welke aan eenig bijzonder perſoon gericht waren, bleven natuurlijk het langst in eenen ſlechts bepaalden kring bekend, en als zij, vervolgends, bekender werden, vonden de Christenen, in het eerst, min of meer bedenklijkheid en twijfeling, om ze aan te nemen. Dit moest ook natuurlijk plaats hebben, met zulke Schriften en Brieven, als gericht waren aan de Gemeenten van Christenen uit Joden, en zich in *Palæſtina* en deszelfs Hoofdſtad *Jeruſalem* bevindende, welke minder gemeenſchap hadden met de Gemeenten uit Heidenen, in andere Gewesten, en bij welke, in de verwarringen van den alvernielenden Oorlog, in welken geheel *Palæſtina* eene uiterſte ver-

verwoesting onderging, ligtelijk de oorspronglijke Handschriften verloren konden raken. Ingevolge van dit alles vinden wij, in de daad, reeds in de Schriften der Kerkschrijveren, van de tweede eeuw, omtrent de meeste en gewigtigste Schriften des Nieuwen Testaments, blijken van eenparigheid en zekerheid. Volgends een bericht, hetwelk wij bij EUSEBIUS vinden (*), zal de Euängelist JOÄNNES, de drie *Euängeliën* van MATTHEUS, MARKUS, en LUKAS, voor echt verklaard, en het zijne, als eene vervulling van hunne verhalen, opgesteld en 'er bijgevoegd hebben. De aanzienlijke Gemeenten van groote steden, als *Rome*, *Korinthe*, *Thessalonica*, *Filippi*, *Efeze*, *Kolossen*, die van *Galatië*, en de aanzienlijke Leerlingen der Apostelen, TIMOTHEUS, TITUS, Leeräars en Opzieners van groote Gemeenten enz., konden de echtheid der Brieven van PAULUS aan hun geschreven, getuigen, en die spoedig aan andere Gemeenten mededeelen. Op het getuigenis en gezag der Gemeenten, gestaafd door de vergelijking van den inhoud, stijl, en andere bijzonderheden, werden dus, met grond, deze Schriften aangenomen, en wel de meesten eenparig, zonder verder bedenken, alleen zes of op zijn hoogst zeven uitgezonderd, over welke getwijfeld is geworden. Op dezen grond van het eenparig getuigenis der Gemeenten, verdedigde reeds TERTULLIANUS de vier Levensbeschrijvingen van JESUS, of de *Euängeliën* tegen MARCION (†). Niets anders bedoelt ook ORIGE-

(*) *H. E.* III. 24. (†) *Adv. Marcion.* L. IV. C. 5.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

GENES bij EUSEBIUS (*), als hij verzekert, *bij overlevering* verſtaan te hebben, (εν παραδοσει μαθων,) dat 'er maar *vier Euängeliën* zijn, welke buiten allen kijf in de Kerk van God zijn aangenomen. Hier toe behoort ook die vermaarde plaats van AUGUSTINUS: *Ik zou het Euängelie niet gelooven, indien mij het gezag der Katholijke Kerk daar niet toe beweegde* (†). Zoo erkennen wij op het getuigenis van tijdgenoten, en van zulken, die naast aan hunnen tijd geleefd hebben, dat de Schriften, welke op den naam van CÆSAR of CICERO gaan, in de daad van deze Schrijvers afkomſtig zijn. De echtheid dezer Boeken en Geſchriften hebben zelfs de vijänden van het Christendom, in de eerſte eeuwen, niet durven ontkennen, noch het getuigenis der Christenen durven verwerpen, hoe veel zij ook anders daarmede voor hunne zaak zouden gewonnen hebben. CELSUS ſprak wel van een veränderen der Euängeliën door de Christenen, maar ORIGENES bepaalt dit alleen tot de *Marciöniten*. PORFYRIUS, die het Boek van DANIËL zoo hevig beſtreed, ontkende echter niet de echtheid der Euängeliën en der Schriften van de Apostelen, en even dus gedroeg zich de Keizer JULIANUS; doch, gelijk wij, in den loop dezer Geſchiedenisſen, gezien hebben, Dwaalleeräars of Ketters waren de eerſten, die de echtheid dezer Schriften beſtreden, omdat zij hunne dwa-

(*) *Hist. Eccles.* VI. 25.

(†) *Libr. contra Epistolam Manichæi, quam vocant Fundamenti Cap.* 5. *Tom.* VIII. *Opp. pag.* 111.

Digitized by Google

dwalingen niet met dezelve overëen konden brengen. Dus verwierpen de *Gnostieken* de Schriften van het *Oude Testament*; en MARCION wilde alleen het *Euängelie* van LUKAS, en niet meer dan *tien* Brieven van PAULUS erkennen, zoo veel wij weten, om geene andere reden, dan omdat hij de overige Boeken volſtrekt met zijne gevoelens niet zag te verëenigen, zelfs niet met zulke geweldige veränderingen, als hij zich omtrent dezen, die hij behield, veröorloofde. Merkwaardiger is het, dat de *Manicheïſche* Biſchop FAUSTUS, omtrent het einde der vierde eeuw, deze Boeken aan die Schrijveren ontzegd heeft, aan welken zij, in het gemeen, werden toegeſchreven. „ Lang na CHRISTUS, en de Apostelen," ſchrijft hij in ééne van die plaatzen, welke AUGUSTINUS uit zijn werk bewaard heeft (*), „ hebben eenige „ onbekende lieden deze Boeken vervaardigd. Doch „ opdat zij, van zaken ſchrijvende, daar zij niet „ van wisten, geloof zouden vinden, hebben zij „ de namen der Apostelen, en derzelver opvolgers, „ aan het hoofd van hunne Schriften geſteld, en „ verzekerd, dat zij *naar dezen* geſchreven hebben." (Hij doelt op de Opſchriften der Euängeliën, κατα Ματθαιον, *naar Mattheus*, *of volgends Mattheus*, enz.) „ Echter ſchijnen zij mij den Leerlingen van „ JESUS een des te harder ongelijk aangedaan te „ hebben, dat zij het tegenſtrijdige, hetwelk zij „ hadden opgetekend, aan hun toeſchreven, en „ voorgaven, *Euängeliën*, welke zoo opgevuld zijn „ met

(*) *Contra Fauſt. L.* XXXII. *C.* 2. *T.* VIII. *Opp. p.* 319.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ met dwalingen, en die zoo vele onderling ſtrijdende „ verhaalen en gevoelens bevatten, *naar* of *volgens* „ *hen*, geſchreven te hebben." Hetzelfde zegt hij ook in eene andere plaats (*), gelijk hij elders (†) nog meer gronden voor zijne beſchuldiging bijbrengt. Dan FAUSTUS komt in de daad telaat, na het overëenſtemmend getuigenis der Christenen van drie achteréenvolgende eeuwen, en zijne gronden zijn gemaklijk te wederleggen. Alleen kon de twijfeling der Christenen over ſommige Boeken door FAUSTUS tot zijn voordeel gekeerd worden. Waar door, kon hij vragen, zijn de Christenen van ſommigen dezer Boeken meer zeker, dan van de anderen, over welke zij zelve twijfelden! Doch, wel overwogen, was deze twijfeling een bewijs van de zorgvuldigheid der Christenen, om zich niet te laten misleiden, alzoo zij alleen ging over zulke Schriften, waar van men niet zoo volledige berichten en eenparige getuigenis der Ouden voor zich had, gelijk wij gezien hebben. Deze twijfeling diende tevens, om zoo vele *oneëchte* en *ondergeſchovene* Schriften te onderſcheiden en te verwerpen, als reeds vroeg opkwamen.

DeKanonieke Boeken voor Godlijke Schriften erkend.

Na dit alles, is het eene andere vraag, hebben de Christenen van dezen tijd die echte Boeken en Schriften, welke zij op de *Lijst* der Kerkelijke Boeken, of als *Kanoniek*, erkenden, tevens als Godlijke Boeken erkend, en op welke gronden? In de daad, zij erkenden deze Schriften voor *Godlijke*, en wanneer

(*) *L. c. Libr.* XXXIII. *Cap.* 3. *pag.* 329.
(†) *L.* XXX. *C.* 1. *p.* 315. *L.* XXXI. *C.* 1. *p.* 317.

neer zij ze voor *echt* kenden, was 'er tot derzelver *Godlijkheid* flechts een kleine ſtap te doen. De Apoſtelen van JESUS waren zijne gezanten, toegerust met zijnen Geest, hebbende van hem de belofte van onfeilbaarheid, zij waren dus de door JESUS gevolmagtigde Leeraars van den Godsdienst; dezen Godsdienst hadden zij, als eene Godlijke leere, mondelijk gepredikt, dezen ſtelden zij in ſchrift, dus, wanneer men verzekerd was, van de echtheid dezer Schriften, moest men ook de leere daar in vervat, als de Godlijke leere van JESUS, erkennen. Uit hoofde van deze naauwe betrekking tusſchen de echtheid en Godlijkheid dezer Schriften, kan men zelfs zeggen, dat ook de Godlijkheid dezer Schriften, doorgaands, op het *getuigenis* der Gemeenten is aangenomen; doch bovendien bewees men ook deze Godlijkheid, gelijk wij daar van, onder anderen, bij ORIGENES voorbeelden vinden, uit de *voorzeggingen*, in dezelve voorkomende, en derzelver vervulling; uit de wonderwerken, en uit de kracht dezer leere, om het verſtand te verlichten, en het hart te bewegen tot geloof en deugd.

Godlijke ingeving dezer Boeken, hoe bij de eerſte Christenen begrepen.

Ondertusſchen is het niet gemaklijk te bepalen, in welken zin de oude Christenen deze benaming *Godlijk*, en van *Godlijke Ingeving*, (Θεοπνευστος,) verſtonden. Dikwijls ſpreken zij zoo ſterk, dat zij, als het ware, de *Apoſtelen*, even gelijk de *Oude Profeeten*, zich voorſtelden, van welke ATHENAGORAS (*) ſchrijft, dat zij door *Geestverrukking buiten*

(*) *Legat. pro Christ. Cap.* 8. *pag.* 36.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

ten hunne denkbeelden, (of verſtand,) geplaatst werden, en dat zij, door den Godlijken Geest gedreven, het geen deze in hen werkte, geſproken hebben, alzoo deze zich van hen bediende, als *een fluitenſpeler van eene fluit*, daar hij op ſpeelt. Dus noemen de Christelijke Leeräars de Godlijke Schrijvers, *werktuigen* (οργανα) *van God*, of *der Godlijke ſtem* (*). Bij CHRYSOSTOMUS (†), heet hun mond *Gods mond*. AUGUSTINUS noemt de Heilige Schrift de eerbiedwaardige *pen van Gods Geest* (§), en *Gods Handſchrift* (**). Eenigzins duidlijker bevatten wij hunne mening, wanneer zij opheldernde vergelijkingen bijbrengen. Dus erkent CLEMENS *van Alexandrië* (††), niet alleen, dat de Heidenſche Dichters, door Godlijke aandrift, en door eenen Heiligen Geest, gelijk DEMOCRITUS zeide, veel ſchoons hebben voortgebracht, maar hij beweerde zelfs (§§), dat de gedachten van deugdzame menſchen, in het algemeen, door eene Godlijke ingeving, (επινοια θεια,) in hun ontſtaan; zoodat de ziel daar naar geſchikt, en de Godlijke wil in haar gebracht wordt, waar bij ook de bijzondere Dienaren van God, (*Engelen*,) hunne hulp bewijzen.

Nog

(*) THEOFIL. *Antioch. ad Autolyc. Libr.* II. *Cap.* 11. *pag.* 114. CLEMENS *Alexandr. Stromat. Libr.* VI. *pag.* 698. enz.

(†) *Homil.* XIX. *in Act. Apost. T.* III. *Comment. in Nov. Test. p.* 185. (§) *Confeſſ. L.* VIII. *C.* 21.

(**) *Enarrat. in Pſ.* 144. *T.* IV. *Opp. p.* 1208.

(††) *L. ſupra l.* (§§) *Pag.* 693.

Digitized by Google

Nog bepaalder zegt EPIFANIUS (*), zoo lang 'er Profeeten nodig geweest waren, hadden deze Heilige mannen, door den waarachtigen Geest, met een vast gemoed, en met behoorlijke *inzichten des verſtands*, alles geleerd; zij waren, naar *evenredigheid der gaven*, aan elk hunner van den Geest medegedeeld, en *naar de mate zijns Geloofs*, ten algemeenen nut, met den Heiligen Geest vervuld. Ook ſcherpt hij, vervolgends, verder tegen de *Montanisten* in, men moest toch niet gelooven, dat de *Profeeten*, en de *Apostelen*, op dezelfde wijze als de Profeeten, profeeterende, *het gebruik van hun verſtand ten dien tijde verloren hadden*, wanneer hun toekomende dingen, of in het algemeen de Godlijke wil aan de menſchen was bekend gemaakt. Wanneer men ſommige berichten der Ouden in aanmerking neemt, zou men bijkans twijfelen, of zij altijd eene *Godlijke ingeving* bij de Heilige Boeken, zelfs in eigenlijke *Godsdienstleere*, of in den overigen *mingewigtigen inhoud*, ik laat ſtaan in alle *woorden*, geloofd hebben. Dus verhalen zij, dat MARKUS zijn *Euängelie* geſchreven heeft, op verzoek der Christenen te *Rome*, hetwelk door PETRUS zal nagezien en goedgekeurd zijn. Dus is insgelijks eene oude volksmare, dat LUKAS, de reisgenoot van PAULUS, het Euängelie door dezen Apostel mondeling gepredikt, in geſchrift geſteld geeft. Bijzonder zegt ORIGENES (†), van den *ſchrijfſtijl der Apostelen*, dat zij

(*) *Panar. Hær.* 48. *pag.* 404-409. *Tom.* I. *Opp.*

(†) *Comment. in Joann. pag.* 86.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zij wel geweten hebben, waar zij in haperden en ongeöefend waren; foortgelijke plaatzen over het geheelijk gebrek aan welſprekendheid bij de Apoſtelen, en meer dan éénen Israëlitiſchen Profeet, leest men ook bij ſommige volgende Christen-Leeräars. Doch, tevens beſpeurt men, zedert de derde en vierde eeuw, dat zich een verhevener denkbeeld van de woorden der Heilige Schrift begint uit te breiden, wier Godlijke ingeving thans meer als bekend onderſteld wordt; het vroom oogmerk, om aan de Heilige Schrift eerbied te geven, verſterkte meer en meer deze gevoelens. ORIGENES, wiens neiging, om den Bijbel geheimzinnig te verklaren, zoo veel voedzel nodig had, beweerde reeds (*), dat 'er geen jota noch ſtip in de Heilige Schrift zonder werking voorkomt. Die zelfde HIËRONYMUS, die van den Profeet AMOS verzekert, dat hij volſtrekt geenen ſlijt had (†), vindt nogthans in de woorden der Bijbelſche Schrijveren zoo veel geheimzinnigs, dat de geleerdſte mannen, naar zijne gedachten, zedert eeuwen, den grond van elk dezer woorden, meer gegist dan uitgedrukt hebben (§). CHRYSOSTOMUS, één der aanzienlijkſte navolgers van ORIGENES, herhaalt deze gedachte meermalen, zoo zegt hij (**), dat

(*) *Homil.* XXXIX. *in Jerem. Tom.* I. *pag.* 199.

(†) *Imperitus Sermone Expoſ. in Amos Proph. Tom.* III. *Opp. pag.* 1370.

(§) *Epist.* XXV. *pag.* 62. *Coll. Epist.* XXII. *pag.* 57. *Tom.* II. *Opp. Part.* II.

(**) *Homil.* XVIII. *in Geneſ. pag.* 173.

dat elke lettergreep, elk ſtipjen, in de H. Schrift, eenen verborgenen ſchat in zich beſluit. Evenwel erkent hij, elders (*), „ dat PAULUS het één en „ ander *op eene menschlijke wijze* heeft voorgedra„ gen; dat hij niet altijd de genade genoten heeft, „ maar dat het hem ook veröorloofd geweest is, „ *iet uit zichzelven voort te brengen.*" AUGUSTINUS (†) bewondert insgelijks de diepte in de woorden der Heilige Schrift. Uit dergelijke welmenende loffpraken, is naderhand de zoo geprezene ſtelling van *de vruchtbaarheid van den zin der H. Schrift* meer uitgebreid, waar door men haar eene uitmuntendheid boven andere bloot menschlijke goede Boeken meende toe te brengen, maar haar in de daad aan talloze mishandelingen van zoogenoemde uitleggers prijs gaf, die elke van hunne invallen door deze ondoorgrondelijke diepten verdedigden.

Gebruik der H. S. bij de Christenen door lezen.

Deze Heilige Boeken der Christenen, gelijk zij door derzelver opſtellers geſchikt waren, ten dienſte van allerleië ſoort van Lezers, en met vermaning, dat zij van allen zouden gelezen worden, (*Filipp.* I. 1. 1. *Theſſalon.* V. 27. enz.) zoo werden zij ook, in de daad, van eerſten af, niet alleen, gelijk de Jooden gewoon waren, hunne Wet en Profeeten openlijk in de Sijnagogen voor te lezen, in de vergaderingen der Christenen den volke voorgelezen, waar bij zelfs ongedoopte leerlingen van het Christendom tegenwoordig waren, maar de Christenen la-

(*) *Homil.* XLIX. *in Act. Apost. C.* 23. *Tom.* III. *Comment. in SS. p.* 421. (†) *Confeſſ. L.* XII. *C.* 14.

Digitized by Google

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

lazen ze ook voor zichzelven en in hunne huisgezinnen, waar toe zij door hunne Leeräaren werden vermaand; zoo vermaande reeds CLEMENS van *Rome*, een tijdgenoot der Apostelen, de Christenen te *Korinthe*, den eerſten Brief, door PAULUS aan hen geſchreven, naarſtig te lezen (*). ORIGENES wenschte, dat zijne Toehoorers ook in hunne huizen zich in het Godlijk woord oefenden, en zich met deszelfs overweging dag en nacht onledig hielden, te meer, omdat velen, bij de openbare voorlezing, niet toeluiſterden (†). TERTULLIANUS ſpreekt als van iet gewoons, dat Christelijke Echtgenooten de Heilige Schrift met malkanderen lazen (§).

Verklaren en vertalen, waar toe een Uitlegger of Tolk, diende.

Het lezen werd door de Leeräars gemaklijk gemaakt, door het vertalen der Heilige Boeken in de gewoone landstaal, dus had men reeds in de eerſte tijden verſcheidene *Latijnſche* en eene *Syriſche* Overzetting. Ja het is meer dan waarſchijnlijk, dat reeds in de oudſte Gemeenten iemand was aangeſteld, die als *Tolk* of *Overzetter*, (Ἑρμηνευτης,) gelijk EPIPHANIUS hem, op het einde der vierde eeuw, onder de Kerkedienaren noemt (**), de voorlezingen voor die genen verſtaanbaar maakte, die in de taal onërvaren waren; waar van men reeds ſpooren meent te ontdekken in den eerſten Brief van PAULUS, aan de Gemeente van *Korinthe*. (XIV. 27, en 28)

(*) CLEM. ROM. *Epist. ad. Corinth. Cap.* 47.
(†) *Homil.* IX. *in Levit. Tom.* II. *Opp. pag.* 240.
(§) *Ad Uxor. Libr.* II. *Cap.* 6.
(**) *Expoſit. fid. n.* 21. *Tom.* I. *Opp. pag.* 1104.

Digitized by Google

28) (*). Men *nodigde* ook zelfs de *Jooden* en *Heidenen*, dat zij de Heilige Schriften lezen, en zich daar door van de waarheid zouden laten overtuigen (†). Ook maakte men reeds vroeg menigvuldige afſchriften, zoo dat men niet alleen in de Kerkelijke Boekzaalen verſcheidene zoodanige afſchriften ten gebruik had liggen, die men daar en bij de *Oudſten* of *Ouderlingen* lezen kon (§); maar ook verhaalt ons EUSEBIUS (**), van den beroemden Martelaar PAMFILIUS, omtrent het begin der vierde eeuw, dat hij niet alleen aan mannen en vrouwen, die daar naar begeerig waren, de Heilige Schrift te lezen gaf, maar ook daadlijk in eigendom ſchonk, en 'er daaröm vele afſchriften van maakte, om ze gereed te hebben, wanneer iemand ze verlangde. Ook meldt CLEMENS *van Alexandrië* (††), dat men de Heilige Schrift gemaklijk te lezen kon krijgen, en ons zijn verſcheidene voorbeelden uit deze vroegere eeuwen bekend van Heidenen, die dezelve werklijk gelezen hebben.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De oude Kerkleeräars beweerden insgelijks, ten einde elk aan te ſpooren tot dit lezen der Heilige Schrift, dat deze duidelijk en verſtaanbaar geſchreven,

Wat'er te houden zij van den regel

(*) FROMMANN *de Hermeneuta Veteris Eccleſiæ, pag.* 425. *in Opuscul. Philol. atque Histor. Tom.* II.

(†) JUSTIN. *Cohort. ad Græc. C.* 35, 36, 38. ATHENAGORAS *Legat. pro Christian. C.* 8. TERTULLIAN. *Apologet. C.* 31. (§) IREN. *Advers. Hær. L.* IV. *C.* 32.

(**) Bij HIËRON. *Apol. adv. Rufin. L.* I. *T.* IV. *P.* II. *Opp. p.* 357-359. (††) *Stromat. L.* VII. *p.* 758.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

des Geloofs.

ven, en dus van ongeleerde menſchen van gezond verſtand zeer wel verſtaan kon worden. Hier toe behoort ORIGENES, daar hij, in zijn Boek tegen CELSUS (*), deszelfs tegenwerpingen omtrent den ſlechten en eenvoudigen ſchrijfſtijl der H. Schrift, daar mede wederlegt, dat hij aantoont, dat dezelve dus geſchreven is naar de vatbaarheid der menſchen: „ God," zegt hij, „ heeft niet enkel voor geleer„ de Grieken, maar ook voor de overige Heidenen „ gezorgd." Het is waar, dat men bij de oudſte Kerkvaders veel leest van den *regel des Geloofs*, (*regula fidei*,) en dat zij de *Geloofsbelijdenis* der Kerk, als van de Apostelen en derzelver Leerlingen afkomſtig, aanprijzen (†); IRENEUS (§) noemt ze de *mondelijke leere, welke de Apostelen aan de Leeräars der Gemeenten overgegeven hebben*, en *welke men volgen zou moeten, indien zij geene geſchriften hadden nagelaten.* TERTULLIANUS inzonderheid, in zijn werk *over de verjaring tegen de Ketters*, ſpreekt van dezen Regel des Geloofs meermalen zeer overdreven, beweerende, dat men met de Ketters, *die zich dikwijls op de Heilige Schrift beroepen*, volſtrekt *zich in geenen twist over de Heilige Schrift moet inlaten*, dewijl de Heilige Schrift alleen den Rechtzinnigen toebehoort, en de *Ketters* geene *Christenen* zijn. Maar, wie dit werk en den ſtijl van TERTULLIANUS kent, zal zich over zoodanige uitſpraken niet bevreemden, welke niet meer noch

(*) *L.* VI. *p.* 275. *ed. Spenceri. L.* VII. *p.* 372.

(†) IREN. *Adv. Her. L.* I. *C.* 2, 3. (§) *L.* III. *C.* 4.

noch anders ten doel hebben, dan zijne Lezers te doen opmerken, dat de Ketters van die waarheid zijn afgeweken, in welker bezit de Christelijke Kerk van eerſten af geweest is. Ook verklaart hij elders zijne eigenlijke mening duidelijker. Trouwens, in het zelfde Boek, leidt hij het hoofdkenmerk van de onvervalschte oudheid van den *Katholijken Geloofsregel* af uit de *echte Schriften der Apostelen*, welke nog in de door hen geſtichte Gemeenten werden voorgelezen (*). Ook is het bovendien bekend, dat TERTULLIANUS in gantſche Boeken, (zoo als in zijn werk *tegen* MARCION,) *met de Ketters uit de Heilige Schrift heeft getwist*, gelijk hij het Christendom alleen daar uit ontleent, en Jooden en Heidenen aanſpoort, om dezelve te lezen. En andere Schrijvers uit de drie eerſte eeuwen ſpreken even min twijfelächtig, en leggen overäl de H. Schrift ten grondſlag. Het zou kibbelen wezen, indien men wilde beweeren, dat 'er, buiten de Heilige Schrift; een zekere *Geloofsregel* bij de eerſte Christenen hebbe plaats gehad, omdat toch de eerſte voordragt der Apostelen, bij monde, ouder was, dan eenige geſchriften door hen opgeſteld, en dat dus het eerſte kort begrip des Christelijken Geloofs uit dit mondelijk onderwijs is opgemaakt; doch deze mondelijke voordragt is geheel en al dezelfde, die naderhand, ſchriftelijk, door de Apostelen is nagelaten (†). Zedert de tijden van KONSTANTYN *den Groo-*

(*) *Cap.* 36.

(†) Een Roomsch Schrijver DU PIN heeft vele plaat-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Grooten hebben, insgelijks, de Kerkleeräars daar op aangedrongen, dat de Christenen den Bijbel met vlijt behooren te lezen, en onder alle Leeräaren der vierde eeuw niemand meer, niemand met grooter ijver, en met oplosſing van alle bedenkingen daar tegen, dan de wetſprekende JOÄNNES CHRYSOSTOMUS, waar toe hij zelfs een bijzondere leerreden *over de nuttigheid van het lezen der Heilige Schrift* (*), gehouden heeft. Voornaamlijk is de volgende plaats, uit zijne *derde Kerkleerreden over* LAZARUS (†), waardig, om, hoewel wat lang, hier eene plaats te vinden. „ Ik ben om deze re-„ den," zegt CHRYSOSTOMUS, „ gewoon, den „ inhoud mijner aanſtaande Kerkleerredenen, dik-„ wijls eenige dagen vroeger, aan te kondigen, op-„ dat gij, in dien tuſſchentijd, den Bijbel zoudt „ ter hand nemen, de gehecle Afdeeling of Hoofd-„ ſtuk nalezen, en wanneer gij ziet, wat daar uit „ reeds verklaard is, als ook wat daar in nog te „ verklaren overblijft, uw verſtand des te leergie-„ riger maken op het geen, vervolgends, gezegd „ zal worden. Hier toe vermane ik u altijd, en „ zal niet ophouden, u te vermanen, opdat gij niet „ al-

zen uit de oude Kerkleeräaren bijëenverzameld, om te bewijzen, dat zij het lezen van den Bijbel aan alle Christenen ten ſterkſten hebben aanbevolen. *Disſertation Preliminaire ou Prolegomenes ſur la Bible pag.* 231-246. *à Paris* 1701. 4to.

(*) *Serm.* LIII. *quod utilis ſit lectio S. Script. Opuscul. p.* 601. (†) *Opuscul. Tom.* V. *pag.* 55.

„ alleen hier, in de Kerk, op het geen voorgedra-
„ gen wordt, opmerkzaam zijt, maar *dat gij u*
„ *zelven, ook te huis, met het lezen der Heilige*
„ *Schrift, ijverig bezig houdt.* Dit zelfde bevele
„ ik ook vlijtig den genen aan, die mij bezoeken.
„ Niemand brenge toch bij mij de laffe en zeer
„ verwerpelijke ontfchuldigingen in: „ *Ik heb veel*
„ *voor het gericht te doen; ik moet de openlijke*
„ *belangen der ſtad bezorgen; ik drijve een hand-*
„ *werk; ik heb eene vrouw; ik moet kinderen op-*
„ *voeden, en mijn huisgezin voorſtaan; ik ben een*
„ *wereldsch mensch; het is mijne zaak niet de*
„ *Schrift te lezen; dit komt alleen den genen*
„ *toe, die de wereld verzaakt hebben*; en die op
„ de toppen der Bergen ſteeds een eenzaam leven
„ leiden. Wat zegt gij, mensch? Zou het
„ daarom uwe roeping niet zijn, de Schrift te le-
„ zen, omdat gij van duizend zorgen omgedreven
„ wordt? *Juist daarom behoort dit immers meer*
„ *voor u, dan voor genen.* Zij hebben de hulp
„ der Godlijke Schriften niet zoo nodig, als die
„ genen, die midden onder vele bezigheden rond-
„ geſlingerd worden. Want die Monniken, die zich
„ van de openbare plaatzen, en derzelver gewoel,
„ ontdaan, in de Woestijnen hutten opgericht, en
„ met niemand verkeering of omgang hebben; maar
„ die in de bedaardſte rust en ſtilte, als in een
„ haven, wonende, als Wijsgeeren leven, deze be-
„ vinden zich in alle veiligheid. Wij integendeel,
„ die, om zoo te ſpreken, midden op Zee rond-
„ geſlingerd worden, en gevaar lopen, om duizend

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ zonden te begaan, hebben onöphoudelijk den
„ troost der Heilige Schrift nodig. Gene zijn verre
„ van den ſtrijd verwijderd; daaröm ontvangen zij
„ ook niet vele wonden. Maar gij ſtaat beſtendig
„ in de ſlagörde; daaröm ontvangt gij zoo menige
„ kwetzuren, en hebt ook des te meer geneesmid-
„ delen van doen. Dan tergt u uwe vrouw; dan
„ bedroeft u uw zoon; dan wekt een bediende u
„ tot toorn; dan belaagt u een vijänd; dan benijdt
„ u een vriend; dan benadeelt u een nabuur; dan
„ werpt een mededinger u neder; vaak dreigt u de
„ rijkdom; of de armoede drukt u; of het verlies
„ uwer bloedverwanten maakt u droevig; het ge-
„ luk blaast u op, en het ongeluk doet u ſlinken.
„ Met één woord, ons omringen, van alle kanten,
„ zoo vele gelegenheden en onwederſtaanbare ver-
„ zoekingen, tot toorn, tot kommer en verdriet,
„ tot verwaandheid en overmoed; overäl ſnorren
„ zoo ontelbare pijlen rond, dat wij de wapenrus-
„ ting uit de Heilige Schrift ſteeds behoeven. Weet,
„ ſtaat 'er, (SIRACHS IX. 20.) dat gij midden
„ onder valſtrikken, en op de tinnen der ſtad wan-
„ delt. Want zelfs de begeerlijkheden des vleeſches
„ verheffen zich heviger tegen de genen, die onder
„ het gewoel der menſchen leven. Dan dringt een
„ ſchoon gelaad, of een welgemaakt ligchaam,
„ door onze oogen binnen; dan brengt een ſchan-
„ delijk woord, hetwelk door het oor toegang
„ vindt, ons verſtand in wanörde; dikwijls maakt
„ een dartel lied, dat de ſterkte van onze ziel in-
„ ſlaapt. En waar toe noem ik in de eerſte plaats

„ zul-

„ zulke dingen? Het geen dikwijls verächtlijker
„ dan dit alles ſchijnt te wezen, de reuk der zal-
„ ven, die ons van ontuchtige vrouwsperſonen in
„ het voorbijgaan tegenkomt, grijpt ons zelfs aan,
„ en leidt ons door de bloote ontmoeting gevangen
„ weg. Zoo veel is 'er, hetwelk onze zielen be-
„ ſtormt, en daaröm hebben wij de Godlijke ge-
„ neesmiddelen nodig, zoo wel, om de reeds ge-
„ ſlagene wonden te heelen, als om die nog te
„ volgen ſtaan, af te weeren; als ook, om de van
„ verre aankomende pijlen des Duivels, door het
„ vlijtig lezen der Heilige Schrift, uit te blusſchen
„ en te verdrijven. *Want het is onmooglijk, dat*
„ *iemand zalig wordt, die niet ſteeds van dit*
„ *Geestlijk lezen gebruik maakt.* Ja wij zouden
„ in de daad vrolijk kunnen zijn, indien wij ook
„ door het onöphoudlijk gebruik van dit geneès-
„ middel, eenmaal zalig worden. Maar, wanneer
„ wij daaglijks gewond worden, en volſtrekt geene
„ hulpmiddelen gebruiken, welke hoop hebben wij,
„ om zalig te wezen! Ziet gij niet, hoe de kun-
„ ſtenaars, die in metaal, goud en zilver, arbeiden,
„ en alle anderen, de gezamenlijke werktuigen hun-
„ ner kunst gereed hebben liggen; en hoe zij, al be-
„ kommerde hen ook de honger, al drukte hen de
„ armoede, echter liever alles zouden uitſtaan, dan
„ dat zij één van hunne werktuigen zouden verko-
„ pen, om daar van te leven? — Even dus moes-
„ ten ook wij gezind wezen. Gelijkerwijs genen
„ den hamer, het ambeeld, en de tang, als werk-
„ tuigen gebruiken; zoo hebben wij insgelijks, aan

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ de Schriften der Apostelen en Profeeten, en *aan*
„ *elk van God ingegeven en nuttig Schrift*, werk-
„ tuigen der kunst. En even gelijk genen, door
„ deze werktuigen, alle gereedſchappen, die zij
„ voornemen, vervaardigen; zoo vormen en be-
„ ſchaven wij, door dezen, onze zielen. — Ja, gij
„ kunt nog meer doen, dan zij. Gij kunt van een
„ houten vat misſchien éénmaal een gouden ma-
„ ken, gelijk PAULUS dit getuigt. (2 *Timoth.* II.
„ 20.) — Laat ons niet verzuimen, ons deze Boe-
„ ken te verkrijgen, opdat wij niet doodlijke won-
„ den ontvangen; laat ons het goud niet begraven;
„ maar ſchatten van Geeſtelijke Boeken verzame-
„ len. — Waar deze Boeken zijn, daar wordt alle
„ Duivelſche magt verdreven; en de inwoners heb-
„ ben eene ſterke aanſpooring tot deugd. Want,
„ zelfs het aanſchouwen dezer Boeken maakt ons
„ reeds traager, om zonden te bedrijven. Indien
„ wij ook iet verbodens gewaagd, en ons verönt-
„ reinigd mogten hebben, dan veröordeelt ons,
„ wanneer wij naa huis terug keeren, en deze Boe-
„ ken aanzien, ons geweten ons te meer; wij wor-
„ den daar door ongeneigder, om weder in deze
„ zonden te vervallen. Zo wij, daar tegen, in hei-
„ ligheid blijven; dan verkrijgen wij daar door nog
„ meer voordeelen. Want, zoodra iemand het Eu-
„ angelie heeft aangeraakt, verändert terſtond zijn
„ gemoed, en verwijdert zich, enkel door het aan-
„ ſchouwen, van het aardſche. Komt hier nu een
„ opmerkzaam lezen bij, dan wordt de tot God-
„ lijke dingen ingewijde ziel, gelijk op de heilige
„ plaat-

„ plaatzen, gereinigd en verbeterd, dewijl God
„ zelf, door deze Schriften, met haar ſpreekt.
„ *Maar hoe*, zegt men, *indien wij derzelver in-*
„ *houd niet verſtaan!* Alszins verkrijgt gij, ook
„ dan, wanneer gij dien niet verſtaat, reeds door
„ het lezen, veel heiliging. Maar, waarlijk, het
„ is onmooglijk, dat u alles even gelijklijk onbe-
„ kend zou zijn. Want juist daaröm heeft de ge-
„ nade des Geestes het dus beſteld, dat deze Boeken
„ van Tollenaren, Tentenmakers, Schaap- en Gei-
„ tenhoeders, gemeene en ongeleerde lieden geſchre-
„ ven werden, opdat niemand onder den gemeenen
„ man dezen uitvlucht zou kunnen maken; opdat
„ allen, het geen gezegd wordt, gemaklijk verſtaan
„ zouden; opdat ook de handwerksman, de knecht,
„ de weduwe, de alleröenvoudigſte mensch, eenig
„ gewin en voordeel uit deze Boeken zou kunnen
„ trekken. Trouwens, die genen, welke God van
„ eerſten af, met de genade des Geestes verwaar-
„ digd heeft, hebben niet, zoo als de Heidenen,
„ uit ijdele roemzucht, maar tot heil der Toehoo-
„ rers, dit alles opgeſteld. — De Apostelen en
„ Profeeten hebben juist het tegendeel gedaan, (van
„ het geen de Heidenſche Wijsgeeren en Schrijvers
„ deeden.) Zij hebben, als gemeenſchappelijke
„ Leeräars der geheele Wereld, hunne leringen zoo
„ klaar en duidlijk voor ieder één voorgeſteld, dat
„ elk van zelven, zich, door het bloote lezen,
„ daar uit kan onderwijzen. Dit heeft de Profeet
„ voorzegd, met deze woorden: *Zij zullen allen*
„ *van den Heere geleerd zijn* enz. (*Jeſ.* LIV.

„ 13. *Jer.* XXXI. 34.) En PAULUS ſpreekt, (1. „ *Kor.* II. 1.) „ *Dus ben ik zelf, toen ik tot u* „ *kwam, Broeders, niet gekomen met hoogvliegende* „ *Welſprekendheid*, of Wijsheid; en wederöm: „ *Mijne Leere en mijne Prediking* enz. (1. *Kor.* „ II. 4, 6.) Voor wien is niet, in de Euängeliën, alles klaar? Zal wel iemand, die hoort: „ *Zalig zijn de zachtmoedigen, zalig zijn de barmhartigen, zalig zijn de reinen van harte*, en „ meer dergelijke uitſpraken, eenen Leeräar nodig „ hebben, om deze woorden te leeren verſtaan? „ Zijn ook niet de tekenen, wonderen en geſchiedenisſen, voor elk eenen bekend en verſtaanbaar? „ Dit is enkel een uitvlucht, een voorwendzel, een „ dekzel der traagheid. Gij verſtaat den inhoud „ niet? Hoe zult gij dien ooit kunnen verſtaan, „ indien gij niet eene enkele keer 'er uw oog in „ wilt ſlaan? Neem het Boek in de hand, lees „ de geheele Geſchiedenis, behoud het duidelijke, „ en ga het onverſtaanbare herhaalde keeren door. „ Kunt gij het, door vlijtig lezen, niet verſtaan; „ zoo ga bij eenen wijzen man, begeef u tot den „ Leeräar, ſpreek met hem, van het geen gij gelezen hebt, en toon hem uwe ijverige leerzucht. „ Wanneer God eene zoo ernſtige begeerte in u „ waarneemt, zoo zal hij uwe waakzaamheid en „ uw zorgvuldig naarſpooren niet verächten; ja, „ indien zelfs ook geen mensch u leeren kon, het „ geen gij zoekt; dan zal hij zeker zelf het u openbaren. Herinner u den Kamerling der Koningin „ van *Ethiopië*. Deze man was een vreemdeling,

„ (Bar-

„ (Barbaar,) door duizend zorgen gedrukt, en van alle kanten met vele bezigheden omgeven; hij verſtond niet, het geen hij las; evenwel las hij, op zijnen wagen zittende. Daar hij zich op reize zoo vlijtig betoonde, zoo verbeeld u, hoe hij zich te huis zal gedragen hebben. — Daar deze nu las, alhoewel hij nog geenen wegwijzer had, zoo heeft hij even daar door ſpoedig eenen leidsman verkregen. God zag zijne goede gezindheden, keurde zijnen vlijt goed, en zond hem terſtond eenen Leeräar. Maar, thans is 'er geen FILIPPUS bij de hand! Genoeg, dat de Geest daar is, die FILIPPUS aandreef. Laat ons onze zaligheid niet verwaarlozen. Geliefden! *Dit alles is ter onzer waarſchuwing geſchreven, tot welke het einde der eeuwen gekomen is.* Het lezen der Heilige Schrift verſchaft eene groote veiligheid, opdat men niet zondige. Maar de onwetendheid in de Schrift is een gevaarlijke en diepe afgrond. Niets van de Godlijke wetten te weten, ſleept ligtelijk het verlies der zaligheid na zich. Dit heeft de Ketterijën gebaard; dit een verdorven leven ingevoerd; dit de grootſte wanörde voortgebracht. *Want het is onmooglijk*, onmooglijk is het, zeg ik, *dat die geen, die de Schrift vlijtig en opmerkzaam leest, zulks doen zou, zonder eenig voordeel daar van te behalen.*" Elders beklaagt zich deze Welſprekende Leeräar (*), *dat men*, in zijne Gemeente, genoeg theatrale en

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

on-

(*) *Homil.* II. *in Matth. T.* I. *Comm. in N. T. p.* 21.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ontuchtige Liederen, maar geenen Pſalm, of *een ander ſluk uit de Heilige Schrift, van buiten wist op te zeggen;* hij noemt het een allergrootst, van den Duivel zelven geſticht, verderf, dat men geloofde, *dat de Heilige Schrift alleen voor de Monniken nodig zij.* Elders (*) beäntwoordt hij de tegenwerping, dat *velen* misſchien te arm konden zijn, *om* zich eenen Bijbel te *kunnen kopen;* waartegen hij beweert, dat, zo al de armoede den hoogſten trap bereikte, nogthans het openbaar voorlezen van den Bijbel, elk en een ieder met denzelven genoegzaam bekend zou maken. Daar tegen beſtraft hij de Rijken, dat zij ſlechts met fraaje affchriften van den Bijbel pronkten, zonder denzelven te lezen (†).

Bepaling omtrent het lezen van ſommige deelen des Bijbels.

De overige Kerkleeräaren van dezen tijd ſtemmen in dit opzicht met CHRYSOSTOMUS volkomen overeen. Alleen verdient aanmerking, dat men in zoo verre eene bepaling maakte omtrent het Bijbellezen, dat men, in navolging der Jooden, ſommige deelen des Bijbels van de openbare lezing uitſloot, en derzelver bijzondere lezing alleen aan bejaarde lieden toeſtond. Dus prijst GREGORIUS *van Nazianzus* (§), hoe zeer hij anders de H. Schrift onder de voorrechten rekent, waar van de Christenen zoo veel gebruik mogen maken, als zij willen (**), het voor-

(*) *Homil.* X. *in Johan. Tom.* II. *l. c. pag.* 71.
(†) *Homil.* X. XXXII. *in Joann. l. c. pag.* 201.
(§) *Orat.* I. *pag.* 21. *Tom.* I. *Opp.*
(**) *Orat.* XXVI. *Tom.* I. *Opp. pag.* 457.

Digitized by Google

voorbeeld der Jooden, bij welken, gelijk bekend is, niemand *het Hooge Lied van* SALOMO mogt lezen, vóór dat hij den ouderdom van 25 of 30 jaren bereikt had, waar bij HIËRONYMUS (*) ook het begin van MOSES eerſte Boek, insgelijks het begin en het einde van EZECHIËLS Voorzeggingen telt. Op gelijke wijze werd in vele Christelijke Gemeenten de *Openbaring van* JOÄNNES, van de lijst der Boeken, die openlijk werden voorgelezen, weggelaten, zonder daaröm derzelver echtheid te ontkennen, of haar gebruik volſtrekt te verbieden; alleen omdat de duisterheid van dit Boek hetzelve min geſchikt deed voorkomen, ter openbare voorlezing en Godsdienſtig onderwijs.

De Christenen lazen ook de Heilige Schriften, in de daad, ijverig. EUSEBIUS (†), ſpreekt van vele duizenden mannen en vrouwen, die zich daar mede bezig hielden; maar daar tegen weten wij ook, dat bij de *Asceten*, *Kluizenaars*, en *Monniken*, het lezen, van buiten leeren, en zingen, van ſommige gedeelten der Heilige Schrift, een werk van het geheugen, en een pligt van bijzondere Godzaligheid was, zonder dat 'er gelet werd, op het verſtandig lezen, waar uit dan ook die tegenwerping voortgevloeid ſchijnt bij andere lieden, dat het Bijbellezen voor de Monniken behoorde, zoo als wij van CHRYSOSTOMUS gehoord hebben. Misbruik van dit lezen.

Ten einde het lezen der Heilige Schriften gemaklijk Gebruik

(*) *Prolog. in Ezech. Proph. T.* III. *Opp. p.* 698.

(†) *Orat. de Laudib. Conſtantini Cap.* 9.

Digitized by Google

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

der H. S. door vertalingen.

lijk en bruikbaar te maken, hadden de Christenen reeds vroeg gezorgd, voor vertalingen derzelven in de moederſpraak van onderſcheidene volken. De Schrijvers van de vierde eeuw ſpreken hier van zelfs in buitenſporige bewoordingen. Zoo zegt EUSEBIUS (*), dat de Heilige Schrift in *alle Talen* der Barbaren en Grieken *overgezet* is geworden. De zaak zelve lijdt echter geen twijfel. HIËRONYMUS verzekert (†), dat de Heilige Schrift, reeds vóór LUCIANUS en HESYCHIUS, in vele Talen overgezet is, hetwelk AUGUSTINUS (§) insgelijks als bekend onderſtelt. Van het Oude Testament hadden de Christenen, gelijk men weet, de *Alexandrynſche Griekſche* Vertaling des Ouden Verbonds, van welke, als ook van het vermaarde werk van ORIGENES, omtrent deze en andere Overzettingen des Ouden Testaments, onder den Titel van *Hexapla*, in het voorgaande dezer Geſchiedenis geſproken is. Omtrent het Nieuwe Testament was men, in de Oosterſche Gemeenten, ſpoedig op Vertalingen bedacht, waar toe misſchien het *Hebreeuwsch Euängelie* van MATTHEUS, hetwelk de *Nazareën* hadden, behoorde. Zekerer is dit van eene *Syriſche Vertaling* der Heilige Schriften (**). Ook kent men de *Armeniſche* Overzetting, die door MIESROB, die

(*) *Orat. de Laudib. Conſtant extr.* Verg. CHRYSOST. *Hom.* I. *in Joann. T.* II. *Comment. in N T. p.* 12.

(†) *Præfat. in* IV *Euangelia T.* I. *Opp. p.* 1425.

(§) *De Doctr. Christ. Libr.* II. *Cap.* 5.

(**) Zie IIde *Deel*, *Bladz.* 95.

die in het begin der vijfde eeuw voor de *Armeniërs* letters heeft uitgevonden, met behulp van twee zijner leerlingen, in het jaar 410, voltooid is. Twijfelachtiger is men omtrent de *Perſiſche*, en omtrent eene *Ethiöpiſche* Vertaling. Eindelijk zijn 'er ook Overzettingen in de beide Egijptiſche Tongvallen, de Opper-Egijptiſche of *Sahidiſche* en de Neder-Egijptiſche of *Koptiſche*, die tot dit tegenwoordig Tijdvak ſchijnen te behooren. In de Westerſche Talen is de Bijbel in de *Gothiſche* Taal overgezet door ULFILAS, waar van reeds op zijne plaats gemeld is; maar bijzonder was 'er meer dan éene Latijnſche Vertaling voorhanden. Men kon dezelve niet tellen, volgends bericht van AUGUSTINUS (*). „ Want, zoodra iemand, in de eerſte tijden van „ het Christendom, een Grieksch Handſchrift in „ handen kwam, ondernam hij terſtond, om het„ zelve te vertalen." Een weinig verder, voegt hij 'er bij (†), dat onder deze allen de *Italiäanſche*, (*Itala*,) dat is, die in *Italië* meest in gebruik was, voor de beste te achten zij, omdat zij zich het naauwkeurigst aan de woorden hield (§). Door het geſtadig afſchrijven derzelve, en de toevallige misſlagen, of opzettelijke veränderingen, der Afſchrijveren, ontſtond 'er in dezelve zoo groote verwar-

(*) *De Doctr. Christ. L.* II. *C.* 11. (†) *C.* 15.

(§) Men zie behalven de Schrijvers der *Inleidingen* in het Oude en Nieuwe Testament voornaamlijk JOS. BLANCHINI *Euangeliarium Quadruplex Latinæ Verſionis Antiquæ ſ. Veteris Italæ etc.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

warring, dat ten laatſten elk Handſchrift eene bijzondere Overzetting ſcheen te zijn. Om deze reden ondernam HIËRONYMUS, geduurende zijn verblijf te *Rome*, in het jaar 383, op verzoek van den Biſchop of Paus DAMASUS, eene verbetering derzelve, beginnende met het *Pſalmboek*. Doch, naderhand beſloot diezelfde Kerkleeräar, tot eene geheel nieuwe Vertaling; waaröm zijne vrienden bij hem aanhielden, inzonderheid SOFRONIUS, die, in eenen twist met eenen Jood, eenige getuigenisſen van CHRISTUS uit de *Pſalmen* aangehaald hebbende, van den Jood ten antwoord kreeg, dat het gene SOFRONIUS uit de Alexändrijnſche Overzetting aanhaalde, niet in het Hebreeuwsch ſtond (*). Wanneer nu HIËRONYMUS reeds een begin gemaakt had van de Overzetting der Boeken des Ouden Testaments, maande AUGUSTINUS (†), in het jaar 403, hem van het voortzetten van dezen arbeid af, door de onäangename gevolgen, welke dezelve toen reeds had. Hij wenschte, dat HIËRONYMUS enkel voortging, om de Heilige Schrift, volgends de LXX Overzetters, te vertalen. „ Want," zegt hij, „ het zou toch „ zeer hard zijn, indien uwe vertaling in vele Ge„ meenten menigvuldig gelezen werd, en de La„ tijnſche Gemeenten daar door bij de Griekſche in „ eenen kwaaden naam zouden komen. Eenen te„ genſpreker kan men, door hem den Griekſchen „ Tekst, als ééne der bekendſte Talen, voor te „ hou-

(*) HIËRON. *Præf. in Libr. Pſalm. T.* I. *Opp. p.* 835.
(†) AUGUST. *Epist.* LXXI. *Tom.* II. *pag.* 120. *ſqq.*

„ houden, gemaklijk wederleggen, maar wanneer III
„ iemand, in eene vertaling uit het Hebreeuwsch, BOEK VI
„ zwarigheid ontmoet, en eene beſchuldiging van Hoofdſt.
„ vervalſching aanvoert; zoo zal men niet gemak- na C. G.
„ lijk, of wel nooit, tot de Hebreeuwſche getuige- Jaar 363. tot 476.
„ nisſen komen, door welke men ze tegen deze
„ beſchuldiging zou kunnen verdedigen. Maar, al
„ komt men ook zoo ver, wie zal het dulden, dat
„ zoo vele aanzienlijke Latijnſche en Griekſche ver-
„ talingen veröordeeld werden? Hier komt nog
„ bij, dat, indien ook de Jooden hier over ge-
„ raadpleegd werden, zij anders zouden kunnen
„ antwoorden. Dus ſchijnt het, dat gij alleen daar
„ toe nodig waart, om hen te kunnen overtuigen;
„ maar wie alsdan hier de Richter zou zijn, zult
„ gij zelf bezwaarlijk willen beſlisſen. Want, als
„ één van onze Medebroederen, een Bisſchop, uwe
„ vertaling in zijne Gemeente liet voorlezen, ver-
„ oorzaakte eene plaats in den Profeet JONA, welke
„ gij geheel anders vertaald hadt, dan zij in het
„ geheugen van alle tegenswoordig zijnde ingeprent,
„ en door de opvolging van zoo vele leeftijden be-
„ kend was, vrij wat beweging. 'Er ontſtond zoo
„ veel opſchudding over onder het volk, voor-
„ naamlijk toen die genen, die Grieksch verſton-
„ den, uwe Overzetting van valschheid beſchuldig-
„ den, dat de Bisſchop, (want dit gebeurde in de
„ ſtad,) genoodzaakt was, van de Jooden een ge-
„ tuigenis te vragen. Het zij onkunde of boosheid,
„ genoeg; dezen gaven ten antwoord, dat men
„ juist in de Hebreeuwſche Handſchriften vond,

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ het gene de Griekſche en Latijnſche hadden en „ zeiden. Met één woord, de goede man zag „ zich gedwongen, als het ware, het gebrekige te „ verbeteren, dewijl hij toch, na een zoo groot „ gevaar, niet zonder volk wilde blijven. Op deze „ wijze komt het mij ook voor, dat gij, insgelijks, „ in ſommige dingen hebt kunnen dwalen. En be„ denk ééns, hoe veel dit betekene, in een ge„ ſchrift, hetwelk men, door vergelijking van het „ getuigenis van bekende Talen, niet verbeteren „ kan." Men ziet, dat deze zwarigheid van AUGUSTINUS, alleen daar in haren grond kon hebben, dat hij, zoo min als de Afrikaanſche, of de overige Leeräaren der Christenen, geen Hebreeuwsch verſtonden. Evenwel erkende AUGUSTINUS naderhand de nuttigheid van den arbeid van HIËRONYMUS (*), die nogthans ook zelf niet ſchijnt begeert te hebben, dat zijne nieuwe Overzetting terſtond in het Kerkelijk gebruik zou opgenomen worden (†). Deze beide Leeräaren, AUGUSTINUS en HIËRONYMUS, waren ook niet volkomen eensgezind, over de wijze der vertaling, waar over AUGUSTINUS meer als Wijsgeer, HIËRONYMUS integendeel, als Spraakkundige, oordeelde; waaröm deze laatſte eene angſtige naauwgezetheid op elk woord afkeurde, en meer op den zin en ſierlijken ſtijl acht geven wilde (§).

In

(*) *Epist.* LXXXII. *pag.* 152. *l. c.*

(†) *Præf. in Pſalm. Tom.* I. *pag.* 837.

(§) HIËRONYMUS geeft in eenen Brief aan PAMMACHIUS goede regelen op, over de beste wijze van vertalen.

In de daad, men kan niet ontkennen, dat HIËRONYMUS meer dan iemand anders onder de oude Kerkleeräaren, bekwaam was, om de Heilige Schrift te vertalen. Hij verſtond Hebreeuwsch, Chaldeeuwsch, Grieksch en Latijn, en had de algemeene grondregelen van vertalen en uitleggen, van de oude Grieken en Romeinen, en de Bijbelſche Oordeelkunde van ORIGENES, geleerd; doch hij volgde niet overal zijne eigene goede grondregelen, omdat hij dikwijls bevreesd was, den geheimen zin der Heilige Schrift te zullen benadeelen, wanneer hij te veel van de woorden afweek; ook was hij niet zelden met den Hebreeuwſchen Tekst verlegen, omdat zijn Hebreeuwsch Handſchrift, zonder vokaalpunten, geſchreven was. HIËRONYMUS maakte, omtrent het jaar 390, of wat laater, een begin van zijne vertaling des Ouden Testaments, uit het Hebreeuwsch, met de *Boeken van Samuël*, en *der Koningen*, vervolgends gaf hij, tot het jaar 392, *Job*, *de Profeeten*, *de Pſalmen*, en *de Schriften van Salomo*, vertaald in het licht. De overige Boeken ſchijnen van hem, tot het jaar 405 toe, voltooid te zijn. Ook vertaalde hij, uit het Chaldeeuwsch, de Boeken *Tobias* en *Judith*; als ook de onëchte Bijvoegzels bij *Jeremia*, *Daniël* en *Esther*, doch met aanwijzing tevens van derzelver geringe waarde. Dat HIËRONYMUS ook eene eigene Latijnſche vertaling van het Nieuwe Testament gemaakt hebbe, kan men niet beleen. *Epist.* XXXIII. *de optimo genere interpretandi T.* IV. *Opp. Part.* II. *pag.* 248. *ſq.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bewijzen. De woorden, welke hij gebruikt, om zijnen arbeid, aan dit gedeelte der Heilige Schriften, aan te duiden, (*Novum Testamentum Græcæ fidei reddidi* (*),) wijzen slechts zijne verbetering der oude Overzetting naar den Griekschen Grondtekst aan, en de Voorreden, welke hij voor deze verbetering aan den Bisschop DAMASUS geplaatst heeft, bevestigt dit. Daar HIËRONYMUS dus de eerste was, onder de Christelijke Leeräaren, die ondernam de Alexandrijnsche vertaling der LXX te verlaten, voor den Hebreeuwschen Tekst, haalde hij zich daar door de berispingen en het verwijt van velen op den hals; gelijk wij reeds gezien hebben, hoe weinig AUGUSTINUS daar mede in zijnen schik was; maar niemand voer 'er heviger over uit, dan RUFINUS, de groote tegenspreker van HIËRONYMUS (†); hij houdt het voor eene groote en nooit te verzoenen misdaad van HIËRONYMUS, dat hij, in plaats der door de Apostelen zelve aan de Christenen overgegevene Schrift, eene nieuwe van de Jooden ontleende Overzetting invoerde enz. Alle deze berispingen konden nogthans niet verhinderen, dat de Overzetting van HIËRONYMUS al spoedig opgang maakte, en reeds in het jaar 395, door de Spaansche Gemeenten ten gebruik in den openbaren Godsdienst aangenomen werd. Eindelijk, voegen wij hier bij, schoon het tot laater tijd behoort, dat,

(*) *De Viris Illustr. Cap.* 135.

(†) *Apolog. seu Invectivar. in Hieron. Libr.* II. *T.* IV. *Opp. Hieron. P.* II. *p.* 444. *T.* V. *p.* 288-296. *sqq.*

Digitized by Google

dat, uit deze Overzetting van HIËRONYMUS, zoo als zij, in het vervolg, menigerleië veränderingen geleden heeft, uit de oudſte Latijnſche, en uit die, welke deze Leeräar naar de Alexandrijnen verbeterd heeft, de zoogenoemde *Vulgata* gevormd is, welke in de laatere eeuwen eenen zoo hoogen rang bij de Roomsch-Katholijken bekomen heeft.

Achting voor de overleveringen.

Maar, hebben de Christenen van dien tijd, hunne Geloofs- en Zedenleere, alleen uit de Heilige Schrift, afgeleid, of hebben zij bovendien zich daar toe ook op de oude *Overleveringen* beroepen? Hier is, vooreërst, niets zekerer, dan dat de Leeräars van dezen tijd, de Christenen op de Heilige Schriften gewezen hebben, als genoegzaam, en behelzende alles, wat tot het Geloof en de beöefening der Godzaligheid nodig is. De volgende plaatzen, behalven meer anderen, ſpreken hier duidelijk. AUGUSTINUS, in dat Boek, waar in eigenlijk zijn oogmerk was, het nuttig lezen der Heilige Schrift gemaklijk te maken, na aangewezen te hebben, welke de *Kanonieke* Schriften waren, gaat dus voort (*):

„ In alle deze Boeken, zoeken de verëerers van „ God, die zich op zachtmoedige Godzaligheid „ beijveren, den wil van God. Het eerſte, wat „ men ten dien einde doen moet, is, dat men de„ ze Boeken kenne, en alhoewel men ze ook niet „ terſtond verſtaan mogt, nogthans door het lezen, „ of in het geheugen prente, of zich algemeen „ met dezelve bekend make. Vervolgends, moet „ men,

(*) *De Doctr. Christ. Libr.* II. *Cap.* 14.

HI BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ men, het geen duidelijk in dezelve wordt voor-
„ gedragen, zoo wel de Levensvoorſchriften, als
„ de Geloofsregelen, met den zorgvuldigſten vlijt,
„ naarſpooren. Hoe vatbaarer iemand is, om kun-
„ digheden te verkrijgen, hoe meer hij van die na-
„ tuur vinden zal. *Want in het geen, wat in de*
„ *Heilige Schrift duidlijk voorgedragen is, vindt*
„ *men alles, wat het Geloof en de Zeden des le-*
„ *vens, te weten, hoop en liefde, betreft.*" Even dus verzekert ATHANASIUS (*), *dat de Heilige en van God ingegevene Schriften, genoegzaam zijn, tot verklaring der waarheid.* Meer dergelijke plaatzen uit CHRYSOSTOMUS, CYRILLUS *van Jeruſalem*, BASILIUS *den Grooten*, HIËRONYMUS, en anderen, zouden hier, indien het nodig ware, kunnen bijgebracht worden. Echter, niettegenſtaande deze zoo uitdruklijke gezegden, zou het kunnen ſchijnen, als of de Christenen, behalven de Heilige Schriften, nog eene andere bron gehad en erkend hebben, waar uit zij zekere leerlngen en voorſchriften van den Godsdienst ontleenden, indien wij op verſcheidenen van hunne gevoelens en Kerkgebruiken letten, waar van men geene ſpoor in den Bijbel vindt, en daar bij voegt de menigvuldige plaatzen in de Schriften der Kerkleeraaren, die van *Overleveringen*, (παραδοσις en *traditio*,) ſpreken en gewagen. In het voorgaande dezer Geſchiedenis hebben wij niet verzuimd, aan te merken, hoe de Christenen, na den tijd der Apostelen, in de drie eerſte eeuwen,

(*) *Orat. contra Gentes T.* I. *p.* 1. *ed. Commelin.*

wen, over de *Overleveringen*, gedacht, wat zij daar door verſtaan, en hoe zij die bepaald hebben. Wij hebben gezien, dat zij dit woord, *Overlevering*, dikwijls gebruikten, om 'er de Heilige Schrift door aan te duiden, verders, dat zij het woord alleen tot Godsdienstgebruiken en bijzaken bepaalden, omtrent welke men verſchillend denken en handelen mogt, volgends de Christelijke vrijheid, welke iedere Gemeente genoot, terwijl zij de gewoonten volgde, die onder haar in gebruik waren. Hoe zeer nu de Leeräars der vierde eeuw, niet zelden, met meer ophefs, van de *Overleveringen* ſpreken, en dezelve aanprijzen, evenwel kan men duidelijk aantoonen, dat zij in geenen anderen zin ſpreken, dan de Leeräars der drie voorgaande eeuwen. Eéne der ſterkſte plaatzen, hier toe behoorende, vindt men in de *Verhandeling* van BASILIUS *den Grooten*, *over den Heiligen Geest* (*).

„ Onder de in de Kerk bewaarde Leerſtellingen,
„ hebben wij eenigen, *uit de mondelijke Leere der*
„ *Apostelen*, (εκ της των Αποστολων παραδοσεως,)
„ zoo als die ons in geheimenis is overgeleverd,
„ aangenomen. Beiden hebben dezelfde kracht tot
„ Godzaligheid; en niemand zal ze wederſpreken;
„ zeker niemand, die ſlechts eene geringe ervaren-
„ heid in Kerkelijke inſtellingen heeft. Want in-
„ dien wij de *gewoonten*, welke niet beſchreven
„ zijn, (τα αγραφα των εθων,) als dingen van
„ geen groot aanbelang, verächten zouden, dan

„ zou-

(*) *Cap.* 27. *Tom.* III. *Opp. pag.* 54.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ zouden wij het Euängelie zelfs in hoofdpunten
„ benadeelen; of liever deszelfs voordragt tot eenen
„ blooten naam beperken. Bij voorbeeld, om dat
„ geen eerst te melden, wat het eerste en gemeen-
„ ste is, wie heeft in de Schriften geleerd, dat
„ wij de genen, die hunne hoop op onzen Heere
„ JESUS CHRISTUS stellen, *met het teeken des Kruis*
„ *tekenen moeten?* Welke Schrift heeft ons ge-
„ leerd, ons *bij het Gebed naa het Oosten* te kee-
„ ren? Welke Heilige heeft ons de woorden der
„ aanroeping, (επικλησις, een Gebed bij het Heilig
„ Avondmaal,) wanneer het Brood der Dankzeg-
„ ging, en de Beker der Zegening, getoond wordt,
„ nagelaten? — Wij zegenen ook het Water in
„ den Doop, en de Olie der Zalving, ja zelfs den
„ genen, die gedoopt wordt. Naar welke Schrif-
„ ten! Geschiedt het niet naar eene stilzwijgende
„ en geheime leere? En welk geschreven woord
„ heeft de *Zalving* zelve met Olie geleerd? Van
„ waar is het ontleend, dat men den Dopeling drie-
„ malen onderdompelt? Uit welke Schrift hebben
„ wij de overige *gebruiken bij den Doop*, zoo als
„ onder anderen, dat men den Duivel en zijne En-
„ gelen verzaakt? — Iet anders, zegt hij vervol-
„ gends, is de leere, (δογμα,) maar iet anders,
„ de openlijke voordragt, of Prediking, (κηρυγμα.)
„ De eerste wordt verzwegen; deze laatste wordt
„ bekend gemaakt." Hoe sterk hier ook de be-
woordingen mogen zijn, blijkt nogthans, dat het oogmerk van BASILIUS niet is, de Heilige Schrift uit te sluiten, wanneer hij van *Overleveringen* spreekt;

of

of deze laatſte met de Heilige Schrift gelijk te ſtellen; hij bepaalt deze enkel tot bijgevoegde gebruiken of omſtandigheden, of plegtigheden, of bij de uitbreiding van eenig leerſtuk of wijze van voordragt derzelve. Zijn eigenlijk oogmerk in deze verhandeling is, de Godheid van den Heiligen Geest te verdedigen, dit doet hij door bewijzen uit de H. Schrift, maar nu roept hij, ten aanzien van de *wijze* van *voordragt*, ook de overlevering te hulp. Dus blijft hij lang ſtaan bij het zoo bekende Gebed, *ter eere des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes*, hetwelk, naar het eerſte woord, de (δοξολογια,) *doxologie*, genoemd wordt. Men ſprak dit Gebed niet op dezelfde wijze, alhoewel de meestgewoone deze ſchijnt geweest te zijn: *Eere zij God den Vader, den Zoon, en den Heiligen Geest!* Ook BASILIUS bad in de Gemeente, dan: *met den Zoon en den Heiligen Geest*; dan: *door den Zoon in den Heiligen Geest* (*). Wanneer men hem deswegens tegenwierp, dat de uitdrukking, *met den Heiligen Geest*, niet in de Heilige Schrift gevonden werd; antwoordde BASILIUS hier op, dat ook de Geloofsbelijdenis der Dopelingen niet letterlijk in de Schrift ſtaat, doch dat dezelve, alhoewel met de Leere der Schrift overëenſtemmende, door mondelijke overlevering is bepaald geworden. Men ziet hier uit, dat BASILIUS geene Geloofsleeren enkel uit de *Overlevering* bewezen heeft, en wanneer hij deze te hulp roept, wil hij daar uit alleen den voordragt en bepaling eener,

(*) *L. c. Cap.* 1. *pag.* 3.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eener, in de Heilige Schrift uitdruklijk bevatte leere, aanwijzen. GREGORIUS *van Nazianzus*, hetzelfde leerstuk van den Heiligen Geest verdedigende (*), antwoordt op de tegenwerping, dat de H. Schrift nergens spreekt van de aanbidding van den Heiligen Geest. „ Wij zullen daar van, in het vervolg, „ eene vollediger *oorzaak* opgeven, wanneer wij *van* „ *de onbeschreven leere* spreken zullen." En hier op bewijst hij de Godheid van den H. Geest, niet uit de *Overlevering*, maar uit de Heil. Schrift; alleen vervolgends naar de *oorzaak* onderzoekende, waaröm wij zoo weinig van de aanbidding van den Heiligen Geest lezen, zegt hij, onder anderen, dat hij gelooft, dat de Godheid van den H. Geest, één van die stukken is, van welke de Zaligmaker tot zijne Apostelen zeide, dat zij die *nu* nog niet vatten konden; doch welke Godheid, door het groote wonder van des Zaligmakers Opstanding, en de uitstorting des Heiligen Geestes, klaarer is geworden; zoodat GREGORIUS de Ketters, omtrent dit leerstuk, zoo min op de *Overlevering* wijst, dat hij uit dezelve volstrekt geen bewijs afleidt. CHRYSOSTOMUS drukt zich omtrent de *Overleveringen* alleen in algemeene bewoordingen uit. Zoo merkt hij over 1 *Thessalon.* II. 15. aan, dat het klaar is, dat de Apostelen ook veel zonder Schriften geleerd hebben, hetwelk echter zoo geloofwaardig is, als het geen zij in hunne Schriften voordragen. Daaröm moeten wij deze, door de Kerk bewaarde leere, (πα-

(*) *Orat.* XXXVII. *Tom.* I. *Opp. pag.* 599.

(παραδοσις,) voor geloofwaardig houden. Vindt men 'er zoo eene, dan behoeft men niet verder te zoeken (*)! Maar daartegen ontmoet men, bij EPIPHANIUS (†), eene toepaſſing van dezelfde aanmerking, welke hier licht verſpreidt, en aanwijst, hoe de *Overlevering* bepaald wordt, tot bijzaken, of tot eene nadere verklaring van de Leere der Schrift. — Bij de Leeräaren der *Latijnſche* of *Weſterſche* Kerk, komen menigvuldige plaatzen voor, omtrent de *Traditiën* of Overleveringen. Eéne merkwaardige van HIËRONYMUS (§), verdient hier opgemerkt te worden: Hij was geraadpleegd, of men op Saturdag behoort te vasten, en of men, zoo als de gewoonte was, in de Roomſche en Spaanſche Kerken, daaglijks het Heilig Avondmaal moest gebruiken? Hier op geeft hij dit antwoord: „ *De* „ *Kerkelijke Voorſchriften*, (*Traditiones*,) *bijzon-* „ *der die, welke niet met het Geloof ſtrijden, moe-* „ *ten zoo in acht genomen worden, als zij ons van* „ *onze Voorvaderen zijn nagelaten.* De gebruiken „ van zekere Gemeenten worden, door andere te- „ gengeſtelde, niet afgeſchaft. — Maar *elk Gewest* „ *mag* zich, met zijne kundigheden, vergenoegen, „ en *de Voorſchriften van hunne Voorvaderen voor* „ *Apoſtoliſche wetten houden!*" Dit wordt door AUGUSTINUS nog nader bepaald, hoewel hij zichzelven niet altijd gelijk blijft. Dan leerde hij, dat eene

(*) *Hom.* IV. *in* 2. *Ep. ad Theſſal.* II. *T.* VI. *Comment. in N. T. p.* 385. (†) *Hær.* LXI. *T.* I. *Opp. p.* 511.

(§) *Ep.* LII. *Tom.* IV. *Opp. Part.* II. *pag.* 579.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eene gewoonte, wier laater oorsprong men niet kon aantoonen, met recht, voor *Apostolisch* gehouden wordt (*). Dan wilde hij, dat men, uit de algemeene waarneming van zeker Kerkgebruik onder alle Christenen, behoort te besluiten, dat het, of van de *Apostelen*, of *van algemeene Kerkvergaderingen*, zij voorgeschreven (†). Vervolgends verhaalt hij, dat zijne Moeder ongerust was geworden, toen zij gezien had, dat men te *Milaan* op den Sabbath niet vastte; waar over hij den Bisschop AMBROSIUS had geraadpleegd, die hem ten antwoord had gegeven: *Wanneer ik te Rome kom, dan vast ik op den Sabbath; maar ben ik hier, dan vast ik niet*; doe gij ook zoo in elke Gemeente, waar gij niemand wilt ergeren, of zelf geërgerd worden. Zijne Moeder had dit geern aangenomen; en hij zelf had zich naderhand altijd beklaagd, dat door de twistzucht of bijgeloovige schroomvalligheid van vele Christenen, twistvragen verwekt werden, over dingen, welke noch *door het gezag der H. Schrift, noch door de Overlevering der algemeene Kerk*, noch door *derzelver nuttigheid, tot verbetering der zeden*, met zekerheid bepaald konden worden. In den naastvolgenden wijdlopigen Brief (§), bevestigt hij dit met voorbeelden, terwijl hij tevens pogingen doet, om voor zekere gebruiken eenen Bijbelschen grond

(*) *De Baptismo contra Donatistas L.* IV. *Cap.* 6. *T.* IX. *Opp. p.* 85. (†) *Ep.* LIV. *T.* II. *Opp. p.* 93.

(§) *Epist.* LV. *f. ad Inquisitiones Januarii Libr.* II. *l. c. pag.* 96.

Digitized by Google

grond te vinden; dit onderzoek verders met dit algemeen oordeel beſluitende: „ Ik kan dat niet „ goedkeuren, hetwelk zonder eene voorgaande ge„ woonte ingevoerd wordt, om als eene geheiligde „ plegtigheid, (*Obſervatio Sacramenti*,) gevierd te „ worden; alhoewel ik, om de ergernis van ſom„ mige heilige of onrustige lieden te vermijden, niet „ beſta, veel van deze natuur af te keuren. Maar „ dit beklaag ik zeer, dat velen der heilzaamſte be„ velen van de de Godlijke Boeken weinig geächt „ worden, en dat alles met zoo vele vooröordee„ len vervuld is. Men beſtraft den genen ſcher„ per, die, op eenen ongeöorloofden tijd, (*per oc„ tavas ſuas*,) de aarde biddende met bloote voe„ ten aanraakt, dan den genen, die door dronken„ ſchap zinloos geworden is. Alle dergelijke ſchik„ kingen derhalven, welke noch *op het gezag der* „ *Heilige Schrift* berusten, noch op *Kerkvergade„ ringen* zijn vastgeſteld, noch *door de gewoonte* „ *der geheele Kerk* bevestigd zijn, maar die, naar „ de verſchillende gebruiken, in verſcheidene Ge„ westen, op ontallijke wijzen, veränderd werden, „ zoodat men de redenen, waaröm men ze heeft „ ingevoerd, bezwaarlijk, of geheel niet, kan op„ ſpooren, behoorden, mijns bedunkens, waar men „ ſlechts kan, weggeruimd te worden. Want, *al„ ſchoon men ook al niet kan aantoonen, dat zij* „ *met het Geloof ſtrijdig zijn; nogthans drukken* „ *zij den Godsdienst zelven*, welken de Godlijke „ barmhartigheid, door zeer weinige en eenvoudig„ ſte plegtigheden, (*pauciſſimis et manifeſtiſſimis*

„ *Ce-*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ *Celebrationum Sacramentis*,) in eenen ſtaat van
„ vrijheid geſteld heeft, *met ſlaaffche lasten; zoo-*
„ *dat de toeſtand der Joden verdraaglijker is*, die
„ wel den tijd der vrijheid niet gekend hebben, doch
„ evenwel aan wettelijke lasten, maar niet aan mensch-
„ lijke invallen, onderworpen zijn geweest. Doch,
„ de Kerke Gods, welke met veel kaf en onkruid
„ omgeven is, duldt wel veel; maar wat tegen het
„ Geloof of goede Zeden is, duldt zij niet." Deze ſchoone plaats van AUGUSTINUS, hoezeer zij hare zwakke zijden heeft, leert ons het hoog gevoelen van dezen Kerkleeraar, aangaande de Christelijke vrijheid, en hoe hij de Overlevering alleen ter aanprijzing van zekere gewoonten, maar niet tot bewijs van Geloofsleeren, gebruikt wilde hebben. Het is waar, hij zegt in eene andere plaats (*). „ De
„ gewoonte van onze Moeder, de Kerk, met be-
„ trekking tot den Kinderdoop, is geenszins te
„ verachten of voor overtollig te houden; *maar*
„ *men zou die niet moeten gelooven, indien zij*
„ *niet eene Apoſtoliſche Overlevering ware.*" Doch, om niet te zeggen, dat hier het woord *Traditio*, gelijk in zoo vele andere plaatzen bij de Kerkleeraaren, naar allen ſchijn, *de Leere van* CHRISTUS *en de Apostelen* betekent, zoo als zij in de H. Schrift ſtaat uitgedrukt; zoo vindt men ook, dat AUGUSTINUS elders (†), zijn eigen uitlegger is, waar hij,

(*) *De Geneſi ad Litter. L.* X. *C.* 23. *T.* III. *p.* 204.

(†) *De Peccato Origin. contra Pelagium et Cœleſtium Libr.* II. *Cap.* 19. *Tom.* X. *Opp. pag.* 175.

Digitized by Google

hij, naamlijk, zelf de noodzaaklijkheid van den Kinderdoop uit de woorden van JESUS bewijst, *wie niet wedergeboren wordt uit Water en Geest, kan in het Rijk van God niet ingaan.* Uit dit alles besluiten wij, met recht, dat de Kerkleeräars van dezen tijd, hoe zeer ook de Overleveringen verheffende, echter nog steeds, in Geloofsleerstukken, alles tot de Heilige Schrift gebracht hebben.

Vervalsching der H. S, ook door Rechtzinnigen.

Niettegenstaande den eerbied, welken men voor de Heilige Schriften, volgends het voorgaand verhaal, algemeen onder de Christenen koesterde, is het toch merkwaardig, dat niet alleen Ketters en Onrechtzinnigen, reeds vroeg, waar van ons voorbeelden zijn voorgekomen, maar ook *Rechtzinnigen* zich meermalen verstout hebben, daar in eigendunklijke veranderingen te maken. Wanneer EPIFANIUS (*), onder andere bewijzen, dat JESUS een waarachtig mensch geweest is, ook dit aanhaalt, dat hij *geweend* heeft, voegt hij 'er bij: „ Zoo „ als het in de *onverbeterde Afschriften* van het „ Euangelie van LUKAS gelezen wordt; en van dit „ getuigenis heeft ook de Heilige IRENEUS, tegen „ die genen gebruik gemaakt, die beweerden, dat „ CHRISTUS alleen den schijn van mensch gehad „ hebbe. Maar de *Rechtzinnigen* hebben dit woord „ verworpen, omdat zij deszelfs oogmerk en na„ druk niet verstonden. " Aan den anderen kant gebruikten de *Ariänen* tegen de *Katholijken* deze woorden, in de Euangelie-Geschiedenis: *Van dien dag*

(*) *Ancorat. Cap.* 31. *Tom.* II. *pag.* 36.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dag en uur weet niemand, ook niet de Engelen in den Hemel, noch ook de Zoon, maar alleen de Vader (*). Men liet daaröm niet alleen dezelve in verſcheidene Griekſche Handſchriften in MARK. XIII. 32, weg, maar ook vermoeden ſommigen, dat de gelijkluidende plaats MATTH. XXIV. 36. om dezelfde reden verminkt is geworden, als waar in de woorden οὐδε ὁ υἱος, (*noch ook de Zoon*,) niet meer voorkomen, die volgends het bericht van HIËRONYMUS (†), wel ook in de Handſchriften, door ORIGENES en PIERIUS doorgezien, en dus reeds vóór de tijden der *Ariänen* ontbraken, maar daar tegen in eenige Latijnſche Overzettingen ſtonden, en daarom ook van hem verklaard werden. Dezelfde HIËRONYMUS (§), geeft elders te kennen, dat de twaalf laatſte Verzen van MARKUS XVIde Hoofdſtuk, bijna in geen één Grieksch Handſchrift gevonden werden, om de ſchijnbare ſtrijdigheid derzelven met de andere Euangelisten. Nog gewaagt HIËRONYMUS (**), in eene andere plaats van zijne Schriften, van een Bijvoegzel op hetzelfde laatſte Hoofdſtuk van MARKUS, in ſommige Griekſche en Latijnſche Handſchriften. Zoo heeft ook het Euangelie van LUKAS zulk een Bijvoegzel, misſchien uit het een of ander *Apokryf* ſchrift der eerſte eeuw ontleend,

(*) HILAR. *de Trinit. Libr.* I. *Cap.* 29. *pag.* 681. *L.* IX. *C.* 2. *p.* 984. *C.* 58. *p.* 1022.

(†) *Comm. in Matth.* XXIV. *T.* IV. *Opp P.* I. *p.* 118.

(§) *Ad Hedibiam de Quæſtionib.* XII. *p.* 172. *l. c.*

(**) *Advers. Pelagianos L.* II. *T.* IV. *P.* II. *p.* 520.

Digitized by Google

leend, onder anderen in één der oudſte Handſchriften, dat van *Cambridge*, anders van BEZA genoemd, op *Hoofdſt.* VI. 5. „ Als hij op denzelfden Sabbath eenen mensch zag arbeiden op den Sabbath, zeide hij tot hem: Mensch! indien gij weet, wat gij doet, zijt gij gelukkig; maar weet gij dit niet, zoo zijt gij vervloekt, en een overtreder der wet." Ondertusſchen zijn zoodanige veranderingen min bedenklijk voor de zuiverheid van den Tekst der Heilige Schrift, dan men, bij den eerſten opſlag, zou vermoeden. Zij waren altijd het werk van enkele perſonen, en ſtreden met de heerſchende gezindheid der Leeraaren en andere verſtandige Christenen; dus zijn zij altijd iet zeldzaams, en worden van de oude Christen-Schrijvers aangehaald, afgekeurd of wederlegd. De menigte van afſchriften, tot openbaar gebruik en voorlezing in de Gemeenten geſchikt, verhinderden de verſpreiding van zoodanige willekeurige veranderingen genoeg; en niet min de naarijver der verſchillende gezindten, onder de Christenen, die elkanderen, ten dezen opzichte, ſtipt gade ſloegen. Eindelijk, alle veranderingen, bijvoegzels, uitlatingen enz. welke men, in onderſcheidene Handſchriften, ontdekt, zijn niet opzetlijk, maar doorgaands misſlagen der Afſchrijveren, die door overhaasting of onkunde, en onoplettendheid, dezelve begaan, ook wel ſomtijds het geen iemand op den kant van zijn Afſchrift had aangetekend, in den Tekst opgenomen hebben.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Wij hebben, uit dit Tijdperk, een aanzienlijk deel van den *Uitlegkundigen* arbeid der toenmalige Leeraren Uitlegkunde der H. S.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ren over; de *Predikatiën* of *Kerkleerredenen*, door hen over *geheele Boeken* des Bijbels, of over *bijzondere plaatzen* uit denzelven gehouden, als ook hunne eigenlijke *Uitlegkundige* werken, die tot onzen tijd gekomen zijn, zijn talrijker, dan in de voorgaande eeuwen. Hoe zeer zij echter in algemeene grondregelen, over het gebruik en de toepaſſing des Bijbels, overëenkomen, *zoo onderſcheiden* is toch hunne *wijze van verklaren* zelve. Onder hen zijn ſlechts weinige geleerde en geöefende Uitleggers, meer welſprekende en ſcherpzinnige Predikers, maar zonder taalkennis, en de meesten bloote nabootzers van geächte voorbeelden; maar eenen Schriftverklarer, van alle die kundigheden en bekwaamheden, zoo als men thans zou vorderen, zal men onder hen niet wel aantreffen. ORIGENES was bijkans de algemeene leidsman der *Uitleggeren* van dezen tijd, voor wiens *Leerſtellige* misſlagen men zich wel zorgvuldig wachtte, maar wien men in zijne *Allegoriſche* wijze van verklaren des te ijveriger volgde. In zijne waare en groote verdienſte omtrent de Heilige Schrift, kwam HIËRONYMUS hem het naast bij, zijnde deze één der *Geleerdſte Uitleggeren van dezen tijd*; ja hij begon zelfs ORIGENES te overtreffen. Doch de overhaasting van zijnen arbeid, zijne driftige en veränderlijke denkwijze, zijne zucht, om meer belezenheid dan eigen oordeel te vertonen, ook zekere bekommering voor de Rechtzinnigheid, en niet weinige denkbeelden van Bijgelovige Godzaligheid, hinderden hem in den voortgang tot die volkomenheid, welke zijne bekwaamheden hadden kun-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

kunnen bereiken. De *algemeen nuttigſte Schriftverklarer* was ongetwijfeld CHRYSOSTOMUS. Deze toont eene goede kennis van het Spraakgebruik der Heilige Schrift; dus ontvouwt hij haren woordelijken zin geſchikt en naauwkeurig, voornaamlijk is hij gelukkig in Zedelijke Toepaſſingen, op welke hij zich ook bijzonder toelegt, dus zoo wel voor het hart als het verſtand zijner Toehoorderen nuttig zijnde. BASILIUS *de Groote* integendeel, is in zijne *Homiliën* grootendeels meer een *geleerd en zeer woordrijk*, dan een verſtaanbaar *Uitlegger van den Bijbel*. AUGUSTINUS ontbrak het aan *Taal- en Spraakkunde*; maar des te minder aan eenen *doordringenden Geest*, die hem dikwijls tot den waaren zin der H. Schrift leidde. Ondertusſchen is hij ook vol *ſpitsvinnigheden*, *geheimen*, en *verborgenheden*, die onder de woorden bedolven zullen liggen, diepzinnige vragen, en Theologiſche opheldering en.

Predikatiën onder het Prediken afgeſchreven.

Nog verdient hier bij aangetekend te worden, dat men, ten dezen tijde, veeläl zijn werk maakte, om de Leerredenen en Voorſtellen van aanzienlijke Leeräaren, onder het opzeggen, na te ſchrijven, zoo liet ORIGENES, toen hij over de 60 jaren oud was geworden, door lieden, die ſnel ſchrijven konden, (ταχυγραφοι,) zijne openbare leerredenen optekenen (*). Wanneer GREGORIUS van *Nazianzus* predikte, waren 'er verſcheidenen in de Kerk, die ſchreven. Ook werden de Predikatiën van AUGUSTINUS uit zijn' mond opgeſchreven. In de Redenvoe-

(*) EUSEB. *Hist. Eccles.* VI. 36.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voeringen van CHRYSOSTOMUS vindt men eene verſcheidenheid, omdat hij dezelve niet allen zelf heeft opgetekend, maar een groot gedeelte door naarſtige jongelingen, terwijl hij predikte, nageſchreven werden (*).

Aanwas van het Bijgeloof

Uit zoo veel ecrbied en ijver voor de H. Schriften, de eenige waare bronnen, uit welke de leere van JESUS, en eigen aart van den Christelijken Godsdienst geſchept kan worden, zou men, met reden, mogen verwachten, dat deze Godsdienst, in dit Tijdvak, daar hij vrij, en zonder belemmering, mogt beleden en geöefend worden, zich in zijne zuiverheid en voortreflijkheid zou vertoond hebben; en nogthans leert ons de Geſchiedenis, integendeel, dat het Bijgeloof, juist ten dezen tijde, diepe wortelen en welige loten, allerwegen door de Christelijke Gemeenten, geſchoten heeft. Niet, dat ik elke invoering van eenige Kerkplegtigheid, of ſchikking voor de Kerkelijke orde en tucht, terſtond *Bijgeloof* zou willen noemen, maar zoodanig *Bijgeloof*, hetwelk het ander uiterſte is van *Ongeloof*, en hetwelk door redenloze bijvoegzelen of menſchenvonden, de eigene natuur van den redelijken Godsdienst van JESUS ontäart en verbastert, en met *Joodſche* en *Heidenſche* beuzelingen bezoedelt. De oorzaken van een zoodanig Bijgeloof onder de Christenen waren verſchillende. In het gemeen werkte hier het gewoone vooröordeel der menſchen, dat de Godsdienst voornaamlijk beſtaat in het ijverig waarnemen van

(*) SOCRATES *Hist. Eccles.* IV. 4.

van uitwendige plegtigheden, welke vooröordeelen velen, die uit de Jooden en Heidenen tot het Christendom overkwamen, in volle kracht medebrachten; hier uit volgde, dat de waarneming van uitwendige plegtigheden als een onvermijdelijke pligt werd aangemerkt, en de waare Christelijke vrijheid verloren werd. In het bijzonder, was de onkunde eene vruchtbare bron van Bijgelovigheden; de eerbied voor de Heilige Schrift, tot uiterſten overſlaande, bracht twee geheel ſtrijdige gevolgen voort; aan den éénen kant niet te vrede met derzelver letterlijken, en voor elk eenen verſtaanbaren zin, was men 'er ſteeds op uit, om de zeldzaamſte geheimzinnige uitleggingen van de duidelijkſte plaatzen uit te denken; maar aan den anderen kant, vatte men ſommige gezegden, die eene hooger bedoeling hadden, al te zeer naar de letter op, bij voorbeeld, wanneer JESUS van zijne Leerlingen eischt, dat zij hun kruis op zich nemen en hem volgen zullen, dat men de Wereld niet liefhebben, maar Vader, Moeder, Zusters, Broeders, en alles zal verlaten enz. Zwaarmoedige en dweepachtige lieden hielden zulks voor eene volmaaktheid in de Godzaligheid, welke niet voor alle Christenen, maar alleen voor afgezonderden te bereiken was. Van daar de *Asketen*, de *Kluizenaars*, en *Monniken*, van wier Bijgelovigheden wij hier voor reeds zoo veel hebben opgetekend; bovendien werd het Bijgeloof van de aanzienlijkſte Leeraaren aangeprezen, terwijl hetzelve wederſtand te bieden, vruchteloos, ja zelfs gevaarlijk was. ——

Digitized by Google

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Het *vereeren van Heiligen* was, onder de Bijgelovigheden dezer eeuw, één der eerſten en voornaamſten. Eene volſtrekte afwijking van de eerſte grondregelen van den Chriſtelijken Godsdienſt. Ten tijde der Apoſtelen werden alle gelovige en godzalige Chriſtenen *Heiligen* genoemd, als zulken, die aan den dienſt van God geheiligd en gewijd waren. Vervolgends begon men den Titel van *Heiligſten* of *Allerheiligſten* te geven aan de Opzieners der Gemeenten en derzelver Leeraaren, welken zich daar na de Biſſchoppen bijzonder aanmatigden, even gelijk de eernamen van *Zaligſten*, *Godgeliefdſten enz.*, waaröm zelfs de Kerkelijke Geſchiedſchrijver SOCRATES (*), eene ontſchuldiging maakt, dat hij deze Titels aan de Biſſchoppen niet telkens geeft, (θεοφιλεςατυς και ἁγιωτἁτυς,) zoo min als hij de Keizers met vleijende benamingen, (θειὁτατοι,) noemt, omdat dit voor eenen Geſchiedſchrijver niet wel ſtaat. Inmiddels ontſtond 'er onder de Chriſtenen een ſoort van wezenlijke Heiligen, zulke Belijders van den Godsdienſt, die in grootheid en ſterkte van geloof en deugd uitmuntten, en hun leven zelfs voor den Godsdienſt veil hadden, de *Martelaren*. Deze verwierven de hoogächting en eerbied der andere Chriſtenen, reeds in het jaar 169, zien wij, in het voorbeeld van POLYKARPUS, hoe men hunne gedachtenis al vroeg in zegening heeft gehouden, door den dag van hunne dood te vieren, zonder nogthans hen te aanbidden (†). Deze eerbied

Verëering der Heiligen.

(*) *Prooem. ad L.* VI. *H. E.* (†) Zie II. *Deel*, *Bl.* 160.

Digitized by Google

bied nam geduurende de tweede en derde eeuw meer en meer toe, men bezocht hen in hunne gevangenisſen, verzorgde hen overvloedig van alles, kuste hunne ketenen, ſchreef hunne laatſte merkwaardige gezegden op, liet hunne voorſpraak gelden voor Christenen, die uit de gemeenſchap der Kerk waren gefloten, en die op hun verzoek weder werden aangenomen. TERTULLIANUS noemde het eerst den *Marteldood* den *Bloeddoop*, het *laatſte hulpmiddel*, hetwelk God had daargeſteld, omdat de meesten, na den eerſten Doop, gevaar liepen, verloren te gaan, een *Sleutel tot het Hemelrijk*, enz. Volgends CYPRIANUS was deze *tweede Doop grooter in genade, verhevener in magt, en kostlijker in eer, dan de eerſte.* ORIGENES ging nog verder, daar hij, hoewel met een bijgevoegd *misſchien*, de mening voordroeg, dat *ſommige menſchen wel door het dierbaar bloed der Martelaren gekocht konden zijn* (*).

In de eerſte drie eeuwen der Christenheid, is ons nogthans geen enkele ſpoor voorgekomen, dat men deze *Martelaren* of *Heiligen*, in het gemeen, na hunne dood hebbe aangebeden, veel meer hebben wij voorbeelden van gebeden, die men voor de Heiligen deed, hoedanig het volgende gebed is (†), bij de inzegening van het Brood en Wijn, tot het Heilig Avondmaal beſtemd, en in de vergadering der gemeente, doch alleen van de gelovigen uitgeſproken. „ *Wij bidden u*, (προσφερομεν σοι,) ook „ *voor alle Heiligen*, welke u van ouds af behaagd „ heb-

Heiligen in de eerſte eeuwen niet aangebeden.

(*) Zie II. *Deel*, *Bl.* 68. (†) *Conſtit. Apost. L.* VIII. *C.* 12.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

„ hebben; voor de Patriärchen, Profeeten, Rechtvaardigen, Apostelen, *Martelaren*, Belijders, „ Bisſchoppen, Ouderlingen, Kerkendienaren, Onderbedienden, Voorlezers, Voorzangers, Maagden, Weduwen, Leeken, en voor allen, wier „ namen gij zelf kent!" Dit Gebed had, zoo als bekend is, geen ander oogmerk, dan voor hun allen de eeuwige rust van God te ſmeken, en hem inzonderheid te danken voor den bijſtand, aan de Martelaren geſchonken.

Gedachten omtrent den toeſtand der Heiligen na de dood.

Te weten, de aanzienlijkſte Leeräars van de eerſte Kerk geloofden niet ééns, dat de Heiligen, terſtond na de dood, tot de volmaakte zaligheid geraakten, maar wezen hun eene zekere tusſchenplaats ten verblijf, tot het einde der Wereld, aan, die zij het *Paradijs*, ook wel *den ſchoot van* ABRAHAM noemden, eene plaats van verkoeling of verkwikking, (*Refrigerium*,) waar zij op ons wachten, die na hen komen (*). Zelfs durfde men niet ééns met zekerheid zeggen, of zij, even als de Engelen, ten besten der levenden, werkzaam waren. ORIGENES, ten minſten, telt de beäntwoording dezer vraag, onder de verborgenheden, welke God voor de menſchen verborgen heeft (†), hoewel hij

(*) JUSTINUS *Dial. Cum. Tryph. Iud. p.* 333. IRENEUS *adv. hær. L.* V. *C.* 31. TERTULLIAN. *adv. Marcionit: L.* IV. *C.* 34. *Apologet. C.* 47. *de Anima Cap.* 55. ORIGENES *Homil.* VII. *in Levit. Tom.* I. *Opp. pag.* 138. Verg. ons IIIde *Deel*, *Bladz.* 93.

(†) *Comment. in Ep. ad Rom. L.* II. *T.* IV. *p.* 479.

Digitized by Google

hij elders van hen en van de Engelen sterker spreekt (*).

Maar toen, in de vierde eeuw, de Monniken en Kluizenaars, als een nieuw soort van *Heiligen*, bij duizenden opstonden, en zich als bovenmenschlijke godzaligen, als wonderdoeners en overwinnaars der booze Geesten voordeeden, greep het Bijgeloof, nu met reuzenschreden voortstappende, de van ouds zoo eerwaardige Martelaren aan, als voorwerpen der hoogste verëering waardig, en van wie men zich alle hulp en bijstand beloven mogt. Vele Heidenen, die thans tot het Christendom overkwamen, vonden nu hunne *Beschermgoden* eenigermate, in de *Beschermheiligen* der Christenen, weder, en zelfs een GREGORIUS de Wonderdoener, (*Thaumaturgus*,) vergunde aan het volk, op de gedachtenisdagen der Martelaren, allerhande vermaaklijkheden, om hen, die aan de openbare Feesten onder de Heidenen gewoon waren, daar van af te trekken, en tot de verëering van den waaren God op te leiden (†). Dus maakt ook EUSEBIUS (§) geene zwarigheid, uit PLATO en HESIODUS te bewijzen, ten einde de Heidenen voor het Christendom in te nemen, dat men de overledene deugdzamen, de Helden en Halfgoden, ook bij hunne graven, voornaamlijk, verëeren moet; en dan voegt hij 'er bij: „ Dit past zeer wel op de dood der van God be-

„ min-

na C. G. Jaar 363. tot 476.

In de vierde eeuw neemt de verëering der Heiligen de overhand, in navolging der Heidenen.

(*) In eene plaats tegen CELSUS, aangehaald in ons III *Deel*, *Bladz.* 91. (†) Zie III *Deel*, *Bladz.* 227.

(§) *Præparat. Euang. L.* XIII. *C.* 11. *p.* 663.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ minde mannen, die men met recht Kampvechters „ voor de waare Godzaligheid noemen kan. Want, „ het is ook onze gewoonte, dat wij bij hunne „ graven bijëen komen, aldaar ons gebed verrich- „ ten, en hunne gelukzalige zielen verëeren, al het- „ welk wij gelooven, met recht te doen." Omtrent twintig jaren daar na, beſchuldigde de Keizer JULIANUS de Christenen, dat zij alles met *Graven* en *Graftekenen* vervuld hadden, evenwel ſpreekt hij niets van derzelver aanbidding, en lang daar na heeft nog CYRILLUS *van Alexandrië* de Christenen tegen dit verwijt verdedigd, met de gewoonte der *Atheniënzen*, die jaarlijks de gedachtenis vierden, van de dood der genen, die in de verdediging van hun Vaderland geſneuveld waren.

Kerken ter gedachtenis der Martelaren.

De *Kerken*, welke over de Begraafplaatzen der Martelaren, en tot hunne gedachtenis geſticht werden, verdienen hier ook niet vergeten te worden; die wel door AUGUSTINUS verſchoond worden, dewijl men alleen hunne gedachtenis daar mede in waarde hield, maar hun geenen Godsdienſt, als aan Goden, toebracht, maar als men in aanmerking neemt, dat de beenderen en overblijfzelen, (*Reliquiën*,) der Martelaren, in die Kerken geplaatst, en aan dezelve wonderdaadige krachten toegeſchreven werden, door welke AUGUSTINUS zelf geloofde, ongetwijfelde wonderen verricht te worden, zoo was ten minſten de overgang van deze verëering tot de aanbidding der Heiligen zeer gemaklijk; te meer, dewijl doorgaands de Kerkleeraars hierömtrent zeer inſchiklijk waren, en zelfs het geen zij, als bijgeloof in on-

kun-

kundige Christenen, afkeurden, nogthans ligtelijk ontschuldigden. Dus wilde AUGUSTINUS het niet geheel afkeuren, als sommige Christenen hunne spijzen bij deze gedachtenisplaatzen der Martelaren brachten, en daar over dezelve hun Gebed spraken, dewijl naamlijk, op deze wijze, de spijzen, *door de verdiensten der Martelaren*, in den naam van den Heer der Martelaren, *geheiligd* werden. HIERONYMUS (*) keurt het af, dat vele eenvoudige Leeken of vroome vrouwen lichten ontstaken bij de graven der Martelaren, maar voegt 'er tevens bij, dat zij nogthans naar hun geloof zullen beloond worden. ——

Lofredenen op de Martelaren.

Niets strekte meer, om den eerbied voor de Heiligen aan te vuuren, dan de Lofredenen, die door aanzienlijke Predikers op dezelve gehouden werden; in deze werden alle de krachten der welsprekendheid aangewend, om hunne godzaligheid en wonderen te verheffen, en de Christenen tot eerbied voor hen op te spooren, geene aanspraken aan hen, geene uitroepingen, geene bloemen en sieraaden der Rederijkkunst werden gespaard, om hunnen lof te vergrooten, welke, zo zij al bij den spreker enkel gewrochten van zijne kunde, en niet regelrechte *Gebeden* waren, evenwel van den grooten hoop, als zoodanig, werden aangemerkt, en weldra nagevolgd. Omtrent het midden der vierde eeuw, namen deze Lofredenen eenen aanvang, en één der eerste voorbeelden van dezelven is eene Kerkleerreden van BASI-

(*) *Advers. Vigilant. Tom.* IV. *Opp. P.* I. *p.* 284.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

SILIUS *den Grooten*, op veertig soldaten, die onder den Keizer JULIANUS den Marteldood geleden hadden (*), welke hij kort na het jaar 360 gehouden heeft. Hier zegt deze Kerkleeraar, onder anderen, tot zijne Toehoorers: „ Hoe veel moeite hebt gij „ gedaan, om *éénen* te vinden, die bij God voor „ u bidden mogt! Hier zijn 'er *veertig*, die een „ eenparig gebed opwaards zenden. Waar twee „ of drie in den naam des Heeren vergaderd zijn, „ daar is hij in hun midden. Maar waar veertig „ tegenwoordig zijn, wie zal daar aan de tegen„ woordigheid van God willen twijfelen? *Wie* „ *rampen duldt, die neemt tot deze veertig zijnen* „ *toevlucht; wie zich verblijdt, wendt zich ingelijks tot hen; gene, om van zijne onheilen ver*„ *lost te worden; deze, opdat zijn welvaart beſten*„ *dig voortduure. Hier vindt men eene godzalige* „ *vrouw, die voor hare kinderen bidt; zij ſmeekt* „ *om de wederkomst van haren, op reize zich be*„ *vindenden, om de gezondheid van haren kranken* „ *echtgenoot. Verëenigt dus ook uwe gebeden met* „ *deze Martelaren!*" Een weinig verder roept hij uit: „ ô Heilige Vergadering! ô Geheiligd Heir! „ ô Ondoordringbaar ſterke Bende! ô *Gemeenſchap*„ *pelijke Beſchermers van het Menschdom!* Goede „ deelnemers der zorgen! Medehulpen des gebeds! „ Hoogstmagtige gezanten! Starren der wereld, „ en Bloemen der gemeenten!" Wat men hier ook ter ontſchuldiging zegge, dat BASILIUS toch niet uit-

(*) *Tom.* II. *Opp. pag.* 155.

Digitized by Google

uitdruklijk leert, dat men deze Heiligen aanbidden, maar *met* deze Martelaren bidden zal, zeker, het had nogthans veelëer eenen Christen Leeraar gevoegd, zijnen Toehoorers te vermanen en onder het oog te brengen, dat zij niet verlegen behoefden te zoeken, naar eenen Voorbidder, en voorſpraak bij God, maar hen op JESUS CHRISTUS, den Rechtvaardigen! te wijzen. De overige *Homiliën*, door BASILIUS, op gedachtenis-dagen van Martelaren gehouden, bij voorbeeld, ter gedachtenis van BARLAAM, GORDIUS, MAMAS, leiden wel de Christenen meer op om de Martelaren in hunne Godzaligheid na te volgen; doch in dezelven heerscht weder een ander gebrek. Daar 'er van de levensbijzonderheden van deze Martelaren dikwijls weinig bekend was, zoo keert zich de Redenaar, ten einde deze gaping te vullen, aan zijne Toehoorers, aan hen, die MAMAS in den droom mogten geſproken hebben; aan hen, wier medehelper in het gebed hij in de kerk geweest was; *dien hij bijſtand verleend had, in hunnen arbeid en nooden, zoo dra hij met zijnen naam was aangeroepen; die hij van de reize t' huiswaards geleid, van krankheden herſteld, en wier bepaalden leeftijd hij verlengd had.* Men vermoedt ligt, hoe ſpoedig zich menſchen voordeeden, die zich zoodanige weldaaden van den Heiligen Martelaar verbeeldden, of daar op roemden, en 'er van getuigen wilden. GREGORIUS *van Nyſſa*, Broeder van BASILIUS, heeft insgelijks zoodanige *Lofredenen op Martelaren* nagelaten, onder anderen *drie* op de bovengemelde *veertig Martelaren*, die ook door zij-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijnen Broeder geprezen waren (*). Voornaamlijk is zijne Lofreden op den *Martelaar* THEODORUS, merkwaardig, een' gewezen ſoldaat, die, onder DIOKLETIANUS, ter dood gebracht was (†). Van dezen verzekert GREGORIUS, terſtond in het begin der Lofreden: „ Deze is het, gelijk wij geloven, „ die, in het voorleden jaar, den ſtorm der Bar- „ baaren geſtild, en den vreeslijken krijg der wilde „ *Scythen* geſtuit heeft, hebbende hun, bij hunne „ aannadering, niet de gewoone wapenen, maar „ het kruis van CHRISTUS, hetwelk alle kwaad „ verdrijft, en almagtig is, tegengeſteld." Verders rekent hij onder de beloning der *Martelaren*, de verëering van hunne overblijfzelen, welke te mogen aanraken van het volk reeds als een bijzonder geluk geächt werd. „ Die genen," zegt hij, „ die zulk „ een ligchaam zien, omhelzen het, als iemand, „ die, als het ware, nog leeft en bloeit; zij hou- „ den het aan hunne oogen, mond, ooren, en alle „ hunne zintuigen; zij ſtorten 'er tranen op van „ pligt en liefde voor den Martelaar, als of hij nog „ leefde, en verſcheen; *zij bidden hem om zijne* „ *voorſpraak; roepen hem als eenen trauwant van* „ *God aan, en ſmeeken tot hem, als tot iemand,* „ *die geſchenken aanneemt, wanneer hij wil.*" Eindelijk ſluit hij, met eene aanſpraak aan den Martelaar THEODORUS, die, het zij men ze, als een *Gebed*, of ſlechts als ſierad van de Welſprekendheid des Redenaars, wille aanmerken, in allen gevalle juist

(*) *Tom.* II. *Opp. pag.* 214. (†) *Tom.* III. *p.* 578.

juist geſchikt was, om het Bijgeloof des volks omtrent de *Martelaren* en *Heiligen* te verſterken. Onder anderen zegt GREGORIUS tot den Martelaar: „Wij hebben vele weldaaden nodig; *bid voor het* „*Vaderland bij den algemeenen Koning! — Dat* „*wij onbeſchadigd behouden zijn gebleven, rekenen* „*wij u als eene weldaad aan. Maar, wij bidden* „*u ook om veiligheid voor het toekomende!* Doch, „indien 'er nog een doordringender gebed nodig „mogt wezen, zoo vergader het Koor van uwe „Broederen, de *Martelaren*, en bid met allen te „gelijk! Het gebed van vele rechtvaardigen is in „ſtaat, om de zonden der volken en der menigte „weg te nemen! Vermaan PETRUS! Wek PAULUS, als ook JOÄNNES den *Theologus*, den geliefden Leerling, op, dat zij voor de Gemeenten „zorgen, welke zij geſticht, voor welke zij ketenen gedragen, gevaren en de dood geleden hebben! enz." Op hunne beurt werden deze Lofredenaars weder van hunne opvolgers tot *Heiligen* gemaakt, en de wierook toegezwaaid. Dus vond BASILIUS *de Groote* zijnen Lofredenaar in GREGORIUS *van Nazianzus*, die hem in zijne Redenvoering aan de Apostelen gelijk ſchat, van wien hij hoopt, dat *hij voor hem offere en voor het volk bidde.* „*Leid ons*, zoo ſpreekt hij den overledenen „aan, *leid ons geheele leven op tot het gene aller-* „*nuttigst is! en wanneer wij het éens verlaten,* „*neem ons dan daar in uwe Tabernakelen op* (*)!"

Zoo

(*) *Orat.* XX. *Tom.* I. *Opp. pag.* 373.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zoo mild waren deze Redenaars met het verſpillen van hunne kunst, dat deze zelfde GREGORIUS de ziel van den Keizer KONSTANTIUS, met omtrent even zoo buitenſporigen lof, aanſpreekt (*), als die van den door dezen Keizer vervolgden ATHANASIUS, wien hij bovendien bidt, „ *zijne Gemeente* „ *te regeeren, en hem in den Hemel te brengen* (†)!" CHRYSOSTOMUS, die insgelijks de *Martelaren*, zoo dikwijls en zoo welſprekend, geprezen heeft, wacht zich wel van ſoortgelijke aanſpraken aan dezelven, maar bevordert de veréering van hen weder, door den ijver, met welken hij, van de waarde en kracht van hunne *Overblijfzelen*, (*Reliquiën*,) ſpreekt. *De Graven der Martelaren*, zegt hij (§), *zijn niet anders dan veilige havens, bronnen van geestlijk water, en onuitputlijke ſchattrezoren van rijkdommen. Laat ons derhalven deze Graven met geloof aanraken!* enz. In eene andere Predikatie ter eere der *Martelaren*, zegt CHRYSOSTOMUS (**), onder anderen: *Niet alleen de Beenderen der Martelaren, maar ook hunne Graven en Bewaarplaatzen, vloejen over van zegeningen.* In eene Redenvoering op de beide Maagden Martelaresſen BERNICE en PROSDOCE (††), wekt hij zijne Toehoorers op, met deze woorden: „ Misſchien hebt gij veel lief- „ de voor deze Heilige Vrouwen opgevat; *laat ons* „ *nu*,

(*) *Orat.* III. *p.* 63. (†) *Orat.* XXI. *p.* 379.
(§) *De SS. Martyrib. Hom.* LXVIII. *Tom.* V. *Opuso. Varior. pag.* 873. *ed. Francof.* (**) *L. c. p.* 697.
(††) *Opusc. Tom.* I. *pag.* 568.

Digitized by Google

„ *nu*, met dit vuur, *voor hare overblijfzelen neder-* III
„ *vallen!* Laat ons hare graven omvatten! Want BOEK
„ zelfs de graven der *Martelaren* kunnen vele magt VI
„ hebben; zoo als ook de beenderen der *Marte-* Hoofdst.
„ *ren* veel kracht bezitten. Laat ons, niet alleen na C. G.
„ op dezen Feestdag, maar ook op andere dagen, Jaar 363.
„ bij dezelve zitten, *haar bidden en smeeken, dat* tot 476.
„ *zij onze voorſpraken zijn!* enz." Elders echter ſpreekt deze Kerkleeraar meer overeenkomſtig de eenvoudige leere van het Christendom, wanneer hij 'er op aandringt, dat men de *Martelaren eere* en *navolge*, maar *God alleen aanbidde* (*), „ bij „ menſchen zij het wel dikwijls nodig, als men „ hen wil verbidden, dat men zich eerst bij hun„ ne deurwachters en vleijers vervoege, en eenen „ langen omweg neme, maar bij God vindt men „ niets dergelijks; *hij wil zonder eenen tusſchen-* „ *perſoon*, zonder kosten en uitgaven, *verhooren;* „ *men moet derhalven, in geenen nood of ongeval,* „ *tot menſchen den toevlucht nemen*; maar, met „ voorbijgaan van allen, bij den Arts der zielen, „ genezing zoeken." Dus ongelijk zijn de Kerkvaders aan zich zelven; zij volgen hunne aandrift en ijver, en nemen aan, het geen zij voor zich best keuren, zonder zich aan vaste en bepaalde grondregelen te houden; ook geven zij te veel toe aan den geest hunner tijden, en luisteren meer naar hunne verbeelding en vernuft, dan naar hun verstand en rede. Men oordeele hier uit, met hoe veel of wei-

(*) *Hom.* IV. *de Poenitentia T.* I. *Opusc. p.* 592.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

weinig grond, men in laater tijd, zich op de overeenstemming dezer Kerkvaderen beroepen hebbe, en men leere hen op hunne rechte waarde te ſtellen, door hen en hunne ſchriften te toetzen, aan den geest van hunne tijden.

Vervolg.

Niet min dan de *Griekſche* Kerkleeraars, hebben ook de *Latijnſche* of Westerſche het hunne toegebracht, om het *Bijgelovig veréeren der Heiligen* te bevorderen. Onder hen is AMBROSIUS, Biſchop van *Milaan*, één der eerſten en voornaamſten, die deze *verëering der Heiligen* zoodanig heeft aangeprezen, dat men bijkans niets tot verzachting van zijne uitſpraken kan aanvoeren. In zijn Boek *over de weduwen* (*), wil hij, dat *de weduwen* zich tot de *Martelaren* zullen wenden, die weleer een even zwak ligchaam omdroegen, als wij; aan *wier ligchamen wij een onderpand van hunne beſcherming* bezitten; die zich *als opzichters van ons leven* betonen; die ook des te meer in ſtaat zijn, *om voor onze zonden te bidden*, nadien zij die *zonden*, welke zij misſchien zelve aan zich hadden, *door hun eigen bloed hebben afgewaſchen*. Hij noemt hen *voorbidders van onze zwakheid*, (*interceſſores noſtræ infirmitatis*;) en geeft van dit alles den grond op, dat de zondaars het niet zouden mogen wagen, zich regelrecht tot den Geneesheer te wenden. Eene rijke bron, zeker! tot alle ſoort van Bijgeloviglieden. Hij ſchrijft het aan eene *Gelofte* of het *Gebed*, (*Votis*,) van den Heiligen Martelaar LAURENTIUS toe,

(*) *Libr. de Viduis T.* IV. *Opp. p.* 380.

me, dat het zijnen Broeder vergund is geworden, nog kort voor zijne dood tot hem te komen (*). Hoe veel hij toegebracht hebbe, tot het Bijgelovig vereêren van Heilige *Overblijfzelen*, zal ons ſtraks nader blijken. Aangaande HIËRONYMUS, éénen der ſchitterendſte Kerkleeraaren van dezen tijd, hebben wij reeds zoo vele blijken van zijne ligtgelovigheid en zucht, om, als het ware, plantzoenen van nieuwe Heiligen aan te leggen, gelezen, dat wij niet nodig hebben, hier meer van hem te zeggen, te meer, daar wij vervolgends zien zullen, hoe zijn ijver ten dezen tijde bijkans tot vervolging toe is overgeſlagen. Meer gematigd verklaart zich, gelijk wij gezien hebben, AUGUSTINUS, alhoewel ook deze, door zijne onderſcheiding tuſſchen de vereêring der Heiligen, en den eerdienst, welken de Grieken λατρεια noemen, en die aan God alleen toebehoort, waar mede hij den eerbied voor de Heiligen tegen de verwijtingen van FAUSTUS *den Manicheër* verſchoont (†), der Bijgelovigheid eer een voorwendzel aan de hand gegeven, dan tegengewerkt ſchijnt te hebben; welke bijgelovigheid zoo ver ging, onder den gemeenen hoop des volks, dat dezelfde AUGUSTINUS tegen de *Manicheën*, welke zich ten ſterkſten daar aan ergerden, aanmerkt, dat zij zich op domme hoopen van Christenen niet moesten beroepen, die zelfs *in den waaren Godsdienst bijgelovig*, of aan hunne begeerlijkheden zoo overgegeven waren, dat zij daar door vergaten, wat

(*) *Libr. de obitu Satyri fratris T.* IV. *Opp. p.* 230.

(†) *De Morib. Eccl. Cathol. L.* I. *C.* 34. *T.* I. *p.* 531.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wat zij aan God beloofd hadden; hoedanigen vele *aanbidders der graven* waren, die over de dooden op het onmatigst dronken, en den dooden ligchamen ſpijzen voorlegden, zich zelven boven de begravenen begroeven, en hunne gulzigheid en dronkenſchap op rekening van den Godsdienst ſtelden. Eindelijk, wij hebben reeds hier voor gezien, hoe onberaden de Christelijke Dichters van dezen tijd, PAULINUS van *Nola*, PRUDENTIUS, en anderen, zich aanroepingen van Heiligen in hunne gedichten veröorloofden, waar door derzelver veréering algemeen zou hebben moeten worden, indien zij zulks ten dezen tijde niet reeds geweest ware.

Vervolg.

Zoo algemeen, zoo driftig, nam deze veréering der *Heiligen* toe, dat zelfs de vijfde Kerkvergadering van *Karthago*, in het jaar 398 (*), 'er op bedacht was, om 'er een perk aan te zetten, en zelfs dit durfde men niet dan met ſchroom doen, omdat men voor opſchuddingen vreesde onder het volk. Doch niet alleen bij het volk, maar ook bij de Christenen van den eerſten rang, was, ten dezen tijde, deze veréering der Heiligen reeds ingeſlopen. Keizer THEODOSIUS, zich toerustende tot den krijg tegen EUGENIUS, ging, verzeld van de Geestlijkheid en het volk, alle plaatzen rond, waar men zijn gebed verrichtte; werpende zich, in een haairen kleed, *voor de graven der Martelaren en Apostelen neder, en ſmekende*, door hunne getrouwe voorbidding, om de nodige *hulp* en *bijſtand* (†). Men

(*) HARDUIN. *Act. Concil. T.* I. *p.* 988.

(†) RUFIN. *Hist. Eccles. L.* XI. *C.* 33.

Men heeft opgemerkt, dat de bijgelovige *verëering der Heiligen*, eenen aanvang genomen hebbende, *van min bekende menſchen*, na dezen de *Apostelen*, later de *Engelen*, en eindelijk de *Maagd* MARIA, tot haar voorwerp heeft genomen. Deze voortgang was zeer natuurlijk. Zeer vele *Gemeenten* hadden eerst hare *bijzonder tot haar behorende Martelaren*, die onder haar in geduld en volſtandigheid des geloofs en der heiligheid hadden uitgemunt, en wier gedachtenis zij jaarlijks bij hunne graffteden vierden; de verëering derzelve was dus bij deze Gemeenten de eerſte en naaste. Vervolgends kreeg ook de Kerk in het gemeen, van tijd tot tijd, *algemeene Heiligen*, en nam daar toe de *Apostelen* en zulke *Martelaren* aan, die meer algemeen bekend en op de *Lijst der Martelaren* geplaatst waren. Van de zinlijke voorwerpen, van menſchen, die men, als met menschlijke zwakheden bekend, vrijmoediger vertrouwde, en op welken de menschheid zich beroemde, kwam men tot de zalige Geesten, de *Engelen*; de dienst van dezen, gelijk ook van de *Maagd* MARIA, nam eerst, in dit Tijdperk, eenen aanvang, hoewel niet zonder tegenkanting, hoe zeer de verëering der *Engelen* vóór de menſchen veel ſterker bekoring ſcheen te hebben, dan die der Heiligen, omdat, misſchien, de Bijbel al te duidlijk den dienst der Engelen tegenſprak en afkeurde; evenwel werden de Engelen door de Christenen der drie eerſte eeuwen niet aangebeden, nog met eenigen eeredienst verëerd. Ondertusſchen ſpraken de Leeraars der Christenen nu en dan van derzelver

Verëering der Engelen.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

betrekking tot de menſchen, als *Beſcherm-* of *Gelei-Engelen*, en *Beſtuurers* der ondermaanſche zaken. Volgens ATHANAGORAS (*), had God, daar zijne Voorzienigheid het Geheel-al omvatte, de bijzondere regering van de enkele deelen der Schepping aan de Engelen opgedragen: ORIGENES maakt hen tot Gelei-Geesten der Godzaligen, wier gebeden zij aan God, door den eenigen Hogenpriester, voordragen (†), doch niemand bewijst te gelijk zoo krachtig, als ORIGENES, dat de Engelen niet moeten worden aangebeden (§), hoe zeer men hun ook achting verſchuldigd zij, als aan verhevener wezens. Deze denkwijze omtrent de Engelen bleef ook in de vierde eeuw ſtand houden. Evenwel vond toen reeds eene Kerkvergadering, die van *Laödicea*, nodig, *de vereering der Engelen*, als eene *Afgoderij*, te verbieden, waarſchijnlijk, omdat eenige dwaalgeesten ſommige *Katholijke* Christenen daar toe begonnen te verleiden. En SOZOMENUS (**), bericht ons, dat KONSTANTYN *de Groote*, niet ver van *Konſtantinopolen*, eene Kerk hebbe geſticht, die den naam droeg naar den Aarts-Engel MICHAËL, (Μιχαηλιον,) omdat men geloofde, dat deze aldaar verſcheen, gelijk hij, de Geſchiedſchrijver zelf, zulks als waarheid getuigen kon, als hebbende aldaar eene uitnemend groote weldaad ontvangen;

(*) *Legat. pro Christian. pag.* 27.
(†) *Adv.* CELS. *L.* VIII. *pag.* 401. *ed. Spencer.*
(§) *L. c. Libr.* V. *p.* 239. *Libr.* VIII. *p.* 416.
(**) *Hist. Eccles. Libr.* II. *Cap.* 3.

Digitized by Google

gen; daar tegen echter hebben wij het uitdruklijk getuigenis van AUGUSTINUS (*): „ Wij vereeren „ de Engelen door liefde, niet door hen te dienen; „ *wij bouwen hun geene Tempelen.* Want, zij „ willen van ons niet vereerd worden, alzoo zij „ weten, dat wij zelve, indien wij godvruchtig „ zijn, Tempelen zijn van den Allerhoogsten God." Misschien spreekt SOZOMENUS, die omtrent honderd jaaren na KONSTANTYN leefde, van zijnen tijd, in welken deze Kerk, door KONSTANTYN gesticht, na den tijd dezes Keizers, aan den Aarts-Engel was gewijd geworden, dewijl hij niet uitdruklijk zegt, dat deze Keizer zelf deze Kerk aan den Aarts-Engel toegewijd had. Intusschen gewagen de Kerkleeraars van dezen tijd reeds overvloediger van de magt, verrichtingen en verdiensten der Engelen bij de menschen. GREGORIUS van *Nazianzus* gelooft dus, dat elke stad en gemeente haren Beschermengel hebbe (†). AUGUSTINUS (§), laat zich uit het Boek van TOBIAS bewijzen, *dat de Engelen onze gebeden voor God brengen*, elders nogthans roept dezelfde Kerkvader (**), God aanspreekende, uit: „ Wien zou ik toch vinden, die mij met u „ zou verzoenen? Zou ik tot de Engelen gaan? „ Maar

(*) *De Vera Relig. Tom.* I. *Opp. pag.* 588.

(†) *Orat.* XXXII. *Tom.* I. *Opp. pag.* 516. Vergel. EPIFAN *Hær.* LI. *Tom.* I. *Opp. pag.* 456.

(§) *Epist.* CXX. *Cap.* 29. *Tom.* II. *Opp. pag.* 340. *Epist.* CXXX. *Cap.* 9. *pag.* 295.

(**) *Confes. L.* X. *Cap.* 41, 42. *T.* I. *Opp. p.* 145.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ Maar met welk gebed? Met welke geheiligde „ plegtigheden? (*Sacramentis.*) Velen, die pogen, „ tot u terug te keeren, en daar toe door zichzelven buiten ſtaat waren, hebben dit beproefd; „ maar zijn in eene begeerte tot zonderbare gezichten vervallen, en zijn waardig geweest, om ver„ dwaasd te worden — Zij zijn, door de magten „ der lucht, met tovergeweld misleid geworden, „ omdat zij eenen Middelaar zochten, door wien „ zij gereinigd konden worden, waar 'er geen was." Ook gewaagt hij van zekere lieden, die hij *verëerers der Engelen*, (*Angelici*,) noemt, als eenen aanhang, welke toen, volgends EPIFANIUS (*), reeds te niet geraakt was. Met één woord, onder alle de Leeraaren van dezen tijd, kan men niemand, dan alleen AMBROSIUS, noemen, die zich uitdruklijk voor de *aanbidding der Engelen* verklaart. Deze, die de Christenen aanſpoort, om hunnen toevlucht tot de *Martelaren* en *Apostelen* te nemen, wil ook, dat zij *tot de Engelen bidden zullen, die hun ter beſcherming gegeven zijn geworden* (†). Een blijk, dat, zo hij niet de eerſte invoerer van deze gewoonte, dezelve nogthans in dezen tijd nog geheel zeldzaam geweest is.

Verëering der Maagd MARIA. Kollyridianen.

Eéne enkele, nog bovendien duiſtere plaats, bij IRENEUS (§), uitgezonderd, in welke hij MARIA de *Patroneſſe*, (*Advocata*,) van EVA noemt, komt ons, in de drie eerſte eeuwen van het Christendom,

(*) *De Hær. C.* 39. (†) *Libr. de Viduis T.* IV. *p.* 380.
(§) Zie ons IIde *Deel*, *Bladz.* 267, 268.

dom, geene ſpoor voor, van eenige buitengemeene verëering der Jongvrouw MARIA, de Moeder van JESUS CHRISTUS. Omtrent het einde der vierde eeuw, ontmoeten wij het eerſte voorbeeld van *Chriſtenen*, die haar eene eere begonnen te bewijzen, meer dan aan een' mensch toebehoort; doch deze Christenen worden voor *Onrechtzinnigen* en *Ketters* verklaard. Eenige vrouwen, uit *Thracië* en *Opper-Scythië* naa *Arabië* gekomen, verëerden de Maagd MARIA, als of zij God was; zoo verhaalt EPIPANIUS (*) de zaak; zij offerden aan haar een klein koekjen, (κολλυρις,) hielden vergaderingen, en offerden aan haren naam, alle palen te buiten gaande, en tot ontëering van God. Zij ſierden eenen wagen of vierkanten zetel op, over welken zij een linnen kleed ſpreidden, waar op zij, op zekeren ſtaatlijken tijd in het jaar, het gemelde brood, eenige dagen lang, ten toon legden; en het in den naam van MARIA geöfferd hebbende, aten zij 'er allen van. Naar deze koek geeft EPIPANIUS aan deze lieden den naam van *Kollyridiänen* of *Kollyridiänerinnen* (†); verders vindt deze Schrijver hier eene ſchroomlijke Ketterij in, welke hij van den *Duivel* afleidt; hoe zeer men waarſchijnlijk mag gisſen, dat deze, nog half Heidenſche, vrouwen, tot het Christendom overgebracht, door verkeerde voorſtelling van CHRISTUS en *zijne Moeder*, daar mede misſchien hare Heiden-

(*) *Hæres.* LXXVIII. *Cap.* 23. en *Hæres.* LXXIX. *Cap.* 1. *ſq. Tom.* I. *Opp. pag.* 1054, 1057.

(†) *Anakephalaios. pag.* 128, 130, 150. *T.* II. *Opp.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

denſche denkbeelden van de *Moeder der Goden* vermengd, en in hare eenvoudigheid gedwaald hebben. In de wederlegging van deze Ketterij, zegt de Kerkvader onder anderen: Het ligchaam van MARIA was wel heilig, maar zij was evenwel geen God. Zij was ook Maagd, maar is ons evenwel niet ter aanbidding voorgeſteld; zij zelve, integendeel, heeft den genen aangebeden, die uit haar vleesch geboren was enz.

Verſchillen over den Maagdelijken Staat van MARIA.

Doch, terwijl de leeraars van dezen tijd zoodanige *grove* Bijgelovigheid beſtreden, welke de Maagd MARIA bovenmatig ondernam te vereeren, begunſtigden zij, door het verheffen van den ongehuwden Maagdelijken Staat, en MARIA daar toe ten voorbeeld aan te prijzen, eene *fijnere* Bijgelovigheid, omtrent deze Moeder van JESUS, des te meer, gelijk wij daar van reeds de voorbeelden gezien hebben, in HIËRONYMUS en AMBROSIUS. Deze beide Leeraars beweerden, met den grootſten ijver, de ſtelling, *dat* MARIA, *haar geheele leven lang, Maagd gebleven zij*, en het tegenövergeſtelde gevoelen was, eer men 'er aan dacht, Ketterij geworden; hoewel TERTULLIANUS hetzelve reeds was toegedaan geweest (*). De vermaarde *Ariaanſche* Biſſchoppen, EUDOXIUS en EUNOMIUS, leerden hetzelve openlijk voor de Gemeente (†), doch EPIFANIUS, zoo vruchtbaar in het ſmeeden van Ketters en Ketternamen, gewaagt van eene bijzondere ge-

(*) *De Monogamia Cap.* 8.

(†) FILOSTORG. *Hist. Eccles.* VI. 2.

gezindte, welke, naar dit gevoelen, den naam van *Tegenſtrevers van* MARIA, (Ἀντιδικομαριανῖται,) zal gevoerd hebben. In *Arabië* inzonderheid, ſchrijft hij (*), ſtonden ſommigen op, die uit vijandſchap tegen de Heilige Maagd, of uit nijd, of door dwaling, zich verſtoutten, te beweeren, dat MARIA, na de geboorte van CHRISTUS, met haren Man JOSEF, echtelijk hebbe ſaamgewoond. Dit gevoelen zal van den ouden APOLLINARIS, of van zijne Leerlingen, oorſpronglijk wezen, waaromtrent echter EPIFANIUS twijfelt. EPIFANIUS wederlegt deze lieden, in eenen Brief, welken hij, in het jaar 370, naa *Arabië* zond, en ook in zijn werk heeft ingevoegd. Zijne voornaamſte bewijzen zijn, dat MARIA altijd met den eernaam van *Maagd* benoemd wordt; dat JOSEF reeds tachtig jaren oud was, toen zij aan hem verloofd werd, en weduwnaar van zijne eerſte vrouw, bij welke hij zes kinderen geteeld had, en zou deze grijsaart eene Maagd daadlijk tot zijne vrouw genomen hebben? Ook zou hij, wetende, dat MARIA zwanger was van den Heiligen Geest, haar niet hebben durven aanraken. Zij, die dit ontkennen, behoorden de kinderen op te noemen, welke MARIA na CHRISTUS ter Wereld zou gebracht hebben, waar toe zij volſtrekt niet in ſtaat zijn, want de *Broeders* van CHRISTUS, in de Heilige Schrift gemeld, zijn de Zoons van JOSEF, uit zijn eerſte huwlijk enz.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zoodanige wederlegging kon niet verhinderen, HELVIdat

(*) *Hæres.* LXXVIII. *Tom.* I. *Opp. pag.* 1033.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat anderen insgelijks voortgingen te ontkennen, dat MARIA altijd Maagd gebleven zij. Onder dezen behoort HELVIDIUS, wiens aanhangers naar hem *Helvidiänen* genoemd zijn (*); wij kennen dezen man alleen uit zijnen Tegenſchrijver HIËRONYMUS (†), die hem als eenen lompen onkundigen Leek afſchildert, die niet verdiende, dat zijn geſchrift beäntwoord werd; en uit GENNADIUS (§), die hem voor eenen Leerling van den *Ariäanſchen* Biſchop AUXENTIUS uitgeeft, en voor eenen nabootzer van den Welſprekenden Heidenſchen Staatsman SYMMACHUS; hij zegt, dat hij zijn Boek tegen den duurzamen Maagdelijken Staat van MARIA, uit Godsdienſt-ijver, geſchreven heeft, terwijl hij echter in hetzelve zoo wel den ſtijl als de uitvoering verächt, alhoewel de overblijfzels en brokſtukken van dit werk, die bij HIËRONYMUS voorkomen, niet zoo geheel ſlecht zijn. De wederlegging van dit Boek, door HIËRONYMUS, die in het jaar 383 te *Rome* uitkwam, is, gelijk doorgaands de twistſchriften van dezen Kerkleeräar, vol ſcheldwoorden en bitterheden, doch, hij overtreft EPIFANIUS, in geleerdheid en uitlegkunde der Heilige Schrift. Niettegenſtaande deze Wederlegging van HIËRONYMUS, vond het gevoelen van HELVIDIUS en BONOSUS.

(*) AUGUSTINUS (*de Hær. Cap.* 8.) houdt hen voor dezelfden met de *Antidikomarianiten*, doch zij ſchijnen, ten aanzien van tijd en plaats, onderſcheiden te zijn.

(†) *Advers. Helvid. de Perpetua Virginit.* B. *Mariæ Virginis Tom.* IV. P. II. *Opp. pag.* 129.

(§) *De Viris Illuſtrib. Cap.* 32.

Digitized by Google

dius, nog in de laatſte jaaren der vierde eeuw, eenen verdediger, in BONOSUS, die, gelijk men vermoedt, Bisſchop was te *Sardica*, in *Illyrië*. Men ziet dit uit eenen Brief, die, naar allen ſchijn, afkomſtig is van den Roomſchen Bisſchop SIRICIUS, en eene op zijne wijze korte wederlegging van dit gevoelen, bevat (*); ook is het waarſchijnlijk, dat AMBROSIUS zijne Kerkreden *over den beſtendigen Maagdelijken Staat van* MARIA tegen dezen BONOSUS heeft gericht. Nadat mannen van zoo groot aanzien, in de Kerk, AMBROSIUS, HIËRONYMUS, en EPIFANIUS, zoodanige uitſpraak gedaan, en eene *uitlegkundige* vraag tot *Ketterij* en *Godloosheid* gemaakt hadden, durfde niemand zich verder in het onderzoek derzelve inlaten.

Verëering der Reliquien of H. overblijfzelen.

Hier bij bleef het, ten dezen tijde, met de verëering van MARIA, van welke EPIFANIUS zelf nog ſchrijft, dat de Heilige Schrift vervolgends van haar zwijgt, opdat de menſchen niet te hoog met haar zouden gaan, ja, dat men niet met zekerheid van haar kan zeggen, *of zij onſterflijk gebleven, dan of zij geſtorven is*; maar van de *Martelaren* en andere *laater Heiligen*, van de *Apostelen*, en zelfs van de *Profeeten*, bezat men, of meende men de *ligchamen* en andere *overblijfzelen* te bezitten, die wonderen verrichtten, en die men daaröm bijgelovig verëerde. Wij hebben reeds op zijne plaats (†) geſproken van den oorſprong en waarſchijnlijke aanleiding tot de-

(*) HARDUIN. *Concil. Tom.* I. *pag.* 859.

(†) IVde *Deel*, *Bladz.* 94.

Digitized by Google

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deze soort van Bijgelovigheid onder de Christenen, welke onder de Christenen der twee eerste eeuwen onbekend was, hoe zeer zij misschien uit dankbare liefde deze en gene *gedenktekenen* van JESUS en de *Apostelen*, die bij geval bewaard waren gebleven, in waarde hebben kunnen houden. Trouwens, dat de *Karpocratiänen*, een *Gnostische* aanhang in de tweede eeuw, geschilderde, of ook andere afbeeldingen van CHRISTUS, waar toe PILATUS de schets zou gemaakt hebben, onder zich hadden, en deze gekroond en naast de afbeeldingen van Heidensche Wijsgeeren geplaatst, en die, naar de gewoonte der Heidenen, vereerd zullen hebben, verdient naauwlijks bijgebracht te worden (*). AUGUSTINUS (†) voegt 'er bij, dat zekere MARCELLINA, die tot deze gezindte behoorde, de Beelden van JESUS en PAULUS, HOMERUS en PYTHAGORAS, zonder onderscheid, aangebeden, en daar voor wierook ontstoken hebbe. De *Katholijken*, zich door zulke voorbeelden van de Ketters onderscheidende, schijnen, tot de tijden van den Kerkgeschiedschrijver EUSEBIUS toe, niet eens *Beelden* van CHRISTUS en de *Apostelen* bewaard te hebben. Deze toch besluit zijn verhaal van het bekende Standbeeld te *Paneas*, met deze woorden (§): „ Men behoeft zich ook niet „ te verwonderen, dat Heidenen, die voordezen „ weldaaden van den Verlosser ontvangen hadden, „ op

(*) IRENEUS *adv. Hær. L.* I. *C.* 24. EPIFAN. *Hæres.* XXVII. *T.* I. *Opp. p.* 108. (†) *De Hær. C.* 7.

(§) *Hist. Eccles. Libr.* VII. *Cap.* 18.

„ op deze wijze gehandeld hebben. Want wij hebben
„ ook de ſchilderijën van PAULUS en PETRUS, en
„ van CHRISTUS zelven, tot heden toe bewaard
„ gezien. De Ouden plagten in het gemeen hunne
„ Verloſsers, zonder onderſcheid, *naar Heidenſche*
„ *gewoonte*, op deze wijze te verëeren." Hij be-
richt wel terſtond daar op (*), dat de Christenen den *Leerſtoel* van den Jongen JAKOBUS, den Apostel, eerſten Biſchop te *Jeruſalem*, tot zijnen tijd toe, bewaarden, en in eere hielden, doch zulk een kenmerk van geliefd aandenken zal niemand gelijk ſtellen met de verbeelding der laater Christenen, dat God door brokken van CHRISTUS Kruis wonderen verricht hebbe; of met hun verlangen, om *Lijken van Martelaren* in hunne Kerken te bezitten, die te *kuſſen*, knielend bij dezelven te *bidden*, en *wondervolle werkingen* van dezelve te verwachten. Deze Bijgelovigheid vond niet alleen hare aanleidende oorzaak in de *liefde* en *hoogachting* voor de *Martelaren*, maar was tevens eene navolging van het voorbeeld der *Heidenen*, gelijk VIGILANTIUS erkende, die Altaren en Tempels bouwden over de graven van hunne Helden, maar ook de asſche en beenderen van hunne geliefde overledenen in vazen verzamelden, en zorgvuldig bewaarden, en geern de lijken van uitmuntende mannen bezaten, opdat de plaats, waar zij begraven waren, van derzelver beſcherming verzekerd ware. In *Egypte*, waar de *Egyptenaars* van ouds hunne overledene bloedvrienden

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Cap.* 19.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den balsemden en in hunne huizen bewaarden, handelden de Christenen op dezelfde wijze, met de ligchamen der *Martelaren*, welke zij, op deze wijze, geloofden te vereëren. Vergeefs verzette zich ANTONIUS, de Vader der Monniken, hier tegen, verzoekende de Bisschoppen op het ernstigste, om hunne Leeken daar van beter te onderrichten, ja het was om deze reden, opdat men ook zijn lijk na zijne dood niet uit het graf zou nemen, dat hij zich, zijn einde voelende naderen, in het binnenste van het Gebergte begaf, en zich van twee van zijne Medegezellen op eene plaats liet begraven, die niemand te weten kwam (*).

Onëchte Reliquiën vereerd.

Wij hebben reeds, in een voorgaand Deel (†), het eerste voorbeeld, van het overbrengen van ligchamen van Heiligen in eene Kerk, verhaald, in het jaar 359, op bevel van Keizer KONSTANTIUS, en elders (§), bericht gegeven van de Bijgelovigheid van zekere Mevrouw LUCILLA, omtrent de overblijfzelen van eenen Martelaar, die nogthans niet *behoorlijk erkend* was; dus waren 'er meer voorbeelden, van onëchte *reliquiën* of overblijfzelen, die men als echte vereerde. De Heilige MARTEN, Bisschop van *Tours*, ontdekte, dat de Christenen, in dien omtrek, eenen geruimen tijd lang, hunne aandacht, bij het graf van eenen struikrover, verricht hadden, nadat aldaar, zelfs onder begunstiging van Bis-

(*) ATHANAS. *Vit. Anton. T.* I. *Opp.* P. II. *p.* 86. Vergel. ons IVde *Deel*, *Bladz.* 131.

(†) IVde *Deel*, *Bladz.* 94. (§) Aldaar *Bl.* 131.

Digitized by Google

Bisschoppen, een Altaar gesticht was (*). In de tweede helft der IVde eeuw, nam deze vereering der Heilige overblijfzelen te meer toe, naarmate zij, gelijk wij gezien hebben, door aanzienlijke Kerkleeraaren werd aangeprezen, door CHRYSOSTOMUS, BASILIUS, en anderen. Ten tijde van den Keizer KONSTANTIUS, waren de ligchamen van den Apostel ANDREÄS, den Euängelist LUKAS, en TIMOTHEUS, ontdekt. Onder JULIANUS kwamen de beenderen van JOÄNNES *den Dooper* te voorschijn, toen zijn graf te *Sebaste* door de Heidenen verwoest was geworden (†). Omtrent het begin der vijfde eeuw vond men zelfs de beenderen van den Profeet SAMUËL, die, op last van Keizer ARKADIUS, uit *Judea* naa *Konstantinopolen* werden overgebracht, wordende door Bisschoppen, in een gouden vaas, met zijde overdekt, onder het geleide eener ontelbare menigte, gedragen (§).

De Heil. overblijfzelen worden door Godlijke verschijningen ontdekt.

Wanneer men in twijfel stond, of dergelijke overblijfzelen ook echt waren, beriep men zich op *Godlijke Openbaringen* en *Verschijningen*, die dezelve ontdekt en aangewezen hadden, waar van wij het voorbeeld gezien hebben, in het ligchaam van den Heiligen STEFANUS, het welk, in een nachtgezicht door GAMALIËL, den Leermeester van den Apostel PAULUS, aan eenen Ouderling of Priester, LUCIANUS,

(*) SULPIC. SEVER. *de Vit.* B. MART. C. XI.

(†) RUFIN. *Hist. Eccles. Libr.* XI. *C.* 28. P. II. *p.* 109. THEODORET. *Hist. Eccles. L.* III. *C.* 7.

(§) HIËRON. *adv.* VIGILANT. *T.* IV. *Opp.* P. II. *p.* 283.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

NUS, ontdekt werd (*). Eenigen tijd te vooren, had de meer bekende AMBROSIUS, Bisschop te *Milaan*, eene dergelijke Openbaring, tot hetzelfde oogmerk strekkende. Wanneer hij eens eene Kerk te *Milaan* wilde inwijden, zoo schrijft hij zelf (†), begeerden vele Christenen aldaar, dat hij daar bij even zoo te werk wilde gaan, als bij de inwijding der *Apostel-Kerk*. AMBROSIUS gaf ten antwoord: *Dit zal ik doen, indien ik overblijfzelen van Martelaren vind.* Men zou zich zeker moeten verwonderen, indien hij, bij zoodanige stemming der gemoederen, onder den wensch van zoo vele Christenen, en in eene stad, waar *zoo vele Martelaren* geweest waren, 'er geene gevonden had. Hij vervolgt dan, met deze woorden: „ *Terstond had ik* „ *een vuurig voorgevoel*, en, om het kort te zeg„ gen, de Heere gaf mij de genade; ik gebood, „ hoe beschroomd ook de Geestlijken waren, dat „ men de aarde op die plaats zou weggraven, wel„ ke men voor het grafteken van de Heiligen FELIX „ en NABOR vindt; en hier vertoonden zich de „ echte kenmerken." Uitvoeriger nog wordt in eenen voorgaanden Brief (§) bericht, dat hem, als hij half in slaap lag, twee jongelingen in witte klederen verscheenen waren, die, op zijn gebed tot God en zijn vasten, in den derden nacht daar na, als hij van het vasten magteloos sluimerend te bed lag, waren wedergekomen, verzeld van eenen derden,

(*) Vde *Deel*, *Bl.* 50. (†) *Ep.* LIV. *T.* V. *p.* 242. (§) *Epist.* LIII. *pag.* 245.

Digitized by Google

den, dien hij, uit hem bekende ſchilderijën, voor den Apostel PAULUS herkende; deze had hem verklaard, dat deze beide jongelingen, die bij hem ſtonden, twee Martelaars van *Milaan* waren, wier ligchamen hij op die plaats zou vinden, waar hij geſtaan en gebeden had; ter eere van hunnen naam zou hij eene Kerk wijden: verders, zou hij hunne namen en geſchiedenis verſtaan uit een geſchrift, het welk bij hunne hoofden lag; en dit alles was dan ook daadlijk dus uitgekomen. De *Benedictinen* hebben wel, in hunne uitgave der werken van AMBROSIUS, de echtheid van dezen laatſten Brief, wegens eene ſtrijdigheid, die hij met eene andere plaats in zijne werken bevat, ontkend; doch behalven dat men voor deze echtheid nog het één en ander zou kunnen zeggen, zoo is het genoeg, dat de eerstgemelde Brief van AMBROSIUS, PAULINUS in 's mans Levensbeſchrijving (*), AUGUSTINUS (†), die toen te *Milaan* tegenwoordig was, en meer anderen, van deze ontdekking zoo veel verhalen, als men tot derzelver volledigheid en beöordeeling der gevolgen nodig heeft. AMBROSIUS zelf verzekert, dat men twee reusachtige ligchamen vond, zoo als 'er in de oude tijden waren. Alle de beenderen waren gaaf, en 'er was ook veel bloed. Zij waren terſtond in eene Kerk, waar men, den geheelen nacht door, Godsdienst gehouden had, en den volgenden dag in de *Ambroſiäanſche* overgebracht, in welke hij eene

(*) *Vit. S. Ambros. Tom.* VI. *pag.* 65.

(†) *De Civit. Dei L.* XXII. *Confeſſ. L.* IX. *C.* 7.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eene Kerkleerreden hield, welke hij hier mededeelt. In dezelve zegt hij, onder anderen, dat de lang onbekend gebleevene PROTASIUS en GERVASIUS thans te voorſchijn waren gekomen, en de Gemeente te *Mediolanum*, (*Milaan*,) die zedert eenigen tijd onvruchtbaar was geweest in Martelaren, vreugde hadden aangebracht. Zeer velen hadden dit, met recht, *eene Opſtanding der Martelaren* genoemd. Velen waren daar door van de Duivelen bevrijd; niet weinigen door het aanraken van de klederen der Heiligen gezond gemaakt; vervolgends dankt AMBROSIUS den Heiland, dat hij zulke geesten der Heilige Mannen op eenen tijd heeft opgewekt, als zijne Kerk naar grooter beſcherming verlangde; en hij wenschte zichzelven geluk, dat hij aan zijne Gemeente zulke verdedigers bezorgd had enz. Een onbevooröordeeld Lezer zal, behalven andere aanmerkingen, die zich aan hem als van zelf aanbieden, ontleend van de ſtemming en geneigdheid van deze eeuw, tot wonderen en zinlijkheid, uit deze laatstgemelde woorden van HIËRONYMUS, ter beöordeeling van deze Geſchiedenis, genoegzame aanleiding hebben, voornaamlijk wanneer hij dit vergelijkt met het bericht van 's mans Levensbeſchrijver PAULINUS. AMBROSIUS was juist, ten dezen tijde, in moeilijke omſtandigheden, met de *Ariänen* ingewikkeld. Op bevel van het Keizerlijke Hof, moest hij eene Kerk inruimen; en dit weigerende, haalde hij zich eene vervolging op den hals. Maar nu ontdekte hij de ligchamen dezer beide *Martelaren*; door dezelven werden wonderen verricht; en de omſtandigheden

van

van AMBROSIUS werden gunſtiger. De *Ariänen* en de Keizerin JUSTINA ſpotteden wel aan het Hof met deze zaak, en zeiden, dat AMBROSIUS lieden voor geld beſtoken had, die valſchlijk voorwendden, van den Duivel bezeten te zijn, en die zich beklaagden, dat zij even zoo veel van AMBROSIUS, als van de *Martelaren*, leden. Maar, zegt PAULINUS, dit zijn Joodſche lasteringen, zoo als men JESUS lasterde, dat hij de Duivelen uitdreef door BEËLZEBUB, den Overſten der Duivelen. In een ander geſchrift, ten dezen tijde opgeſteld, maar ten onrechte aan HIËRONYMUS (*) toegeſchreven, wordt nog gemeld, dat ſommigen, omtrent het ontdekken van deze beide *Martelaren*, de volgende bedenkingen in het midden hadden gebracht. Indien zij door hun Martelaarſchap de gave der wonderwerken verkregen hebben, waaröm wordt, het gene zij voor lang bezaten, zoo laat eerst uitgeöefend? Of, indien zij dit vermogen, toen zij de Marteldood leden, niet hebben geöpenbaard, hoe komt het, dat zij hetzelve nu eerst aan den dag leggen? Heeft misſchien de Openbaring van AMBROSIUS hen grooter gemaakt, dan de waardigheid des Martelaarſchaps? De opſteller van gemelde geſchrift antwoordt hier op, onder anderen; dat de meergemelde ontdekking en wonderdadige werking eerst daaröm ten tijde van AMBROSIUS gevolgd zij, opdat het waar geloof, door AUXENTIUS, *Ariäanſchen* Biſchop van *Milaan*,

(*) *Epist. de Viro Perfecto Tom.* V. *Opp. Hieron. pag.* 63-68. *ſqq.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

laan, te zeer beſtreden, Godlijk bevestigd mogt worden.

Hoe het zij, AMBROSIUS werd een hoofdvoorſtander van de zucht, om Heilige Overblijfzelen op te zoeken en, te vereëren, in de Westerſche Gemeenten. Hoe heerſchend deze neiging toenmaals geweest zij, en tot welke laage handelwijze zij aanleiding hebbe gegeven, blijkt ons, uit eene wet van THEODOSIUS *den Grooten*, van het jaar 386, waar in hij verbiedt, dat niemand een begraven ligchaam naa eene andere plaats vervoeren, dat niemand *lijken van Martelaren verkopen of kopen zal*; (*nemo Martyrem distrahat*, *nemo mercetur*,) alhoewel hij tevens toelaat, overäl, waar een Heilige begraven ligt, tot zijne vereering, (*Veneratio*,) een Gedachteniskapel, (*Martyrium*,) te ſtichten (*).

Bedrog met, en twisten over de H. Overblijfzelen.

Zoo klaagt ook AUGUSTINUS, omtrent het jaar 400, dat de booze vijänd zoo vele huichelaars en ſchijnheiligen, onder de gedaante van *Monniken*, overäl had uitgezonden, die onder anderen *ledenmaten van Martelaren, zo het anders Martelaren waren, verkochten.* Het bleef zelfs niet bij deze *Reliquiën-kraam*, somtijds maakte men zich met geweld van dezelve meester. Als eenige Monniken, in de uitgeſtrekte Woestijn van *Thekoa* in *Palæſtina*, tot in *Arabië*, en naa de Doode Zee, van *Saraceenſche* Rovers omgebracht waren, bewezen de Bisſchop van dat Gewest en de gezamenlijke *Arabiërs* zoo veel

(*) *C. Theod. L.* IX. *Tit.* 17. *de Sepulchr. violat. l.* 7. *C. Iuſt. L.* I. *Tit.* 2. *de Sacros. Eccles. l.* 3.

veel eerbied aan derzelver *lijken*, die zij bij de *overblijfzelen der Heiligen*, plaatſten, dat de talrijke ingezetenen van twee ſteden, daar over in twist geraakt, het zwaard trokken en om dezen *Heiligen roof* ſtreden (*). Bijna op gelijke wijze twistten de inwoners van *Palæſtina* en *Cyprus*, over het ligchaam van den H. HILARION, hetwelk HESYCHIUS, een andere Heilig, op het Eiland *Cyprus* geſtolen en met zich na *Palæſtina* gebracht had. Op beide plaatzen gebeurden, nog ten tijde van HIËRONYMUS (†), vele wonderen, doch wel de meesten in den tuin op *Cyprus*, in welken hij eerst begraven was geweest, misſchien omdat hij van deze plaats het meest gehouden had — Ten einde zich een recht denkbeeld te vormen van de buitenſporigheid der veréering van Heilige *Overblijfzelen*, behoeft men verders enkel de *Homiliën* en de Lofreden te lezen van CHRYSOSTOMUS, over den Martelaar BABYLAS; ook getuigt hier van eene wet van THEODOSIUS, van het jaar 381 (§). In dezelve verbiedt deze Keizer, dat geene lijken in de ſteden zullen begraven worden; en noemt bepaaldelijk, opdat het oogmerk der wet niet te leur geſteld mogt worden, ook Kerken, geſticht ter eere van *Apostelen* en *Martelaren*, (*Apostolorum vel Martyrum Sedes.*) Te weten, dewijl in dezelven *Martelaars* begraven lagen, en ook van tijd tot tijd Keizers en Biſchoppen

(*) CASSIAN. *Collat.* VI. *Cap.* 1. *pag.* 297.

(†) *Vita. S. Hilar. T.* IV. *Opp. Hier.* P. II. *p.* 90.

(§) *Cod. Theod. l. ſ. c. l.* 6. *Cod. Iuſt. l. c. l.* 2.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

pen in de Voorhoven der Kerken eene begraafplaats kregen, zoo geloofden ook de overige Christenen des te meer, dat zij insgelijks aanſpraak mogten maken op het geluk, om dicht bij deze Heilige Overblijfzelen te rusten —— In het voorgaande is ons ook reeds voorgekomen, hoe men het *Kruishout* van CHRISTUS, hetwelk men meende gevonden te hebben, en hetwelk men geloofde, dat door het afbreken en wegſchenken van ſtukken van hetzelve, evenwel niet verminderde, als ook de *aarde* uit het gewaande *graf* des Verlosſers, eerbiedigde, en voor wonderdadig hield.

Beelden in de Kerken geduld.

Niets is zekerer, dan dat de eerſte Christenen een afkeer hadden, van het gebruik van *Beelden* in den Godsdienst, daar zij, met allen ijver, tegen de Heidenen beweerden, dat God en hun Godsdienst veel te verheven waren, dan dat zij dezelve nodig konden hebben. In het begin der IVde eeuw echter vond reeds de Spaanſche Kerkvergadering van *Illiberis* of *Elvira*, in het jaar 305 nodig, de *ſchilderijën* in de Kerken te verbieden, opdat men niet op de wanden ſchildere, het gene men vereert en aanbidt (*). Ook ſchrijft AUGUSTINUS, dat hem, onder de Bijgelovige Christenen, vele *aanbidders van Beelden* bekend waren (†). Men ziet daar uit, dat noch het één noch het ander toen iet gewoons in de Christen-Kerk was. Het eerſte ſpoor van Beelden in de Kerken zou zijn het Standbeeld van

(*) Zie ons IIIde *Deel*, *Bladz.* 386.

(†) *De Morib. Eccles. Cathol. L.* I. *C.* 34.

van CHRISTUS, hetwelk hem de vrouw, die van den bloedvloed genezen was, zal opgericht hebben, van hetwelk de ſtukken en overblijfzelen in het jaar 362 in eene Kerk zouden geplaatst zijn, indien men op het verhaal van SOZOMENUS (*) aankon, doch ASTERIUS, die veel vroeger dan deze ſchreef, verzekert, dat het gemelde Standbeeld ten zijnen tijde niet meer voorhanden is geweest (†). Met meer zekerheid komt eenigen tijd daar na het beeld van den Martelaar THEODORUS, en de door hem ondergane doodſtraf, voor, in de Kerk, waar van GREGORIUS *van Nyſſa* gewaagt, en gebruik maakt in zijne Lofreden op dezen Martelaar (§). Evenwel waren alle Christen-Leeräars van dezen tijd, omtrent dit ſtuk, niet zoo onverſchillig. Als EPIFANIUS, op zijne reize door *Palæſtina*, in een dorp eene lamp zag branden, en men hem zeide, dat te dezer plaats eene Kerk was, ging hij 'er in, om het gebed te doen; maar vond, bij den ingang, een voorhangzel of gordijn, waar op het Beeld van CHRISTUS, of van den éénen of anderen *Heiligen*, geſchilderd was. „ Toen ik dit zag," ſchrijft hij aan JOÄNNES, Biſſchop van *Jeruſalem*, in eenen Brief, die alleen in de Latijnſche Vertaling van HIËRONYMUS overig is (**), „ *dat 'er in eene Kerk* „ *van* CHRISTUS, *tegen de leere der Heil. Schrift*, „ *het*

(*) *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 21.

(†) *In* PHOT. *Bibl. Cod.* 271. *p.* 1508. *ed.* SCHOTTI.

(§) *Orat. in Theodor. Tom.* III. *Opp. pag.* 578.

(**) EPIFAN. *Tom.* II. *Opp. pag.* 317.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ *het Beeld van een' mensch hing*, ſchuurde ik het „ terſtond in ſtukken, en gaf den Oppasſeren der „ Kerk den raad, dat zij een arm overleden mensch „ in dit gordijn winden en daar in begraven zou„ den." Dan, dewijl zij over het geleden verlies morden, zond hij hun een ander gordijn, en verzocht tevens den gemelden Bisſchop, dat in het vervolg zulke gordijnen, welke met onzen Godsdienst ſtrijdig zijn, niet weder in de Kerk van CHRISTUS mogten opgehangen worden. Daar tegen hebben wij, in onze berichten van PAULINUS, Bisſchop van *Nola* (*), gezien, hoe deze eene door hem geſtichte Kerk, met zinbeelden der *Godlijke Drieëenheid* enz, en met andere ſchilderijën heeft laten verſieren. Met één woord, het ging met de *Beelden* in dit Tijdvak, omtrent als met de *Heilige Overblijfzelen*, en met het *teken des Kruis*, het Bijgeloof deed zulke reuzenſchreden, dat verſtandige en redelijker Leeräars niet in ſtaat waren, hetzelve in zijnen vaart te ſtuiten (†).

Bedevaarten naa de H. Plaatzen.

Op dezelfde wijze hadden de *Bedevaarten naa de Heilige plaatzen* ſterk de overhand genomen, die zedert de tijden van Keizer KONSTANTYN, en het voorbeeld van zijne Moeder HELENA (§), in menigvuldig gebruik waren geraakt, en die als een God-

(*) Vde *Deel*, *Bladz.* 189.

(†) AUGUSTINUS ijvert dus tegen alle vereering van Beelden, hoewel hij daar bepaaldelijk de Heidenen bedoelt. *Serm.* II. *in Pſ.* CXIII. *T.* IV. *Opp. p.* 946, 947.

(§) Zie IVde *Deel*, *Bladz.* 93.

„ſcheurde ik het terſtond in ſtukken.

VI. D. bladz. 202.

Digitized by Google

Digitized by Google

Godvruchtig werk werden aangezien, terwijl men aan zoodanige plaatzen, bijzonder in *Palæſtina*, het *Heilig-Land* genoemd, eene bijzondere *heiligheid* en kracht toeſchreef; zoodat men verwachtte, dat de *Gebeden*, daar gedaan, Gode meer behaagden dan elders, hetwelk in de daad weder een nieuw ſoort van *Bijgelovigheid* uitmaakte. Te vergeefs waarſchuwde HIËRONYMUS, ſchoon zelf te midden van deze Heilige Plaatzen te *Bethlehem* wonende, de Chriſtenen tegen dit Bijgeloof, in eenen Brief, omtrent het jaar 395, aan den Monnik PAULINUS, die hem daaröver geraadpleegd had, geſchreven (*), welke Brief in te algemeene bewoordingen is opgeſteld, dan dat men, met ſommige laater Schrijvers, zou denken, dat HIËRONYMUS daar mede bedoeld hebbe, alleen de *Monniken*, van zoodanige Godsdienſtige reizen naa *Jeruſalem*, af te manen. Doch HIËRONYMUS was zichzelven in dit ſtuk geenszins gelijk, daar hij met zoodanigen ophef elders ſpreekt, van de Heilige weduwe PAULA, die deze plaatzen met Godsdienſtigen ijver bezocht, waar toe hij ook andere Godvruchtige vrouwen opwekte, die uitnodigende, om in het *Heilig Bethlehem*, gelijk hij zich uitdrukt, haar verblijf te nemen (†); ja hij verzekert zelfs aan zekeren DEMETRIUS, dien hij, in het jaar 396 of 397, verzocht, om hem, bij gelegenheid van het bezoeken der Heilige Plaatzen, insgelijks een bezoek te geven, *dat het een gedeelte zij*

(*) *Ep.* XLIX. *T.* IV. *Opp.* P. II. *pag.* 563.

(†) *Epist.* XLIV. XLV. *pag.* 545, 552. *etc.*

Digitized by Google

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zij van Geloof, (*pars fidei*,) *daar te bidden, waar de voeten des Heeren geſtaan hebben, en daar, als het ware, de verſche ſpooren van zijne geboorte, zijn kruis en lijden, te zien* (*). Onder die Kerkleeraaren, welken het voor eene ijdele verbeelding verklaarden, als men waande, door het bezoeken van Heilige Plaatzen, in Godlijke genade en deugd iet te winnen, ſchijnt ook CHRYSOSTOMUS te behoren, wanneer hij in ééne zijner Leerredenen zegt: „*Om „vergeving onzer zonden te verkrijgen — is het „niet nodig naa vergelegene Landen te reizen* (†). Dan, ten zelfden tijde, ondernam de Keizerin EUDOCIA, uit hoofde eener geloſte, eene Godvruchtige reize naa *Jeruſalem* (§). Ook verklaart CHRYSOSTOMUS elders (**), dat hij, indien hij geen Kerkelijk ambt, en een ſterker ligchaam had, eene reize zou ondernemen, enkel om de ketenen te zien, met welke PAULUS, en de plaats, waar hij gebonden is geworden. Dit moge nu in den vloed der reden hem als Redenaar ontvallen zijn, genoeg, zijne Gemeente werd 'er door aangeſpoord, om die ketenen op te zoeken, of in het gemeen die plaatzen te gaan zien, waar dergelijke overblijfzelen bewonderd konden worden. Op gelijke wijze, heeft dezelfde GREGORIUS *van Nyſſa*, die toch de vereering van de overblijfzelen der Heiligen, en de aandachtige be-

(*) *Epist.* XLVIII. *pag.* 562.

(†) *Hom.* I. *in Ep. ad Philem. T.* VI. *Comm. in N. T. p.* 676. (§) SOCRAT. *Hist. Eccles. L.* VII. *C.* 47.

(**) *Hom.* VIII. *in Ep. ad Ephes. T.* V. *Comm. in N. T. p.* 921.

Digitized by Google

beſchouwing der plaatzen, waar dezelve gevonden werden, zoo ſterk aanprees, gelijk wij gezien hebben, in eenen bijzonderen Brief, *over de genen, die naa Jeruſalem reizen*, zich tegen deze Godvruchtige reizen en Bedevaarten met klem van redenen verklaard (*); evenwel hadden eenige Roomsch-Katholijke Geleerden geene reden, om denzelven voor onëcht te verklaren, of alleen aan te merken, als eene beſtuuring voor *Monniken;* zoo min als de Proteſtanten, om hem voor een gewigtig getuigen der waarheid tegen de *Bedevaarten* bij te brengen. De waarheid der zaak is; hij en andere Leeraars van dezen tijd, ſchoon zij ſomtijds de waarheid zagen en voelden, hadden noch kunde noch moeds genoeg, om het kwaad in den grond aan te tasten, of zich tegen den ſtroom aan te kanten; dewijl men de grenzen van waare Godzaligheid niet naauwkeurig genoeg onderſcheidde van den eigenwilligen Godsdienst, om dus den ſchijn en gedaante van de kracht der Godzaligheid af te zonderen.

Te minder durfden velen beſtaan, zich tegen het toenemend Bijgeloof aan te kanten, terwijl hetzelve van mannen van het grootſte gezag en aanzien in de Kerk goedgekeurd en onderſteund werd, omdat ſpoedig bleek, dat verkettering, dreigende ſtraſwetten, Tegenſtanders van het Bijgeloof

(*) Deze Brief ſtaat in zijne werken *Tom.* III. *pag.* 651. en is ook afzonderlijk uitgegeven door PETR. MOLINÆUS of DUMOULIN te *Hanau* 1607 8vo. Ook heeft J. H. HEIDEGGER dien achter zijn Boek *de Peregrinationibus religioſis Zurich* 1670. 8vo laten drukken.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ten, en geweld die Christenen troffen, die beter dachten, en edelmoedig genoeg waren, om zich openlijk tegen de heerschende begrippen te verklaren; gelijk dit uit het voorbeeld van JOVINIANUS en VIGILANTIUS ten duidelijkſten bleek.

JOVINIANUS.

JOVINIANUS, een Monnik te *Rome*, gaf, in het jaar 388, te *Rome* een geſchrift uit, hetwelk voor ons verloren is gegaan, en welks inhoud wij alleen uit de ſchriften zijner Tegenſchrijveren kennen, en van dezen heeft HIËRONYMUS niet meer dan éene enkele plaats uit gemelde werk met de eigene woorden des Schrijvers behouden (*). Volgends opgave van HIËRONYMUS leerde JOVINIANUS, in dat geſchrift, vooreerst: dat *Maagden*, *Weduwen*, *en echte Vrouwen*, die ééns in CHRISTUS gedoopt waren, *dezelfde verdienſte* en *waarde* hebben, indien zij ſlechts buitendien dezelfde deugden beöefenen. Ten tweeden beweerde hij, dat *de genen*, *welke eenmaal met een volkomen Geloof*, *in den Doop wedergeboren zijn*, *van den Duivel niet overwonnen kunnen worden*. Verders *ontkende* hij, dat 'er *eenig onderſcheid* plaats hebbe, *tuſſchen de onthouding van ſpijzen*, *en derzelver gebruik*, met dankzegging. Eindelijk ſtelde hij ook als zijn gevoelen voor, *dat alle de genen*, *welke hunnen Doop bewaard hebben*, *dezelfde beloning in den Hemel ontvangen zullen*. Nog ſchrijven hem AMBROSIUS (†) en AUGUSTINUS (§), be-

(*) *Advers. Jovinian. L.* I. *T.* IV. *Opp.* P. II. *p.* 145.

(†) *Epist.* VII. *Tom.* V. *Opp. pag.* 125.

(§) *De Hæres. Cap.* 82. *de nuptiis Libr.* II. *pag.* 200.

Digitized by Google

behalven deze ſtellingen, toe, het gevoelen, dat de Maagd MARIA CHRISTUS wel als Maagd ontvangen, maar niet als Maagd gebaard hebbe, en dat zij, door hem te baren, hebbe opgehouden Maagd te zijn. Zoodanige gevoelens moesten, ten dezen tijde, opzien verwekken, daar zij regelrecht ſtrekten, om de buitenſpoorige gedachten van eene volmaakte Godzaligheid, waar naar de Monniken en anderen ſtreefden, te ontzenuwen, en de Bijgelovige denkbeelden van de voortreflijkheid van den Maagdelijken Staat, en de te verregaande hoogächting voor de Maagd MARIA, om te keeren. Hoe JOVINIANUS wilde begrepen zijn, als hij beweerde, dat zij, die met volkomen geloof gedoopt waren, niet weder zondigen kunnen, of onder de ſlavernij des Duivels vervallen, weten wij niet, omdat wij zijne gevoelens enkel uit het getuigenis van zijne partijdige vijanden kennen; die hunne uiterſte pogingen aanwenden, om den beſtrijder van het Bijgeloof, als een' boozen Ketter, zwart te maken, en zelfs zijn zedelijk gedrag lasteren. HIERONYMUS (*) noemt hem *een' dienstknecht der zonden en der dartelheid; een' hond, die tot zijn eigen uitbraakzel wederkeert*, bij ſlot echter komt alles daar op uit, dat JOVINIANUS de ſtrengheid van het Monnikenleven met eene zachtere en aangenamere levenswijze verwisſeld hebbe. Naar het voorgeven van HIERONYMUS (†), werd

200. *L.* I. *ad Bonifac. p.* 273. *contra Julian. L.* I. *p.* 328. *Opp. imperf. contra Julian. L.* IV. *p.* 891. *T.* X.

(*) *L. c. L.* I. *p.* 183. (†) *L. c. L.* II. *p.* 214.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werd JOVINIANUS, door overdadig te leven, zoo dik en vet, dat hij naauwlijks verſtaanbaar ſpreken kon. AUGUSTINUS (*), integendeel, zegt niets naadeeligs van hem, of zijn gedrag, maar wel merkt hij aan, dat JOVINIANUS niet is getrouwd geweest, noch heeft willen trouwen, niet, als of hij, door een ongehuwd leven, zich bij God eene grooter beloning had willen verwerven, maar om de bezwaren van het huwelijk te ontgaan. HIËRONYMUS geeft ons ook van 's mans *Geleerdheid en Welſprekendheid* een zeer verächtlijk denkbeeld; en men moet bekennen, dat in de plaats, door HIËRONYMUS aangehaald, de ſtijl gezwollen en duiſter is. Maar, wie ſtaat borg, dat deze plaats niet opzetlijk door dezen Kerkleeräar is uitgekozen? Aan kennis der Heilige Schriften ontbrak het JOVINIANUS zeker niet, blijkens andere uit zijn werk ontleende plaatzen. JOVINIANUS vond te *Rome* toeval en had vele aanhangers. Hij bewoog aldaar vele oudächtige vrouwen, en mannen, die zich reeds aan den ongehuwden ſtaat gewijd hadden, om zich in het huwelijk te begeven (†). Echter kon hij geen éénen Ouderling of *Priester*, (*Sacerdos*,) op zijne zijde brengen. SIRICIUS, toenmalige Biſchop van *Rome*, liet, toen zich eenige voorname Christenen over de ſtellingen van JOVINIANUS bezwaarden, zijne Geestlijkheid bijëenkomen, met welke hij gemeenſchaplijk de ſtellingen van JOVINIANUS veröordeelde, die, gelijk gewoon-

(*) *De Hæres. l. c.*

(†) AUGUST. *de Hæres. l. c. Retract. L.* II. *C.* 22.

woonlijk, van den Duivel afkomstig verklarende, en ze, onder zoo vele Ketterijën, van de oudste tijden af, voor de allerverleidelijkste houdende. In den Brief, waar in hij dit aan AMBROSIUS en andere *Italiäansche* Bisschoppen meldt (*), vordert hij tevens, dat JOVINIANUS en acht van zijne aanhangers, die voor altijd uit de gemeenschap der *Roomsche* Kerk waren uitgesloten, ook bij hen dit lot ondergaan zullen. Intusschen waren JOVINIANUS en zijne Leerlingen naa *Milaan* gereisd, misschien, om de bescherming van Keizer THEODOSIUS, die zich hier bevond, in te roepen. Maar, AMBROSIUS had hen, op het ontvangen van gemelden Brief, reeds in eene Kerkvergadering veröordeeld, hetwelk hij aan SIRICIUS (†) schreef, hem tevens meldende, dat de Keizer ook deze lieden vervloekt had, en dat ieder één hen schuwde en vermijdde. Gevolgen van den Kerkelijken Ban! Sommigen hebben gedacht, dat eene wet van Keizer HONORIUS, van het jaar 412 (§), dezen JOVINIANUS betreft, in welke hij beveelt, dat zekere JOVINIANUS, die buiten *Rome* verbodene Kerkelijke vergaderingen hield, eerst met geesels, met loden kogels verzien, (*Plumbatæ*,) gezweept, en vervolgends naa het Eiland *Boa*, gelijk zijne aanhangers naa andere Eilanden, zou gebannen

(*) *In* AMBROS. *Opp. l. c. Epist.* VI. *pag.* 145. en HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 852.

(†) *Epist.* VII. *Tom.* V. *Opp.* AMBROSII *pag.* 146. HARDUIN. *l. c. pag.* 853.

(§) *C. Th. L.* XVI. *Tit.* 5. *de Hæreticis l.* 53.

III DOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nen worden. Maar, JOVINIANUS was reeds vóór het jaar 406 uit de wereld verhuisd (*), zoodat de wet hem niet kan bedoelen, ten zij derzelver jaartekening bedorven ware. Onbehoorlijk ſpot HIËRONYMUS met 's mans dood; hij gaf niet zoo zeer den geest, zegt hij, maar braakte dien uit, onder faizanten- en zwijnen-vleesch (†). Zoo veel is ondertuſſchen zeker, dat de aanhang van JOVINIANUS ſpoedig onderdrukt is geworden. Onder dezen telt men anders ook nog twee Monniken SARMATIO en BARBATIANUS, van welke AMBROSIUS, omtrent het jaar 396, in eenen Brief aan de Gemeente te *Vercellen*, gewaagt (§), wier leer zekerlijk met die van JOVINIANUS overëenſtemde, doch, alzoo AMBROSIUS hem, bij deze gelegenheid, niet noemt, is het wel mogelijk, dat deze Monniken, zonder door JOVINIANUS daar toe aanleiding gekregen te hebben, op die zelfde gedachten gekomen zijn. JOVINIANUS is door AUGUSTINUS, AMBROSIUS, en HIËRONYMUS, wederlegd geworden, doch op eene wijze, welke deze Kerkleeraaren bij onbevooroordeelde Richters weinig eer aandoet. AUGUSTINUS echter bewaart nog eenigzins de welvoeglijkheid, en ſchrijft vrij bedaard; doch AMBROSIUS met hevigheid, verfoejende zulke Dwaal-

(*) Men kan dit beſluiten uit eene plaats van HIËRONYMUS (*advers. Vigilant. l. c. Opp. pag.* 281.)

(†) Eene dergelijke lompe ſcherts veröorlooft zich ook, waarſchijnlijk op dit voorbeeld van HIËRONYMUS, een onbekend Priester PAULUS, bij GENNADIUS *de SS. Eccles.* C. 75. (§) *Ep.* XXV. *Opp. l. c. p.* 187.

Digitized by Google

Dwaalleeraaren, die de Kerk vermetel durven tegenſpreken; HIËRONYMUS eindelijk, laat zich door zijne ongeſtuimigheid, die hem, bij alle zijne geleerdheid, zoo eigen was, tot gramſchap en ſcheldwoorden verleiden. Zijne wederlegging van JOVINIANUS behaagde zelfs weinig aan zijne vrienden te *Rome*, die oordeelden, dat dezelve genoegzaam eene geheele *veröordeeling* van het huwelijk behelsde, zoodat zijn vriend PAMMACHIUS hem raadde, de afſchriften van dit werk weder op te zoeken, en het werk uit de wereld te helpen. Daar HIËRONYMUS dit onmogelijk vond, zond hij aan PAMMACHIUS eene breedvoerige verdediging van zijn werk over (*), waar in hij zich omtrent het huwelijk nader verklaart, dat hij naamlijk hetzelve niet geheel verwerpt, maar evenwel den Maagdelijken Staat verre boven hetzelve verheft. Voorts zich ontſchuldigende, nopens eenige ſterke plaatzen van zijn voorgaande geſchrift, met het voorbeeld van andere Kerkleeraaren, en bijzonder ook met deze aanmerking, dat men in twiſtſchriften meer vrijheid heeft, dan in leerſtellige ſchriften, en zich daar in van de kunſten der Redenrijkkunde, ja zelfs van eene ſoort van vermomming, bedienen mag, om zijne partij te ligter overhoop te werpen. AUGUSTINUS, gewaarſchuwd door het voorbeeld van HIËRONYMUS (†), beſloot, toen hij de overblijfzelen der ſtellingen van JO-

(*) *Apologeticus ad Pammachium pro Libris contra Jovinianum Opp. Tom.* IV. P. II. *pag.* 229-243.

(†) Dit belijdt hij zelf *Retract. L.* II. C. 22.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

JOVINIANUS wilde beſtrijden, eerst aan den Huwlijken Staat recht te doen, maar dan vervolgends de eer van den Maagdelijken Staat te handhaven. Hij gaf dan een werk uit, *over het goede van den echten Staat*, (*de Bono conjugali*) (*). Dit goede, zegt hij, is veelerlei; vooreerst *het gewinnen van kinderen*; ten tweeden *de gezellige verkeering van twee perſonen*, van beide kunne, die, hoe beter zij zijn, des te vroeger zich, met wederzijdſche bewilliging, van de echtelijke *bijwoning onthouden*, en eene ſteeds duurzame vereeniging van gemoederen ſtichten; verders dat de *vleeschlijke lust*, alhoewel zij op zichzelve zondig is, door het oogmerk, om kinderen te teelen, *eerbaar wordt*; dat de *begeerte des vleesch* daar door wordt *ingebonden*, en eenigermate *ſchaamachtiger* opwelt, terwijl men denkt *Vader* en *Moeder* te worden; eindelijk, *dat de Echtelieden, zelfs* in het bewijzen van den *Huwlijkspligt*, alhoewel zij daar ook onmatig naar verlangen, zekere *trouw aan malkanderen* verſchuldigd zijn — De bijſlaap van echte lieden, die *enkel tot voldoening der luſten* wordt geöefend, veröorzaakt eene vergeeflijke ſchuld, (*Venialis Culpa.*) De *huwlijksverbindtenis is iet zoo geheiligds*, (*Cujusdam Sacramenti res est,*) dat zij zelfs door de ſcheiding niet vernietigd wordt. Het huwlijk is op zich zelf iet goeds; doch het behoort onder zulk goed, hetwelk alleen goed is, om eenig ander goed, het huwelijk naamlijk, uit hoofde van het verwekken van

(*) *Opp. Tom.* VI. *pag.* 233.

van kinderen. In dit opzicht is het wel goed te trouwen, maar nog beter is het, niet te trouwen. Op de bedenking, hoe het menschdom beſtaan zou, indien alle menſchen zich van den bijſlaap onthielden, roept AUGUSTINUS uit: ô! willen zij allen dit doen, dan zou de Stad Gods veel ſpoediger vervuld, en het einde der Wereld verhaast worden, waar toe ook PAULUS opwekt, (1 *Kor.* VII. 7, 29.) Het verlangen naa kinderen zelf is iet vleeschlijks, alhoewel het bij de oude Vaderen geestlijk was, omdat het voor de geheime betekenis, (*Sacramentum*,) van hunnen tijd voegde. De wet toch zag ook ten dezen op geheime betekenisſen en ſchaduwen der toekomende dingen. (*Sacramentum et umbras futurorum.*) Ten ſlotte vat AUGUSTINUS *het goede van den Huwlijken Staat* in drie ſtukken ſamen: *Voor alle menſchen*, in het verwekken van kinderen, en in getrouwe kuischheid; maar voor de *Christenen* nog bovendien in de heiligheid van het *Sacrament*, welke niet toelaat, dat eene geſcheidene vrouw weder trouwt, zoo lang haar voorige man leeft; zelfs niet om kinderen te winnen. AUGUSTINUS bewijst zich dus jegens den Echten Staat wel gunſtiger dan HIËRONYMUS, hoewel hij JOVINIANUS even zoo min genoegzaam wederlegde, als deze, maar hij deed tevens veel nadeel met dit werk, alzoo hij daar in den Christenen vele gemoedsbezwaren vermenigvuldigde, en in de Latijnſche Kerk de gedachte voortplantte, dat het naauw mogelijk zij, den Huwlijksplicht zonder zonde te vervullen, dewijl zulks niet zonder begeerte en lust geſchieden kan, die een ge-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

volg en oorzaak der zonde is; alhoewel men het enkel eene vergeeflijke zonde noemen mogt. Het menigvuldig, gedeeltelijk ſpelend gebruik van het dubbelzinnig woord *Sacrament*, gaf insgelijk aanleiding, om allengs het *Huwlijk* tot een *Sacrament* te maken, in den bepaaldſten en naauwſten zin des woords, nadat reeds de Oude Latijnſche Vertaaler, *Efez.* V. 32, het woord μυστηριον vertalende, hetzelve *Sacramentum* genoemd had. —— AUGUSTINUS voegde bij het bovengemelde werk een tweede tot regelrechte aanprijzing van *den Maagdelijken Staat* (*), ter wederlegging van JOVINIANUS, die denzelven voor onverſchillig verklaarde. Ook heeft hij nog in eenen langen Brief, ſchoon deze niet eigenlijk tegen JOVINIANUS gericht was, gehandeld over het *goede van den Weduwlijken Staat*, (*de Bono Viduitatis*,) aan eene weduwe JULIANA (†).

Gedachten der Kerkvaderen over de Maagd MARIA.

In alle deze ſchriften ſtelt AUGUSTINUS de Jongvrouwe MARIA voor, als het volmaaktſte patroon van den Maagdelijken Staat. Ondertuſſchen, gelijk wij reeds gezien hebben, was hare veréering nog niet zoo hoog geſtegen, als die der Martelaren. De oude Kerkleeraars hadden van haar gevoelens voortgebracht, welke deze veréering te zeer in den weg ſtonden. TERTULLIANUS had haar van ongeloof beſchuldigd (§); en ORIGENES (**), dat zij zich, even als de Apostelen, aan het lijden van CHRISTUS

(*) *Liber de Sancta Virginitate l. c. p. 249. ſqq.*
(†) *L. c. p. 271. ſq.* (§) *De carne Christi C. 7.*
(**) *Homil. XVI. in Lucam.*

Digitized by Google

tus geërgerd had. BASILIUS, CHRYSOSTOMUS enz. ontdekken insgelijks fouten en misslagen in haar; doch de eerbied voor haar nam van tijd tot tijd toe, omdat alle vrienden van het ongehuwde leven een zoo uitmuntend voorbeeld in haar vonden, dat AUGUSTINUS zelf, die anders zoo algemeen mogelijk leert, dat geen mensch, die op de gewone wijze geboren is, zonder zonde is (*), en het met hem overeënkomend oordeel van AMBROSIUS daar toe aanhaalt (†), evenwel in eene andere plaats bekent (§), dat hij, wanneer 'er van zonden gesproken wordt, ten aanzien van MARIA, ter eere des Heeren, volstrekt niets gevraagd wil hebben. Want haar, die waardig geächt was, om den genen te ontvangen en te baaren, die geene zonde gekend heeft, was zeker genade genoeg medegedeeld en geschonken, om de zonde van allen kant te kunnen overwinnen.

JOVINIANUS had alleenlijk deze en gene bijzondere stukken van de Bijgeloovigheid zijner Tijdgenoten aangetast, VIGILANTIUS ging veel verder, was stouter in zijne berispingen, en tastte het Bijgeloof in den grond aan; maar een geducht vijand, HIERONYMUS, viel hem aan, en liet hem in de Kerk niets overig dan den naam van Ketter, en eene algemeene verfoeijing. Ongelukkig zijn de schriften van VIGILANTIUS.

(*) *De Peccator. meritis et remiss. Libr.* II. *Cap.* 7, 20, 35. *Tom.* X. *Opp. pag.* 29. *sq.*

(†) *De Nuptiis et Concupisc. L.* I. *C.* 35. *l. c. p.* 290.

(§) *De Natura et Gratia C.* 36. *l. c. p.* 97.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

van zijnen vijänd de eenigſte bronnen, uit welke wij iet van hem vernemen kunnen; en de Geſchiedenis heeft de ſtrengſte onzijdigheid nodig, om hem, onder het zwarte beeld, onder hetwelk hij daar in voorkomt, eenigzins kenbaar te maken. VIGILANTIUS was uit *Calagurris*, in *Gallië*, of uit *Caſeris*, in het tegenwoordig Graafſchap *Comenges* of *Comminges*, hetwelk tot *Gascogne* plagt gerekend te worden, geboren. HIËRONYMUS noemt hem eenen waard of herbergier, *hij verwijt hem, den wijn geproefd en vervalscht te hebben*, en dat hij, bij deze kostwinning, geen' tijd heeft gehad, om den zin der Heilige Schrift te leeren verſtaan (*). Het kan zijn, dat de Vader van VIGILANTIUS deze kostwinning aan de hand gehad, en de Zoon hem, in zijne jonge jaren, behulpzaam geweest is, maar VIGILANTIUS zelf had zich al vroeg aan den leerſtand toegewijd. In het jaar 395, werd hij door SULPICIUS SEVERUS, aan PAULINUS, Biſſchop van *Nola*, gezonden; maar naa zijn Vaderland terug gekeerd, verkreeg hij daar het ambt van *Presbijter*, hetwelk hij, niet lang daar na, te *Barcino*, thans *Barcellona*, in *Spanje*, bekleedde. In het jaar 396, deed hij eene reize naa *Palæſtina*, werwaards PAULINUS hem eenen Aanbevelingsbrief medegaf aan HIËRONYMUS, die hem ook ongemeen wel onthaalde, en in zijn antwoord aan PAULINUS (†), den *Heiligen*

(*) *Epist.* XXXVI. *ad Vigilant. p.* 277. *Libr. adv. Vigilant. pag.* 281. *Tom.* IV. *Opp.* P. II.

(†) *Epist.* XLIX. *pag.* 568.

III BOEK VI Hoofdst. Jaar 363. tot 476.

gen Presbijter VIGILANTIUS noemde, wien hij eene proeve van zijne vriendschap gegeven had; doch van wiens overhaast vertrek hij, om niemand te beledigen, de oorzaak niet onderzoeken wilde. Te weten, geduurende hunne korte verkeering met malkanderen, waren tusschen deze beide aanzienlijke mannen de gronden tot vijändschap en twisten reeds gelegd. VIGILANTIUS geloofde te zien, dat HIËRONYMUS een al te sterk verëerer van ORIGENES, en een aanklever van deszelfs dwalingen was. Alhoewel HIËRONYMUS verzekert (*), dat VIGILANTIUS hem, wegens dit vermoeden, vergiffenis verzocht, en bij het aanhooren van zijne Predikatie, *over de Opstanding des Vleeschs*, niet alleen met gebaarden openlijk zijne goedkeuring betoond, maar ook overluid uitgeroepen hebbe, dat dit rechtzinnig was; evenwel legde hij, ten aanzien van andere stellingen, zijnen argwaan niet af. Op zijne terugreize, zoo verhaalt het HIËRONYMUS (†), verspreidde hij overäl deze beschuldigingen tegen hem, beroemde zich, hem tot zwijgen gebracht te hebben, en gaf verscheidene schriften tegen hem en zijne vrienden in het licht. Thans schreef HIËRONYMUS den meergemelden Brief, waar in hij zich volkomen zuivert tegen de beschuldigingen, van aan de dwalingen van ORIGENES verkleefd te zijn. Maar te gelijk toont zijn stijl, dat hij, ééns getergd zijnde, aan zijne driften geene palen wist te zetten. Hij geeft VIGILAN-

(*) *Epist.* XXXVI. *pag.* 276. *sqq.*

(†) *L. c. pag.* 277. *Epist.* XXXVII. *pag.* 279.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den dus, al wilden zij ook, bij hunne graven niet tegenwoordig zijn. Eindelijk dacht VIGILANTIUS ook niet gunſtig over de wonderwerken, welke in de Kerken der Martelaren gebeuren zouden (*). Zelfs bleef hij bij deze hoofdaanvallen niet, maar ook verwierp hij *den Nachtgodsdienst in de Kerken*, wegens de buitenſporigheden, welke daar bij voorvielen, alleen wilde hij de *Paasch-vigiliën* uitzonderen. Hij berispte het, dat men zijne *bezittingen verkocht*, en het geld aan den *armen* ſchonk; als ook dat men zoo vele *aalmoesſen* naa *Jeruſalem* zond. Ook zag hij het *vasten*, waar op zich de ſtrengheid der Monnikendeugd bijzonder verhief, met andere oogen aan. Maar voornaamlijk verzette hij zich tegen den *Ongehuwden Staat*, wekkende de *Geeſtelijken* op, om te trouwen. Dus kon hij ook geen vriend zijn van het *Monnikenleven*. Indien, vraagde hij, alle menſchen zich willen opſluiten, wie zal dan de Kerken bezoeken? Wie zal wereldſche menſchen winnen? Wie zal de zondaren tot deugd vermanen. Eindelijk wordt hij nog beſchuldigd, dat hij het zingen van het *Halleluja* in de Kerken enkel tot Paasſchen bepaalde (*). Het ontbrak VIGILANTIUS niet aan goedkeuring. De Biſſchop, onder wiens Kerspel hij hoorde, belette hem ten minſten niet; andere Biſſchoppen, waar over HIËRONYMUS zich bitter beklaagt, werden zelfs deelnemers in zijne overtredingen. Maar onder hen, die

(*) *Advers. Vigilant. l. c. pag.* 285.

(†) *L. c. pag.* 281, 288. *cet.*

die met zijne gevoelens kwalijk te vrede waren, bevonden zich twee Ouderlingen, RIPARIUS en DESIDERIUS, die daarom ook van dezelven eenig bericht aan HIËRONYMUS overgeſchreven. Deze ſchreef daar op in de eerſte hitte, die men bijkans woede zou kunnen noemen, eenen Brief aan RIPARIUS, Ouderling te *Tarraco*, in *Spanje*, in welken hij de gevoelens van VIGILANTIUS, zoo ver zij tot zijne kennis gekomen waren, wederlegt, volgends zijne gewoonte, onder ſchelden en raazen, ſtijf en ſterk beweerende, dat de Chriſtenen de overblijfzelen der *Martelaren* wel vereerden maar niet aanbaden. Hij noemt hem een' *Jood* en *Samaritaan*, en verwondert zich, dat zijn Biſſchop dit onnut vat niet met de Apoſtoliſche, ja met eene *ijzeren roede* verbrijzelt; dat hij hen niet overgeeft *tot verderf des vleeſches*, opdat de geest behouden worde. „ Ik kan, zegt hij, zoo groote ontheiliging niet geduldig aanhooren. Ik heb de lans van PINEHAS, den ernst van ELIAS, den ijver van SIMON van *Kana*, de ſtrengheid van PETRUS, die ANANIAS en SAPPIRA doodde, en den ſtandvastigen moed van PAULUS, die den Toveraar ELYMAS, wanneer deze de wegen des Heeren wederſtond, gelezen. *IJver voor God is geene wreedheid!*" enz. Daar deze Kerkleeraar dus duidelijk het vonnis uitſprak, dat VIGILANTIUS verdiende, *aan het leven geſtraft te worden*, was het, in de daad, geheel overtollig, hem te wederleggen. HIËRONYMUS echter, die zijn uitgebreid aanzien, zijne bekwaamheid en ſterkte in het overwinnen van Ketters kende, ontbood de ſchrif-

Digitized by Google

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

schriften van VIGILANTIUS, tegen wien hij nog eene oude vete had, gelijk wij gezien hebben, ten einde dezelve opzettelijk te wederleggen. Dezelve in het jaar 406 ontvangen hebbende, stelde hij, in één nacht, een geschrift ter wederlegging op, waarom hij ook van deze beide Ouderlingen verzocht was (*), en hetwelk niet min hevig en vol schelden en schimpen is, dan de bovengemelde Brief. In de eerste plaats wederlegt hij daar in 's mans gevoelen over *het huwlijk der geestlijkheid*, maar breedvoeriger zijne stelling over *de vereering der Martelaren en derzelver Overblijfzelen*, alwaar hij wederom ontkent, dat de Christenen dezelve aanbidden. Ook zegt hij, dat VIGILANTIUS lastert, wanneer hij zegt, dat zij *waschkaarsen aansteken op klaaren dag voor de Martelaren*. Zonder eenige betrekking tot de *Overblijfzelen* derzelven, zegt hij, worden in alle Oosterlsche Gemeenten, wanneer het Euängelie zal voorgelezen worden, bij zonneschijn, lichten opgestoken; niet om de duisternis te verdrijven, maar tot kenmerken van vreugde. ô Monster! roept HIERONYMUS uit, dat naa het uiterste einde der aarde behoorde gebannen te worden! gij spot met de Overblijfzelen der Martelaren, en lastert de Gemeente van CHRISTUS! Daar na verdedigt HIËRONYMUS *den Godsdienst bij nacht*, en wordt vuurig, als hij komt tot het verdedigen der *wonderwerken*, die in de Kerken der Martelaren zullen gebeuren. Dat VIGILANTIUS een vijand van het *vasten* was, verklaart HIË-

(*) *Libr. adv. Vigilant. l. c. pag.* 280.

HIËRONYMUS daar uit, dewijl hij zal gevreesd hebben, dat, wanneer ſoberheid en onthouding in *Gallië*n de overhand kregen, zijne herbergen en kroegen niets meer opbrengen, en dat de *Nachtwakingen des Duivels*, de dronkene zuippartijën, niet verder van hem zouden kunnen gehouden worden. Op ſoortgelijke wijze wederlegde HIËRONYMUS de gevoelens van VIGILANTIUS, waar in wij, onder anderen, wel met genoegen zien, dat hij het *aanbidden der Martelaren* en derzelver *Overblijfzelen* verwerpt, maar daaröm heeft hij nog niet bewezen, dat VIGILANTIUS geene redenen gehad hebbe, om de *veréering derzelven* een *aanbidden* te noemen. HIËRONYMUS had, niet met ſchelden en ſchimpen, maar met bedaard onderzoek, moeten aantoonen, dat van zoodanig Bijgeloof de denkwijze der Chriſtenen van dien tijd algemeen vrij was, en dat niet de daadlijke aanroeping der Heiligen en het Godsdienſtig vertrouwen op hunne Overblijfzelen, niettegenſtaande alle tegengeſtelde verklaringen van ſommige Leeraaren, bij deze of gene gelegenheid, door hunne toegevenheid, goedkeuring en voorbeeld, zoo veel veld gewonnen hadden, dat ontkennen en ſchelden hier volſtrekt niets baten konden. Veel meer ſchrikte hij nu, door zijne hevigheid, elken deugdzamen Chriſten af, van alle onderzoek, daar, door zijn gezag en handelwijze, VIGILANTIUS, van wien wij verders niets meer lezen, zedert eeuwen lang, op de lijst der *Ketteren* is geplaatst geworden, tot dat eene laatere nakomelingſchap, met meer vrijheid en billijkheid, geöordeeld én den man recht gedaan heeft.

Wij

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Wij kunnen deze Geſchiedenis van den voortgang des Bijgeloofs onder de Christenen, geduurende dit Tijdperk, niet ſluiten, zonder nog eene en andere algemeene aanmerking hier bij te voegen. De eerſte aanmerking is: Zedert de tijden der Kerkhervorming is de *algemeene Geſchiedenis van het Bijgeloof* onder de Christenen een voornaam twistpunt geworden tuſschen de *Proteſtanten* en *Roomsch-Katholijken*. Daar beiden eene zeer ongemeene hoogachting hadden voor de aanzienlijke Kerkleeraaren der vier of vijf eerſte eeuwen, viel het beiden bezwaarlijk te erkennen, dat het Bijgeloof door hen zou gedragen, gebillijkt, en zelfs bevorderd zijn. De *Proteſtanten* deeden, om die reden, hun best, om, door zachter uitlegging, zoo veel mogelijk, het aanſtootlijke uit hunne ſchriften te doen verdwijnen, en bepaalden zich voornaamlijk, om zulke plaatzen uit hen te verzamelen, in welke zij zich als *getuigen der waarheid* vertoonden, die alles aanwendden, om het verbasteren van den Godsdienst door Bijgeloof tegen te werken. De Roomschgezinden integendeel willen, het geen de *Proteſtanten* als *Bijgeloof* aanmerken, niet daar voor erkennen, maar zien hetzelve veel meer aan als het oudſte en onveränderd Christendom. Men ziet, dat hier veel aankomt op de bepaling, wat men door *Bijgeloof* te verſtaan hebbe. Volgends AUGUSTINUS (*), is voor *Bijgelovig* te verklaren, „ alles, wat de men„ ſchen ondernemen, om Afgoden te maken, of „ te

Algemeene aanmerking over de Geſchiedenis van het Bijgeloof onder de Christenen. Wat men voor Bijgeloof tehouden hebbe.

(*) *De Doctr. Christ. Libr.* II. *Cap.* 20.

„ te verëeren; of om aan eenig ſchepzel, of een
„ deel van het geſchapene, Godlijke eere te bewij-
„ zen; of om zekere raadplegingen en verbindte-
„ nisſen met de booze Geesten aan te duiden (*)." Twee eeuwen vroeger had TERTULLIANUS (†) eene naauwkeuriger bepaling gegeven van *Bijgeloof*. Van bijgelovige en nutteloze gebruiken bij het gebed, (*vacuæ obſervationes*,) ſprekende, zegt hij: Zij *werden zonder eenig bevel van den Heere of de Apoſtelen* verricht, en hij voegt 'er bij: „ Want zulke
„ dingen worden niet tot den *Godsdienſt*, maar tot
„ het *Bijgeloof*, gerekend, nademaal zij *gekunſteld*
„ en *gedwongen* zijn, meer eenen *vernuftigen* dan
„ verſtandigen en redelijken pligt uitmaken, en reeds
„ daaröm moeten vermijd worden, *omdat zij de*
„ *Christenen aan de Heidenen gelijk maken*." Voor den onpartijdigen beſlist de onbevooröordeelde Geſchiedenis genoeg, daar zij ons bericht, wanneer? waar in? en waaröm? de Christenen van de allerëerſte grondregelen en gewoonten in hunne Godsdienſtoefeningen zijn afgeweken (§). Het

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) JOHAN BAPTISTA THIERS, Doctor der Godgeleerdheid en Pastoor te *Vibraye*, *Traitè des ſuperſtitions ſelon l'Ecriture ſainte, les Decrets des Conciles, et les ſentimens des ſaints Peres, et des Theologiens Parys* 1679. vermeerderd en verbeterd 1697, in twee Deelen Octavo. PETER LE BRUN, Pater van het *Oratorium: Histoire Critique des Pratiques Superſtitieuſes, qui ont ſéduit les peuples et embarraſſés les ſçavans Amſterd.* 1733. IV Deelen in 8. (†) *De Oratione C.* 12. *T.* IV. *Opp. p.* 14.

(§) JOANNES DALLÆUS, of DAILLEE *adverſus Latinorum*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Overeenkomst van het Christelijk met het Heidensch Bijgeloof

Het gene TERTULLIANUS aanroert, van de gelijkheid van zoodanige bijgelovige Christenen met de Heidenen, verdient in de tweede plaats onze aanmerking. Wij hebben reeds in ons IVde *Deel*, *Bladz.* 84. aangemerkt, hoe zedert de tijden van KONSTANTYN *den Grooten* de Christenen de Heidenen in de uitwendige pracht en ſtaatlijkheid van den Godsdienst hebben begonnen na te volgen; wij hebben hetzelfde aangemerkt, ten aanzien van de *vereering der Heiligen* (*), en derzelver *Overblijfzelen* (†); over het algemeen hebben de Proteſtantſche Schrijvers niet verzuimd, van deze aanmerking gebruik te maken tegen de Roomschgezinden, dat hunne Kerkplegtigheden van eenen Heidenſchen oorſprong zijn (§). Doch ook deze zelve maken geene

rum de cultus religioſi objecto traditionem, Disputatio, qua demonſtratur, vetuſtiſſimis ad a. DCCC. *Chriſtianis ignotos et inuſitatos fuiſſe eos cultus, quos nunc in Romana Communione ſolent Eucharistiæ, Sanctis, Reliquiis, Imaginibus et Crucibus deferre Genevæ* 1664. 4. *De Imaginibus Libri* IV. *Lugd. Bat.* 1642. 8. JACOB BASNAGE: *Histoire de l'Egliſe, Troiſieme Partie, contenant ce qui regarde ſon culte Libr.* XVII-XXIII. *Tom.* II. *pag.* 907-1385.

(*) Boven *Bladz.* 169. (†) *Bladz.* 190.

(§) Hier toe behooren PETER MUSSARD, een Predikant te *London: Conformitès des Ceremonies modernes avec les anciennes, ou l'on prouve par des Autoritès inconteſtables, que les Ceremonies, de l'Egliſe Romaine ſont empruntées des Paijens*, 1679. herdrukt *Amſterdam* 1744.

de zwarigheid, deze ſtelling te erkennen, hoewel zij het gevolg, door de Proteſtanten daar uit afgeleid, loochenen. Zoo hebben POLYDORUS VERGILIUS, DU CHOUL, BARONIUS, BONA, en vele anderen, geöordeeld; ja ſommigen van hen gingen zelfs verder, dan hunne ſtrengſte partijën begeerden, met oogmerk, om hunne Kerkgebruiken het aanzien van oudheid bij te zetten. ALEXANDER AB ALEXANDRO (*), vond de eerſte ſpooren van het misöffer in het *onbloedig offer*, hetwelk NUMA POMPILIUS onder de Romeinen invoerde. MAROLLES (†) vergeleek met dit misöffer *het geheiligd brood*, bij TIBULLUS (§) enz. DU CHOUL (**) ziet, in de gewoonte der Heidenſche Priesters, bij de Romeinen, die hunne zonden beleden, eer zij offerden, het voorbeeld van de gewoonte der Roomsch-Katholijke Geestelijken, om te biechten, vóór dat zij den Altaar naderen. De ſtoutſte van allen onder de Roomschgezinde Schrijvers, *Don* CLAUDE DE VERT, Generaal-Viſitator der Orde van *Clugny* in *Frankryk* (††) geloof-

1744. 8vo. en CONYERS MIDDLETON Doctor in de Godgeleerdheid en Bibliothekaris der Univerſiteit van *Cambridge: Lettre écrite de Rome.*

(*) *Genial. dier. Libr.* II. *Cap.* 22.

(†) *Mémoires* P. I. *pag.* 215.

(§) *Libr.* III. *El.* 4. *v.* 10. *far pium.*

(**) *De la religion des anciens Romains pag.* 240.

(††) In zijn Boek *Explication ſimple, litterale et historique des Cérémonies de l'Egliſe, à Paris* 1708 en 1710. IV *Deelen* 8vo.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

loofde, dat het gebruik, *om het Heilig Avondmaal den ſtervenden* tot *viaticum*, (*teerkost*,) te geven, van denzelfden oorſprong zij, als het gebruik der Heidenen, *om den overledenen een ſtuk geld in den mond te ſteken*; als ook dat de *Christenen* alleen daaröm den *wierook* in den openbaren Godsdienst hebben aangenomen, omdat de Heidenen daar door den *ſtank*, die van de *offerdieren* ontſtond, plagten *weg te nemen*. De geleerde Biſchop WARBURTON (*), heeft ondertuſſchen tegen het gevoelen, dat zoodanige gebruiken en plegtigheden der Christenen van de Heidenen oorſpronglijk zouden wezen, eene algemeene en zeker niet ongegronde aanmerking gemaakt, te weten, dat men verkeerd de gebruiken van het ééne volk van dergelijke bij een ander volk zou afleiden, dewijl derzelver bron in foortgelijke omſtandigheden, bij beiden gemeen, gelegen kan zijn; en dit zou, volgends hem, in het tegenwoordig geval, te meer klemmen, nademaal het Christelijk Bijgeloof eerst ontſtaan zal zijn, eenige eeuwen, nadat het Heidendom zijne kracht reeds verloren had, om deze inſchiklijkheid van de Christenen te verwachten (†). Hoe zeer echter zijne hoofdaanmerking gegrond, en van verſcheidene gebruiken en plegtigheden waar zij, dat zij onder de Christenen aan verkeerde denkbeelden omtrent den Godsdienst, aan heiligen lediggang, aan zucht voor het

(*) *Godlijke zending van* MOSES.

(†) MIDDLETON heeft zijne bedenkingen beäntwoord: *Poſtſcript à la Lettre de Rome. pag.* 277-308.

Digitized by Google

het zinlijke en geheimzinnige, zijn toe te ſchrijven, evenwel kan men niet ontkennen, dat, bij zeer veel anderen, de Christenen ze van de Heidenen hebben overgenomen, het zij, dat zij ze uit het Heidendom, bij hunne bekeering, behielden, of dat zij dezelve bij hunnen Godsdienst heiligen, en als het ware, verbeteren wilden. Zoo erkent reeds EUSEBIUS (*), dat KONSTANTYN, ten einde den Christelijken Godsdienst aan de Heidenen ſmaaklijk te maken, den uitwendigen ſieraad, met welken deze den Godsdienst bekleed hadden, op den Christelijken heeft overgebracht. De zaak is ook in het algemeen zoo klaar, dat, gelijk wij gezien hebben, Roomschgezinde Schrijvers ze niet hebben ontkend; wij behoeven ook niet te herhalen, het gene ons in de Geſchiedenis, ten aanzien van de *Feesten* der Martelaren, en andere *Heiligen*, derzelver *verëeringen*, de plegtige *omgangen* met hunne *beenderen* enz., reeds is voorgekomen, die ten minſten aan het Christendom een Heidensch voorkomen gegeven, en het in den grond veränderd hebben; als of de Godzaligheid in het waarnemen van zulke *Feesten* en plegtigheden beſtond. Tot in de *vierde* eeuw toe hadden de Christenen eenen afkeer van het ontſteken van wierook, bij Godsdienst-oefeningen, hetwelk zij, als iet Afgodisch, beſchouwden. Maar ten tijde van AMBROSIUS vond men 'er geene zwarigheid meer in. Waarſchijnlijk hadden de Christenen, reeds ten tijde van TERTULLIANUS, van den wie-

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *De Vita Conſtant.* M. *L.* II. *C.* 37.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wierook gebruik gemaakt, tot het zuiveren van de ellendige vergaderplaatzen, in welke zij zich moesten behelpen (*), maar allengs gewenden zij zich, om het gebruik daar van als iet Godsdienstigs te beschouwen, en zij, zoo wel als de Heidenen, ontstaken reukwerk voor de Standbeelden van KONSTANTYN, gelijk FILOSTORGIUS hun verwijt (†), waaröm ook de Jonge THEODOSIUS, in het jaar 425, verbood (§), deze soort van veréering niet meer aan de Beelden der Keizeren te bewijzen, maar alleen ter eere van God aan te wenden. Het *Heidensch Wijwater* was, nog ten tijde van Keizer JULIANUS (**), voor de Christenen verfoeilijk, en men leest wel in het leven van HILARION, door HIËRONYMUS, (††), van zeker wonderwater, doch hetwelk met wijwater niet vermengd moet worden, even min als het water in bronnen of bakken, welke men in de Voorhoven der Kerken, tot wasching, naar het algemeen gebruik, in het Oosten had (§§), maar in het vervolg is het *wijwater* in gebruik gebracht, waarschijnlijk om het Heidensch *zuiverings-* of *wijwater* door een ander te overtreffen, hetwelk, door het Christelijk gebed, geheiligd was.

(*) MARTINI *de Thuris in Vett. Christian. Sacris usu Lipf.* 1752. 4. (†) *Ep. H. E. L.* II. *C.* 18.

(§) *Cod. Theodos. Libr.* XV. *tit.* 4. *de Imaginibus Imperial. l. un.* (**) Zie ons IV. *Deel*, *Bladz.* 460.

(††) *Pap.* 80. *Opp. Tom.* IV. P. II.

(§§) EUSEB. *Hist. Eccles. Libr.* X. *C.* 4. CHRYSOSTOM. *Homil.* LII. *in Matth. T.* I. *Comment. in f. f. p.* 566.

Digitized by Google

was. Het beſluit, uit dit alles opgemaakt, zal dan wel zijn, dat men den oorſprong van vele latere plegtigheden der Christenen uit het Heidendom, in het algemeen, niet kan ontkennen, maar tevens, in bijzonderheden, een behoorlijk onderſcheid moet maken, alzoo anderen van de Jooden zijn overgenomen, anderen weder uit verkeerde Godsdienstbegrippen en zinlijke vooröordeelen ontſtaan zijn. III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Godsdienst-Leer der Christenen. Geloofsbelijdenis van de tweede algemeene Kerkvergadering. Godsdienſtige verſchillen. Ketterijën. Berichten van aanzienlijke Kerkleeräaren. enz.

Bij alle deze verbasteringen en afwijkingen van het oude eenvoudige Christendom, verbeeldden zich de *Katholijke* Christenen, die thans boven de *Ariäanſche* bovendreven, dat zij niet anders te doen hadden, dan de *Rechtzinnigheid* der Godsdienst-Leere te handhaven, en te bewaren; hetwelk hun, bij het beſlisſend gezag der Heilige Schriften, de onverändelijke overëenſtemming met de openbare Geloofsbelijdenisſen der Oude Kerk, en de uiterſte zorgvuldigheid der meest geächte Leeräaren der Kerk, gemaklijk voorkwam. III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476. Overgang tot de Godsdienst-Leere der Christenen.

Hoe zeer ook de Geloofsbelijdenis, op de algemeene Kerkvergadering van *Niceë* vastgeſteld, door Geloofsbelijdenis

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de *Ariäanſche* twisten en verſchillen was aangevochten, zij was bij de *Katholijken* als een dierbaar pand behouden, en werd in de tweede algemeene Kerkvergadering, welke de eerſte te *Konſtantinopolen* is, in het jaar 381, bevestigd. Deze Kerkvergadering werd, in dat jaar, ſaamgeroepen door den Keizer THEODOSIUS *den Grooten*, ten einde de rust en orde in de Kerk, die zedert eenigen tijd veel geleden hadden, te herſtellen; maar voornaamlijk, om het geloof van *Nicea* te bevestigen, eenen Bisſchop voor *Konſtantinopolen* te verkiezen, en de *Macedoniänen*, zoo veel mogelijk, met de *Katholijken* te verëenigen (*). Op deze vergadering kwamen 150 *Katholijke* en 36 *Macedoniäanſche* Bisſchoppen bijéén, alle Oosterlingen, zijnde van het Westersch Rijk, hetwelk thans door den Keizer GRATIANUS geregeerd werd, niemand tegenwoordig, misſchien om den verren afſtand, en dewijl de te behandelen onderwerpen meest de Oosterſche Kerken betroffen, hoewel de naarijver tusſchen den Bisſchop van *Rome* en *Konſtantinopolen* 'er ook iet kan toegebracht hebben. Wij hebben reeds, bij gelegenheid, gezien, wat deze Kerkvergadering al verricht hebbe (†), en zullen in het vervolg nog meer van

der tweede algemeene Kerkvergadering, de eerſte te Konſtantinopolen.

(*) Men zie van dit laatſte breeder ons IVde *Deel*, *Bladz.* 370.

(†) Men zie hare beſluiten omtrent klagten tegen eenen Bisſchop ingebracht, in ons Vde *Deel*, *Bladz.* 256. bij den oorſprong der *Patriarchen ald. Bladz.* 262. en omtrent den rang van den Bisſchop van *Konſtantinopo-*

Digitized by Google

van hare verrichtingen moeten ſpreken. Thans bepalen wij ons, tot het gene zij, rakende de leere, heeft vastgeſteld. In haren eerſten *Canon* of Kerkregel (*), verördent zij, dat het Geloof, hetwelk te *Nicea* was vastgeſteld, onveränderd bewaard, en alle zoo wel *Ariäanſche* als andere met hetzelve ſtrijdende partijën met den Kerkeban geſtraft zullen worden. Maar in den *zevenden Canon* (†) bepaalt de vergadering, hoe men zich bij het weder aannemen der Ketters, die de waare leere weder omhelzen, gedragen zal.

In het bijzonder heeft deze Kerkvergadering eene Geloofsbelijdenis opgeſteld, in welke wel de Geloofsbelijdenis van *Niceë* ten grond gelegd, maar evenwel hier uitgebreid, daar weder verkort werd (§): „ Wij geloven, zegt de vergadering, in *éénen God*, „ den Almagtigen Vader, den Schepper van Hemel „ en Aarde, van alle zichtbare en onzichtbare din„ gen; en in *éénen Heer* JESUS CHRISTUS, den „ eeniggeborenen Zoon van God, die uit den Va„ der vóór alle tijden geboren is; licht uit licht; „ waarächtig God uit den waarächtigen God; ge„ boren, niet gemaakt; *éénswezens met den Vader*; „ door wien alles gemaakt is; die, om ons men„ ſchen,

Geloofsbelijdenis dezer Kerkvergadering.

polen, *Bladz.* 262. de vraag over hare bekrachtiging door den Biſchop van *Rome Bladz.* 280, 335.

(*) HARD. *Act. Conc. T.* I. *p.* 809. (†) *L. c. p.* 811.

(§) Zij is bewaard in de Handelingen der Kerkvergadering van *Chalcedon*, in het jaar 451, en ſtaat bij HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 814.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ ſchen, en om onze zaligheid, van den Hemel is
„ nedergedaald, en het vleesch aangenomen heeft,
„ uit den Heiligen Geest en de Maagd MARIA, en
„ een mensch is geworden; die voor ons gekruist
„ is onder PONTIUS PILATUS, en geleden heeft,
„ is begraven, en ten derden dage opgeſtaan, naar
„ de Schrift; die ten Hemel is gevaren, en zit aan
„ de rechtehand des Vaders; van waar hij zal we-
„ derkomen, met heerlijkheid, om levenden en doo-
„ den te oordeelen; en in den *Heiligen Geest*, *den*
„ *Heer*, *den levendmaker*; *die van den Vader uit-*
„ *gaat*; *die met den Vader en den Zoon gemeen-*
„ *ſchappelijk aangebeden en verheerlijkt moet wor-*
„ *den*; *die door de Profeeten geſproken heeft. Eene*
„ *Heilige*, *Katholijke*, *en Apostolijſche Kerk*; wij
„ belijden *éénen Doop* tot vergeving der zonden;
„ wij verwachten eene Opſtanding der Dooden, en
„ een leven in de toekomende Wereld, Amen. "
Men ziet, hoe deze Geloofsbelijdenis breedvoeriger is, dan die van *Nicea*, in het leerſtuk van den *Heiligen Geest*, hetwelk thans tegen de *Macedoniänen* moest gehandhaafd worden. Eenige Schrijvers der Roomſche Kerk hebben verders de Grieken van later tijd beſchuldigd, dat zij achter de woorden: *die uitgaat van den Vader*, de woorden, *en van den Zoon*, hebben uitgelaten, terwijl wij zien zullen, hoe de Grieken den Latijnen, bijzonder na de IXde eeuw, hebben verweten, dat zij deze woorden, *en van den Zoon*, 'er ingevuld hebben (*).

Over

(*) CHR. WILH. FRANC. WALCH *Bibl. Symbol. vet. p.* 94.

Over deze leere zelve van den *uitgang des Heiligen Geestes*, waren ook de *Griekſche Kerkleeräars*, toen deze *Sijnode* te *Konſtantinopolen* gehouden werd, onderling niet ééns. EPIFANIUS (*) ſchijnt, volgends JOANN. XVI. 14, 15. onderſcheid te maken, ſchrijvende: *de Heilige Geest gaat uit van den Vader, en neemt van den Zoon*, maar anderen maken geheel geen onderſcheid: CYRILLUS van *Alexandrië* (†), leert uitdruklijk, dat de Heilige Geest zoo wel van den Zoon, als van den Vader, uitgaat, (προχεῖλαι, προεσιν.) THEODORETUS (§) wederöm, noemt deze ſtelling, dat *de Heil. Geest van den Zoon uitgaat*, godloos en godslasterlijk enz. In de Latijnſche Kerk twijfelde men minder aan de waarheid dezer leere (**). AMBROSIUS heeft intusſchen het woord *uitgaan* gebruikt voor *gezonden worden* (††).

De Kerkvergadering hare handelingen beſloten hebbende, verzocht, in eenen Brief, die nog voorhanden is (§§), den Keizer; dat hij alles, wat zij, op zijn bevel, verricht had, wilde goedkeuren, welke goedkeuring ook terſtond volgde (***), waar door zij

De Kerkvergadering door den Keizer goedgekeurd, en als

(*) *Hæres.* LXXIV.

(†) *Caten.* PP. *in Joann.* XVI. *p.* 394, en in eenen Sijnodalen Brief bij HARDUIN. *Act. Concil. T.* I. *p.* 1292.

(§) *Repreherſ. in* XII. *Capitt. Cyrilli Anathematism.* IX. *Tom.* III. *Opp. pag.* 718.

(**) AUGUST. *de Trinit. L.* IV. *p.* 587. *T.* VIII. *Opp.*

(††) *De Spir. S. Libr.* I. *C.* 11. *T.* II. *Opp. p.* 625.

(§§) Bij HARDUIN. *l. c. pag.* 808.

(***) SOCRAT. *H. E. L.* V. 8. SOZOM. *H.E. L.* VII. *C.* 9.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zij eene *algemeene*, (*Oecumeniſche*,) Kerkvergadering werd, wier beſluiten in alle de Gemeenten kracht hadden, te weten, in de *Oosterſche* Kerken, want in het Westen, alwaar GRATIÄAN regeerde, en van waar geene Biſſchoppen tegenwoordig waren, werd haar gezag niet terſtond erkend, te minder, omdat de Biſſchoppen te *Rome* niet wel te vrede waren over den derden Regel of *Canon*, waar in de Kerkvergadering aan den Biſſchop van *Konſtantinopolen* den rang terſtond na den Biſſchop van *Rome* had toegekend (*); ſpoedig evenwel werd zij ook in het Westen aangenomen, en zelfs GREGORIUS I, Biſſchop van *Rome*, rekent haar onder de *algemeene* (†).

eenealgemeene Kerkvergadering erkend.

Wet van Keizer THEODOSIUS omtrent het geloof

In het Vde *Deel*, *Bladz.* 262. *aant.* hebben wij gezegd, dat de Keizer THEODOSIUS de beſluiten dezer Kerkvergadering ten aanzien der Bisdommen heeft bevestigd, doch het jaar te voren 380 had hij eene nog gewigtiger wet gegeven, om het *Katho-*

(*) Zie Vde *Deel*, *Bl.* 780. Vergel. *Bl.* 330. volgg.

(†) In het Vde *Deel*, *Bladz.* 367. hebben wij het ongunſtig oordeel van GREGOR. *Nazianz.* over de Kerkvergaderingen, en dus ook over deze, medegedeeld. Men zie verder de Geſchiedenis dezer Kerkvergadering bij RICHER *Hist. Concil. General. T.* I. *C.* 5. *pag.* 169-197. TILLEMONT *Memoires etc. T.* IX. *p.* 471-500. *ed. Paris.* Over de Geloofsleuze, (*Sijmbolum*,) onder den naam van het *Niceïſche* of *Niceïsch-Konſtantinopolitaansch* bekend, en ook bij de Proteſtanten in achting zie men J. CASP. SUICER. *Sijmbolum Nicæno Conſt. expoſitum etc Traj. ad Rhen.* 1708. 4to.

Digitized by Google

sholijk geloof, in zijn geheel gebied in het Oosten, het heerschende te maken. „ Wij willen," zegt hij in deze wet, „ dat alle volken, welke onder „ onze genadige regering staan, zich aan dien „ Godsdienst houden, welks voortplanting tot op „ den tegenwoordigen tijd bewijst, dat de Godlijke „ Apostel PETRUS de *Romeinen* daar in onderwe- „ zen heeft, van welken ook bekend is, dat de „ Bisschop DAMASUS, en de Bisschop van *Alexan- „ drië*, PETRUS, een man van Apostolische Hei- „ ligheid, dien volgt, opdat wij, naar aanwijzing „ der Apostelen, en der Euängelie-leere, de eeni- „ ge Godheid des Vaders, des Zoons, en des H. „ Geestes, onder dezelfde Majesteit, en Godzalige „ Drieëenheid, mogen geloven. Die genen, welke „ deze wet gehoorzamen, zullen den naam van „ *Katholijke Christenen* aannemen; maar de overi- „ gen, die wij voor *krankzinnigen* en *razenden* „ verklaren, zullen de schande der *Ketterssche leere* „ dragen: hunne onrechtmatige vergaderingen zul- „ len geene *Kerken* heeten: en zij zullen eerstlijk „ door de Godlijke wraak, maar vervolgends ook „ door de straffe, tot welke wij, naar den wille „ Gods, besluiten mogten, gestraft worden (*)." De Geschiedschrijver SOZOMENUS, die deze wet ook aanhaalt (†), voegt 'er bij, dat de Keizer, in het begin zijner regering over het Oosten, te *Thessaloni-*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476. zijner onderdanen.

(*) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *t.* 1. *de fide Cathol. l.* 2. *C. Iust. L.* I. *t.* 1. *de Summa Trinit. et fide Cathol. leg.* 1. (†) *Hist. Eccles. L.* VII. *C.* 4.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nica, de Hoofdſtad van *Illyricum*, ziek geworden, door den Biſſchop dier plaats ASCHOLIUS in het Christendom onderwezen en gedoopt, en daar op weder gezond was geworden. Van dezen Biſſchop vernam de Keizer de groote tweedragt, die onder de Christenen in het Oosten heerschte. Hij geloofde derhalven, dat het, ter bewerking van eensgezindheid, nodig ware, dat hij zijn eigen geloof aan zijne onderdanen voordroeg, opdat het niet ſchijnen mogt, als of hij hun geweld wilde aandoen, indien hij hun op eens voorſchreef, hoedanige Godsverëering zij hadden aan te nemen. Doch, wat hier ook van ware, en hoe zeer de roem van rechtzinnigheid der Kerk van *Rome* medebracht, dat de Christenen tot overëenſtemming met dezelve in het geloof werden opgewekt; en alhoewel het oogmerk des Keizers duidlijk is, dat hij het gevoelen van *Niceë* wilde doen gelden, zulk eene wet was, met dit alles, van een zorglijk uitzicht. De rechtzinnigheid in de leere afhanglijk te maken, van één of twee Biſſchoppen, kon van ongelukkige gevolgen zijn voor den Godsdienst; de vrijheid van denken werd binnen te enge palen beſloten; en de Christelijke zachtmoedigheid en redelijke verdraagzaamheid ſtreden openlijk met de harde verklaring en bedreiging van den Keizer; maar neemt iemand den verregaanden ijver des Keizers, voor het gene hij voor het waar geloof hield, alleen in aanmerking, dan moge BARONIUS en zelfs GOTHOFREDUS deze wet eene gouden wet noemen.

Menig- En deze wet ſtaat niet ééns onder de *zes en zestig*,

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tig, die van het jaar 326 tot 435, en dus uit een tijdvak van niet veel meer dan 100 jaren, in den *Codex* van THEODOSIUS, als Keizerlijke bevelen omtrent de *Ketters* geplaatst zijn (*); zelfs behoeft men niet te denken, dat deze verzameling volledig is; daar 'er niet meer dan twee onder zijn van KONSTANTYN *den Grooten*, geene enkele van zijne Zoonen; maar van het jaar 372 af, zijn deze wetten zoo menigvuldig, dat men 'er van THEODOSIUS *den Grooten* alleen *vijftien*, van ARKADIUS *twaalf*, en van HONORIUS *achttien* vindt. Uit deze wetten heeft GOTHOFREDUS (†) een lijst van meer dan *dertig Ketterſche gezindheden* getrokken, welke daar in gemeld worden.

Vuldige wetten tegen de Ketters.

Ten aanzien van deze wetten, verdient aangetekend te worden, het *denkbeeld*, wat een *Ketter* zij, in eene wet van ARKADIUS van het jaar 395 (§), dus opgegeven, dat men daar onder ook te begrijpen hebbe, (*qui vel levi argumento a judicio Catholicæ religionis et tramite detecti fuerint deviare*,) „ zulken, die ontdekt worden, zelfs in kleinighe„ den (**), van de leere en het pad van den Ka„ tholijken Godsdienst af te wijken." Te weten, reeds

Van geſtrengen inhoud.

(*) *Libr.* XVI. *Cod. Th. t.* 5. *de Hæreticis.*

(†) *Paratitlon ad* 4. *tit. p.* 116. *T.* VI. P. I. *ed. Ritt.*

(§) *L. c. l.* 28. en gedeeltlijk *Cod. Iuſt. L.* I. *t.* 5. *de Hæreticis et Manichæis et Samaritis.*

(**) *Levi argumento* zou ook kunnen zijn, *met het geringſte vermoeden, het geringſte blijk.* Doch wij kiezen het zachtſte.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

reeds in de derde eeuw begon men het oude onderscheid tusschen *Ketter* en *Scheurmaker* uit het oog te laten, en beiden onder éene klasse te rangschikken. De Kerkvergadering van *Konstantinopolen* nam dit onderscheid geheel weg. „ Wij noemen," deze is de uitspraak dier vergadering, „ die genen *Ketters*, die zoo wel voor dezen uit de „ Kerk uitgesloten, als die door ons in den ban „ gedaan zijn; maar bovendien *ook die genen, welke zich wel vertonen, als of zij het gezond geloof beleden; maar die zich van ons gescheiden hebben, en tegen onze wettelijke Bisschoppen,* „ (κανονικοις ἡμων επισκοποις,) vergaderingen houden." Volgends dit besluit en de wet van ARKADIUS, liep dus elk, wie het waagde, eenige Godsdienstmening van *Katholijke* Bisschoppen tegen te spreken, of eenig Kerkgebruik derzelven af te keuren, gevaar, van op de Ketterlijst gesteld te worden. Verklaart THEODOSIUS *de Groote*, de Ketters voor *onzinnigen* en *razenden*, niet zachter zijn de uitdrukkingen in andere wetten van dezen tijd; hun wordt niet alleen *dwaasheid*, maar bovendien *woede, godloosheid, trouwloze gezindheid, hardnekkigheid*, een *schandelijke en verfoeilijke Godsdienst, ontwijding van het heilige*, en dergelijke meer, te last gelegd. In eene wet van het jaar 381, weet de bovengemelde THEODOSIUS geene scheldwoorden genoeg uit te denken, om de Ketters zwart te maken: (*Photinianæ labis contagio, Ariani Sacrilegii venenum, Eunomiæ perfidiæ crimen, et nefanda, monstrosis nominibus auctorum, prodigia sectarum.*)

rum.) Met deze en dergelijke haatlijke namen gingen ook wetten en ſtraffen naar evenredigheid gepaard. Omtrent deze ſtraffen, maakte THEODOSIUS *de Jonge*, in eene wet van het jaar 428 (*), de volgende bepalingen, na ten grondſlag gelegd te hebben, dat niet alle Ketters met dezelfde ſtrengheid behoren geſtraft te worden. (*non omnes eâdem auſteritate plectendi ſunt.*) Vooreerst gebood hij, dat de Ketters terſtond alle de Kerken aan de Rechtzinnigen, (*Orthodoxis*,) zullen terug geven, die zij hun ontnomen hadden. Verders legt hij hun eene boete op van tien ponden gouds, indien zij voor zich nog meer Geestelijken zouden inwijden. Wat de vrijheid betreft, om *Kerken* te hebben: De *Ariänen*, *Macedoniänen*, en *Apollinaristen*, zullen 'er *volſtrekt geene* mogen hebben *in de ſteden*, omdat zij van de bron der waarheid leugen geloven. De *Novatiänen* en *Sabbatiänen* zullen zich met de gene, die zij thans hebben, vergenoegen, en *geene nieuwe vermogen te bouwen.* De *Eunomiänen*, *Valentiniänen*, *Montanisten*, of *Priscilliänisten*, (dus genoemd naar de beruchte *Montanistiſche* vrouw, PRISCILLA,) de *Frygiërs*, (insgelijks eene benaming der gemelde gezindte,) de *Marciänisten*, of liever *Marciöniten*, de *Borboriänen*, (eene *Gnostiſche* partij,) de *Masſiliänen*, *Euchiten* of *Enthuſiasten*, de *Donatisten*, *Audiänen*, *Hydroparastaten*, *Askodrogiten*, (anders *Taskodrugiten*,) *Fotiniänen*, *Pauliänen*, *Marcelliänen*, en de tot de hoog-

(*) *Libr.* XVI. *Cod. Th. t.* 5. *de Hæret. l.* 65.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hoogſte ondeugendheid geſtegene *Manicheën*, zullen *nergens* in het *Roomſche Rijk*, vrijheid hebben, om *in gemeenſchappelijke vergaderingen te bidden.* In het bijzonder behoorden de *Manicheën* zelfs *uit de ſteden verdreven* te worden. Want dezen allen, zegt de Keizer, moet geene plaats gelaten worden, waar den *Elementen* zelve ongelijk zou geſchieden; (waarſchijnlijk door veröntreiniging van lucht en aarde, met Ketterſche gebruiken en plegtigheden.) Verders verbiedt hij den Ketters allen toegang tot openbare ambten en bedieningen, alleen de lastposten en krijgsdienst uitgezonderd. (*Militia Cohortaliana et Caſtrenſis.*) Zij zullen geene begiftigde geſtichten kunnen oprichten, noch *Testamenten* of uiterſten wil maken mogen. Tevens worden alle de voorgaande wetten tegen de Ketters bevestigd; en eindelijk hun verboden, geene vrijlieden, noch hunne lijfeigenen, tot hunne dwalingen te verleiden, of hen in de uitöefening van den Katholijken Godsdienst te verhinderen. Van de overige wetten in dit Tijdvak, tegen de Ketters uitgekomen, zullen wij nog alleen aanmerken, dat THEODOSIUS *de Groote*, in het jaar 381, den Ketters verbood, eenige Kerken in de ſteden te bezitten, op ſtraffe van ten lande uitgebannen te zullen worden (*), dit bevestigde deze Keizer, in het jaar 383, met dit bijvoegzel, dat de Ketters zich niet zul-

(*) *Cod. Th. de Hæret. l.* 6. *Cod. Iuſt. de Summa Trinit. etc. l.* 2. Vergel. SOZOMEN. *Hist. Eccles. L.* VII. *C.* 6. THEODORET. *H. E. L.* V. *C.* 16.

zullen verſtouten, meer aanhangelingen te maken; dat zij zelfs in geene bijzondere huizen vergaderingen zullen houden; en dat ieder één, ingevalle zij hier tegen handelen, bevoegd zal zijn, hen uit één te jagen (*).

De ijver der Keizeren aangevuurd door de Bisſchoppen.

Elk begrijpt ligtelijk, dat deze ijver der Keizeren tegen de Ketters niet altijd uit eigene overtuiging voortgevloeid, maar door de Geestlijken is aangevuurd geworden. De *Katholijke* Bisſchoppen hadden thans ten Hove zoo veel invloed, als de *Ariaanſche* te vooren bij KONSTANTIUS en VALENS, en bedienden zich van denzelven, om hunne partijën onder te brengen. Wanneer de beſluiten der Kerkvergaderingen door de Ketters waren goedgekeurd, ſcheen het noodzaaklijk gevolg dezer goedkeuring, dat zij door Keizerlijke wetten gehandhaafd en bevestigd werden. Ja, hoe de Bisſchoppen zich van zeldzame middelen wisten te bedienen, om hun oogmerk te bereiken, leert het volgend gedrag van AMPHILOCHUS, Bisſchop van *Iconium* (†). Deze had THEODOSIUS *den Grooten* verzocht, dat hij alle vergaderingen van *Ariänen* in de ſteden wilde verbieden; als de Keizer dit verzoek, hetwelk hem te hard ſcheen, weigerde in te willigen, begaf de Bisſchop zich weder ten Hove, en bewees wel den behoorlijken eerbied aan den Keizer, maar geheel geenen aan des Keizers Zoon, ARKADIUS, dien de Vader, kort te voren, in

(*) *C. Th. l. c. l.* 11. SOZOM. *H. E. L.* VII. *C.* 12.
(†) SOZOM. *H. E. L.* VII. *C.* 6. THEOD. *L.* V. *C.* 36.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

in het jaar 383, in den ouderdom van zes jaren, den titel van *Augustus* of Keizer gegeven had, en die thans daar bij ſtond; ten minſten de Biſchop behandelde en ſtreelde den Jongen Prins enkel als een kind, en noemde hem zijn' Zoontjen. De Keizer, zich hier door beledigd vindende, verweet den Biſchop zijne lompheid, maar ontving van denzelven dit antwoord: „ Gij ziet, ô Keizer, dat gij „ de beſchimping van uwen Zoon niet verdragen „ kunt, zonder hevig boos te worden op hen, „ die zich tegen hem vergrijpen. Geloof dus, dat „ de Almagtige God insgelijks de genen verfoeit, „ die zijnen eeniggeborenen Zoon lasteren, en dat „ hij hen, als ondankbaren jegens hunnen Verlos„ ſer en Weldoener, haat." De Keizer bewonderde het gedrag van den Biſchop, en vaardigde terſtond de wet uit, waar bij alle vergaderingen der Ketteren verboden werden.

Gevoelens der Kerkvaderen van dien tijd, over vervolging en verdraagzaamheid

Bij zoodanig gedrag der Biſchoppen, en harde behandeling der Ketters, door de Opper-Vorſten, bevreemdt men zich, dat men bij den Kerkelijken Geſchiedſchrijver SOCRATES (*) leest, *dat het de gewoonte der Rechtzinnige Kerk niet is, iemand te vervolgen.* In de daad, men kan bijna niet anders denken, of de *Katholijken* moeten een geheel ander denkbeeld gemaakt hebben van *vervolging*, wanneer dezelve hen trof, en wanneer zij die den *Ketters* aandeeden. Het zij zoo, dat ſommigen van dezen onrustige hoofden waren, die verwarringen aanrichtten

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VII. *Cap.* 3.

Digitized by Google

ten in de Kerk en den Staat, en die daaröm verdienden in toom gehouden te worden, maar 'er waren 'er toch ook, die niets liever wenschten, dan, zonder iemand te beledigen, God naar hunne denkbeelden, in ſtillen vrede, te verëeren, en in dat geval noemde toch SOCRATES (*) zelf het eene *vervolging*, wanneer lieden, die gerust en ſtil leven, op eenigerlei wijze geſtoord worden. Waarlijk, zoodanige grondregels van onverdraagzaamheid gaven ook aan de Ketters recht, wanneer zij invloed verkregen ten Hove, om, op hunne beurt, tegen de *Katholijken* te handelen, die, in zulke gevallen, van onrecht klaagden en ſchreeuwden. Toen de *Christenen*, in vroeger tijd, in het ſchool van lijden geöefend werden, had TERTULLIANUS reeds (†) den Heidenen verweten, dat zij eene ſnoodheid bedreven, wanneer zij den menſchen *de vrijheid van Godsdienst* wilden benemen, en hij toonde hun, dat zij dus tegen het natuurlijke recht handelden, hetwelk allen menſchen toekwam (§). CYPRIANUS dringt insgelijks op deze vrijheid ten ſterkſten aan, en beroept zich ten dien einde op het voorbeeld van JESUS zelven (**). HILARIUS wist den Arianſch-gezinden Keizer KONSTANTIUS zeer gepast te herinneren, dat God de Heer der Wereld geene gedwongene gehoorzaamheid behoeve, *geene gedwongene belijdenis begeere* (††). Op gelijke wijze, zegt ATHA-

(*) *L.* III. *C.* 12. (†) *Apologet.* C. 24.
(§) *Ad Scapul. C.* 2. (**) *Ep.* LIX. *p.* 130. *Ep.* IV. *p.* 9.
(††) *Ad Conſtantium Aug. L.* I. *p.* 1221.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ATHANASIUS (*), dat het niet alleen onbetaamlijk, maar ook een bewijs is van lieden, die hunne eigene zaak wantrouwen, dwang en geweld in Godsdienst-zaken te gebruiken; en (†), dat het *aan den Godsdienst eigen is, niet te dwingen, maar te overreden.* Hier kan men nog AMBROSIUS bijvoegen, die, ten ernſtigſten, inſcherpt, dat CHRISTUS, bij de uitbreiding van zijnen Godsdienst, geenen dwang, maar alleenlijk zacht onderwijs gebruikt wil hebben (§). Alle deze Schrijvers hadden zich toen, over de verdrukkingen der *Ariänen*, hunne tijdgenoten, te beklagen. Derhalven was het voor hunnen geest duidlijk, dat geweld en dwang de echte Christlijke middelen niet waren, door welke het waar geloof geſtaafd, en de dwalingen beſtreden moesten worden.

Vervolg. Maar deze zelfde Leeräars, en anderen van hunnen tijd, waren toch niet ongenegen, om zich van zulke dwangmiddelen tegen de Ketters te bedienen, wanneer zij de magt in handen hadden, terwijl zij hen zelfs *geene burgerlijke verdraagzaamheid* waardig keurden. In deze gevallen ziet men hen zich op allerhande wijze keeren en wenden, om de tegenſtrijdigheid met zich zelven af te weeren, welke de nakomelingſchap, niettegenſtaande alle hunne pogingen, nogthans in hen ontdekt. Zoo leerde GREGORIUS *van Nazianzus* (**), dat men moedig voor den

(*) *Hist. Arian. ad Monach. T.* I. P. I. *Opp. p.* 363.
(†) *Ibid. pag.* 384.
(§) *Comm. in Luc. L.* VII. *C.* 10. *T.* III. *Opp. p.* 100.
(**) *Orat.* XIV. *Tom.* I. *Opp. pag.* 220.

Digitized by Google

den Godsdienst moet ſtrijden, doch met gronden, niet met wapenen. Nog duidelijker drukt hij zich elders uit (*): „ Volgends onze wet zal niemand „ met geweld geleid of gedwongen worden, maar „ elk behoort vrijwillig te gaan." Elders (†) bidt hij hartlijk voor de Ketters, dat de Heilige Drieëenheid hen allen eindelijk bekeeren moge, al zou hij zelf daar door eenig verlies lijden aan de Godlijke genade. Met deze zijne liefde jegens de Ketters, moet echter overëenſtemmen zijn verzoek aan eenen Keizerlijken Bevelhebber, om de *Apollinaristen*, Ketters, die, tegen de wetten, zich eenen Bisſchop verkozen hadden, ten minſten zacht, te ſtraffen (§). Hij bewees ook aan NEKTARIUS, Bisſchop van *Konſtantinopolen*, dat door zijne toegevendheid voor de gemelde gezindte, welke zich aangematigd had, *Godsdienſtige vergaderingen* te houden, het grootſte ongeluk voor de Kerk ontſtaan was (**).

na C. G. Jaar 363. tot 476.

Gevoelen van AUGUSTINUS over de verdraagzaamheid omtrent de Ketters

AUGUSTINUS was eenigen tijd lang op eenen goeden weg. Hij geloofde in het eerst, gelijk hij zelf, in het jaar 408, bekent (††), dat men niemand tot de éénheid met CHRISTUS dwingen mogt; dat men zich van het Woord bedienen, met redentwisten ſtrijden, met gronden overwinnen moest, wilde men van openbare Ketters geene geveinsde Rechtzinnigen maken. Maar, vervolgt hij, zijne ambtgenoten hadden hem het voorbeeld van de ſtad, waar hij Bis-

(*) *Orat.* VIII. *p.* 148-149. (†) *Orat.* XIII. *p.* 202.
(§) *Ep.* LXXVII. *p.* 831. *l. c.* (**) *Orat.* XLVI. *p.* 721.
(††) *Epist.* XCIII. *Tom.* II. *Opp. pag.* 180.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bisschop was, tegengesteld, welke voor dezen geheel *Donatistisch* geweest was; maar naderhand, uit vreeze voor de Keizerlijke wetten, zoo volkomen tot de *Katholijke* Kerk overgegaan was, dat men denken zou, dat zij nooit buiten dezelve geweest was enz. En nu besteedde AUGUSTINUS, in den langen Brief, uit welken het voorgaande ontleend is, alle zijne scherpzinnigheid, om de gewelddige handelingen tegen de Ketters te rechtvaardigen. Indien men tegen zulke voormalige wreede vijanden niets *doen*, maar hen *dulden* wilde, zou men in de daad kwaad met kwaad vergelden. Door strengheid behouden, zullen zij ons te hartlijker danken, hoe meer zij gevoeld hebben, dat zij niet verschoond zijn geworden. Vervolgends haalt hij verscheidene plaatzen der Heilige Schrift aan, onder anderen het zeggen in het Euangelie: *Dwingt ze om in te komen.* De Apostelen gaven zulken over aan de magt des Satans. Ja, bij zulken, die, onder den naam van CHRISTUS, als verleidde schapen, omdwalen, wordt eene *gematigde strengheid en eene zachtmoedigheid waargenomen*, opdat zij door *verbanning uit het land, en vele boeten*, vermaand worden, te leeren, de Heilige Schrift boven menschlijke verhalen en lasteringen te stellen. Tegen de Heidensche Afgoderijën hebben de Keizerlijke wetten de doodstraffe gesteld, maar de kastijdingen der Ketters zijn zoo zacht, dat zij meer vermaand worden, hunne dwalingen te verlaten, dan dat zij de verdiende straffen ondergaan; alhoewel die genen onder hen, welke tegen de erkende waarheid strijden, erger

ger zijn dan de Afgodendienaars. Eenigen tijd daar na vond hij, in het jaar 417, nieuwe gelegenheid, om deze gewaande gronden te herhalen, en te verſterken. 'Er waren nog altijd *Katholijken*, die geloofden, dat men niet met Keizerlijke wetten en dwangmiddelen tegen de *Donatisten* te werk moest gaan. Deze laatstgemelden wierpen ook aan hunne vijänden tegen, *dat men niemand met recht vervolgen kon, en dat deze de waare Kerk is, niet, die vervolging oefent, maar, die vervolging lijdt.* Hier tegen ſchreef AUGUSTINUS eenen langen Brief (*), die ook het opſchrift draagt *van de verbetering der Donatisten*, (*de Correctione Donatistarum*,) in welken hij even ijverig aandringt, dat de Kerk de verlorene zonen mag en moet dwingen, tot derzelver behoud, om terug te keeren (†).

Haat en partijdigheid tegen de Ketters opgewekt.

Andere Kerkleeräars van dezen tijd gaven zich niet ééns zoo veel moeite, om bewijzen of verſchoningen voor de onverdraagzaamheid tegen de Ketters op te zoeken, maar ſloegen een' veel korter weg in, door van dezelven ſteeds met de hoogſte verfoejing te ſpreken. Alles wat van de Ketters kwam, was ſnoodheid, vijändſchap tegen God en den Godsdienst, oorſpronglijk van den Duivel, *meer dan*

(*) *Epist.* CLXXXV. *Tom.* II. *Opp. pag.* 489.

(†) Men vergelijke hier de aanmerkingen van BAYLE *Comm. Philoſ. ſur les paroles de J. C. Contrains les d' entrer* P. III. *pag.* 9. *ſqq.* en BARBEYRAC *Traitè de la Morale de Peres de l'Egliſe Cap.* XII. *pag.* 190. *Cap.* XVI. *pag.* 303. *ſqq.*

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dan Duivelsch ongeloof (*). Kerkvergaderingen zelve verklaarden, dat zij *geene Christenen* waren, en men vermaande de *Katholijken* de *verkering met de Ketters*, zoo veel mogelijk, te mijden; en dus werden *haat* en *partijdigheid* den Christenen tegen de *Ketters* ingeboezemd. Daar nu ſomtijds, gelijk wij boven zagen, aan elk één vrijgelaten werd, hunne vergaderingen te ſtooren, daar tegen verſcheiden ſoorten van Ketters, of wel tegen allen, zekere gerechtelijke onderzoekers, (*Inquiſitores*,) en door de Overheid zelve aangemoedigde aanbrengers, (*Delatores*,) beſteld werden (†), werd in de daad alle geleerd of Christelijk gematigd wederleggen van dezelve overbodig. De *magthebbende* of *heerſchende Kerk*, (ἡ κρατουσα Ἐκκλησια, *Eccleſia Dominans*,) zoo als zij van de Geſchiedſchrijvers met nadruk genoemd wordt, die na de dood van Keizer VALENS, in het jaar 378, ſteeds de overhand aan het Hof behield, had veel krachtiger middelen bij de hand, om de Ketters te beteugelen, dan wederleggingen en twistſchriften. Men bracht ook, gelijk wij reeds zeiden, thans *Scheurmakers* en *Ketters* onder één klaſſe. Al wie in de Kerk van CHRISTUS eene ongezinde en flechte denkwijze aannam, (*morbidum aliquid pravumque ſapiunt*,) indien zij, niettegenſtaande de pogingen, om hen te verbeteren, hardnekkig bij hunne ſchadelijke leerſtellingen

(*) Zoo drukt zich GREGORIUS *van Nazianzus* uit, *Orat.* XLII. *pag.* 695. *Tom.* I. *Opp.*

(†) *C. Th. tit. de Hæret. l.* 9. 15, 31, 35.

gen bleven, (*pestifera et mortifera dogmata*,) waren *Ketters*, en behoorden onder de uitwendige vijanden der Kerk (*). Niet beter is het, wanneer HIËRONYMUS ſchrijft: „ Wie de Schrift anders „ verſtaat, dan de zin des Heiligen Geestes, in „ welken zij geſchreven is, vordert, die kan, al„ hoewel hij zich niet van de Kerk geſcheiden „ heeft, een *Ketter* genoemd worden, en doet de „ werken des vleeſches, nademaal hij het ergſte verkiest (†)." Deze zin des Geestes zou toch wel in vele gevallen geen andere zijn, dan dien de *Katholijke* Leeräars hadden aangenomen; en hunne uitlegging van den Bijbel te verlaten, zou dus reeds Ketterij wezen. Op eene andere plaats (§) ſchrijft hij: „ Men maakt tuſſchen *Ketterij* en *Scheuring* „ dit onderſcheid, dat *Ketterij* eene *valſche leere* „ bevat; maar *Scheuring* eene ſchelding van de „ Kerk door *onëenigheid tuſſchen de Biſſchoppen*, „ (*propter episcopalem diſſenſionem*,) veröorzaakt. „ Dit kan ook in het eerst, gedeeltlijk, dus verſtaan worden. Maar elke *Scheuring* bedenkt zich „ zekere *Ketterij*, opdat het den ſchijn hebbe, als „ of zij zich, met recht, van de Kerk geſcheiden „ had." Als men bedenkt, hoe ligt elke verdeeldheid, op dezen voet, tot Ketterij gemaakt kon worden, begrijpt men van zelf, hoe de *Katholijken* hebben

(*) AUGUST. *de Civitate Dei L.* XVIII. *C.* 51.

(†) *Comment. in Epist. ad Gal. Tom.* IV. *Opp. Cap.* 5. P. I. *pag.* 302.

(§) *Comment. in Ep. ad Tit. C.* 3. *p.* 439. *l. c.*

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hebben kunnen vastſtellen, dat elke afwijking van hunne leerſtellingen, gebruiken, en Biſchoppen, *Ketterij* was; en hoe zij geweldige middelen, ter beteugeling der Ketters, ter hand konden nemen.

Zachter hulpmiddelen tegen de Ketters. De H. S. het gezag der Kerk, het gezag der Kerkleeräaren.

De *Katholijken* hadden echter ook zachter middelen, welke zij gebruikten, bij het wederſtaan en beſtrijden der Ketteren. De Heilige Schrift bleef, in naam ten minſten, het hoofdmiddel, maar zij, die 'er gebruik van maakten, vonden ligtelijk hunne gevoelens in dezelve, omdat zij hunne vooröordeelen en opgevatte meningen daar in brachten, en die door geheimzinnige en leenſpreukige uitleggingen weder uit de Schrift afleiden; op dezelfde wijze gingen ook niet zelden de zoogenoemde Ketters te werk, en de ſtrijd bleef dus onbeſlist. Een ander bolwerk vonden de *Katholijken* voor zich in het *gezag der Kerk*, of in de *menigte*, en elkanderen opvolgende *reeks* van *oude en eerwaardige Leeräaren*, die deels afzonderlijk, deels op *Kerkvergaderingen* vergaderd, het geloof hadden voortgeplant, waar tegen de *Ketters* ſlechts weinige nieuwe Leeräars konden ſtellen. En dit gezag der Kerk en Leeräaren ſcheen zoo veel te gewigtiger, omdat men dit *menschlijk gezag* niet *onäfhanglijk* wilde gemaakt hebben van het *gezag der* Heilige Schrift, voor zoo ver de Kerk onderſteld werd, het geloof der Apoſtelen onveränderlijk bewaard te hebben. Ondertuſſchen ſcheidde men ſpoedig het één van het ander, alzoo men zich, in dit goed vertrouwen, vergenoegde, met het *getuigenis* en de *uitſpraak der Kerkleeräaren alleen* aan te halen, of juist dien *zin* der

der Heilige Schriften alleen wilde erkennen, welken deze *Leeräaren* daar aan gegeven hadden. Onder de regering van THEODOSIUS, in het jaar 383, werd eene proeve genomen (*), om dit gezag der *Katholijke Leeräaren*, tot beschaming der Ketters, te gebruiken. Men ontnam, ten dien tijde, den *Ariänen*, in verscheidene steden, niet zonder onrustige bewegingen, hunne Kerken. De Keizer van deze opschuddingen ééns vooräl een einde willende maken, deed de Bisschoppen van alle de partijën tot een mondgesprek te *Konstantinopolen* bijëenkomen, en raadpleegde met NECTARIUS, den Bisschop dezer Hoofdstad, om, door een naauwkeurig onderzoek der waarheid, eindelijk den vrede in de Kerk te herstellen. Deze, hier over verlegen, deelde des Keizers voorstel mede aan AGELIUS, Bisschop der *Novatiänen* te *Konstantinopolen*, die met hem in de geloofsleere overëenkwam. Maar deze vrome man, wien het aan bekwaamheid en vaardigheid haperde, om over den Godsdienst te zintwisten, droeg deze zaak aan zijnen Voorlezer SISINNIUS op, een' kundig, welbespraakt, en in de uitlegging der Heilige Schrift en Wijsbegeerte geöefend man. SISINNIUS, overtuigd, dat, door zoodanige gesprekken, de twisten niet beslist, maar dat de *Ketters* nog eer daar door twistzieker werden, bedacht een ander middel. Wetende, dat de oude Kerkleeräars aan den Zoon van God geen begin van bestaan toeschreven, maar hem altijd eeuwig, gelijk den Vader, genoemd hadden,

(*) SOCRAT. *Hist. Eccles. L.* V. *C.* 10.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den, raadde hij NECTARIUS zich, in plaats van alle redentwisten, op het getuigenis der oude Kerkleeraaren te beroepen, en den Keizer aan de hoofden der verschillende partijën de vraag te laten voorleggen, welke *achting* zij hadden voor die *Kerkleeraaren, die vóór het ontstaan der Kerklijke verschillen geleefd hadden?* Deze raad werkstellig gemaakt zijnde, verklaarden zij allen hunne achting voor dezelven; maar nader gevraagd, of zij hen ook als geloofwaardige getuigen der Christelijke leere wilden aannemen? verdeelden zich de partijën, en velen vonden zwarigheid, zich daaromtrent rondborstig te verklaren. Hier op nam de Keizer andere maatregelen. Hij gebood, dat alle de partijën hem hunne Geloofsbelijdenis schriftelijk zouden overleveren, gelijk zulks dan ook door NECTARIUS en AGELIUS, als ook door de *Ariaansche*, *Eunomiaansche*, en *Macedoniaansche* Bisschoppen, geschiedde. De Keizer deze opstellen aangenomen hebbende, sloot zich in een vertrek, en bad God, dat hij hem, in het beoordeelen der waarheid, wilde bijstaan. Vervolgends las hij alle deze schriften, verwierp of scheurde alle, in welken de Drieëenheid gescheiden werd, en verklaarde zich eenvoudig voor het geloof van hun, die de eenswezenheid des Zoons met den Vader beweerden, waaröm hij ook de *Novatiänen* in het bezit hunner Kerken bevestigde. Wanneer de Bisschoppen der andere partijën door hunne aanhangers berispt werden wegens hunne onëensgezindheid, keerden zij wel treurig terug, maar vertroostten hunne aanhangers nogthans bij geschrif-

ſchrifte, omdat van hun zoo vele tot de *Katholijken* overgingen, met de woorden: dat 'er velen geroepen, maar weinigen uitverkozen waren. Dus luidt het verhaal van SOCRATES. Hoe het zij, ons blijkt hier uit, hoe de *Katholijken* den kortſten en voor hun zekerſten weg vonden, in het getuigenis der oude Kerkleeräaren, terwijl de andere partijën misſchien voorzagen, dat de *Katholijken* alleen zulke Kerkvaders zouden laten gelden, die met het leerſtelzel van *Niceë* overëenſtemden, met verwerping van anderen, zoo als, bij voorbeeld, ORIGENES, waaröm zij huiverig waren, zich aan zoodanig getuigenis der oude Kerkleeräaren te onderwerpen.

Wijze van redentwisten tegen de Ketters, κατ' οικονομιαν.

In ons IIIde *Deel*, *Bladz.* 157, hebben wij een uitmuntend voorbeeld, van eene edele wijze van redentwisten met dwalenden, verhaald, van DIONYSIUS, Bisſchop van *Alexandrië*; hoe ver men, in deze tijden, van dit uitmuntend voorbeeld zij afgeweken, leert de Geſchiedenis, die ons reeds bericht heeft, op welke wijze de *Rechtzinnigen* zich, met *openbaringen*, *wonderwerken*, en *heilige overblijfzelen*, tegen de *Ariänen* geloofden te mögen behelpen; deze waren echter ſlechts een gedeelte van eene *wijze*, *om den Godsdienst te verdedigen*, welke thans de overhand nam. In de onderſtelling, dat men de *rechtzinnigheid* onbetwistbaar aan zijne zijde had, en dat alle middelen geöorloofd waren, om een goed oogmerk te bereiken, ontzag men zich niet van drogredenen, verdrajingen, onwaarheden, en van alle kunſten der Redenrijkkunde, om partijën in verlegen-

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

genheid en verwarring te brengen, te bedienen. Men noemde dit met den naam van οικονομια, *huishouding*, *ſchikking*, *inſchikkijk onderwijs*. Deze *leerwijze* was, zoo min als derzelver benaming, *eene uitvinding der Christenen*. De *Wijsgeren*, bijzonder de *Sofisten* der Grieken en Romeinen, kenden en gebruikten de zaak reeds lang, en Keizer MARKUS AURELIUS (*) noemt het eene οικονομια, wanneer iet, met een ander oogmerk, ondernomen en gedaan wordt, dan in den eerſten opſlag ſchijnt, zonder dat men echter behoeft te beweeren, dat de Christenen deze leerwijze, zoo min als andere *vrome bedriegerijën*, (*piæ fraudes*,) uit deze bron alleen geput hebben (†). Deze *Christenen* zochten eene verdediging van deze handelwijze, in het voorbeeld zelf van CHRISTUS en de Apostelen, die, gelijk zij zich verbeelden, ten minſten eenigermate daar van gebruik gemaakt hadden, door zich naar de Jooden te ſchikken (§). Zij beriepen zich, ten dien einde, op de plaatzen MATTH. XXIV. 36. MARK. XIII. 36. waar in CHRISTUS zegt, dat hij den tijd van het laatſte Oordeel niet wist. Τουτο οικονομει; „dus *wendt hij voor*, om onzer zwakheid wille," zegt BASILIUS (**). HILARIUS (††) noemt het

(*) *De rebus ſuis L.* XI. §. 18. *Conf.* GATAKER. *ad h. l. p.* 330. (†) Vergel. ons IIde *Deel*, *Bladz.* 92.

(§) CLEMENS *van Alexandrië Strom. Libr.* VI. *pag.* 675. TERTULLIAN. *de Præſcript. Cap.* 48.

(**) *Epist.* VIII. *Tom.* III. *Opp. pag.* 8.

(††) *De Trinit. Libr.* IX. *pag.* 1022-1034.

Digitized by Google

het *dispenſatio*, (eene wijze ſchikking,) en poogt te bewijzen, dat deze eene *geheimnisvolle onwetendheid* van den Zaligmaker geweest zij, (*Sacramentum neſciendi*,) eene *ſchikking* van zwijgen, (*dispenſatio tacendi*,) opdat naamlijk anderen den tijd des laatſten Oordeels van hem niet verder zouden begeeren te weten. HIËRONYMUS en AUGUSTINUS hebben onderling Brieven gewisfeld, over de beſtraffing van PETRUS door PAULUS, welke HIËRONYMUS uit deze leerwijze verklaard had, willende, dat PETRUS ſlechts *in ſchijn* zich van de Heidenen had onttrokken, om den Jooden te behagen, terwijl PAULUS daartegen zijnen Mede-Apostel ſlechts *in ſchijn* beſtrafte, om de Heidenen te voldoen, ten einde beide Joden en Heidenen behouden werden (*). AUGUSTINUS, wien deze uitlegging niet geviel, ſchreef daar over éénen anderen Brief aan HIËRONYMUS, hem aanwijzende, dat zijne verzachtende inſchikkijkheid der Apostelen, (*dispenſatio*,) in den grond niet anders was dan een gedienſtige leugen. (*officioſum mendacium.*) HIËRONYMUS wilde hem ten laatſten niet meer antwoorden, opdat, gelijk hij hem kort daar na ſchreef (†), hunne benijders, en in-

(*) *Comment. in Epist. ad Gal. Cap.* 2. *T.* IV. P. I. *Opp. pag.* 242. AUGUSTIN. *Ep.* XL. *T.* II. *Opp. pag.* 63. Het antwoord van HIËRONYMUS ſtaat *ibid. Epist.* LXXV. *pag.* 427. en in HIËRONYM. *Opp. Tom.* IV. P. II. *pag.* 617. En het wederantwoord van AUGUSTINUS in zijne *Opp. l. c. Ep.* LXXXII. ook in HIËRON. *Opp. l. c p.* 629. (†) *Ep.* LXXIX. *Opp. l. c. p.* 644.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

inzonderheid de Ketters, niet mogten zeggen, dat zij beiden als vijanden met malkanderen twisteden. Zelfs omtrent tien jaren daar na, omtrent het jaar 415, schijnt hij zijne denkwijze omtrent het gedrag der Apostelen veranderd te hebben (*). HIERONYMUS zelf gebruikte ondertusschen deze leerwijze zonder bedenken, wanneer hij tegen de Ketters kampte. Hij schrijft zelf, in zijn verdedigingsschrift aan PAMMACHIUS, dat hij van ARISTOTELES en GORGIAS geleerd heeft, dat 'er verscheidene soorten van voordragt zijn; onder anderen zij het geheel iet anders, naar de gewoonte van het *Kampschool*, (γυμνασικως,) of op de wijze van eenen *Leeraar*, (δογματικως,) te schrijven. Op de eerstgemelde wijze, zwerft men, bij het antwoorden van partij, rond; men brengt dan dit, dan wat anders, voor den dag; men behandelt de bewijzen naar goeddunken; *men spreekt anders, en doet anders*; enz. Maar in de andere wijze is zekere oprechtheid nodig, en een ongedekt hoofd. Het is toch iet anders, te ondervragen, iet anders, te bepalen; in het eerste geval moet men twisten, maar hier onderwijzen. Op gelijke wijze verdedigt BASILIUS (†) GREGORIUS *den Wonderdoener*, tegen zekere Ketters, die uit zijne *Verklaring des Geloofs* de stelling afleidden: *dat de Vader en de Zoon, wel in het denkbeeld of begrip*, (επινοια,) *twee, maar in persoon*, (υποστασει,) *slechts één zijn*. „ Zij hebben," zegt hij,

(*) *Libr.* I. *Dialogi advers. Pelagianos. T.* IV. *Opp.* P. II. *pag.* 498. (†) *Ep.* CCX. *T.* III. *Opp. p.* 316.

hij, „ niet bedacht, dat GREGORIUS dit niet in „ den *ſtrengſten leerſtijl*, (δογματικως,) maar zoo „ als het voor zijnen *twist* met ÆLIANUS voegde, „ (αγωνιϛικως,) gezegd heeft." Op dezelfde wijze heeft ATHANASIUS ook DIONYSIUS *van Alexandrië* verdedigd, tegen betichtingen van onrechtzinnigheid, met de aanmerking, dat hij dit κατ' οικονομιαν geſchreven had (*). Meermalen en breedvoerig ſpreekt voornaamlijk CHRYSOSTOMUS, van deze leerwijze, welke hij zelfs in eene Kerkleerreden, onder den naam van eene *nederlating*, (συγκαταβασις,) verklaart, en daar uit de ééne en andere handeling van God, die in den Bijbel voorkomen, tracht op te helderen (*).

na C. G. Jaar 363. tot 476.

Wanneer men, ten aanzien van deze leerwijze, alles behoorlijk overweegt, zal het blijken, dat men een *ſchrander* en *wijs ſchikken*, naar de geringer kundigheden, vooröordeelen, en neigingen der menſchen, of naar zekere omſtandigheden van tijd en perſonen, hetwelk met de onpartijdigſte waarheidsliefde beſtaan kan, te ver getrokken heeft; waar door men der waarheid en den Godsdienst ongelooflijk veel nadeels toebracht. Wanneer, bij voorbeeld, HIËRONYMUS ſchrijft, dat ORIGENES, METHODIUS, EUSEBIUS, en APOLLINARIS, zich genoodzaakt

Beöordeeling dezer leerwijze

(*) ATHANAS. *de Sententia Dionys. Alexandr. T.* I. *Opp.* P. I. *pag.* 243.

(†) *Homil.* III. *in Ep. ad Tim. T.* VI. *Comm. in N. T. p.* 637. *in Cap.* I. *ad Gal. T.* V. *l. c. p.* 781. Verg. *de Sacerdotio L.* I. *T.* IV. *Opuscul. p.* 12.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zaakt hadden gezien, om tegen CELSUS en PORFYRIUS bij te brengen, *niet het gene zij dachten, maar het gene*, tegen hunne tegenwerpingen, *gezegd moest worden*, kunnen wij nog heden uit het werk van ORIGENES tegen CELSUS, als ook uit andere oude verdedigers van het Christendom, die HIËRONYMUS hier insgelijks noemt, oordeelen, hoe ver het hun met deze kunstſtreken gelukt zij, den Godsdienst waar voordeel te doen. Men gebruikte, gelijk wij zagen, deze leerwijze bijzonder ook, om de plaatzen en gezegden van ouder Leeräaren te redden, en die met de Rechtzinnigheid overëen te brengen. Beter had men gedaan, indien men erkend had, dat zij, door misſlag of overhaasting, of gebrek aan Wijsbegeerte, hier en daar hadden gefeild. Trouwens, noch bij die ouderen, noch bij dezen, uit de IVde eeuw, zijn tegenſtrijdigheden iet zeldzaams; allerminſt bij eenen HIËRONYMUS, die zoo zeer gewoon is, het eerſt het beſte, hetwelk hem zijn geheugen, zijne verbeeldingskracht, zijne drift of gramſchap, ingaven, op te ſchrijven. Ondertusſchen moeten wij niet denken, dat deze Kerkleeräars altijd zich van deze leerwijze bediend hebben, zoodat wij nooit zeker zouden kunnen zijn, welke de waare gevoelens van hun hart waren; even min als wij alle hunne daadlijke misſlagen, welke zij, in het verdedigen van den Godsdienst, begaan mogten hebben, aan het gebruik dezer leerwijze moeten toeſchrijven. Zij beriepen zich, bij voorbeeld, op onëchte en ondergeſchovene ſchriften; daar uit nogthans moeten wij niet beſluiten, dat zij, wetens en wil-

willens, hunne Lezers daar mede wilden bedriegen. Ligtgelovigheid en gebrek aan oordeelkunde misleidden hen zelven meermalen, en dan dwaalden zij ter goeder trouw (*).

Menigte van twisten over de leere.

Nooit was, in de voorgaande eeuwen, zoo veel als thans, over den Godsdienst getwist. Oude Ketterſche en Scheurzieke gezindheden, die reeds vroeger ontſtaan waren, en nieuwe, welke van tijd tot tijd opkwamen; twisten over het Geloof en de Rechtzinnigheid van overledene en nog levende Leeräaren; gewigtige Leerſtukken, die vervalscht zouden zijn; Kerkgebruiken en Godzalige oefeningen, welke beſtreden werden; Heidenen en Jooden, doch veel minder dan Christenen, aan welke men dwalingen of aanſtootlijke gevoelens toeſchreef, hielden de Leeräaren van dezen tijd onöphoudelijk bezig; terwijl de lust, om Ketterijën te ontdekken, of te vermenigvuldigen, te wederleggen, en te vernietigen, de heerſchende was. Bij dit alles onderſtelde men, dat de *Rechtzinnigheid* der *Katholijke* Kerk volkomen onberispelijk en ontegenſpreeklijk gevestigd was, hier door werd alle bedaard onderzoek en toenemen in de kennis der waarheid geſtremd, en de *Geloofsleere* ſteeds *afhanglijk gehouden van de Godgeleerde twisten* der Leeräaren. In Geloofsſtuk-

(*) Men zie verder over deze leerwijze JS. CASAUB. *in Not. ad Greg. Nyſſ. Ep. ad Euſtathiam etc. p.* 75, 93. DALLÆUS *de Uſu PP. C.* VI. *p.* 150. *Disput. adv. Latinor. Tradit. etc. p.* 568. SUICER. *Thes. Eccles. T.* II. V. Οικονομικως *et* V. Συγκαλαβασις. enz.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

ſtukken, die nog door geene Ketters waren aangetast, ſchoon zij als wezenlijke deelen van het Christendom geleerd werden, heerschte meer vrijheid en minder eenparigheid in de wijze van derzelver voordragt en verklaring. Men dacht nog niet *aan een volledig ſamenſtel der Godsdienstleere* en *Zedenkunde*, alleen ëene volledige *Wederleggende Godgeleerdheid*, zoo verre de twisten onder de Christenen zich hadden uitgebreid, beſtond reeds eenigermate. Met dit alles, kon deze overhellende neiging tot twisten en de ijver, om alle vorige dwalingen in den Godsdienst te kennen, eenig goed ſtichten.

Geſchiedkundige berichten omtrent de Ketters.

Trouwens, aan welbehandelde verſchillen, is de waarheid niet zelden hare uitbreiding verſchuldigd, ook begon men zich, ten dezen tijde, toe te leggen, om geſchiedkundige berichten te verzamelen, van den oorſprong en voortgang van oude dwalingen en Ketterijën. Zedert het bericht van de Ketterijën der twee eerſte eeuwen, waarſchijnlijk van eene latere hand, gevoegd achter het werk van TERTULLIANUS, (*de præſcriptionibus hæreticorum*,) was geen geſchrift van dezen inhoud verſchenen. Maar omtrent het einde der vierde eeuw, ſtelden EPIFANIUS in de Griekſche, en FILASTRIUS in de Latijnſche Kerk, zoodanige Ketterlijsten op, uit welke AUGUSTINUS, omtrent het jaar 428, een uittrekzel maakte. Onder dezen is het werk van EPIFANIUS het oudſte, wijdlopigſte, en geleerdſte. Maar FILASTRIUS verwierf zich grooter invloed, door zijne volledigheid, daar niemand onder de oude Leeräaren het in de *Kettermakerij* zoo ver gebracht

bracht heeft. Een beknopt verſlag van hem en zijn werk zal hier niet overtollig zijn, dewijl hij niet alleen, als rechtzinnig Biſchop en wonderdoener, *een Heilige* geworden is, maar ook, omdat zijn werk, hoe vol beuzelingen en gebreken ook, het geliefdſte Handboek in later tijd bij de Latijnſche Kerk voor de *Ketter-Geſchiedenis* geworden is, zoodat men, nog duizend jaren na zijne dood, elk gevoelen, het welk op zijne geduchte lijst ſtond, zonder eenige tegenſpraak, voor *Ketterij* hield.

FILASTRIUS, of FILASTER, (misſchien uit het Latijnſche *Filiaster*, *een Stiefzoon*,) was uit een onbekend Gewest in het Westersch Keizerrijk geboren. Tot *Presbijter*, (*Priester*,) gewijd, deed hij lange reizen door het grootſte gedeelte des Romeinſchen Rijks, op welke hij Heidenen en Joden, maar nog meer de Ketters, inzonderheid de *Ariänen*, zocht te bekeeren; waaröm hij ook dikwijls geſlagen en mishandeld werd. Te *Mediolanum*, (*Milaan*,) verzette hij zich tegen den *Ariaanſchen* Biſchop AUXENTIUS, en te *Rome* haalde hij, door zijne twistredenen, velen tot het Katholijk geloof over. Eindelijk, werd hij Biſchop te *Brixia*, (thans *Brescia*, in het *Venetiäanſche*,) en overleed, omtrent het jaar 387, of wat laater. GAUDENTIUS, zijn opvolger in het Bisdom, van wien wij de meesten dezer bijzonderheden hebben, roemt in eene Lofreden, op zijnen gedenkdag gehouden, zijnen ijver voor den Godsdienst, verachting der wereld, minzaamheid, milddadigheid, geduld, en andere deugden, in welke hij heeft uitgemunt.

FILASTRIUS.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

munt. Hij noemt hem reeds den beſchermer der gemeente, (*patronus noster;*) maar, omtrent het midden der IXde eeuw, wist een ander Biſchop dezer ſtad, RAMPERTUS, die zijn lijk in eene andere Kerk liet bijzetten, ook verſcheidene wonderen te verhalen, welke, bij deze gelegenheid, en naderhand, op zijne voorbede, zouden geſchied zijn. Zijn bericht, en dat van GAUDENTIUS, ſtaan voor de uitgave van FILASTRIUS, door FABRICIUS. Zedert is deze Biſchop één der Beſchermheiligen van *Brescia.*

Zijn werk over de Ketterijën.

Zijn werk over de *Ketterijën*, (*Liber de Hæreſibus*,) is in twee hoofdäfdeelingen, als het ware, verdeeld. De eerſte bevat in 28 Hoofdſtukken de *Ketterſche* gezindheden vóór CHRISTUS komst, en de andere die na CHRISTUS, in 122 andere Hoofdſtukken. Ondertuſſchen verſtaat hij, door CHRISTUS *komst*, zijn *lijden*, en verwart voorts de tijden zoo onder één, dat men niet weet, wat men van zijne kennis in de Geſchiedkunde maken zal. Dus plaatst hij in de eerſte plaats de *Ophitæ*, *Serpentini*, (*Slangenbroeders*,) die in de IIde Christeneeuw thuis hooren, gelijk wij, op zijne plaats, gezien hebben. Op dezen laat hij de *Cajanen* en *Sethiänen* volgen, twee andere gezindten van *Gnostieken*. De vierde Ketter is DOSITHEUS, een Jood, te onderſcheiden, en ouder dan DOSITHEUS, die ons insgelijks reeds onder de Ketters is voorgekomen. Tot leerling van dezen DOSITHEUS, maakt hij SADDOK, van wien de *Sadducëën*, die hij met de *Epikureën* vergelijkt, en tegen welke de *Fari-*

ſe-

ſeën overſtaan. De *Samaritanen* hebben dezen naam van den Koning SAMARIUS, of van eenen Zoon van KANAÄN. De Ketterij der *Nazareën* neemt de Wet en de Profeeten aan, maar ſtelt de rechtvaardigmaking alleen in eene vleeschlijke vervulling der geboden. De *Eſſenen* hebben eene levenswijze van Monniken.

Eenige volgende Ketters zijn aan FILASTRIUS alleen eigen, en in de daad zeldzaam genoeg. De *Heliögnosti*, (*Zon-aanbidders*,) die ook *Devictiaci* genoemd worden, (een onverſtaanbare naam, waar voor *Cotelier Heliactiaci* leest,) aanbaden, volgends hem, de Zon. — Andere Ketters zijn de *Kikvorſchen-verëerers*, (*Ranarum Cultores*,) die de Kikvorſchen aanbaden, met welke God vóór dezen *Egypte* ſtrafte. — De *Muizen-verëerers*, (*Muſoritæ*,) aanbaden de Muizen, met welke de *Filiſtijnen* geplaagd werden. — Verders zijn 'er *verëerers van de Vlieg-Accaron*, (*Muscaëcaronitæ*,) in de ſtad *Ekron*. — *Troglodyten* zijn Joodſche Ketters, die in verborgene holen woonden, en den Afgoden wierookten. — Eene andere gezindte diende de *Koningin* of *Lukgodin des Hemels*, die in *Afrika* de *Hemelſche* heette; (*Regina*, *Fortuna Coeli*, *Coelestis*.) Nog telt onze Schrijver tot de Ketterſche aanhangen onder de Jooden de *Baäliten*, de *Aſtariten*, die BAAL, eenen Koning van *Tyrus*, en eenen man ASTAR, en den CHAMOS verëerden; de aanbidders van MOLOCH en REMFAN, en die aan zekeren TOFEL, in het Dal des Zoons ENNON, hunne kinderen opöfferden. Zeldzame Ketters zijn de

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Puteöritæ, die diepgegravene putten eerbiedigden, welke de Schrijver uit de woorden bij JEREMIA gesmeed heeft: *Zij verlaten mij, de bron van levend water, en houwen zich zelven putten of bakken uit, die geen water houden.* (*puteos* of *lacus detritos.*) Nog vindt hij vóór CHRISTUS de Ketterij der genen, die de koperen slang aanbaden; der zeventig Joodsche Oudsten, bij EZECHIËL, die aan Afgodsbeelden rookten; van vrouwen, die den Egiptischen Vorst THAMUS beweenden; de *Beliten*, verëerers van den Koning BELUS; anderen, die den valschen Profeet BILEAM eerbied bewezen; Ketters, die van eene waarzegster Godspraken verwachtten, gelijk SAUL van de Tooveresse te *Endor*; zulken, die ASTAR en ASTAROTH dienden, en eindelijk de *Herodiänen*, die in HERODES den MESSIAS verwachtten.

Na deze Ketterijën van die oude tijden, in welke de Duivel, gelijk hij zich uitdrukt, als een veldhoen, volgends de vergelijking bij JEREMIA, vreemde eijeren, als zijne eigene, uitbroedde, plaatst hij die, welke na de komst van CHRISTUS ontstaan zijn. De eerste stichters derzelven zijn SIMON *Magus*, of de Toveraar, MENANDRUS, SATURNINUS en BASILIDES, hier volgt hij EPIFANIUS, naar wien hij ook NICOLAUS *van Antiöchië* beschrijft. Eene andere Ketterij is, die het verraad van JUDAS een goed werk noemt, waar door ons het heil van JESUS dood bezorgd is. Hier op volgen CARPOCRAS, CERINTHUS, HEBION, VALENTINUS, PTOLEMÆUS, SECUNDUS, HERACLIÖN, MARCUS, COLORBASUS, CERDON, MARCIÖN, LUCANUS, APELLES, en TATIANUS.

De

De naaste Ketters in deze reeks zijn de *Cataphrygers*. — THEODOTUS van *Byzantium* — die, welke een Μεταγγισμος ſtaande hielden, of dat de Zoon in den Vader, gelijk een kleiner vat in een grooter, gaat; — de vereërers van MELCHISEDEK, als eene groote kracht Gods; — de *Noëtiänen* — SABELLIUS, van wien de *Sabelliänen*, *Patripasſiänen*, *Praxiänen*, en *Hermogeniänen*, afſtammen; — SELENEUS en HERMIAS, (eigenlijk HERMOGENES, tegen wien TERTULLIANUS geſchreven heeft,) die God ligchaamlijk, en de ſtoffe met God even eeuwig maakten enz. — De *Procliäniten* en *Hermiöriten*, die onder anderen de komst van CHRISTUS in het vleesch loochenden, en geene opſtanding of laatſte oordeel verwachtten. — De *Floriänen* of *Karpocratiänen*, ook *Milites*, omdat zij uit den ſoldatenſtand waren, die in hunne vergaderingen, na het licht uitgeblazen te hebben, zich vleeschlijk met malkanderen vermengden, om de woorden te vervullen: *wast en vermenigvuldigt*.

Daar op maakt hij gewag van de Ketterij over het *Paſcha*, waar bij ſommigen beweerden, dat men dit altijd op den 14den van *Niſan* of *Maart* vieren moest. — De Ketterij der *Chiliönetiten* leert, dat wij, na de wederkomst van CHRISTUS, weder, gelijk thans, duizend jaren, vleeschlijk zullen leven, kinderen teelen en eten. — Andere Ketters verwerpen het *Euängelie* en de *Openbaring* van JOANNES, en ſchrijven die aan CERINTHUS toe. — De naastvolgende zijn de *Manicheën*, naar MANES, of TURBO, een *Twister*, want dit zal de betekenis zijn

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijn van het Perſisch woord *Mani*, den naam hebbende, en die ook in *Spanje* zich verſchuilen. — De *Patriciänen*, wier aanvoerer zekere PATRICIUS te *Rome* was, beweerden, dat het menschlijk ligchaam van den Duivel gemaakt was. — De *Symmachiërs* zijn leerlingen van SYMMACHUS, en verwachten ook geen oordeel. — PAULUS van *Samoſata*; FOTINUS; de *Ariänen*; *Semi-Ariänen*, die hij beſchrijft, gelijk andere oude Schrijvers de *Macedoniänen* doen; en de *Eunomiänen*, wier ſtichter hij eenen leerling van ARIUS noemt.

Zonder een' bijzonderen ſectennaam, haalt hij thans die genen aan, welke den Verlosſer eene waare redelijke menschlijke ziel ontzeiden; een gevoelen van vele *Ariänen*; maar bijzonder ook der *Apollinaristen*. — *Tropiten* noemt hij zulke Ketters, die, in plaats eener vereeniging der Godlijke en menschlijke natuur in CHRISTUS, veel meer eene verändering der eerſte in de laatſte verdichtten (*). — Nog heeft FILASTRIUS eene Ketterij van zulken, die zelden, dat CHRISTUS, bij zijn lijden, de menschlijke natuur afgelegd heeft, en dus niet met dezelve opgeſtaan, en ten Hemel gevaren is (†). — Verders verhaalt hij van de *Aëriën*, naar zekeren AËRIUS, die in *Pamfylië* zeer talrijk waren, en naar hunne ont-

(*) Dit gevoelen heeft TERTULLIANUS reeds wederlegd. *de Carne Christi Cap.* X.

(†) Dit heeft hij waarſchijnlijk weder genomen uit TERTULLIANUS, die *l. c. Cap.* XXIV. dit gevoelen insgelijks wederlegd heeft.

Digitized by Google

onthouding, ook *Enkratiten* heeten. — Van de *Borboriänen*, zegt hij, dat zij zeer Godloze Ketters waren, die, het toekomend oordeel niet gelovende, zich in het slijk, (βορβορος,) der zonden wentelden. — De naam van *Artotyöniten*, in *Galatië*, duidt reeds Ketters aan, die *brood* en *kaas*, in het Heilig Avondmaal, gebruikten. — In het zelfde land waren ook *Askodrogiten*, die eenen opgeblazenen lederzak, (ασκος,) in hunne Kerk zetten, dien toedekken, en rond denzelven drinkende, en woelende, gelijk de Heidenen op de *Bacchus*-Feesten, rondgaan, omdat zij de woorden van den Heiland, dat *men nieuwen wijn in nieuwe lederzakken doet*, niet verstaan. — De *Pasfalorynchiten* leggen den vinger in den neus, op den mond en de lippen, om een bestendig stilzwijgen aan te duiden, en DAVID na te volgen, daar hij bidt, dat God zijn' mond en lippen wil bewaaren. (*Ps.* XLI. 3.) Hij zegt niet, dat deze naam afkomt van πασσαλος, (*een prop*,) en ῥυγχος, (*een snuit.*) — De *Aquarïën*, (*Waterdrinkers*,) bedienen zich, in het II. Avondmaal, van *water*, in plaats van wijn. — Andere Ketters beweeren, dat 'er nog heden *Profeeten* en *Profeetiën* zijn. — De *Colluthiänen*, in *Egypte*, hebben hunnen naam van zekeren COLLYTHUS, en leeren, dat het kwaad in de Wereld niet van God beschikt wordt, omdat zij niet weten, dat het door zijne toelating geschiedt, en dat het voor de menschen nuttig is. — Eene andere Ketterij gelooft, dat de *Wereld niet verändert*, maar altijd in denzelfden staat blijft. — De *Barrevoeters*, (*Excalceati*,) willen,

len, dat de menſchen met bloote voeten moeten gaan, omdat God tegen MOSES zeide: *Trek uwe ſchoenen uit!* enz. — De *Novatiänen* hebben van zekeren NOVATUS den naam — *Montanisten*, (waarſchijnlijk voor *Montenſes*,) zijn zulken, die de genen herdoopen, die van de *Katholijken* tot hen overkomen; zij heeten van DONATUS, in *Afrika*, *Donatiänen*, en van eenen PARMENIO, *Parmeniänen*. — De *Onthoudenden*, (*Abſtinentes*,) in *Gallië* en *Spanje*, (hij bedoelt de *Priscilliänisten*,) nemen gedeeltelijk de leerſtellingen der *Gnostieken* en *Manicheën* aan, en verwerpen het huwlijk. — De *Circuitores*, (anders *Circumcelliones*,) noodzaken anderen, om hun het leven te benemen, opdat zij Martelaars mogen heeten; of zij brengen zichzelven om. — 'Er zijn anderen, die *niet*, gemeenſchappelijk, *met de menſchen eten*, en die den H. Geest voor een geſchapen wezen houden. — Daar op roert hij nog ééns de Ketterij aan, welke het *Paſcha* met de Jooden gevierd wil hebben.

Onder den naam *Hæreſis Apocrypha*, *Secreta*, begrijpt FILASTRIUS de dwaling van verſcheidene Ketters, die niet de Schriften van het Oude en Nieuwe Testament, maar enkel *Apokryfe* aannemen. — De *Melitiänen*, (of *Meletiänen*,) worden beſchreven, als eene gezindte, die dan met de *Ariänen*, dan met de *Katholijken*, dan met beiden, Kerkgemeenſchap hield. — Zoo zal 'er in *Egypte* eene gezindte geweest zijn, *Rhetoriërs*, naar zekeren RHETORIUS, die alle Ketterijën prees, en van allen zeide, dat zij iet goeds hadden. FABRI-

CI-

CIUS gist hier eene dwaling van den goeden EPIFANIUS, die van den vermaarden *Rhetor* of Redenaar THEMISTIUS, die eene onverſchilligheid van Godsdiensten leerde, eenen Ketter RHETORIUS gemaakt heeft. — Daar op gaat hij over tot eene Ketterij, die leerde, *dat de Godheid zelve geleden heeft*, toen de met haar verëenigde menschlijke natuur aan het Kruis leed. — Eene andere maakt God, als het ware, *drievormig*, (*triformis*;) zoodat de Vader een deel der Godheid, de Zoon een ander, en de Heilige Geest weder een ander deel derzelve zij.

Thans volgt van het 94ſte Hoofdſtuk af een vrij groot aantal van Ketterijën, die zoo min belangrijk zijn, of als dwalingen beſchouwd kunnen worden, dat hier de geest van FILASTRIUS zich openbaar vertoont, die enkel 'er op uit was, om vele Ketterijën te vinden, en alles tot Ketterij te maken, wat van zijn gevoelen verſchilde. Zulke Ketterij is, die *twijfelt* aan het beſtaan van *verſcheidene Hemelen*. — Eene andere onderſtelt *niet meer dan één Aarde*. — Nog eene andere neemt het valsch gevoelen aan, *dat het water niet van God geſchapen is*. — De Ketterij, dat *het ligchaam van den mensch eer geſchapen is dan de ziel*; en dat het *beeld van God niet in de ziel, maar in het ligchaam gezocht moet worden*, wordt wijdlopig wederlegd. — Dat de *ziel* eene *inblazing*, (*inſpiratio*,) is, en dat 'er niet eene inblazing in de ziel geſchiedt, is ook Ketterij. — Verders wordt het *Platonisch* gevoelen, ook door ORIGENES aangenomen,

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

men, hier toe gebracht, dat *de ziel eerſt* onder den naam van *verſtand in den Hemel* geweest is; maar *naderhand*, omdat zij naar het aardſche verlangde, *op aarde gekomen*, en toen eerst *ziel* genoemd is. — Hier op komt voor het gevoelen van de *Manicheën* en *Gnostieken*, Heidenſche Dichters en *Stoïſche* Wijsgeren, dat de *beesten* even zoo wel *Verſtand* en *Rede* hebben, als de menſchen. — De Ketterij, dat *booze Koningen en Vorſten, zulks niet door hunnen eigenen wil, maar door Gods bevel, geweest zijn*, — die, volgends welke de *aardbevingen uit natuurlijke oorzaken ontſtaan*. — De ijdelheid van HERMES TRISMEGISTUS, en ſommige Dichters, die aan de *geſtarnten namen* durven geven. — De Ketterij, welke *vóór de ſpraakverwarring van Babel maar éene taal* erkent. — De Ketterij, dat *de Joodſche of eene Heidenſche taal*, (waarſchijnlijk de *Griekſche*,) *de eerſte van allen* geweest is. — De Ketterij, dat *van de komst van* CHRISTUS, *tot het einde der Wereld*, niet meer dan *driehonderd vijf en zestig jaren verlopen* zullen. — Eene andere, dat de *Reuzen* vóór den Zondvloed uit de vermenging der Engelen met vrouwen ontſtaan zijn. —

Wat gewigtiger ſchijnt de 108ſte Ketterij te zijn, ingevolge van welke de *Heidenſche Godsdienst van God zelven oorſpronglijk zal wezen*. — Nog uitvoeriger wederlegt hij de Ketterij, *dat de Christenen een jonger Godsdienst-Genootſchap zouden zijn dan de Jooden en Heidenen*. — Zoo ſtelt hij ook het gevoelen als Kettersch voor, dat de *zielen* niet daaglijks van God door CHRISTUS geſchapen; maar

op

op eene natuurlijke wijze voortgeplant worden. — Eene andere Ketterij gelooft, *dat het getal der jaaren, die zedert het begin der Wereld verlopen zijn, onzeker is.* — Insgelijks eene, volgends welke de *dagen huune namen*, naar de *Planeten*, (*Solis*, *Lunæ etc.*,) met de Schepping der Wereld van *God zelven* ontvangen hebben — het gevoelen van *ontallijke Werelden* — eene andere, volgends welke ADAM *en* EVA *blind zouden geweest zijn, vóórdat zij van den Verboden Boom geproefd hadden.* — Eene Ketterij uit *Exod.* IV. 24. ontstaan, *welke de schuld der kinderen op de ouders terug brengt.* — Een verkeerd begrip van *het vijfde Boek van* MOSES, als of daar in niet herhaald werd, het gene in de vier eerste Boeken begrepen is. — En nog eene dwaling, afgeleid uit *Ps.* LI. 7. dat DAVID in die plaats een wettig huwelijk onrecht en zonde genoemd zal hebben.

Bij de 118de Ketterij, heeft men moeite, om ernstig te blijven. Hier zijn de Ketters zij, die *niet gelooven, dat* NOÄCH *de aarde, na den Zondvloed, onder zijne drie Zonen verdeeld heeft.* — Na deze volgen de Ketters, die de overstroming onder DEUKALION en PYRRHA ouder maken dan den Zondvloed van NOÄCH. — Anderen leeren, *dat de menschen volgends de* XII *Tekenen van den Dierenkring geboren worden*; of dat men met de *Starrenwichelaren* de lotgevallen der menschen uit de plaatzing der gestarnten moet afleiden, onder welke zij geboren worden. — Thans volgt de dwaling, dat de *zielen* van woekeraars, en andere *Booswichten, in*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

booze geesten, *wilde dieren*, *en ſlangen* overgaan. — Het gevoelen, dat CHRISTUS ter *Helle* nedergedaald, daar aan alle menſchen, zich na de dood daar bevindende, verkondigd heeft, dat zij zalig zouden worden, indien zij hunne zonden beleden. — Insgelijks de valſche verbeelding, aangaande de menschlijke *ziel*, van de oude Wijsgeeren, dat zij of uit vuur, of uit water, of uit nevels, of uit eene grove ſtoffe, of uit eene bron, of uit *Atomen*, of uit de lucht ontſtaan, en niet van God *uit niet* geſchapen is. —

Dus vaart FILASTRIUS, in het onderéénmengen van belangrijke dwalingen, met de nietsbeduidendſte invallen, voort, tot het einde van zijn Boek toe. Dus is de 124ſte Ketterij, welke hij heeft kunnen opſpooren, *dat de Verlosſer eerst bij den Vader geweest is*, en *naderhand eerst gegenereerd is geworden*. — Daar op gewaagt hij van andere Ketters, die geloofden, dat FARAO *waarlijk van God verhard is geweest*. Hier ſpreekt hij vrij duidelijk van *eenen vrijën wil* des menſchen, ſchoon hij daar bij die nederigheid aanprijst, dat *wij het grootſte van God verwachten moeten*. Niemand mag dus zeggen: Ik kan een *Martelaar*, ik kan een *Apostel* worden! hij moet 'er altijd bijvoegen: Indien God het wil! — De Ketterij der *Manicheën*, *Gnostieken*, en *Nikolaïten*, die niet willen erkennen, dat DAVID een *Profeet van* CHRISTUS is. — Ook is het eene gewigtige Ketterij, (*error non modicus*,) dat *ſommigen niet alle de Pſalmen aan* DAVID *toeſchrijven*, en dat zij *zich aan de ſchikking der Pſal-*

Pſalmen ſtooten, omdat die niet naar de tijds-opvolging der gebeurenisſen geſteld is. — Andere Ketters verklaarden de plaats, waar God tot KAÏN zegt, dat hij over zijne booze gedachten behoorde te heerſchen, valschlijk zoo, *hij behoorde over zijnen Broeder te heerſchen.* — Even dus verſtonden velen eene andere plaats van KAÏN verkeerd, als of hij gezegd had: *Ik zal harder geſtraft worden, als ik losgelaten zal worden.* — Men vond ook Ketters, die geloofden, *dat de Starren aan den Hemel vastgemaakt waren*, en niet uit hare rijke bewaarplaatzen van God daaglijks worden opgeroepen.

Twee andere Ketterijën waren tegen Bijbelboeken gericht, waar van de ééne *den Prediker van* SALOMO, — de andere het *Hooglied* verwierp. — Sommigen droegen het Kettersch gevoelen voor, dat *de Godsdienst der Aardsvaderen geene achting verdient.* — Ook waren 'er Ketters, die zich op het *Evenbeeld Gods* veel lieten voorſtaan. — Andere Ketters wierpen de vraag op: *Waarom God niet altijd op dezelfde wijze*, maar op zoo velerleië wijze, en *in zoo verſcheidene talen, tot de menſchen geſproken heeft?* — De Ketterij, welke door de *vier dieren in de Profeeten wezenlijke dieren*, van allerhande gedaante, verſtond, *die God geloofd en geprezen zouden hebben*, ſcheen den Schrijver ook eene wederlegging waardig. — Nog uitvoeriger wederlegt hij de dwaling, als of de *Ceremoniëele wet enkel vleeschlijk verſtaan* moet worden.

Niet min dan *vijf Ketterijën* haalt FILASTRIUS aan, enkel *over de Griekſche Vertalingen van het*

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Oude Verbond. Eerst noemt hij Ketters, die *de Overzetting der tweeënzeventig heilige en hoogstwijze mannen verachten.* — Dan volgen Ketters, die *de Overzetting van* XXX *mannen verkiezen.* Wat hij daar mede wil, is naauwlijks te giſſen; misſchien heeft hij daar mede gemeend de Overzetting der LXX, door LUCIANUS nagezien, welke door de letter A in de Handſchriften wordt aangeduid, welke letter tevens het getal XXX aanwijst, door eenen onnozelen misſlag (*). Even lomp is zijn misſlag, ten aanzien der *zesde Griekſche Overzetting*, die ORIGENES te *Nikopolis* gevonden had, wanneer hij van eene Ketterij ſpreekt, die *eene Overzetting van zes mannen* gebruikt hebbe, en van het Katholijke Geloof zal afgeweken zijn: Dat anderen aan de Vertalingen van THEODOTIÖN en SYMMACHUS de voorkeuze gaven boven die oudſte, welke in de *Katholijke* Kerk geëerd wordt, is bij hem insgelijks Ketterij. Eindelijk heet ook Ketterij, wanneer ſommigen van eene *Griekſche Overzetting, die in een vat gevonden was,* (hij bedoelt die, welke ORIGENES te *Jericho* ontdekte,) gebruik maakten, in plaats van de *Alexandrynſche.*

Onder de acht overige Ketterijën van deze zoo lange lijſt, wordt de 143ſte daar in geſteld, dat ſommigen, tot groot nadeel van hunne zaligheid, geloofden, dat in de plaats *Exod.* XXII. 28. verboden wordt, *dat men de vreemde Goden niet vloeken*

(*) Vergel. HODY *de Bibl. text. Origg. p.* 632.

ken zal. — Eene andere Ketterij verſtond het letterlijk, wanneer van MELCHIZEDEK gelezen wordt, dat hij *zonder Vader en zonder Moeder* was. — Uit een verkeerd verſtaan van ZACH. VIII. 19. waar van vier Joodſche vastendagen in zoo vele maanden geſproken wordt, was men tot de dwaling verleid, *dat men geheele weeken, of vele maanden achter één, vasten moest.* — De volgende Ketterij hield het voor letterlijk waar, dat SALOMO, volgends *Hoogl.* VI. 8. *zestig Koninginnen en tachtig Bijwijven en Maagden zonder getal* gehad zal hebben. Andere Ketters gelooven, dat het *inädemen* of *inblazen*, hetwelk aan ADAM gebeurde, hetzelfde geweest zij, waar mede CHRISTUS zijne Apostelen, na zijne Opſtanding, begunſtigde. — Verders was 'er eene Ketterij, welke het *meetſnoer* ZACH. II. 1. met hetwelk de Engel *Jeruſalem* mat, woordelijk verſtaan wilde hebben. — De beſchrijving der *Cherubim* en *Seraſim* JES. VI. 2. gaf ook nog aanleiding tot eene bijzondere Ketterij. — Eindelijk houdt hij zich nog lang bezig met het Kettersch gevoelen, dat één der *Engelen* JES. VI. 6. den Profeet JESAIA, *met de gloejende kool*, waar mede hij deszelfs mond aanraakte, werklijk *gereinigd* heeft.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

In de daad, men heeft ſlechts zeer weinig kundigheden nodig, om de verwarring van denkbeelden, tijden, en gebeurenisſen, de menigvuldigſte proeven van onkunde, de jammerlijkſte verdrajing der Heilige Schrift, zoo vele hersſenſchimmen van Ketterijën, en bovenäl het bijna geheel gebrek van oordeel, te erkennen, welke in dit geheele geſchrift

Beöordeeling van dit werk van FILASTRIUS.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van FILASTRIUS uitblinken; en dit alles in eenen ſlechten Latijnſchen ſtijl; zonder dat men het één en ander genoegzaam met den geest van zijnen tijd kan verſchonen, of met zijnen ijver en goeden wil. Jammer is het, dat wij een zoo ſlecht geſchreven werk, tot de Geſchiedenis der Godsdiensttwisten, nodig hebben, en nog zou hij zijne Lijst hebben kunnen vermeerderen, indien hij 'er de dwalingen, welke men aan ORIGENES toeſchreef, en eenige anderen had bijgevoegd, doch welke hij misſchien niet voor dwalingen aangezien, of 'er geene kennis van gehad zal hebben. AUGUSTINUS, die, met eenige voorzichtigheid, niet weinig uit FILASTRIUS ontleend heeft, oordeelt zeer gematigd van hem, „ dat hij, in „ geleerdheid, veel te kort ſchiet bij EPIFANIUS; „ doch dat beiden over de vraag: *Wat is Ketterij?* „ niet op dezelfde wijze gedacht hebben; gelijk het „ ook moeilijk is, dit te bepalen (*)."

EPIFANIUS.

De andere Kerkleeräar, van wien wij hier eenig nader bericht moeten geven, omdat men, bij hem en in zijne ſchriften, alles bij één vindt, wat men op het einde der IVde, en het begin der Vde eeuw, *goed* en *ſlecht*, in de *Polemiek*, of ſtrijdvoerende, wederleggende, Godgeleerdheid der Christenen had, is EPIFANIUS; die zich, door zijnen ijver voor de rechtzinnigheid, de heiligheid van leven, zijne geleerdheid en verdienſten, eenen naam in de gantſche Kerk verworven heeft, welken zijne groote fouten en zelfs nog zijne laatſte verrichtingen niet in ſtaat wa-

(*) *Epist.* CCXXII. *Tom.* II. *Opp. pag.* 622.

waren te verminderen. HIËRONYMUS en AUGUSTINUS waren, ten dezen tijde, in de Westersche Kerk vermaard, als verdedigers van den Godsdienst, maar het was zoo ver af, dat zij zijnen roem verduisterden, dat zij, door hem, als den voornaamsten voorganger in Godgeleerde twisten, aan te prijzen, dien te meer verbreidden.

Berichten van zijne Levensgeschiedenis.

EPIFANIUS werd, tusschen de jaaren 310 en 320, te *Besanduke*, een vlek in het gebied der stad *Eleutheropolis*, in *Palæstina*, geboren. Als men eene oude Levensbeschrijving van hem, die PETAVIUS het eerst in de *Griekſche* Taal heeft uitgegeven (*), kon gelooven, zou men van hem veel zonderlings kunnen verhalen, daar niemand van zijne tijdgenoten, en kort na hem geleefd hebbende Schrijvers, iet van vermelden. Doch, alhoewel twee vrienden en reisgenoten van EPIFANIUS, als Schrijvers van dezelve, genoemd worden, is zij zoo vol van onwaarschijnlijke, openbaar valsche, of ongerijmde wonderverhalen, dat zelfs het waare, hetwelk zij mogt bevatten, daar door geheel onbruikbaar wordt (†). Met meer zekerheid kan men zijne Geschiedenis ontlenen, uit zijne eigene schriften, uit verscheidene plaatzen van HIËRONYMUS (§), uit socra-

(*) EPIFAN. *Opp. Tom.* II. *pag.* 318.

(†) TILLEMONT *Mémoires Tom.* X. *Notes ſur St. Epiphane pag.* 803. *Hiſt. et la vie de St. Epiphane à Paris* 1738. 4to. waar van de Abt JAC. GERVAIS voor Schrijver gehouden wordt.

(§) *De Viris Illuſtr. Cap.* 114. *et in Epiſtolis.*

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

CRATES (*), SOZOMENUS (†), en andere Schrijvers van die tijden, zonder dat men echter vergeten mag, omtrent berichten, die het bovennatuurlijke als iet heel gewoons aanhalen, op zijne hoede te wezen. Reeds vóór zijn twintigſte jaar was hij een Monnik, en leefde als zoodanig zeer ſtreng, bijzonder in *Egypte*, alwaar ANTONIUS, hun vermaard voorbeeld, nog in leven was. Daar is ook waarſchijnlijk gebeurd, het gene hij zelf verhaalt (§), dat de *Gnostieken* hem door vrouwsperſonen van hunne partij zochten te verleiden, doch vergeefs. Hij bracht daartegen deze Ketters bij den Biſchop aldaar aan, die hen ſpoedig uit die ſtad dreef. Wedergekeerd naa *Palæſtina*, omtrent het jaar 330, ſlichtte hij, niet ver van zijne geboorteplaats, een Klooster, waar van hij de opſteller was, en waar in hij meer dan 30 jaren in Monniken-Godsvrucht leefde; wordende in deze levenswijze te meer verſterkt door zijne vriendſchap met HILARION, den algemeenen Vader der Kluizenaars en Monniken in *Palæſtina*. Ook werd hij in dit Klooster tot *Presbijter*, Ouderling of Priester, gewijd (**). Naardien zijn Biſchop te *Eleutheropolis* een vriend der *Ariänen* was, terwijl hij voor het *Katholijk* geloof ijverde, brak hij de Kerkelijke gemeenſchap met denzelven af, en verbond zich nader met andere, door

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 10, 12.

(†) *H. E. L.* VI. *C.* 32. *L.* VII. *C.* 27. *L.* VIII. *C.* 14, 15. (§) *Hær.* XXVI. *T.* I. *Opp. p.* 99. *ſqq.*

(**) HIËRON. *Ep.* XXXIX. *T.* IV. *P.* II. *Opp. p.* 337.

door de *Ariänen* vervolgde Bisschoppen. Behalven de werken van Godsvrucht, hield hij zich, in zijn Klooster, ook onledig met de Godgeleerdheid, en las de Schriften der Christen-Leeraaren, met allen vlijt. Eindelijk werd hij, in het jaar 367, door de gezamenlijke Bisschoppen van het Eiland *Cyprus*, tot Bisschop der Hoofdstad *Konstantia*, het oude *Salamis*, verkozen. Zijn oude vriend HILARION bracht toen zijne laatste dagen in *Cyprus* eenzaam door. Een oud bericht, hoewel niet volkomen geloofwaardig (*), van een bezoek dezer beide vrienden, verdient hier, om deszelfs leerzaamheid, eene plaats. Men zette hun op den disch vogels voor; maar HILARION weigerde daar van te eten, omdat hij, zedert het begin van zijn *Asketisch* leven, niets gegeten had, hetwelk leven ontvangen had. *En ik*, gaf EPIFANIUS, waarschijnlijk om de aanwezende Geestelijken te onderwijzen, ten antwoord, *heb, zoo lang ik deze levenswijze volg, nooit toegelaten, dat iemand, die iet tegen mij op het hart had, zich te slapen legde; zoo als ik zelf nooit ben gaan slapen, wanneer ik twist met een' ander had. — Mijn Vader!* riep HILARION uit, *de regel, welken gij hebt waargenomen, is voortreflijker, dan de mijne.* EPIFANIUS bleef ook als Bisschop zijn voormalig Kloosterleven achtervolgen, maar werd spoedig ontwaar, dat de zwakheid van zijn ligchaam, deze harde levenswijze niet langer verdragen kon, nogthans begunstigde hij dezelve op zijn Eiland zoo sterk,

III BOEK I VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *In Vitis* PP. *per Rosweidum L.* V. *C.* 4. *p.* 568.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſterk, dat het met Monniken en Kloosters vervuld werd. Ook plantte hij het Christelijk Geloof met allen ijver voort, zelfs buiten *Cyprus*, in andere Landen, waar toe hem de kennis der *Syriſche*, zijne Moedertaal, der Hebreeuwſche, Egijptiſche, Griekſche, en eenigermate ook der Latijnſche Talen niet weinig behulpzaam was. Zes en dertig jaaren bekleedde hij het Biſchoplijk ambt, met zoo veel waardigheid, dat men hem wondervermogens, en Godlijke openbaringen, toeſchreef. *Hij* was *jegens de armen zoo milddaadig*, dat hij ééns alle de inkomſten zijner Kerk, die zeer rijk was, had weggeſchonken; maar toen 'er nu aan alles gebrek was, zegt SOZOMENUS, bracht een onbekende aan den Deurwaarder der Kerk een zak met goudſtukken; zoo voorzag God onmidlijk in dezen nood. Een geval van twee bedelaars, van welken de één zich dood veinsde, terwijl de ander EPIFANIUS om eene gifte aanſprak, om zijnen makker te begraven, doch welke nu in de daad overleden was, is ons insgelijks voorgekomen van GREGORIUS *den Wonderdoener* (*), evenwel zegt SOZOMENUS weder, is dit van EPIFANIUS daaröm niet ongelooflijk. In de verzameling van de levens der Vaderen (†), ſtaat nog een voorbeeld van de buitengewone begrippen, welke men zich van EPIFANIUS gemaakt heeft. Twee Egijptiſche Monniken, die zich zelven, uit een misverſtand van JESUS gezegde, ontmand hadden

(*) Zie ons IIIde *Deel*, *Bladz.* 227.

(†) *Vit. PP. Libr.* V. *Cap.* 15. *pag.* 629.

den (*), waren door den Aardsbisschop van *Alexandrië* uit de Kerkgemeenschap gesloten; zij, zich hier over bezwarende, brachten hun beklag in bij de Bisschoppen van *Jerusalem*, *Antiöchië*, en *Rome*, door welke allen zij werden afgewezen. Thans besloten zij zich bij EPIFANIUS te vervoegen, als bij eenen Profeet, bij wien geen aanzien des persoons plaats had. Doch, toen zij zijne stad naderden, openbaarde God hem, wie zij waren; waar op hij hun liet aanzeggen, dat zij niet in de stad zouden komen. De uitspraak van zulken man bracht hen eindelijk tot berouw en veröotmoediging. Ook dit maakte God aan EPIFANIUS bekend; die hun nu verlof gaf, om bij hem te komen; hen in de Kerkgemeenschap weder aannamen, en ook ten hunnen behoeve aan den Aardsbisschop van *Alexandrië* schreef, om hun als zijne kinderen insgelijks vergiffenis te schenken. In zoo hoog aanzien stond EPIFANIUS, maar niet geringer dacht men van zijne geleerdheid en bekwaamheid, om het Rechtzinnig Geloof tegen de Ketters te verdedigen. Men beweegde hem daaröm, door verzoeken en bidden, omtrent het jaar 374, tegen hen geschriften in het licht te geven. Reeds vroeger had hij eene gezindte van *Tegenstrevers der Maagd* MARIA schriftelijk bestreden, en met hen en de *Collyridiänen* getwist (†). Zijne werken maakten eenen algemeenen

(*) Dit deden ten dezen tijde verscheidenen van dezelven EPIFAN. *Expos. fid. Cathol.* C. 13. *p.* 1095. *Tom.* I. *Opp.* (†) Boven *Bladz.* 185.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nen opgang, ook werd hij zelfs daadlijk werkzamer door zijne deelneming in de openbare belangen der Kerk, en in bijzondere verschillen; gelijk wij, in het vervolg, op zijne plaats zien zullen. Omtrent het jaar 376, deed hij eene reize naa *Antiöchië*, om de onëenigheid te stillen, welke daar over de leerstellingen van APOLLINARIS ontstaan was; en in het jaar 382 was hij lid der talrijke Kerkvergadering, welke toen te *Rome* gehouden werd, over de *Meletiaansche* scheuring te *Antiöchië*. Hier te *Rome* kreeg hij kennis aan de oude PAULA, die hem in strengheid van *Ascetische* levenswijs nog overtrof. Ten laatsten wikkelde hij zich diep in de twisten, die over ORIGENES waren uitgeborsten. Zedert het jaar 394 verklaarde hij zich openlijk tegen verscheidene leerstellingen van dezen Kerkvader; geraakte daar over in verdrietelijke verschillen met JOANNES, Bisschop van *Jerusalem*, en THEOFILUS, Bisschop van *Alexandrië*; hij verzoende zich wel in het jaar 401 met THEOFILUS, maar verbond zich toen, tot zijne schande, met dezen Bisschop, éénen der onwaardigsten, die dit ambt bekleedden, tegen éénen der eerwaardigsten, JOANNES CHRYSOSTOMUS, Bisschop te *Konstantinopolen*, omdat deze de leerstellingen van ORIGENES niet wilde veröordeelen; zelfs reisde hij in persoon, in het jaar 402, naa de gemelde Hoofdstad, om hem, eenigermate, tot verändering in zijne denkwijze te noodzaken; hier gedroeg hij zich, in verscheidene opzichten, zeer onbetaamlijk en onvoegzaam, tot hij, op zijne terugreize, in het jaar 403, in den ouderdom

dom van meer dan 90 jaren, zijn leven op zee verloor.

Zijne achting en beoordelingvan zijn karakter.

Deze zwakheden van zijne laater jaren, indien deze naam niet te zacht is voor dezelve, verminderden nogthans zijne achting en roem niet. Brandende ijver tegen Ketters en Dwalingen, vooräl wanneer deze gepaard ging, met den ſchijn van Godvruchtige zelfsverloochening, was, in dien tijd, genoegzaam, om alle misſtappen en verkeerdheden te bedekken. HIËRONYMUS, een vriend en verëerer van EPIFANIUS, dien hij eenen vriend van bijna alle Bisſchoppen, en een overblijfzel der oude heiligheid noemt (*), verzekert ook (†), dat men hem alleen verſchoonde, alhoewel de *Ariänen* in het geheele Rijk de overhand hadden, en dat de regerende Ketterſche Vorſten zich zouden geſchaamd hebben, zulken man te vervolgen. Als hij ééns te *Jeruſalem* met den Bisſchop aldaar langs ſtraat ging, drong het volk rondöm hem, en bracht hem de kinderen, om die te zegenen, ſneed hem ſtukjens van den zoom van zijn kleed, en wachtte in de Kerk tot 's avonds, om hem te hooren prediken (§). Na zijne dood liep 'er zelfs een gerucht, dat bij zijn graf Duivelen uitgedreven, en vele ziekten genezen werden (**). Men kan derhalven geene vrijë beoordeeling omtrent hem, uit zijnen leeftijd, verwachten. Alleen SOCRATES misſchien uitgezonderd, die be-

(*) *Epist.* XXXVIII. *Tom.* IV. *Opp.* P. II. *pag.* 313.
(†) *Pag.* 308. *ſq.* (§) *L. c. pag.* 312.
(**) SOZOMEN. *Libr.* VII. *Cap.* 27.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bekent (*), dat hij even eenvoudig als Godvruchtig, of ligt te bedriegen geweest is. In het gemeen lieten zich de *Asceten* op deze eenvoudigheid van hart en zeden veel voorſtaan, en meenden, dat uitſtekende Godsdienstkennis en deugd hier mede zeer wel kon gepaard gaan. Ondertusſchen kan men niemand kwalijk nemen, dat hij twijfelt, of zulk ſoort van menſchen alles recht gezien, gehoord, of ondervonden hebbe, wat zij voor waar hielden, en verhaalden. De goedhartigſte man kent de wereld en de menſchen het minst, en kan dus ligtelijk bedrogen, en door vooröordeelen weggeſleept worden; en waarlijk EPIFANIUS heeft in zijne ſchriften en handelingen meer dan te veel blijken van zulke hoedanigheden gegeven.

Zijne ſchriften. Het Plegt-anker.

Zijn eerſte gewigtige werk ſchreef EPIFANIUS, in het jaar 374, op begeerte van vele Leeräaren in *Pamfylië*, *Pfidië*, en *Egypte*, die van hem een onderwijs en een behoedmiddel tegen de zich meer en meer verbreidende *Ariäanſche* en *Macedoniäanſche* gevoelens verlangden te hebben. Dit werk noemde hij Αγκυρωτος, of *het Plegt-anker*, „omdat hij," gelijk hij zelf elders zegt (†), „daar in, uit de „geheele Heilige Schrift, de waarächtige leere Gods „verzameld, en het Heilig Apostolisch en Profee„tisch Geloof der Vaderen, hetwelk, van het be„gin af, tot op zijnen tijd toe, in de Heil. Kerk „van God gepredikt is geworden, als het ware, „als

(*) *Libr.* VI. *Cap.* 10. *H. E.*

(†) *Panar. Hæres.* LXIX. *T.* I. *Opp. pag.* 751.

Digitized by Google

„ als een *anker* voor die genen, welke 'er gebruik III
„ van wilden maken, duidlijk voorgedragen had, BOEK VII
„ om hunne gemoederen te ſchragen en te bevesti- Hoofdſt.
„ gen, ten einde zij niet, door de uitvindingen na C. G.
„ des Duivels, rondgedreven worden, en door de Jaar 363. tot 476.
„ onſtuimige baaren, welke de Ketterijën in de We-
„ reld zoo menigvuldig opruijen, ſchade lijden
„ mogten." Hoofdzaaklijk echter was zijn oog-
merk, de leere der Godlijke Drieëenheid, die toen het meest werd aangevochten, met eenige andere Geloofsleeringen, tegen derzelver tegenſtrevers te handhaven (*). Hij begint, met de bepaling,
„ dat één God de Vader, en de eenige waare God
„ is, nademaal de eenige eeniggeborene uit den
„ eenigen, en de eenige Heilige Geest uit even den-
„ zelfden; maar in het algemeen de Drieheid in de
„ Eenheid, en één God, Vader, Zoon en Heilige
„ Geest is; elk is waarächtig God, en de Drieheid
„ wordt in éénen Geest geteld. — De Zoon is al-
„ tijd, niet met den Vader vermengd; noch deszelfs
„ Broeder; maar de echte Zoon van den Vader ge-
„ teeld; de natuurlijke Zoon, en geen aangenome-
„ ne. De Zoon is éénswezens met den Vader;
„ niet nevens, met zijn wezen, (συνουσιος,) maar
„ *éénswezens*, dat is, niet buiten den Vader ge-
„ teeld: en het is een band van het Geloof, dit
„ woord, (ὁμοουσιος,) van hem te gebruiken. Het
„ ſlaat de kracht van SABELLIUS te neder; waar
„ dit woord plaats vindt, daar toont het *één* we-
„ zen,

(*) *Ancoratus pag.* 5-125. *Tom.* II. *Opp.*

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ zen, (ὑποστασις,) aan; en dat in dit wezen de „ Vader is, de Zoon is, de Heilige Geest is; „ (ενυποστατος,) het drukt maar ééne Godheid uit; „ zoodat, van even dezelfde, God, uit God, de „ Zoon, en God de Heilige Geest, maar niet meer „ Goden zijn. Wij zeggen, God de Vader, God „ de Zoon, en God de Heilige Geest; en niet „ Goden. — De Zoon is de Eengeborene, waar- „ achtig God uit den waarachtigen God, die niet „ den naam des Vaders heeft, maar ook voor den „ Vader niet vreemd is. — En een eenige, (μονο- „ γενες,) Heilige Geest, die noch den naam des „ Zoons, noch de benaming des Vaders heeft; „ maar de Heilige Geest genoemd wordt, en voor „ den Vader niet vreemd is." — Op deze wijze vult hij de *twaalf* eerſte Hoofdſtukken van dit werk, hetwelk, in het geheel, uit *honderd één en twintig* Hoofdſtukken beſtaat. De verdediging van de Godheid van den Heiligen Geest geeft hem nu aanleiding, om niet alleen de tegenſtrijdige dwalingen te wederleggen, maar tevens *alle zoogenoemde Ketterijën*, van de eerſte tijden der Wereld af, tot op zijnen tijd toe, in *claſſen* verdeeld, aan te haalen: eene lijſt, welke met zijn werk *over de Ketterijën* gevoeglijk zal kunnen vergeleken worden. Vervolgends keert hij weder tot de verdediging der bovengemelde leere der Drieëenheid terug. Vervolgends komt hij bijzonder, tot eene verdediging der Godheid van CHRISTUS, tegen de *Ariänen*. Daar na ſpreekt hij van *Allegoriſche* Verklaringen, bij voorbeeld, van het *Paradijs*, en wederlegt ORIGENES, die

die beweerde, dat 'er *volſtrekt geen Paradijs op Aarde is.* Hij ſpreekt van het Beeld van God: „ De mensch," zegt hij, „ werd zekerlijk naar „ het Beeld Gods geſchapen: alleen wij willen de „ Godlijke genadegaven niet te nieuwsgierig door- „ ſnuffelen, en dus ook niet onderzoeken, hoe de „ menſchen *het Evenbeeld Gods* ontvangen hebben. „ Wij zeggen niet, dat het *ligchaam* naar dat Beeld „ gevormd is; wij ſtellen het ook niet in de *ziel*, „ of in het *verſtand*, of in de *deugd.* Nogthans „ zeggen wij ook niet, dat het ligchaam of de ziel „ niet het Beeld Gods is. Dus is wel dat gene „ in den mensch, hetwelk naar dit Beeld is; maar „ hoe, dat weet God alleen." — Van het Beeld Gods komt hij weder op het *Paradijs*, en verklaart hetzelve letterlijk, ten welken einde hij de vier rivieren van hetzelve aanwijst; onder dezen zegt hij van den *Phiſon*, dat deze, „ de *Ganges* is, bij „ de Grieken *Indus* genoemd, die het groote en „ kleine *Evilat*, of het Land der *Elymeërs*, door- „ loopt, het groote *Ethiöpië* doorkruist, en naa „ het Zuiden gaat, maar eindelijk, omſtreeks *Ga- „ des*, zich in den grooten Oceäan ontlast. „ De „ tweede rivier," vervolgt hij, „ de *Cheon*, is „ even zichtbaar en niet Allegorisch; het is de „ *Nyl*, gelijk men uit JES. II. 18. ziet, enz." — „ Indien 'er geen wezenlijk *Paradijs* was, dan „ is 'er ook geene van deze Rivieren geweest; dan „ was 'er geen ADAM en EVA; dan zijn 'er in het „ geheel geene menſchen. Maar nu zijn wij toch „ allen van ADAM oorſpronglijk." — Om dit laatſte

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te bewijzen, brengt hij het Geslachtregister bij van ADAM tot CHRISTUS, en verhaalt ons van JOSEF, den Man van MARIA, dat hij, bij zijne eerste Vrouw, vier Zoonen, JAKOBUS, JUDAS, SIMON, en JOANNES, als ook twee Dochters, ANNA en SALOME, verwekt heeft. Van de gevoelens van ORIGENES, en van het gezegde van dezen Schrijver, dat de Zoon den Vader, de Heilige Geest den Zoon, en de Engelen den Heiligen Geest zoo min zien kunnen, als deze van de menschen gezien worden, gaat EPIFANIUS op nieuw over tot het bewijzen van deze leere, *dat in den Vader, Zoon, en Heiligen Geest, niets verscheidens, maar dat de Heilige Drieëenheid van denzelfden rang en wezen is*, ten welken einde hij een aantal plaatzen uit de Heilige Schrift aanhaalt, en op zijne wijze opheldert. En hier mede gelooft de Schrijver deze leere, ten nutte der Gelovigen, en tot wederlegging der Ketteren, voldoende bewezen te hebben. Maar, vervolgt hij, dewijl de vastigheid van ons Geloof, op de vaste belijdenis van de Menschwording van onzen Heiland, als ook op de zekere hoop van de Opstanding der Dooden en onze wedergeboorte, rust: zoo brengt hij nu een dergelijk bewijs bij voor deze leerstukken. De Heer zelf, zegt hij, de Heilige, die zich in het Godlijk wezen bevindt, (ενυποστατος,) de Heilige Verlosser kwam van den Hemel, en verwaardigde de werkplaats der Maagd, om ons heil te voltooijen. Van haar geboren, en van den Heiligen Geest ontvangen, nam hij het *vleesch* aan, zonder zijne Natuur te veränderen; maar

maar hij nam de menschheid, vleesch en ziel, tot de Godheid op, naardien hij volkomen van den Vader was. Maar hij vormde zich ook tot eenen volkomenen mensch uit de *Godsbaarſter*, (Θεοτοκε,) MARIA, door den Heiligen Geest. — Van de Opſtanding der Dooden, handelende, bericht hij, dat eerst vóór korten tijd, ſommigen, die in *Egypte*, en andere Landen, bij de *Asceten* bijval vonden, even als de *Hiëraciten*, geleerd hadden, *dat niet ons vleesch, maar een ander, in deszelfs plaats zal opſtaan.* Tegen dezen, de mogelijkheid der Opſtanding aanwijzende, haalt EPIFANIUS ook den Vogel FENIX aan, die zich na vijf honderd jaaren verbrant, en uit zijne aſsche weder herrijst. — Eindelijk komt hij tot een beſluit, met het oplosſen van eenige tegenwerpingen der *Manicheën* en *Marcioniten*, tegen de Heilige Schrift, bij voorbeeld, dat dezelve God ſomtijds naar iet laat vragen, en dus zijne Alwetendheid beperkt; over de beroving der *Egyptenaren* door de *Israëliten*; over der *Israëliten* recht op het Land *Kanaän*. De *Arianen* en *Sabellianen* betwistten wel de verborgenheden der Heilige Kerk, maar, tot wederlegging der laatſten, is reeds de verſchijning der Drieëenheid bij den Doop van CHRISTUS genoegzaam; en de eerſten behoeft men alleen te wijzen tot de plaats JOANN. IX. 10. Eindelijk, zijn tegen de genen, die de Godheid van den Heiligen Geest loochenen, de bewijzen uit het Gebed der drie mannen in den gloejenden oven, die den Zoon en den Heiligen Geest niet op de lijst van ſchepzelen plaatſten; uit het driemaal Heilig der

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Engelen, en uit *Handel.* V. 3, 4. 1 *Korinth.* II. 10. van kracht en genoegzaam. Na eene vermaning aan de Leeräaren, om dit Geloof, hetwelk de Maagd Gods, de Kerk, van de Apostelen ontvangen heeft, te bewaaren, voegt EPIFANIUS hier de *Niceïsche Geloofsbelijdenis*, en nog eene andere bij, welke hij, met alle Rechtzinnige Leeräaren, en de geheele Katholijke Kerk, overëenstemmend met het voorheengemelde, inzonderheid aan de Doopelingen, tot een behoedmiddel tegen nieuw ontstane Dwaalleringen, overgeeft. Deze laatste Geloofsbelijdenis, (*Sijmbolum*,) bevat duidelijk de grondtrekken van die zoo vermaarde, welke zeven jaaren daarna door de Kerkvergadering te *Konstantinopolen* is aangenomen, en welke wij hier voor hebben bijgebracht. Ondertusschen is het niet gelooflijk, dat men hier in de aanleiding van EPIFANIUS alleen gevolgd is. De *Niceïsche Geloofsbelijdenis*, welke de *Konstantinopolitaansche* vergadering vermeerderde, was, in den grond, uit de Geloofsbelijdenis der *Katechumenen*, bij hunnen Doop, ontstaan. Zedert hadden voornaamlijk de *Macedonianen* zulke Leerstellingen voorgedragen, welke, in de leere van den Heiligen Geest, noodzaaklijk, nader bepaalde bijvoegzelen bij deze Geloofsbelijdenis vorderden. Nu kunnen verscheidene Bisschoppen, zoodanige nadere bepalingen, ten behoeve der Doopelingen, gemaakt hebben, en daaromtrent overeengekomen zijn, zoodat de Kerkvergadering des te minder zwarigheid vond, om ze in de Niceïsche Geloofsbelijdenis in te lasschen. Uit dit beknopt bericht van dit werk van EPIFANI-

NIUS, kan men ligt beſluiten, hoe omſlachtig, hoe verward, en hoe vol van overtollige bijvoegzelen, hetzelve is, terwijl de uitleggingen van Bijbelplaatzen, in hetzelve voorkomende, veeläl onnozel zijn. Bijkans nergens wordt ééne nieuwe baan tot onderzoek hier geöpend, en waar de Schrijver iet ongewoons wil zeggen, ſtruikelt hij doorgaands.

Zijnwerk over de Ketterijën.

Evenwel werd EPIFANIUS, kort na het voltojen van dit werk, door ACACIUS en PAULUS, twee Ouderlingen en Kloostervoogden of Abten, (Αρχιμανδρίται,) bovenmaten nederig, als *een nieuw Apoſtel*, en *een andere* JOANNES, wiens voorbidding bij God hen en alle Monniken ongemeen verſterken zou, verzocht, nadat zij de namen der Ketteren van hem gehoord hadden, om hun ook de leere van elken derzelven bekend te maken. In zijn antwoord aan hen, geeft hij eerst reden, waaröm hij dit van hun begeerde werk παναριον, (Apothekars-kistjen, of Genees-kistjen,) noemt; te weten, omdat daar in de geneesmiddelen tegen den vergiftigen ſteek der Ketterſche Slangen bijëengezameld waren. Vervolgends verzoekt hij alle goedgunſtige Lezers, dat zij het hem vergeven, indien hij, bij zijnen ijver tegen de Ketters, harde woorden, als Bedriegers, en dergelijke meer, gebruikt hebbe; want, dit zij bij hunne beſtrijding noodzaaklijk geweest, en trekt ook anderen gemaklijker van hunne gemeenſchap af. Dit werk, het uitvoerigſte en merkwaardigſte, hetwelk in de oude Kerk, tot het *kennen*, en te gelijk tot *wederlegging* der *Ketterijën* geſchreven is (*), is

(*) *T.* I. *Opp.* EPIF. *p.* 1-1108.

door

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

door den Schrijver zelven in *drie Boeken* verdeeld, en deze weder te ſamen in *zeven Afdeelingen*. 'Er worden *tachtig Ketterijën* in beſchreven en beſtreden. *Twintig* van dezen behooren tot de tijden vóór CHRISTUS geboorte. Daar onder worden als *Hoofdſoorten* opgegeven, het *Barbarismus*, *Scythismus*, *Hellenismus*, *Judaïsmus* en *Samaritanismus*, hebbende den Schrijver deze verdeling en benamingen ontleend uit *Kolosſ.* III. 11. alwaar *Griek* en *Jood*, *Barbaar* en *Scyth*, genoemd worden. Uit deze leidt hij de XV overigen af, als onderſoorten of takken. De *zestig Ketterijën* na CHRISTUS, worden zonder eenige rangſchikking zoo onder één gemengd en doorgelopen, dat de *Simoniänen* de eerſte plaats, en de *Maſſuliänen* de laatſte beſlaan.

Men ziet reeds uit deze opgave, dat behoorlijk bepaalde denkbeelden, en over het geheel eene rijplijk overdachte wijze van voordragt, geheel niet de zaak van dezen Schrijver geweest is. — *Ketterij* is bij hem alles, wat van de heerſchende Godsdienſtleere van zijnen tijd afweek, het zij zulks van Chriſtelijken, Joodſchen, of Heidenſchen oorſprong ware. In een' tijd, wanneer men zich van alle kanten met Ketters omringd meende te zien, had men behoorlijk dienen te ſchiften en onderſcheiden, wat te vooren gebeurd was, welke Ketterijën thans in vergetelheid gebracht, welke van geen belang of welke meer gewigtig waren. Men had *misvattingen* van *dwalingen*, welmeenende voorſlagen van *verbetering* van moedwillig *vervalſchen van het Geloof*, armhartige *woordentwisten* van daadlijke aan-

aanvallen op *Hoofdleerſtukken*, moeten onderſcheiden. Twisten en verſchillen over de *Kerkentucht*, over de *rechten* en *pligten* der *Leeraaren*, *over den uitwendigen Godsdienst* en oefeningen der Godzaligheid, en zelfs vele uitlegkundige verſchillen, hadden niet in éene klaſſe behoren geplaatst te worden, met de *leerſtellige* of *zedenlijke*, zoo ver deze wezenlijke deelen van den Godsdienst waren. Men had de *bron* der dwalingen, en de wijze, op welke zij daar uit waren voortgevloeid, behoren te onderzoeken, indien men ze ons geſchiedkundig had willen leeren kennen — want van eene wederlegging ſpreken wij hier niet. — Maar van dit alles heeft EPIFANIUS heel weinig, en van een groot gedeelte van hetzelve niets gedaan.

De eerſte van alle Ketterijën is, bij EPIFANIUS, het *Barbarismus*, of de ſtaat van wildheid en onbeſchaafdheid, van ADAM tot NOÄCH, geduurende tien menſchengeſlachten of leeftijden. Men had toen *geenen naam van eene Ketterij*, de menſchen hadden geenen voorganger, maar elk maakte zich zijnen eigenen wil ten voorſchrift. Door het *Scythismus* verſtaat hij den toeſtand der Wereld, van NOÄCH, tot een weinig na den Torenbouw van *Babel*, of tot aan PHALEG en REGU; doch ook toen was 'er geene eigenlijk gezegde *Ketterij*, maar alleen Godzaligheid of Godloosheid. Daartegen begint de Schrijver het *Hellenismus* met SERUG, of de *Afgoderij*, welke van andere volken tot de *Grieken* gekomen, onder hen bijzondere partijën, (*αἱρεσεις*,) heeft doen ontſtaan. Van dezen beſchrijft

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

EPIFANIUS 'er vier: de *Pythagoreërs* of *Peripatetici*; de *Platoniſche*; de *Stoïſchen*, en de *Epikureën*. Doch de geheele beſchrijving is te kort en onnauwkeurig. Hij beſtrijdt enkele van hunne bijzondere leerſtellingen, zoo als de zielsverhuizing, en het *noodlot* der *Stoïcynen*. Maar, in plaats van behoorlijke wederlegging, haalt hij allerhande bijzonderheden aan uit het Oude Testament. — Dus komt hij tot de Ketterij der *Samaritanen*, die hij, na de Opſtanding der Dooden tegen hen verdedigd te hebben, in vier partijën verdeelt; de *Esſenen*, de *Sebueërs*, en de *Gorthenen*. De *Doſitheërs* weeken meest van de andere *Samaritanen* af, doordien zij de Opſtanding der Dooden geloofden, en een ſtreng leven leidden. Thans eerst volgt het *Judaïsmus*, of *Joodendom*, alhoewel onze Schrijver de *Samaritanen* reeds uit het Joodendom had afgeleid. In hetzelve vindt hij *zeven* gezindten. De *Sadduceën*, de *Schriftgeleerden* of *Schrift-uitleggers*, de *Fariſeën*. De *Hemerobaptisten*, die hunnen naam hebben, omdat zij zich, *daaglijks*, tot zuivering van zonden, gewoon waren, te wasſchen. De *Nazareën*, deze zullen Jooden geweest zijn, uit het *Overjordaanſche*, die beweerden, dat de gewoone vijf Boeken van MOSES onëcht waren, maar dat zij de echte bezaten. De *Oſſenen*, dat is, *Stouten*, *vasten*, verwierpen de meeste Schriften der Oude Profeeten. Met hen verëenigde zich, ten tijde van TRAJANUS, een Bedrieger, ELXAI, naar wien zij *Elceſaïten* genoemd werden, en die hun allerhande zeldzame denkbeelden van CHRISTUS en van den Gods-

Godsdienst inboezemde (*). De zevende Joodſche partij waren de *Herodiänen*, die HERODES voor den MESSIAS hielden.

Vervolgends begint hij de Geſchiedenis der *Chriſtelijke Ketterijën*, met een bericht van CHRISTUS en de *Apostelen*, en loopt in de *tweede Afdeeling* des *eerſten Boeks*, de volgenden gezindten door: de *Simoniänen*, *Menandriänen*, *Saturniliänen*, *Baſilidiänen*, *Nikolaïten*, *Gnostiken*, *Carpokratiërs*, *Cerinthiänen*, *Nazareën*, *Ebioneën*, *Valentiniänen*, *Secundiänen*, en *Ptolemaïten*. Tot een voorbeeld, hoe hij zich, in het wederleggen van deze en andere Ketterijën, gewoon is te gedragen, willen wij het volgende, bij verkorting, overnemen. Dus ſtelt hij, tegen het voorgeven der *Saturniliänen*, dat de Wereld, zonder Gods bewilliging, door de Engelen geſchapen is, dezen grond, dat, dewijl God dit gemaklijk had kunnen verhinderen, men veelëer de Schepping der Wereld aan hem moet toeſchrijven. Bij BASILIDES merkt hij wel heel goed aan, dat deszelfs aanhang ontſtaan zij, door aanleiding der vraag: Van waar het kwaad zijnen oorſprong heeft? Maar hij vergenoegt zich, daartegen aan te merken, dat in het begin alles goed geweest is; dat de mensch wel kwaad doen kon, en ook gedaan heeft; maar dat men daaröm geenszins aan een zelfſtandig boos wezen denken mag. In de beſchrijving van de *Gnostieken* is zoo veel verwarring, dat daar door voornaamlijk het vooröordeel bevestigd is, als of de

(*) Zie ons III. *Deel*, *Bladz.* 53.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de *Gnostieken* eene bijzondere gezindte geweest waren, niet, dat men dezen gemenen naam aan vele gezindheden gegeven had. Integendeel leidt hij de *Gnostieken* van den stichter der *Nicolaïten* af, bij slot verzekerende, dat zijne berichten van hen des te zekerer waren, omdat hij zelf in gevaar geweest was, door de *Gnostieken* verleid te worden. Bij gelegenheid der *Carpocratiänen* verhalende, dat ten tijde van den Bisschop ANICETUS, te *Rome*, een vrouwspersoon aldaar velen tot die gezindte had overgehaald, laat hij eene lijst volgen van de Roomsche Bisschoppen, van PETRUS en PAULUS af, welke beiden aldaar die waardigheid zullen bekleed hebben. CERINTHUS laat hij op CARPOCRATES volgen, en maakt hem eenen tijdgenoot van den Apostel PAULUS. Terwijl hij het met zich zelven niet eens is, of CERINTHUS de Opstanding der Dooden geloochend hebbe, gelooft hij toch, dat PAULUS dit leerstuk, 1 *Kor.* XV. tegen hem beweerd heeft, maar ook zal PAULUS daar nog eene andere dwaling hebben wederlegd, van die genen, die wel de *Opstanding van* CHRISTUS, maar niet *van andere Dooden*, geloofden. Zulke lieden vond men in *Asië*, inzonderheid in *Galatië*. Sommigen van dezen sterven zonder gedoopt te zijn, welken doop anderen voor hen op zich namen, opdat zij maar niet, indien zij éénS opstonden, onder de heerschappij des Wereldscheppers zouden vervallen. En hier op, naar eene mondelijke overlevering, zal doelen, het gene de Apostel schrijft van *een Doopen over de Dooden.* — De *Nazoreën* onderscheidt hij van de bovengemelde *Na-*

za-

zareën, en van de *Christenen*, die anders ook wel dezen naam voeren. Bij deze gelegenheid onderzoekt hij de vraag, waarom CHRISTUS, een nakomeling van DAVID, deszelfs troon niet bezeten heeft? en beweert, dat deze *troon* eigenlijk het *Priesterdom* der Heilige Kerk is; *ja*, *dat* CHRISTUS *het Rijk van* DAVID, *te gelijk met het Priesterdom*, *aan de Hoogepriesters der Katholijke Kerk genadig overgelaten heeft*. — Uitvoerig en hevig behandelt hij de *Ebioniten*, tegen welke hij bewijst, dat CHRISTUS geen bloot mensch geweest is, uit *Jes.* VII. 14. LXVI. 6. *Jer.* XVII. 9. *Luk.* I. 35. enz. — Met de *Valentiniänen*, bijzonder met SECUNDUS en PTOLEMEUS, welke uit deze gezindte kwamen, houdt hij zich insgelijks lang op.

In de *derde Afdeeling des eerſten Boeks*, houdt zich de Schrijver met nog andere *Gnostieken* partijën onledig; met de *Marcoſianen*, *Colorbaſianen*, *Heracleoniten*, *Ofiten*, *Cajanen*, *Sethianen*, *Archontiken*, *Cerdomanen*, *Marcionisten*, *Lucianisten*, *Apellianen*, *Severianen*, en *Tatianen*. Onder de bijzonderheden, welke in deze Afdeeling voorkomen, is deze, dat hij, door de *tachtig Bijwijven* in het *Hooglied*, *tachtig Ketterijën* verſtaat; als ook, dat de Duivel, vóór de komst van CHRISTUS in de Wereld, nooit tegen dezen zijnen Heer lasteringen uitgeworpen heeft, of oproerig geweest is; omdat hij uit de Profeeten wist, dat zondaren, die zich bekeeren, door CHRISTUS verlosſing zouden ontvangen; maar toen hij zag, dat hij bij den Verlosſer geene barmhartigheid te hoopen had, toen

heeft

HI BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

heeft hij niet alleen hem gelasterd, maar ook de menſchen daar toe verleid, om in plaats van den waaren God eenen Nietgod te zoeken. Ook heeft hij, in deze Afdeeling, de veränderingen, welke MARCION, in het *Euangelie* van LUKAS, en in *tien Brieven* van PAULUS, welke hij alleen voor echt erkennen wilde, gemaakt heeft, vlijtig bijëenverzameld enz.

In de *eerſte Afdeeling des tweeden Boeks*, volgt een andere reeks van Ketters: de *Enkratiten*; de *Frygiërs*, of *Montanisten*, of *Taskodrugiten*; de *Quintillianen*, *Pepuzianen*, *Priscillianen*, en *Artotyriten*, (alle bijzondere namen der *Montanisten*;) de *Tesſareskaidekariten*, of *Quartadecumanen*; de *Alogen*; de *Adamianen*; de *Sampſeën*, of *Elkiſeën*; de *Theödotianen*; de *Melchizedekianen*; de *Bardeſianisten*; de *Noëtianen*. De *Valeſiën*, (naar eenen VALENS, van wien EPIFANIUS erkent, niet te hebben kunnen ontdekken, waar hij zich opgehouden, of wat hij geleerd heeft;) de *Katharen*; geſticht door NABATUS, (NOVATUS;) de *Angelici*, van welken hij, insgelijks, alleen den naam aanvoert, zonder te weten, waaröm zij dus genoemd, of welke hunne dwalingen geweest zijn; de *Apoſtolici* of *Apotaktiten*; de *Sabellianen*, en tweederleië *Origenianen*. Men ziet dus ook uit deze Afdeeling, dat de Schrijver zich bijzonder beijverd heeft, om het getal der Ketterijën te vergroten. Onder de bijzonderheden dezer Afdeeling behoort, dat hij als zeker ſtelt, dat de dag van JESUS lijden de *twintigſte Maart* geweest is, voorts geeft hij, als het

het geboortejaar van CHRISTUS op, het twee en veertigſte jaar van AUGUSTUS, en zijn geboortedag, den zesden *Januarij* enz.

De *tweede Afdeeling* van het *tweede Boek* bevat ſlechts vijf Ketterijën: die van PAULUS van *Samoſate*; de *Manicheïſche*, de *Hiëracitiſche*, de *Meletiäanſche* Scheuring, en het *Ariänismus*, welk laatſte EPIFANIUS, bijzonder wijdlopig, wederlegt.

Vervolgends geeft hij in de *eerſte Afdeeling* van het *derde Boek*, een *Geſchiedkundig* en *Wederleggend* verſlag van de *Audiänen*, *Fotiniänen*, *Marcelliänen*, *Semi-Ariänen*, de *Pneumatomachen*, (of *Macedoniänen*,) de *Aëriänen* en *Aëtiänen*.

De laatſte Afdeeling van dit werk, of de *tweede* van het *derde* Boek, bevat de *Demoriten*, welke anders *Apollinaristen* genoemd worden; de *Antidikomariäniten* en *Kollyridiänen*, en eindelijk de *Maſſaliänen*.

Hier komt eene zeldzame toepaſſing voor van de plaats *Hooglied* VI. 8. in welke de *zestig Koninginnen* zullen zijn, die zielen, welke reeds voor dezen in de Geſlachtlijsten genoemd zijn, of de 62 Geſlachten van ADAM op CHRISTUS. De *tachtig Bijwijven* zijn zoo vele *Ketterijën*; en de *Maagden zonder getal* de verſcheidene Wijsgeerige gezindten en levenswijzen. Hier geeft EPIFANIUS eene lijst op van ſtichters van Wijsgeerige ſecten, van THALES af tot op EPIKURUS, wier leerſtelſels hij kortelijk beſchrijft. Tot de *Maagden zonder getal* rekent hij ook de zonderlingen onder de Christenen, voornaamlijk onder de Monniken. Sommigen, zegt hij, heb-

III DOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hebben zich zelven een ſtreng leven voorgeſchreven; en gaan openlijk met lange haairen rond; andere heilige Broeders blijven in zak en aſche te huis; nog anderen bereiken de volkomenheid door bovenmatig vasten en lijden om Gods wille; maar 'er zijn 'er ook, die uit jeugdige ligtvaardigheid tegen de waarheid handelen. Zoo wachtte zich zekere ZACHEUS, die onlangs in den bergächtigen oord van *Jeruſalem* overleed, dat hij nooit met iemand gemeenſchappelijk bad, en hoewel hij niet meer dan een Leek was, wijdde hij het Avondmaal in. Twee anderen, bij den berg *Sinai*, en in *Egypte*, verſtoutten zich, het ambt van eenen Biſchop waar te nemen. Vele anderen ontmannen zich tegen de wet, uit jeugdige roekeloosheid. Wederöm zijn 'er anderen van de *Katholijke* partij, die zich onderwinden, bijzondere ſamenkomſten te houden, en zonder last van eene algemeene Kerkvergadering, die genen nog ééns te doopen, die van de *Ariänen* tot hen overkwamen. Anderen dragen kluisters tegen het gebod der Kerk: en wat dergelijke eigendunklijke handelingen meer zijn. Maar de *eenige Duive*, en *Heilige Maagd*, zoo gaat EPIFANIUS voort, belijdt God, den Vader, Zoon en Heiligen Geest, elken als volmaakt; eene Drieheid van hetzelfde wezen, en die niet vermengd is; maar den uit den Vader waarächtig geborenen Zoon en den Heiligen Geest, die voor den Vader en den Zoon niet vreemd is; eene Drieheid, welke altijd was, geen toevoegzel behoeft, niets minder in zich bevat, en tot ééne Eenheid, en éénen oorſprong Gods, en des Vaders,

ders, terug geleid wordt. — Met één woord, hij haalt hier weder eene vrij uitvoerige, ook met Bijbelſche bewijzen, op zijne wijze, voorziene Geloofsbelijdenis der *Katholijke* Kerk, hoofdzaaklijk over de Drieëenheid en over CHRISTUS, aan, welke met dergelijke plaatzen uit zijne Schriften naauwkeurig overëenſtemt.

Wetten en inrichtingender rechtzinnige Kerk volgens EPIFANIUS.

Eindelijk oordeelt EPIFANIUS het nog dienſtig, het één en ander ten beſluit te zeggen, van de *wetten en inrichtingen der Rechtzinnige Kerk*, waar van wij nog verſlag moeten doen, omdat men hier bij hem meer bij één vindt, dan bij eenig ander Schrijver van dezen tijd. De grondſlag, dus begint hij, en als het ware, de hoogſte trap in de Kerk, is *het Maagdelijk leven*, hetwelk van velen geöefend en geprezen wordt. Op dit volgt terſtond *het eenzaam leven*, (ἡμερόβιος,) hetwelk eene menigte van de beide kunnen leidt. Na dit is de *onthouding* tot dezelfde loopbaan gegrond. Daar op komt de *Weduwlijke Staat*. Ook de kuiſche *Huwlijke Staat* heeft na deze ſtanden plaats, en geniet groote eere; voornaamlijk het *huwelijk*, hetwelk niet herhaald wordt, en zich naar de voorſchriften ſchikt. Evenwel, wanneer een getrouwd man, na de dood zijner vrouw, of eene vrouw, na de dood van haren man, ten tweedemale wil trouwen, is hun zulks geöorloofd. Doch, de kroon en moeder van dit alles is het *Prieſterſchap*, hetwelk grootendeels uit *Maagdelijke Perſonen*, of ten minſten uit *eenzaam levenden* beſtaat: en, wanneer daar toe geene geſchikte Monniken gevonden worden, zoo verkiest

men

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

men zulken, die *zich*, of van *hunne echte vrouwen onthouden*, of, nadat zij éénmaal in huwlijk geleefd hebben, *weduwnaar* gebleven zijn. Daartegen kan die gene, die zich in een *tweede huwlijk* bevindt, noch *Bisschop*, noch *Presbijter*, (Priester of Ouderling,) noch *Diakon*, of *Subdiakon*, worden; alschoon hij zich ook van zijne vrouw onthield, of weduwnaar zij. Alleen de *Voorlezers* kunnen zoo wel uit ongehuwde personen, als uit Monniken, Onthoudenden, Weduwen, kuische getrouwde mannen, ja zelfs, wanneer het de nood vereischt, uit zulken genomen worden, die, na de dood hunner eerste vrouw, weder getrouwd zijn. Want een *Voorlezer* is geen Priester; maar als het ware enkel een Schrijver van het Godlijk woord. De *Diakonessen* zijn enkel tot bezorging der vrouwen aangesteld, om der eerbaarheid wille, wanneer zij, of bij den Doop, of bij het beschouwen van derzelver Ligchamen (*), gebruikt worden. Zij moeten slechts eenmaal getrouwd en onthoudend zijn; of na het eerste huwlijk Weduwen, of aanhoudend Maagd wezen. Op alle deze rangen volgen de *Exorcisten* en *Hermeneuten*, die zoo wel bij de Voorlezingen, als Kerkleerredenen, uit de *ééne* taal in de andere overzetten; de *Kopiaten*, die voor het ter aarde bestellen der lijken zorgen; insgelijks de *Deurwachters*, en alle verdere beämbten, om de goede orde te onderhouden, ingesteld.

Van

(*) In zieklijke omstandigheden, gelijk men uit eene andere plaats *Hæres.* LXXIX. *C.* 3 *p.* 1060. ziet.

Van de onderſcheidene ſtanden der Christenen gaat EPIFANIUS over tot hunne *Godsdienſtige Vergaderingen*. Hier meldt hij vooreerst, dat dezelve door de *Apostelen* zelven op den *vierden* en *zesden dag* der week, en op den *Zondag*, vastgeſteld waren (*).

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

EPIFANIUS beſchrijft vervolgends het *vasten* van zijne Christelijke Tijdgenoten. Op den vierden en op

(*) PETAVIUS (*Animadvers. ad Expoſit. Fidei Tom.* II. *Opp. Epiphan. pag.* 354.) twijfelt met recht aan de waarheid van dit bericht. Maar ſchijnt mijn gelukkig te zijn, in het beweeren, (*l. c. pag.* 352.) dat de Christenen, geduurende de groote vasten vóór Paasſchen, het Heilig Avondmaal, uitgezonderd Zondags en Zaturdags, niet openlijk met malkanderen gebruikt hebben; maar nog ongelukkiger is hij, in het beweeren, (*l. c. p.* 355.) dat de eerſte Christenen, niet altijd, wanneer het Avondmaal gevierd werd, aan hetzelve deel hebben genomen. Het zij zoo, dat CASAUBONUS de woorden επαγειν της ευχαριστιας bij EUSEB. (*Hist. Eccles. Libr.* VII. *C.* 9.) verkeerd verklaard heeft, van het gebruiken des Heiligen Avondmaals, maar zij betekenen toch, *het aanhooren van het Dankgebed*, na het Avondmaal, waar op de geheele Gemeente overluid *Amen* zeide. Vruchteloos beroept hij zich ook op HIËRONYMUS, die zijnen toehorer vermaant *quotidie audiat Miſſam*, hetwelk hij vertaalt, *het Heilig Avondmaal daaglijks te hooren*, maar PETAVIUS wist immers, dat *Miſſa* toen niet enkel *het H. Avondmaal*, maar ook den *geheelen Godsdienst*, of ook andere *hoofddeelen* van den Godsdienst aanduidde. HIË-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

op den zesden dag der week, schrijft hij, wordt daaröm tot de negende uur gevast, omdat de Heere op den eerstgemelden gevangen, maar op dezen gekruist is geworden. Dit vasten wordt het geheele jaar door waargenomen; uitgezonderd in de 50 dagen tusschen Paasschen en Pinksteren, gedurende welke, niet gevast, en het Gebed niet knielend gedaan wordt. Maar, in plaats der vergaderingen, welke op de gemelde twee dagen, tot om negen uuren gehouden worden, houdt men die dan, even als op Zondag, des morgens. Ook is het op het Feest *Epifania*, toen de Heer in het vleesch geboren is, niet geöorloofd, te vasten, al valt het op den vierden of zesden dag der week. Evenwel plegen de genen, die zich, vrijwillig, met een goed voornemen, oefenen, ten allen tijde, alleen Zondags en in de genoemde vijftig dagen, uitgezonderd, te vasten en te waaken. Want, het is ongerijmd, op Zondag, welken de Kerk met vrolijkheid gevierd wil hebben, te vasten. Daaröm neemt ook de Kerk het veertigdaagsche vasten vóór de zeven vierdagen van Paasschen waar; maar niet op de daartoe behoorende Zondagen. De zes laatste dagen vóór dit Feest brengt elk één door, met droog eten, (ξηροφαγια;) dat is, hij gebruikt slechts tegen den avond brood, zout,

RONYMUS zegt ook onmidlijk daar op, dat zijne hoorders in de zesdaagsche vasten *daaglijks*, ten minsten Zondags, hunne gaven in de Kerk behoorden te offeren, en het Avondmaal te gebruiken, (*Offeratis et Communicetis. Serm.* XXXIV.)

zout, en water. De ijverigſten houden met dit vasten twee, drie, vier dagen aan; anderen zelfs onafgebroken deze gehele week door, tot op het aanlichten van het Paaschfeest toe. Zij houden zes waaknachten, en even zoo vele Godsdienſtige vergaderingen, welke in dezen gehelen vastentijd van de negende uur tot den avond duuren. Maar, op eenige plaatzen, waakt men enkel dien nacht, welke op den vijfden dag der laatſte week volgt, en onmidlijk vóór het *Paſcha* gaat. Wederöm wordt, in ſommige gewesten, op den vijfden dag dezer week, het Heilig Avondmaal, (eigenlijk de veréering van CHRISTUS *lijden*, λαλιεια της οικονομιας,) op de negende uur gebruikt; en op deze wijze wordt het volk ontſlagen, hetwelk bij het droog eten blijft. Elders integendeel, wordt het Avondmaal niet eer gevierd, dan wanneer de Zondag van *Paſcha* verſchenen, en om dezen tijd het volk heengezonden is.

Wat de overige geheime Godsdienſten en andere inwendige gebruiken betreft, zegt EPIFANIUS verder, zij worden naar de leere van het Euängelie en der Apostelen waargenomen. Aan de *overledenen* wordt bij name gedacht, wanneer de gebeden geſproken, en het Heilig Avondmaal gehouden wordt. Ook worden, in de Heilige Kerk, de *Morgengezangen* en *Gebeden*, insgelijks de *Avond-Pſalmen* en *Gebeden*, beſtendig geſproken. Sommige *Monniken* wonen in *ſteden*; maar anderen onthouden zich in Kloosters, afgezonderd van de menschlijke ſamenleving. Velen van hun behaagt het, lang haair te dragen, om hunne levenswijze te doen uit-

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

munten; zeker uit eigen goeddunken, zonder eenig bevel van het Euängelie, of voorbeeld der Apostelen. PAULUS heeft veel meer deze dragt afgeſchaft. 'Er zijn nog andere zonderlinge levenswijzen, welke in de *Katholijke* Kerk waargenomen worden; daar, bij voorbeeld, ſommigen zich geheel van vleesch onthouden, van viervoetige dieren, van vogelen en viſſchen, ook van eijeren en kaas. Daaröm zijn 'er zulke verſchillende levenswijzen, omdat elk naar zijn eigen werk loon ontvangen zal. Velen dus onthouden zich alleen van viervoetige dieren, maar eten vogelen, en het overige. Anderen gebruiken ook geen gevogelte, maar wel eijeren en visch; nog anderen, niet ééns eijeren. 'Er zijn anderen, die zich van visch onthouden, maar daartegen kaas eten; wederöm anderen, die zelfs dit niet, of wel niet ééns brood eten. Velen onthouden zich van boomvruchten en alle gekookte ſpijze. Velen liggen op den blooten grond; anderen gaan barrevoets; nog anderen dragen een' verborgen haairen zak, te weten, met een goed oogmerk, om der deugd en boete wil. Want het is onbetaamlijk, zoo als ſommigen doen, openlijk in zulken zak rond te loopen: het zelfde mag men zeggen van de genen, die openlijk kluisters dragen. Zeer velen maken volſtrekt geen gebruik van het bad. Sommigen hebben de Wereld geheel verloochend, en zich kleine ligte handwerken bedacht, om geen lui leven te leiden, noch hun brood, ten bezwaar van anderen, te eten. Meestendeels oefenen zij zich in het zingen van Pſalmen, in onöphoudlijke Gebeden, in het lezen en van buiten leeren der H. Schrift. Het

Het laatſte, hetwelk EPIFANIUS van de Chriſtenen van zijnen tijd beſchrijft, zijn hunne *zeden*. De gemeenſchappelijke vrucht der Heilige Kerk, zegt hij, in gastvrijheid, menschlievendheid, en milddadigheid jegens elk en een ieder, wordt allen aanbevolen. In plaats der veröuderde Beſnijdenis in CHRISTUS heeft zij den Doop; en rust op den grooten *Sabbath*, in plaats van den kleinen. Zij onthoudt zich van de gemeenſchap met alle Ketterijën; zij verbant de hoererij, echtbreuk, het wellustig leven, afgoderij, moord, en alle overtreding der wet, *Magie* en Tooverij, Starrenwichelarij, (deze noemt hij ἀστρονομια, in plaats van ἀστρολογια,) bijgelovige voorbeduidzelen, voorzeggingen en bezweeringen, gedenkcedels, die men *Phijlacteriën* noemt, de ſchouwplaatzen, het paardenrennen, de vermaken der jagt, muzijkſpelen, alle lasteren en kwaadſprekken, alle kijverijën, ondeugden, onrechtvaardigheden, hebzucht en woeker. De lieden, die wereldſche bezigheden hebben, acht zij juist niet hoog; zij wijst hun ſlechts de laatſte plaats onder alle hare leden aan. Vrijwillige gaven neemt zij alleen aan van die genen, die niemand beledigen, en de wet niet overtreden; maar eerlijk leven. Zij beveelt, dat men zoo vlijtig en aanhoudend, als mooglijk is, ook met kniebuiging op de beſtemde dagen, het gebed tot God opzendt. In ſommige gewesten worden ook op den Sabbath Godsdienſtige vergaderingen gehouden. Doch, dit wordt niet van alle, maar alleen van de uitmuntendſte Christenen waargenomen, dat zij geheel en al niet zweeren, niet

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

schelden, noch vloeken, alles overëenkomstig het voorschrift des Verlossers; en midsdien ook, zoo veel hun mooglijk is, volstrekt niet liegen. Zeer velen verkopen ook hunne goederen, en geven het geld aan de armen.

Herhaling of kort uittrekzel van zijn werk over de Ketterijën.

EPIFANIUS heeft zelf van dit werk een *Uittrekzel* of korte *Herhaling* der hoofdzaken, (Ἀνακεφαλαίωσις,) opgesteld en nagelaten (*), waar in hij wel eene eenigzins andere orde volgt; maar de natuurlijkste, zoo min als *in zijn groot werk*, getroffen heeft. *Wat* FILASTRIUS, op zijn voorbeeld, ten aanzien der *algemeene Kettergeschiedenis*, verricht, en hoe deze EPIFANIUS nog overtroffen heeft, in de zucht, om recht vele Ketterijën te ontdekken, hebben wij hier voor reeds gezien.

AUGUSTINUS over de Ketterijën.

Nader bij EPIFANIUS blijft AUGUSTINUS, in een Boek, omtrent het jaar 428 geschreven (†). Hij was zeker, onder alle soortgelijke Schrijvers, de gematigdste en geschiktste tot dit werk; maar ook deze Kerkvader, onzeker, wat men vóór *Ketterij* te houden hebbe, vermengt grove dwalingen met verschillen over Kerkentucht of Kerkplegtigheden. Hij laat wel de Ketterijën vóór CHRISTUS geboorte weg, maar neemt, al te ligtgelovig, veel over van FILASTRIUS, waar bij nog het één en ander van zijn eigen voegt, ontleend uit eenen ongenoemden, uit EUSEBIUS, en andere bronnen; doch

(*) *Opp. Tom.* II. *pag.* 126-157.

(†) *De Hæresibus ad Quodvultdeum Liber*, *Tom.* VIII. *Opp. pag.* 1. *sqq.*

Digitized by Google

doch over het algemeen met te weinig overleg en oordeel. Onder de gezinden, die hij bij EPIFANIUS en PILASTRIUS voegt, zijn de *Luciferiänen*, welke hij erkent, door deze beide Schrijvers voorbijgegaan te zijn, omdat zij hen enkel als *Scheurmakers* beſchouwden; maar hij had bij eenen ongenoemden gevonden, dat zij geloofden, dat de ziel door overſtorting voortgeteeld wordt, en dat zij van vleesch, en de zelfſtandigheid van vleesch is. Verders noemt hij de *Jovinianisten*, de *Arabiſche* Ketters, de *Helvidiänen*, als ook de *Paterniänen*, (volgends anderen *Venuſtiänen*,) welke de onderſte deelen des ligchaams voor een werk des Duivels uitgegeven, en daarom aan alle ondeugden, die met dezelve begaan worden, volle vrijheid gelaten hebben. Ook ſtaan de *Tertulliänisten* op zijne lijst, aanhangers van den beroemden TERTULLIANUS, die eerst in zijnen tijd te *Karthago* geheel opgehouden, en hunne Kerk aldaar aan de *Katholijken* overgelaten hadden. Van TERTULLIANUS zelven zegt hij, dat hij de ziel, ja God zelven, voor *ligchaamlijk* hebbe gehouden. Doch hij was daarom nog geen Ketter, omdat hij door *ligchaam* verſtaan had, iet, hetwelk daadlijk beſtond. Maar daarom was hij een Ketter, omdat hij tot de *Katafrygiërs* was overgegaan, en het huwlijk, als hoererij, veroordeeld, en afzonderlijke vergaderingen gehouden, en beweerd had, dat de zielen van ſlechte menſchen na de dood in *Demons* veränderden, en dat de natuur der ziel van den éénen op den anderen werd voortgeplant. Hier op gewaagt AUGUSTINUS van eenen Ketterſchen aan-

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hang ten platten lande bij *Hippo*, welken hij daarōm den *Boerſchen*, (*rusticana*,) noemt; zij was toenmaals reeds te niet gelopen. In het *Puniſch* werden zij *Abelonièrs* genoemd. Sommigen noemden hen naar ABEL, ADAMS Zoon, *Abeliānen* of *Abeliten*. Zij leefden als man en vrouw, maar onder de gelofte van kuiſchheid, en namen een jongetjen en meisjen van anderen tot kinderen aan, die vervolgends op dezelfde wijze met malkanderen leefden. Na dit verhaal, waar mede men, *in* de Geſchiedenis der Ketterijēn, *naauwlijks iet weet* aan te vangen, volgt ten laatſten eene beſchrijving der *Pelagiānen*. Achter deze 88 Ketterijēn vindt men nog in ēén Handſchrift van dit Boek, de *Timotheānen*, *Neſtoriānen*, en *Eutychiānen*, aangeſlipt. Dan het is even zeker, dat dit Bijvoegzel niet van AUGUSTINUS is, als dat een dergelijk geſchrift, hetwelk HIĒRONYMUS, volgends de verzekering van AUGUSTINUS, van de Ketterijēn heeft nagelaten, in dien vorm, als het thans voorhanden is, dezen niet tot Schrijver heeft.

THEODORETUS over de Ketterijēn.

Omtrent twintig jaren na AUGUSTINUS dood, ſchreef THEODORETUS zijn werk *over alle Ketterijēn*, *of onderzoek van leugen en waarheid*, (κατα πασων των αιρεσεων, ἡ ψευδος και αληθειας διαγνωσις,) in *vier Boeken*, met een *kort begrip der Godlijke Leere in het vijfde Boek* (*). Hij heeft van allen het kleinſte getal van *Ketterſche Gezindten*: niet meer dan *zes en vijftig*. Hij munt in ve-

(*) *Tom.* IV. *Opp. pag.* 280-481.

vele opzichten uit boven zijne voorgangers in dit vak; hij is vrij van de herhalingen en uitweidingen van EPIFANIUS; moet niet vergeleken worden met den onkundigen Ketterjager FILASTRIUS; hij heeft meer bronnen, dan AUGUSTINUS; ook schrijft hij geregelder en bepaalder dan zij allen. Maar hij verwart, even als zij, *Ketters* en *Scheurmakers*, nietsbeduidende en belangrijke gevoelens onderling; de *Duivel* is bij hem de stichter en uitvinder van alle dwalingen, en hij bevordert de verbittering der *Christenen* tegen derzelver eigenlijke uitvinders meer dan te veel.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Men zou hier ook nog kunnen bijvoegen VINCENTIUS *van Lirinum*, om zijne *waarschuwing tegen de Ketterijën*, (*Commonitorium adversus Hæreses*,) maar hij is van laater tijd, en zal dus eene geschikter plaats in het vervolg vinden.

De overige schriften van EPIFANIUS verdienen minder opmerkzaamheid. Evenwel heeft zijn Boek *over de gewigten en maten, van welken bijzonder in de Heilige Schrift melding gemaakt wordt*, (περι μετρων και σταθμων) (*), veel nuttigs, hoe zeer het tevens ook spooren genoeg van zijn zwak oordeel in zich bevat. In dit geschrift, hetwelk omtrent het jaar 392 opgesteld is, geeft hij eerst op, wat al den inhoud van de Schriften der Profeeten uitmaakt: Leering, vermaning, bedreiging, klagten, gebeden, voorzeggingen, enz.; hij heldert eenige tekens op in de Afschriften der Griekſche Overzetting en des Ouden Verbonds, welke dan de lotge-

Andere schriften van EPIFANIUS.

(*) *Tom.* II. *Opp. pag.* 158-184.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

gevallen des Joodschen volks, dan CHRISTUS, dan eene duistere plaats enz., aanwijzen. Vervolgends verklaart hij de *Accenten*, *Kritische* en *Grammatische Tekenen*, bij voorbeeld, den *Asteriscus*, *Obelus*, *Lemniscus*, enz. Dit leidt hem tot de verdiensten van ORIGENES in dit vak, eene lijst der Boeken des Ouden Testaments, en de Geschiedenis der Griekse Overzetting der *Alexandrynen*, waar in hij de verdichtzelen van ARISTEAS herhaalt. Hij weidt verder uit in de opvolgingen der PTOLEMEUSSEN in *Egypte*, en der Romeinsche Keizeren, en in de Geschiedenis der overige Griekse Vertalers, AQUILA, SYMMACHUS, THEODOTIO; hij geeft verslag van de *Hexapla* van ORIGENES. Nu komt, eindelijk, in het kleinste en laatste gedeelte van dit werk, de verklaring der Bijbelsche, en ook andere Maten en Gewigten, welke, schoon niet volkomen voldoende, echter grootendeels vrij bruikbaar is. Maar deze breekt EPIFANIUS af, deels door eene beschrijving der Zesdaagsche Schepping; deels door eene herhaalde lijst der Boeken des Ouden Verbonds; waar bij hij vindt, dat, gelijk deze XXII in getal zijn, God ook even zoo vele werken in die zes dagen volbracht heeft, en dat 'er even zoo vele geslachten van ADAM tot JAKOB voorkomen; hetwelk alles hij als vol geheimen beschouwt.

Een geschrift van EPIFANIUS, *van de twaalf Edelgesteenten in den Borstlap van Aäron*, is uitgegeven door CONRAD. GESNER (*), eene andere wat lan-

(*) In zijn *Opus de omnium Fosfil. Gen. Zur.* 1565. 8vo.

langer uitgave ſtaat in de werken van EPIFANIUS, uitgegeven door PETAVIUS (*). Doch het één en ander houdt men enkel voor een uittrekzel uit zijn eigenlijk werk, hetwelk PETRUS FRANCISC. FOGGINI het eerst, in eene oude Latijnſche Vertaling, naar een gebrekig *Vaticaansch* Handſchrift, te *Rome* in het jaar 1743. 8vo. in het licht gebracht heeft. Het gene de Schrijver van den naam, het vaderland, de natuurlijke geſteldheid, en het menigerlei gebruik van elk edelgeſteente zegt, heeft zijne waarde; maar de geeſtelijke betekenisſen, welke hij 'er bijvoegt, verdienen geene aanmerking.

Ook zal nog de *Uitlegging* van EPIFANIUS *over* SALOMON'S *Hooglied*, in een Latijnſche Vertaling, voorhanden zijn, welke dezelfde FOGGINI te *Rome*, in het jaar 1750 in 4to., insgelijks heeft uitgegeven. Maar het verdient de moeite niet, om 'er verder ons mede op te houden; de geheele uitlegging beſtaat enkel in eene *myſtieke* willekeurige verklaring van het *Hooglied*, met volſtrekte verwaarlozing van den letterlijken zin.

Zijn Brief aan den Biſſchop JOANNES van *Jeruſalen*, en een andere, aan HIËRONYMUS gezonden, zal ons in het verhaal der verſchillen over ORIGENES voorkomen. Eene kleine brok van zijne verklaring van het Euängelie van JOANNES (†), en *zeventien zinſpreuken*, (*apophthegmata*) (§), verdie-

(*) *Tom.* II. *pag.* 225.

(†) In COMBEF. *Auct. Noviſ. Bibl. Patr. T.* I. *p.* 300.

(§) In COTELER. *Monum. Eccl. Gr. T.* I. *p.* 426.

Digitized by Google

III. BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dienen weinig aanmerkingen. Twijfelachtig of wel zonder grond aan hem toegeschreven zijn: Een Boek *van de Profeeten*; *derzelver dood en begravenisse*. *De Natuurkenner*, (Φυσιολογος,) of *van de natuur der dieren en vogelen*, en *acht Kerkleerredenen* enz.

De volledigste uitgave zijner werken is die van PETAVIUS te *Parys*, in twee Foliobanden, in het jaar 1622; naderhand in 1682 herdrukt (*). JAKOB GERVAIS heeft de Geschiedenis en het leven van EPIFANIUS beschreven, (*l'Histoire et la vie de St. Epiphane &c. à Paris* 1738. in groot 4to.) waar achter hij gevoegd heeft eene *verdediging van den Heiligen* EPIFANIUS, *tegen de lasteringen, met welke de nieuwer Ketters hem zwart gemaakt hebben.* Deze *nieuwe* Ketters lopen uit op den eenigen ABRAHAM SCULTETUS, die, (in zijne *Medulla Theologiæ PP. pag.* 711. *sq.*) beweerd had, dat EPIFANIUS verscheidene leerstukken, bij de Roomsche Kerk in zwang, niet gekend, of wel duidlijk verworpen heeft; terwijl men dezelve veeleer aantreft bij de Ketters, op de lijst van dezen Kerkleeraar. Het gene wij van EPIFANIUS gezegd hebben, zal genoeg doen zien, dat deze overëenstemming, of afwijking, niet zoo gemaklijk is aan te wijzen, en dat een onderzoek deswegens de moeite niet beloont.

Verschil-

Na deze algemene berichten, welke ons de denk-

(*) Men vergelijke over EPIFANIUS TILLEMONT *Memoir. Tom.* X. *St. Epiphane pag.* 484-521. *Notes sur St. Epiphane pag.* 802. DU PIN *Nouvelle Biblioth. des Aut. Eccles. Tom.* II. *pag.* 295, 302.

denkwijze der Kerkleeraaren, omtrent de Ketterijën en Dwalingen, en hunne handelwijze omtrent dezelve, in het algemeen, genoeg hebben kunnen leeren, komen wij tot het verhaal der geschillen, die ten dezen tijde, met ongemene drift, gevoerd zijn; zoo wel over *oudere* als *nieuwlings opgekomene* leerstukken; een verhaal, in de daad, van een min gunstig voorkomen voor het Christendom van dien tijd, maar daaröm te noodzaaklijker, omdat velen van deze verschillen eenen zoo merklijken invloed op het Christelijk Leerstelsel van volgende eeuwen gehad hebben. Van de oude geschillen kwamen thans die over de waarde der Godgeleerde gevoelens van ORIGENES weder ter bane, in welken EPIFANIUS eene hoofdrol gespeeld heeft, hoewel niet grootlijks tot zijne eer bij onpartijdigen.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

len over ORIGENES

ORIGENES, die, door zijne geleerdheid en werkzaamheid, zich bij den Christelijken Godsdienst zoo verdiend had gemaakt, dat men zijne misslagen en dwalingen, welke hij mogt gekoesterd hebben, daar voor had behooren te vergeten, werd, reeds kort na zijn overlijden, van velen op eene onwaardige wijze aangevallen, waar tegen het verweerschrift van PAMFILUS zijnen goeden naam naauwlijks kon beveiligen (*). Evenwel bleef ORIGENES in achting, bij allen, die waare geleerdheid beminden. De aanzienlijkste geleerden der IVde eeuw, zoo als EUSEBIUS *van Cæsareä*, DIDYMUS, BASILIUS *de Groote*, GREGORIUS *van Nazianzus*, CHRYSOSTOMUS, HIËRO-

ORIGENES door velen aangemerkt als de voorloper van ARIUS; doch door anderen verdedigd.

(*) Zie ons IIIde *Deel*, *Bladz.* 275. volgg.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

RONYMUS, en meer anderen, waren of zijne bekende leerlingen, of dankten hem hunne godgeleerde kundigheden. De hevige twisten met de *Ariänen* hadden zelfs eenigermate, als het ware, eenen ſtilſtand tusſchen de verëerers en vijänden van ORIGENES voortgebracht; alhoewel men hem echter al ſpoedig in dezelven poogde te betrekken. De *Ariänen* naamlijk trachtten (*), hunne gevoelens, met het gezag van dezen grooten man te bevestigen. EPIFANIUS (†), verzekert, met even *zoo vele woorden*, dat ARIUS *en zijne aanhangers*, alles uit ORIGENES ontleend hebben; en HIËRONYMUS (§) beweert zelfs, dat de *Niceïſche* Kerkvergadering ORIGENES, als de bron van ARIUS, hoewel zonder hem te noemen, veröordeeld hebbe. Ondertusſchen, de gevoelens van ORIGENES over de *Drieëenheid*, zoo ver wij die uit zijne ſchriften kennen, waren wel niet *Niceïsch*, maar ook niet *Ariäansch* te noemen. SOCRATES voegt ook bij zijn bericht, dat BASILIUS van *Cæſareä*, en GREGORIUS van *Nazianzus*, het voorgeven der *Ariänen* wederlegd en aangetoond hebben, dat zij ORIGENES kwalijk verſtaan hadden. ATHANASIUS zelf (**) merkt aan, dat men onderſcheid moet maken tusſchen het gene ORIGENES, onderzoekend, en ter oefening, geſchreven heeft, en wat hij ſtellig leert,

(*) SOCRATES *Hist. Eccles. L.* IV. *C.* 26.

(†) *Hæres.* LXIV. *C.* 4. *T.* I. *Opp. p.* 527.

(§) *Ep.* XLI. *p.* 343. *T.* IV. *Opp.* P. II.

(**) *Epist. de Decretis Nicænæ Synodi Cap.* 27. *Tom.* I. P. I. *Opp. pag.* 183.

leert, en brengt vervolgends eene plaats uit ORIGENES bij, ten bewijze, dat hij, zoo wel als DIONYSIUS van *Alexandrië*, en andere *Kerkvaders*, geleerd heeft: *dat het Woord even eeuwig is met den Vader, en van geen ander Wezen, of eene andere Zelfſtandigheid*, (ουσιας η υποστασεως,) *dan de Vader.* ——

ORIGENES door EPIFANIUS op zijne Ketterlijst geplaatst.

Evenwel plaatſte EPIFANIUS ORIGENES op zijne groote Ketterlijst. „ Daar zijn lieden," zegt hij (*), „ die *Origenisten* heeten: Zij zijn wel niet overal „ verſpreid; maar volgen evenwel terſtond op de „ *Sabelliënen*, en andere Ketters van deze tijden. „ Van waar zij hunnen naam gekregen hebben? van „ ORIGENES, met den bijnaam ADAMANTIUS? of „ van een' ander, is mij geheel onbekend (†)." — Na eene korte wederlegging dezer gezindte, komt EPIFANIUS tot de dwalingen van ORIGENES (§), wiens geſchiedenis en eene aanwijzing van 's mans verdienſten hij vooraf laat gaan. „ Zijne Ketterij," zegt deze Schrijver, „ vestigde zich eerst in *Egypte*; maar thans zijn haar de voornaamſte Monniken en Kluizenaars toegedaan. Zij is erger dan „ alle anderen: want, alhoewel zij haare aanhan-

„ gers

(*) *Hæres* LXIII. *Tom.* I. *Opp. pag.* 520.

(†) Hij had even zoo goed, als naderhand AUGUSTINUS, *de Hær. C.* 42. ſtellig kunnen zeggen, dat deze gezindte niets met den grooten ORIGENES gemeen had. Elk voelt derhalven het haatlijke van deze gewaande onkunde; maar dit lag nu eenmaal in het plan van zijne Ketterjagerij. (§) *Hæres.* LXIV.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

„ gers geene ſchandelijke zeden oplegt; zij tast ech-
„ ter de Godheid zelve door ſchandelijke gevoelens
„ aan. ORIGENES verſtout zich, eerſtelijk, te be-
„ weeren, dat *noch de eeniggeboren Zoon den Va-*
„ *der*, *noch de Geest den Zoon*, noch de Engelen
„ den Geest, noch de Menſchen de Engelen zien
„ kunnen. Hij leidt wel *den Zoon* uit *het wezen*
„ *des Vaders* af; maar houdt hem te gelijk voor
„ *geſchapen*; zoodat hij *enkel uit genade den naam*
„ *van Zoon van God* draagt. Verders gelooft hij,
„ dat *de menschlijke zielen vóór het ligchaam be-*
„ *ſtaan hebben*, en *Engelen*, of hooger krachten,
„ *geweest* zijn; maar dat zij door God *tot ſtraffe*
„ *wegens hare zonden in dit ligchaam zijn opge-*
„ *ſloten*." Verders rekent EPIFANIUS tot de dwa-
lingen van ORIGENES, dat hij leerde, dat ADAM *het Godlijk Beeld* verloren heeft; en dat daarôm in de Schrift ſtaat, God maakte hem en EVA rokken van vellen, waar door men het ligchaam verſtaan moet. Ook verwrikt hij *de Opſtanding der dooden*, nademaal hij die dan erkent, dan ontkent, dan weder ſlechts een deel des ligchaams laat opſtaan. Eindelijk verändert hij alles in *Allegorie* of Leenſpreuk, bij voorbeeld, het Paradijs enz. Voor het overige weet hij geene andere bron der dwalingen van ORIGENES op te geven, dan dat hij niets het minſte in de Heilige Schrift onverklaard heeft willen laten.

PACHOMIUS ijvert tegen ORIGENES.

Zeldzaam mag het voorkomen, het gene EPIFANIUS hier verhaalt, van de genegenheid der Monniken voor ORIGENES, daar hunne onwijsgerige herſens niet geſchikt waren voor de Wijsgeerige onderſtel-

ſtellingen van dezen Kerkleeraar. Maar zijne *Myſtiſche Godgeleerdheid*, op welke toch het geheele *Asketisch* of afgezonderd leven gegrond is, waar aan hij zoo veel geärbeid, en die hij door Wijsgeerige gronden ondersteund had, deed hem hunne goedkeuring erlangen (*); ook hadden ORIGENES en de volmaaktſte *Asceten* het zelfde vaderland, *Egypte*. Hoe het zij, zijne ſchriften moeten al vroeg bij deze Monniken gelezen zijn geworden, dewijl PACHOMIUS, de ſtichter van het Kloosterleven, hun die al vroeg uit de handen zocht te nemen, zelfs wierp hij éens een deel der ſchriften van ORIGENES, hetwelk hij bij eenen Monnik gevonden had, in het water, zeggende, dat hij die even zoo gevaarlijk achtte, als Boeken, in welke de Afgoderij geleerd wordt (†). Hij verbood aan zijne Monniken niets te lezen van alles, wat ORIGENES over den Bijbel geſchreven had; ja met niemand verkeering te houden, die zijne ſchriften las; met verzekering, dat al wie ORIGENES ſchriften las, en zijne gevoelens aannam, onfeilbaar in de hel zou geſtoten worden. Op zijn ſterfbed liet hij alle Opzieners der Kloosters bij zich komen, en verbood hun, met de aanhangers van ORIGENES en MELETIUS geene gemeenſchap te houden.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Dus wankelend ſtond de goede naam van ORIGENES, Hevige

(*) MOSH. *Comm. de reb. Christ. ante Conſtant.* M. *p.* 612.

(†) De onbekende Levensbeſchrijver, die voor een' tijdgenoot van PACHOMIUS wil gehouden zijn, *in Act. SS. Menſ. Maii Tom.* III. *in Append. pag.* 75. *ſq.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

NES, omtrent het einde der IVde eeuw, toen een zeldzame en hevige twist over hem ontſtond, aan welken inzonderheid vier aanzienlijke Kerkleeräars van dezen tijd een levendig aandeel namen, één van welken, de geleerdſte in de Weſterſche Kerk, van eenen ijverigen bewonderäar van ORIGENES zijn hevigſte tegenſtander werd; terwijl over het geheel het oordeel der heerſchende Kerk over ORIGENES allengs ongunſtiger uitviel. De vier bedoelde Leeräars waren EPIFANIUS, dien wij reeds als *Asceet*, Biſſchop, Schrijver en aanvoerer van alle Kettermeesters hebben leeren kennen; HIËRONYMUS, die ons insgelijks reeds in zoo vele toneelen van geleerde werkzaamheid, Godsdienſt-ijver, hevige twisten, zwakheden en driften, is voorgekomen; RUFINUS, van wien, onder de Geſchiedſchrijvers van deze eeuw, melding is gemaakt; en JOANNES, Biſſchop van *Jeruſalem*. Van dezen had EPIFANIUS zich al vroeg, in zijne ſchriften, als een' tegenkanter van ORIGENES vertoond. Maar de drie overige waren geene geringe vereerers van denzelven; HIËRONYMUS en RUFINUS leefden ook een' tijd lang, in het Kerspel van JOANNES, met hem in alle eendragt, en onderling in vertrouwlijke vriendſchap. —

twistover hem tusſchenvier aanzienlijke Kerkleeräars.

Berichten van JOANNES Biſſchop van Jeruſalem.

JOANNES, Biſſchop van *Jeruſalem*, wien wij aan den Lezer kenbaar maken willen, oefende zich, in zijne vroegere jaaren, in den Monnikſtand; hij werd vervolgends *Presbijter* te *Jeruſalem*, en reeds in zijn dertigſte jaar Biſſchop van deze Gemeente. Dit ambt bekleedde hij, van het jaar 386 tot 417, wan-

wanneer hij overleed. THEODORETUS (*), noemt hem een bewonderenswaardig man, ook verwekt zijne vriendſchap met CHRYSOSTOMUS een goed voor-oordeel voor hem. HIËRONYMUS ſpreekt wel met verachting van zijne geleerdheid, en beſchuldigt hem niet duiſter van *Ariänerij*, ja ſchijnt hem zelfs te verwijten, dat, wanneer zeker *Ouderling* in de Kerk, den Heiligen Geest God noemde, hij de ooren ſtoppende, met de zijnen ſpoedig was heengelopen (†), maar hij ſchreef dit alles op eenen tijd, toen hij zeer tegen hem verbitterd was, na hem te vooren geëerd, en aan geene Ketterij ſchuldig verklaard te hebben. GENNADIUS (§), bericht van dezen Biſchop, dat hij een Boek *tegen de lasteraars van zijne gevoelens*, (*adverſus obtrectatores ſtudii ſui*,) geſchreven, en daar in aangetoond hebbe, dat hij wel den Geest, maar niet de Leerſtellingen van ORIGENES was toegedaan. Jammer, dat dit Boek verloren is gegaan; thans moeten wij ons ſteeds met de verhalen van 's mans partijën behelpen. Alhoewel de ouden van geene andere ſchriften van dezen Biſchop JOANNES gewag maken, heeft echter de *Carmeliter* Monnik P. PETER WASTEL, een vrij dik Deel in *Folio* onder zijnen naam uitgegeven te *Brusſel* 1743, met den volgenden tijtel: JOANNIS NEPOTIS SYLVANI, *Hiëroſolijmarum Episcopi* XLIV. *Opera omnia, quæ hactenus incogni-*

(*) *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 35.

(†) HIËRON. *Ep.* XXXVIII. *T.* IV. P. II. *Opp. pag.* 308, 310. (§) *De Viris Illuſtr. Cap.* 30.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gnita, *inveniri potuerunt*. De zonderlinge naam aan hem hier toegekend, is ontleend uit de verhalen van NICEFORUS CALLISTUS (*), van zekeren Bisschop NEPOS te *Jerusalem*, welke verhaalen over het algemeen de oude Schrijvers vlak tegenspreken. Het oogmerk van WASTEL was zijne *Carmeliten* orde met dezen Bisschop te vereëren, die te vooren *Abt der Carmeliten* zal geweest zijn. Bij deze verzameling voegde WASTEL nog als een tweede Deel *Vindiciarum Libri tres*, in welke verscheidene goede aanmerkingen voorkomen, omtrent den twist over ORIGENES, alschoon door de Jesuiten PAPEBROCH (†), en JANNING (§), op oordeelkundige gronden bewezen is, dat deze gewaande schriften van JOANNES, niet van dezen *Jerusalemschen* Bisschop oorspronglijk zijn.

Berichten nopens RUFINUS.

RUFINUS, wien sommigen verkeerd RUFFINUS noemen, verdient hier insgelijks eenig bericht, daar hij vrij dieper dan JOANNES, in deze twisten is ingewikkeld geweest. — TYRANNIUS RUFINUS kwam, omtrent het jaar 330, te *Concordia*, eene stad niet ver van *Aquileja*, in *Opper-Italië*, ter Wereld. Langen tijd leefde hij te *Aquileja* in een Klooster; ook werd hij daar, omtrent het jaar 371, gedoopt; zijnde hij en HIËRONYMUS toen reeds vertrouwde vrien-

(*) *H. E. L.* XII. *C.* 24. *L.* XIV. *C.* 30.

(†) *Act.* SS. *Mens. April. T.* I. *pag.* 780. *Tractat. Prælim. ad T.* III. *Maii p.* XX. *sq.*

(§) *Apologia pro Papebrochio præmissa act.* SS. *Mens. Jun. T.* I. *p.* XL. §. 49. *sq.*

Digitized by Google

vrienden. Kort daar na ondernam RUFINUS eene reize naa het Oosten, om de Monniken aldaar nader te leeren kennen. Te *Alexandrië* kreeg hij kennis aan de oude MELANIA, wier naam in de Monniks-Geſchiedenis van deze tijden zoo beroemd is. Op de tijding hier van, ſchreef HIËRONYMUS, die zich toen reeds in de Woestijnen van *Syrië* begraven had, aan eenen vriend te *Jeruſalem*, wien hij eenen Brief voor RUFINUS toezond, dat deze hem toch met RUFINUS niet mogt vergelijken; in RUFINUS, die zich eerst gewaſchen had, (doelende op zijnen Doop,) zou hij de duidlijkſte kenmerken van heiligheid vinden; terwijl hij, integendeel, naauwlijks den glans zijner zeden verdragen kon, en met alle vuiligheid van zonden bevlekt was (*). In *Egypte* bezocht RUFINUS MAKARIUS, en andere vermaarde Kluizenaars van het *Nitrisch* Gebergte. Ten dezen tijde, zedert het jaar 372, werden de *Katholijken* in *Egypte*, zelfs de van de Wereld geheel afgezonderde *Asketen*, door den Ariäanschgezinden Keizer VALENS hard gedrukt. RUFINUS beſchrijft niet alleen deze vervolging; maar telt zichzelven ook onder de genen, die, geduurende dezelve, gevangenis en ballingſchap geleden hebben (†). Het is waar, HIËRONYMUS heeft dit naderhand, toen zijne genegenheid veränderd was, voor een' leugen verklaard, en 'er mede geſpot (§), maar dewijl toch anderen,

(*) *Epist.* II. *pag.* 4.

(†) *H. E. Libr.* II. *Cap.* 34. *et Apol. ad Anaſtaſ.*

(§) *Apol. adv. Ruf. L.* II. *p.* 389. *T.* IV. P. II. *Opp. p.* 389.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ren, gelijk HIËRONYMUS zelf erkent (*), RUFINUS eenen *Martelaar* genoemd hebben, waar mede SOCRATES (†) overëenstemt; zoo kan dit ontkennen van een' verbitterden tegenpartij dit bericht toch niet ongelooflijk maken. Geduurende zijn zesjarig verblijf in *Egypte*, genoot RUFINUS onder anderen het mondeling onderwijs van DIDYMUS, den zoo geächten Leeräar te *Alexandrië* (§). Vervolgends begaf hij zich met MELANIA, omtrent het jaar 378, naa *Jeruſalem*, om zich geheel aan het Monniksleven toe te wijden. Hier leefde hij, met andere Monniken in Kluizen, die op den Olijfberg waren aangelegd. Hij en zijne vriendin, die ook een Klooſter te *Jeruſalem* geſticht had, ontvingen de Biſchoppen, Monniken, en de Christenen in het gemeen, die uit Godsvrucht deze plaatzen bezochten, en ſtonden hun met alle nodige behoeften bij. Even zoo weldaadig betoonden zij zich jegens de Geestlijkheid aldaar; en verzoenden bovendien Kerkelijke ſcheuringen en twisten (**). In dit verblijf werd ook de oude vriendſchap tuſſchen HIËRONYMUS, die zich midlerwijl te *Bethlehem* had nedergezet, en RUFINUS, nog meer verſterkt. JOANNES, Biſchop van *Jeruſalem*, benoemde dezen laatſten, omtrent het jaar 390, of wat laater, tot *Presbijter*. Maar kort daar na ontſtond tuſſchen deze oude vrienden een he-

(*) *Apolog. Libr.* III. *pag.* 453-463.
(†) *Hist. Eccles. L.* IV. *C.* 22.
(§) RUFIN. *Hist. Eccles. L.* XI. *C.* 7, 8.
(**) PALLAD. *Hist. Lauſ. Cap.* 118.

Digitized by Google

hevige twist over ORIGENES. Deze eindigde wel in het jaar 397, en kort daar na reisde RUFINUS, met MELANIA, naa *Rome*; maar door zekere schriften, welke hij daar in het licht gaf, werd de verdoofde twist op nieuw ontstoken. Omtrent het begin des jaars 399, keerde hij naa *Aquileja* terug, alwaar hij eenige jaaren vlijtig arbeidde, deels aan overzettingen der schriften van ORIGENES, deels aan zijne eigene verdediging tegen HIËRONYMUS. Eindelijk besloot hij, andermaal met MELANIA naa *Palæstina* te reizen; waar toe de verwoestingen van *Italië* door ALARIK veel kunnen toegebragt hebben. Reeds was hij, met zijne vriendin en hare familie, in *Sicilië* aangeland, en zag van dit Eiland het verbranden der stad *Rhegium* door de *Gothen*, toen de dood, in het volgende jaar 410, van zijne reizen en onrusten een einde maakte.

Schriften van RUFINUS.

Onder alle de schriften van RUFINUS, heeft zijne Kerkgeschiedenis, in welke hij die van EUSEBIUS vertaald, veränderd en vervolgd heeft, bij de nakomelingschap de meeste vermaardheid verworven; welk werk hij, op begeerte van CHROMATIUS, Bisschop van *Aquileja*, ondernomen, en in het jaar 402 voltooid heeft (*). Een ander geschiedkundig werk

(*) Zie ons I. *Deel*, *Bladz.* LII. en vergelijk FONTANINI *Hist. Letter. Aquil. pag.* 343. *et* 356. alwaar hij eene lijst van alle de uitgaven van dit werk heeft. In het jaar 1740 heeft PETER THOMAS CACCIARI een Carmeliet, eene zeer goede uitgave van alle de elf Boeken dezer Geschiedenis bezorgd, en RUFINUS wegens dezelve

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werk van RUFINUS, *Vitæ Patrum*, *ſive Historia Eremitica*, heeft, offchoon meer dan twintig malen gedrukt, veel minder verdienſte dan zijne Kerkgeſchiedenis. Sommigen hebben het, verkeerdelijk, aan PETRONIUS, Bisſchop van *Bononië* (*), anderen, zelfs reeds in de Vde eeuw, aan HIËRONYMUS, toegeſchreven, die 'er evenwel zelf met geringächting van ſpreekt (†). „RUFINUS," zegt hij, „heeft „daar vele Monniken in opgeteld, die zulks nooit „geweest zijn; en die het wezenlijk waren, zijn „zeker van de Bisſchoppen als *Origenisten* veröor„deeld geworden." Met meer recht had hij het kunnen berispen, wegens het fabelächtige en zonderlinge, hetwelk in dit werk heerscht (§). Belangrijker voor dit Tijdperk is de *Verklaring* van de zoogenoemde *Apostolifche Geloofsbelijdenis*, (*Expoſitio Sijmboli*,) welke RUFINUS, op dringend verzoek van zekeren Bisſchop LAURENTIUS, heeft opgeſteld, en waar in hij naauwkeurig het verſchil opgeeft, zoo als het in de Kerk van *Rome*, in die van *Aquileja*, en in de *Oosterſche* Kerken in gebruik was; hoewel de *Godgeleerde* verklaring zelve ſlechts eene matige waarde heeft. Nog in het jaar 398,

verdedigd tegen HUETIUS *de Claris Interprett. pag.* 245. In het jaar 1745 kwam het eerſte Deel uit van alle de ſchriften van RUFINUS te *Verona* door DOM. VALLARSI.

(*) GENNAD. *de Script. Eccles. Cap.* 41.

(†) *Epist.* XLIII. *pag.* 476.

(§) Het ſtaat ook in HERIB. ROSWEID. *Vitæ Patrum etc. Libr.* X.

398, ſchreef RUFINUS in het Klooſter *Pinetum*, op begeerte van zijnen vriend, den *Presbijter* PAULINUS, naderhand als Biſſchop van *Nola* zoo beroemd geworden, *twee Boeken over de Zegeningen der Patriärchen*, (*Libri* II. *de Benedictionibus* XII *Patriärcharum*,) *Gen.* XLIX. welke hij, in eenen drieledigen zin, den *Geſchiedkundigen*, *Zedenlijken*, en *Verborgenen* of *Myſtiſchen* verklaart. Twee opſtellen *over het Geloof*, (*Libellus de fide duplex*,) behooren hem niet toe, en even min zekere uitleggingen over den Bijbel, (*Commentarii in* LXXV *Davidis Pſalmos*, *in Hoſeam*, *Joelum et Amos*.) Van zijne geſchriften in den twist van ORIGENES, zullen wij vervolgends ſpreken moeten. Zeer veel heeft hij uit het *Grieksch* in het *Latijn* vertaald; behalven de Kerkelijke Geſchiedenis van EUSEBIUS, verſcheidene Boeken van ORIGENES, een gedeelte van het Verweerſchrift van PAMFILUS, voor denzelven, ook nog *acht Homiliën* van BASILIUS *den Groote*, en *tien* van GREGORIUS van *Nazianzus*, de *Recognitiones*, die aan CLEMENS den *Romein* worden toegeſchreven, den *Canon Paſchalis* van ANATOLIUS, Biſſchop van *Laödiceä*, de *Zedenlijke Voorſchriften*, (*Liber centum Sententiarum*,) *voor de Monniken*, van den Monnik EVAGRIUS, die, in het jaar 399, in de Woestijnen van *Nitria* overleed, en andere dergelijke kleine ſtukjens van denzelven, het Boek van den Martelaar PAMFILUS, *tegen de Starrenwichelaars*, (*Sententiæ adverſus Mathematicos*,) als ook het *Zedenlijk Handboek* van den *Pythagoriſchen* Wijsgeer SIXTUS of XYSTUS, (*Enchiridion*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Sixti.) Andere vertalingen, die op zijnen naam gefteld worden, zoo als die van de Geſchiedboeken van JOSEPUS, zijn voor het minst twijfelachtig. Over het algemeen prijst niet alleen GENNADIUS (*) zijne bekwaamheid in zijne vertalingen uit het Grieksch, maar men maakte 'er ook in de Weſterſche Kerken, zelfs gedeeltlijk bij den openbaren Godsdienſt, veel gebruik van. Meesterlijk zijn zij wel niet; ook matigt hij zich die vrijheid in veränderen en weglaten, die *hij bij* EUSEBIUS *en* ORIGENES *gebruikt, insgelijks niet zelden bij de overigen aan*; en de keuze der vertaalde werken had gelukkiger kunnen wezen. Met dit alles waren velen derzelven van algemeen nut, en bevatten ook veel nieuws voor de Weſterſche Kerk; en over het geheel ontbreekt het haar niet aan duidlijkheid.

Karakter van RUFINUS.

RUFINUS was zeker een ijverig godvruchtig man, volgends de grondbeginzelen van het Monnikenleven. Hij bezat geene groote geleerdheid; maar des te meer arbeidzaamheid; hij had eenen gedrongen niet onäangenamen ſtijl; geene uitſtekende ſcherpzinnigheid, maar niet weinig gezond verſtand; hetwelk echter ſomtijds in de hitte des ſtrijds verduiſterd werd. Het gene HIËRONYMUS bij anderen gelukte, hen door zijne magtſpreuken onherroepelijk tot Ketters te maken, gelukte hem nogthans bij RUFINUS niet, die wel den eernaam van *Heilig* daar door bij de nakomelingſchap verloor, maar nogthans door de aanzienlijkſte Rechtzinnigen van zijnen,

(*) *De SS. Eccles. Cap.* 17.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nen, en den daaröp volgenden tijd, voor een echt ledemaat van hun Kerkgemeenſchap erkend is geworden. ——

De hoofdperſonen, in den twist over ORIGENES, ons dus nader bekend zijnde, zal de Geſchiedenis dezer twisten zelve des te verſtaanbaarer wezen. —— JOANNES van *Jeruſalem*, RUFINUS, en HIËRONYMUS, waren tot het jaar 394 toe, even groote vereerers van ORIGENES, en 'er was geen ſchijn, dat tuſſchen hen over de waarde en goeden naam van dezen Leeräar ooit twist zou hebben kunnen ontſtaan. HIËRONYMUS inzonderheid had zich alle de Boeken van ORIGENES eigen gemaakt, verſcheidenen daar van in het Latijn vertaald; zich volgends hem tot de uitlegging der Heilige Schrift gevormd, en altijd met lof van hem geſchreven. Hij wenſchte zelfs ééns (*), „ dat hij ORIGENES in kundigheden der Heilige Schrift gelijk mogt wezen, al „ zou hij dan ook zoo gehaat moeten zijn, als „ hij." In eenen Brief, niet lang voor het jaar 392 aan zijne vriendin PAULA geſchreven, geeft hij eene lijſt van zijne ſchriften; verzekert, dat niemand zoo veel heeft kunnen lezen, als ORIGENES geſchreven heeft, en voegt 'er bij: „ Maar hoe is hij voor „ allen dezen arbeid beloond? De Biſchop DEMETRIUS veröordeelde hem; de ſtad *Rome* keurde „ dit vonnis goed, en hield eene vergadering tegen „ hem, niet om de nieuwigheid zijner leere, niet „ wegens eenige Ketterijën, zoo als thans de woe-

„ den-

Overgang tot de twisten over ORIGENES. HIËRONYMUS tot hier toe een vereerer van ORIGENES.

(*) *Præf. in Quæstt. Hebr. in Geneſ. T.* II. *Opp. p.* 507.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ dende Honden zich tegen hem voorſtellen; maar, „ omdat zij den roem zijner Welſprekendheid en „ Wetenſchap niet verdragen konden; omdat, als „ hij ſprak, zij allen voor ſtom gehouden wer„ den (*)."

ATERBIUS geeft aanleiding tot de twisten.

Doch, om dezen tijd, viel 'er het één en ander voor, hetwelk HIËRONYMUS, zo al niet geheel van gedachten omtrent ORIGENES deed veränderen, ten minſten bij hem geheel andere uitſpraken over ORIGENES, volmaakt ſtrijdig met de voorige, voortbragt. ATERBIUS, een man, dien men niet verder kent, kwam thans met anderen te *Jeruſalem*. Geheel woedend, zoo ſchrijft HIËRONYMUS (†), verweten dezen aan RUFINUS, dat hij de dwalingen van ORIGENES was toegedaan; tevens beſloten zij uit de vriendſchap van HIËRONYMUS met hem, dat deze dezelfde gevoelens koesterde. De laatſte ſtelde hen te vrede, door de gemelde leerſtellingen te veröordeelen; RUFINUS, integendeel, ſloot zich in zijne woning op, zonder ATERBIUS te willen zien. Nu geeft wel HIËRONYMUS, als de reden van dit gedrag, op, dat RUFINUS zijn voorbeeld niet had willen volgen, noch door een tegenſtrijdig gedrag zich als een' Ketter had willen openbaren; hij verzekert bovendien, dat, indien ATERBIUS niet ſpoedig de ſtad verlaten had, hij den ſtok gevoeld zou hebben, met welken RUFINUS gewoon was, de honden af te weeren. Doch, deze gisſingen hebben uit den mond

(*) *Epist.* XXIX. *Tom.* IV. *Opp.* P. II. *pag.* 68.

(†) *Advers. Rufin. L.* III. *pag.* 466. *ſq. l. c.*

mond van eenen Tegenſtrever weinig of geen gewigt; zoo veel ziet men uit zijn verhaal, dat hij en zijn toenmalige vriend de beſchuldiging van het *Origenismus*, op eene heel verſchillende wijze, hebben opgenomen; wie hunner tot de meeste eere, zal de Lezer zelf ſpoedig beſlisſen.

HIËRONYMUS door VIGILANTIUS van Origenisterij beſchuldigd

Hoe weinigbeduidend deze aanval van ATERBIUS ook ware, HIËRONYMUS gezindheid omtrent ORIGENES kreeg daar door echter een ſchok. Hier volgde kort daar op, in het jaar 394, een tweede, die meer betekende. VIGILANTIUS (*) beſchuldigde hem zoo wel mondeling, als in zijne ſchriften, dat hij een aanhanger was van ORIGENES. Hier tegen verdedigde zich HIËRONYMUS, in eenen Brief aan VIGILANTIUS (†), in het jaar 396, even zoo driftig als bitter. Hij verklaart in dien Brief, dat hij ORIGENES gelezen heeft, even ééns als APOLLINARIS, en andere uitleggers, wier Boeken de Kerk niet in allen deele aanneemt. „ ORIGENES," vervolgt hij, „ is een Ketter; wat raakt mij dat? „ Ik ontken immers niet, dat hij in de meeste „ Leerſtukken, een Ketter is. Hij heeft omtrent „ de Opſtanding der Dooden, over den ſtaat der „ Zielen, over de bekeering des Duivels, gedwaald; „ en het gene nog gewigtiger is, hij heeft, in zij„ ne verklaring van JESAÏA beweerd, dat de Zoon „ van God en de Heilige Geest *Seraphim* zijn. In„ dien ik niet zeide, dat hij gedwaald heeft, en „ zulks

(*) Zie in dit *Deel*, *Bladz.* 217.

(†) *Epist.* XXXVIII. *pag.* 275.

III BOEK. VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ zulks met den banvloek bekrachtigde; dan zou
„ ik een deelgenoot van zijne dwaling wezen. —
„ Doch, hij heeft tevens de Heilige Schrift op vele
„ plaatzen goed verklaard. — Wanneer ik dus het
„ goede van hem vertaald, en het flechte of afge-
„ fneden, of verbeterd, of verzwegen heb: moet
„ men het mij te last leggen, waaröm de Latijnen
„ door mij zijn goed hebben, en zijn flecht niet
„ kennen?"

EPIFANIUS komt te Jerufalem. Zijne handelwijze aldaar.

HIËRONYMUS was, *op deze wijze, reeds vuurig genoeg, om, uit vreeze voor* den naam van onrechtzinnigheid, zich ijverig tegen ORIGENES te verklaren. Maar hij vergat alle palen, toen EPIFANIUS, reeds voorheen beroemd, als deszelfs partij, in het jaar 394, te *Jerufalem*, alles tegen ORIGENES in beweging poogde te brengen. Het is niet onwaarfchijnlijk, dat EPIFANIUS, juist met dat oogmerk, thans daar gekomen was, om den voortgang van het aanzien en leere van ORIGENES te keer te gaan. De Bisfchop JOANNES onthaalde hem in zijne woning, en verzekerde naderhand met eenen eed, dat EPIFANIUS daar nooit met hem over ORIGENES leerftellingen gefproken had; ook gedroeg hij zich vriendelijk omtrent RUFINUS, wien hij tot den kus des vredes en het gemeenfchappelijk gebed toeliet. Maar kort daar na hield hij, in de Kerk der Opftanding, die gebouwd was ter plaatze, waar CHRISTUS was opgeftaan, eene Predikatie tegen ORIGENES; of in den grond tegen den tegenwoordigen Bisfchop JOANNES. Hoe partijdig hier ook het verhaal van HIËRONYMUS is, verdient het echter eene

plaats,

plaats, van wege de toen voorgevallene onvoegzame en zelfs belagchlijke toneelen. „ Gij en uw aan„ hang," (hij ſpreekt JOANNES aan (*), „ gaaft „ door hondsch grijnzen, door den neus te ſnui„ ten, het hoofd te krabben, en door wenken, te „ kennen, dat gij den ouden man voor ſimpel „ hieldt. Hebt gij hem niet, voor het graf des „ Heeren, door eenen afgezondenen *Aartsdiaken* la„ ten bevelen, om van zulke dingen voortaan af te „ zien? Welk Biſchop heeft dit ooit zijnen *Ou„ derling*, (*Presbijter*,) voor de Gemeente gebo„ den? Hebt gij niet, toen gijlieden vervolgends „ van de Kerk der Opſtanding, (*Anaſtaſis*,) naa „ de *Kruiskerk*, (*Crux*,) gingt, en 'er een groote „ hoop menſchen van allerleiën ouderdom en ge„ ſlacht te hoop liep, hem de kinderen aanbood, „ de voeten kuste, den zoom van het kleed af„ knipte, als hij in dit gedrang niet voortgaan, „ zich ter naauwernood op de been kon houden, „ van nijd gedreven, tegen hem, als eenen roem„ zuchtigen ouden uitgevaren, en u niet geſchaamd, „ hem in het gezicht te zeggen, dat hij met opzet „ zoo langzaam voortging? Herinner u toch dien „ dag, toen het volk, enkel op hoop, van EPIFANIUS „ te zullen hooren prediken, tot het eerſte namid„ dag-uur werd opgehouden, wat gij toen gepre„ dikt hebt! Gij ſpraakt naamlijk, in woedenden „ toorn, tegen de *Anthropomorfiten*," (dus noemde men de Tegenſtreyers van ORIGENES, die, in de daad,

(*) *Epist.* XXXVIII. *pag.* 312.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

daad, om zich van zijne begrippen te onderscheiden, tot zoo ruwe denkbeelden van God vervielen,) „ die, met boersche eenvoudigheid geloven, dat „ God zulke ledenmaten heeft, als hem in de H. „ Schrift toegeschreven worden. Toen keerdet gij „ oogen en handen, en het geheele ligchaam, naar „ dien ouden man, omdat gij hem van deze zoo „ dwaaze Ketterij verdacht wildet maken. Nadat „ gij vermoeid, met droogen mond, achterwaards „ gebogenen nek, *en bevende lippen*, zweegt; en „ *de wenschen* des geheelen volks eindelijk vervuld „ werden; wat heeft u toen die eenvoudige en onnozele „ oude man gedaan? Hij stond op, om aan te „ wijzen, dat hij een weinig spreken wilde, groette „ de Gemeente met stem en hand, en zeide: *Al- „ les wat mijn Broeder, naar zijn ambt, en mijn „ Zoon, naar zijne jaaren, daar gesproken heeft, „ tegen de Ketterij der Anthropomorfiten, heeft hij „ goed en rechtzinnig gesproken. Ik veröordeel ze „ ook zelf, maar, het is billijk, dat wij even zoo, „ als wij deze Ketters veröordeelen, ook de ver- „ keerde Leerstellingen van* ORIGENES *veröordeelen.*" „ Gij zult nog wel onthouden hebben, welk alge- „ meen gelagch en toeroepingen van goedkeuring „ toen volgden." Hoe zeer hier alles ten voordeele van EPIFANIUS verhaald wordt, zal toch elk één zulken aanval op den Bisschop in de vergadering van zijne eigene Gemeente moeten afkeuren.

EPIFANIUS veroorzaakt

Deze gebeurenis, bij welke EPIFANIUS zoo openlijk het sein tot den strijd gegeven had, sleepte gewigtige gevolgen na zich. EPIFANIUS kwam in het Kloos-

Klooster te *Bethlehem*, waar in HIËRONYMUS leefde, met alle blijken van misnoegdheid, over de Predikatie van JOANNES, met wien, hij zich beklaagde, te overhaast Kerkgemeenſchap gehouden te hebben. Het gehele Kloóster verzocht hem naa *Jeruſalem* te keeren, gelijk hij ook deed, maar den volgenden nacht reeds reisde hij weder voort, zonder met den Biſchop aldaar geſproken te hebben. Kort daar na ſchreef hij herhaalde keeren aan de Monniken te *Bethlehem*, van hen eiſchende, dat zij geene Kerklijke gemeenſchap met hunnen Biſchop zouden houden, ten zij hij zich vooráf, ten aanzien van zijn Geloof, voldoende verklaarde. Allen volgden zij EPIFANIUS; ook zelfs HIËRONYMUS, de voornaamſte onder hen. RUFINUS integendeel, die tevens Monnik en *Presbijter* was, bleef aan JOANNES gehecht; en hier door leed zijne vriendſchap met HIËRONYMUS den eerſten ſchok. Deze ſcheuring in de Gemeente van *Jeruſalem* ſtrekte zich wel niet uit tot de gewoone Leeráaren of Oudſten, maar verwekte evenwel groote onrusten.

eene ſcheuring.

EPIFANIUS vergrootte deze onrusten, dat hij, een Buitenlandsch Biſchop, voor de Monniken in het Bisdom van *Jeruſalem*, eenen Priester of Ouderling, (*Presbijter*,) inwijdde; het zij, dat de *Monniken*, die als zoodanig geenen openbaren Godsdienst mogten bedienen, geenen zoodanigen Leeráar hadden, of liever, dewijl de *Ouderlingen* van den Biſchop JOANNES, aan die *Scheurzieke* Monniken dra de oefening van hun ambt zouden geweigerd hebben, en HIËRONYMUS, ſchoon *Priester*, niet ge-

EPIFANIUS verórdent eenen Ouderling of Priester in het Bisdom van JOANNES.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

negen was, om de pligten van het Leeräar-ambt te vervullen; waar in hem VINCENTIUS, een andere Monnik aldaar, die insgelijks *Presbijter* was, nagolgde. Nu had HIERONYMUS eenen jonger Broeder, van bijna dertig jaren, PAULINIANUS, in het Klooster bij zich, die den Bisſchop van *Jeruſalem* reeds zedert eenigen tijd ontweek, omdat deze hem ook tot *Presbijter* benoemen wilde. Volgends verzekering van EPIFANIUS (*), begeerden de Monniken te *Bethlehem* zelve dezen tot hunnen Leeräar, omdat zij niemand hadden, die den openbaren Godsdienst kon bedienen. (*Domini ſacramenta conficere.*) Als dan deze PAULINIANUS, met de Kerkedienaren van het Klooster, en andere Monniken, eens bij EPIFANIUS in een Klooster onder het Kerspel van *Eleutheropolis*, waar hij zich thans onthield, kwam, om hem over zeker misnoegen te vrede te ſtellen, liet deze den eerstgemelden, ſtaande den Godsdienst, in de naburige Kerk, als hij 'er minst om dacht, door onderſcheidene Kerkendienaars vatten, en hem den mond toehouden, opdat hij niet om CHRISTUS wil zou ſmeeken, hem los te laten. Vervolgends wijdde hij hem tot *Diakon*, en noodzaakte hem, hoe zeer hij beweerde, zulks onwaardig te zijn, dit ambt aan te nemen, door hem zijnen pligt jegens God, en verſcheidene Bijbelplaatzen, onder het oog te brengen. Naauwlijks had PAULINIANUS dit aangenomen, of EPIFANIUS liet

(*) EPIFAN. *Opp. Tom.* II. *pag.* 312. HIERONYM. *Ep.* CX. *pag.* 822.

liet hem andermaal met de grootſte moeite den mond dicht houden, en wijdde hem tot *Presbijter*; waar bij hij weder dezelfde gronden aanvoerde, om hem tot het aannemen te noodzaken. Door dezen aanval op zijne rechten was de Bisſchop JOANNES zeer verſtoord, en nam voornaamlijk kwalijk, dat men PAULINIANUS had ingewijd, die niet ééns de vereischte jaaren had, dreigende tevens aan de verſtäfgelegene Bisſchoppen te zullen klagen: Ook zegt HIËRONYMUS, dat JOANNES zijnen Ouderlingen verbood, de *Katechumenen* van het Klooster te *Bethlehem* te doopen; dat hij allen, die PAULINIANUS als *Presbijter* erkenden, van den ingang der Kerk der Opſtanding uitgeſloten, overledenen van deze partij geene begravenis vergund, en zelfs zijn best gedaan hebbe, om HIËRONYMUS door de Hooge Overheid uit *Palæſtina* te doen bannen (*).

EPIFANIUS zonderling gedrag in het openbaar gebed.

Ondertusſchen komen de partijën van JOANNES in hunne verhalen niet altijd overëen. Men had JOANNES, tot vermeerdering van zijn misnoegen, gemeld, dat EPIFANIUS, bij het openbaar Kerkgebed, aan hem met deze woorden gedacht: *Heere! verleen aan* JOANNES, *dat hij rechtzinnig zij in het Geloof!* Hier op ſchreef EPIFANIUS aan hem: „ Houd ons niet voor zoo lomp en boersch, dat „ wij dit uitdruklijk zouden hebben kunnen zeg„ gen! Want, alhoewel ik dit altijd in mijn hart „ bid; echter heb ik het, oprecht geſproken, an„ deren nooit laten hooren, opdat het niet ſchijne, „ als

(*) *Ep.* XXXVIII. *p.* 333. *Ep.* XXXIX. *p.* 338.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ als of ik u, mijn Geliefdſte! gering achtte. Maar „ wanneer wij het volledig gebed, na de verrich- „ ting van den Godsdienst, ſpreken, zeggen wij „ voor allen, en ook voor u: *Bewaar hem, die „ de waarheid leert!* of ook dus: *Verleen hem, „ Heer! en behoed hem, dat hij de waarheid leert!* „ naarmate de gelegenheid en de ſamenhang der re- „ den het mede brengt. Daaröm ſmeek en bid ik „ u, mijn Geliefdſte! aan uwe voeten gebogen, „ vergun het mij en u, *dat gij, gelijk 'er geſchre- „ven ſtaat*, behouden wordt van het verkeerd ge- „ ſlacht, en verwijder u van de Ketterij van ORI- „ GENES, en van alle Ketterijën, mijn Geliefdſte! „ Want ik zie, dat uw geheel misnoegen daar uit „ ontſtaan is, omdat ik gezegd heb: Gij moest „ den Vader van ARIUS, ORIGENES naamlijk, die „ ook de Wortel en Vader van andere Ketterijën „ is, niet prijzen." — Deze Brief behelst nog meer zeldzame plaatzen, in welke EPIFANIUS niet kan gezegd worden, heel zuiver voor de vuist te ſpreken. Ondertusſchen werd deze Brief, die RUFINUS naderhand aan HIËRONYMUS heeft toegeſchreven, zeer gretig in *Palæſtina* gelezen (*), en kort daar na door HIËRONYMUS, op verzoek van eenen *Italiäanſchen* Biſchop EUSEBIUS, in het Latijn vertaald. EUSEBIUS had deze vertaling, die volgends HIËRONYMUS, met haast, in de pen voorgezegd was, anderhalf jaren, tot zijn bijzonder gebruik, wanneer hij hem ontvreemd, en aan de partijën van EUSEBIUS en HIËRO-

(*) HIËRON. *Epist.* XXXIII. *pag.* 248.

RONYMUS naa *Jeruſalem* overgebracht werd. De laatstgemelde gaf naderhand te verſtaan (*), dat wel de Biſschop JOANNES aanleiding tot dezen dieſtal kon gegeven hebben; elders beſchuldigt hij 'er RUFINUS mede (†). Hoe het zij, men verweet HIËRONYMUS, dat de vertaling niet getrouw was, waar tegen deze zich verdedigde in eenen langen Brief: *over de beste wijze van vertalen*, aan PAMMACHIUS (§).

JOANNES doet pogingen, tot bijlegging der geſchillen.

Geduurende dezen tijd, of tot in het jaar 396, verantwoordde de Biſschop JOANNES zich niet ſchriftelijk tegen EPIFANIUS, over welke bedaardheid EPIFANIUS zich zeer beklaagde (**); ook vond HIËRONYMUS dit zeer onvoeglijk, daar zoo vele Broeders en Monniken in *Palæſtina* de Kerkgemeenſchap met hem hadden afgebroken (††). Evenwel ſchijnt het gedrag van JOANNES bedachtzaam en verſtandig geweest te zijn. Eene veröordeeling der Leerſtellingen van ORIGENES, die men van hem verwachtte, kon hij niet geven; eene ontſchuldiging derzelve zou hem nog meer verdacht gemaakt, en eene algemene verklaring van zijne Rechtzinnigheid zijne partijën niet voldaan hebben. Inmiddels verzocht hij THEOFILUS, Biſschop van *Alexandrië*, die voor een' vriend van ORIGENES gehouden werd, de eensgezindheid weder te herſtellen; waar toe ook RUFINUS

(*) *L. c.* (†) *In Rufin. Libr.* III. *pag.* 439.

(§) *De optimo genere interpretandi Epist.* XXXIII. *pag.* 248. (**) HIËRON. *Ep.* XXXVIII. *p.* 334.

(††) *L. c. pag.* 308.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

NUS ſchijnt geärbeid te hebben, hoe zeer HIËRONYMUS dit in een geheel ander licht ſtelt (*). Ten zelfden tijde poogde de *Comes* ARCHELAUS, die in het volgende jaar Stadhouder van *Egypte* werd, en een Godsdienſtig man was, de beide partijën met malkanderen te verzoenen. 'Er werd eene plaats tot eene bijëenkomst bepaald, alwaar de Monniken in grooten getale zich vêrvoegden. Maar JOANNES liet op ééns weten, dat hij wegens de ziekte van zekere vrouw niet komen kon, *misſchien beducht zijnde*, dat deze *Monniken* hem zouden noodzaken, een vonnis van vooröordeeling, naar hun voorſchrift, te ondertekenen. Kort daar na kwam ISIDORUS, een *Egyptisch* Ouderling, als afgevaardigde van THEOFILUS, in *Palæſtina* aan; doch ook deze kon de gewenschte eendragt niet bewerken; alzoo hij te kenlijk partijdig was; ook beklaagt zich HIËRONYMUS (†), dat hij hem eenen Brief van THEOFILUS, die aan hem hield, niet had overgegeven, omdat de Bisſchop van *Jeruſalem* dit verboden had. Daar tegen verklaart HIËRONYMUS het voor een' groven leugen, dat hij en zijne aanhangers, zoo als de gemelde Bisſchop voorgaf, meermalen, en zelfs onder eede, aan ISIDORUS verzekerd hadden, dat zij thans nog even zoo weinig in het Geloof van JOANNES te berispen hadden, als toen zij nog Kerkgemeenſchap met hem hielden. Dit nogthans erkende hij, dat hij te voren JOANNES nooit aan Ketterij ſchuldig had

(*) *In Rufin. Libr.* III. *pag.* 453.

(†) *Epist.* XXXVIII. *pag.* 330.

Digitized by Google

had gehouden, tot dat EPIFANIUS hem daar van had beſchuldigd, en dat hij, op diens voorſtel, de Kerkgemeenſchap had afgebroken, zonder juist te onderzoeken, waar in deze Ketterij beſtond, en zonder de verdediging van EPIFANIUS op zich te nemen, die voor het overige hoogſtëerwaardig bij hem was (*). Dit zegt toch even zoo veel, als dat HIËRONYMUS gereed was, elk eenen als Ketter te ſchuwen, dien EPIFANIUS daar voor uitgaf, zonder hem te durven, of te willen tegenſpreken.

JOANNES verdedigt zich in eenen Brief.

Aan den anderen kant, beklaagde zich JOANNES, dat men eene ſcheuring maakte, en zich van zijne Kerkgemeenſchap afzonderde, en hem van onrechtzinnigheid verdacht maakte, in eenen Brief, ter redding van zijne eer, dien hij aan ISIDORUS, op zijne terugreize, voor THEOFILUS medegaf (†). In dezen Brief ſpaarde hij HIËRONYMUS niet, indien wij dezen geloven mogen, maar beſchrijft hem als een onrustig en twistgierig mensch; ook beroemde JOANNES zich, dat THEOFILUS hem volkomen zijne goedkeuring gegeven had. En, in de daad, men vindt hier van ſpooren in de Geſchiedenis. Het bericht van PALLADIUS (§), dat THEOFILUS EPIFANIUS, of bij DAMASUS, of, (gelijk hij 'er beter bijvoegt,) SIRICIUS beide Biſſchoppen van *Rome*, voor

(*) *Epist.* XXXIX. *pag.* 336.

(†) Men vindt een aantal plaatzen uit dezen Brief bij HIËRONYMUS *Epist.* XXXVIII en XXXIX.

(§) *Dial. de Vita* S. JO. CHRYSOSTOM. *pag.* 150. *ſq.* *Paris* 1680. 4to.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voor een' *Ketter* of *Scheurmaker*, hebbe uitgemaakt, behoort, naar allen ſchijn, tot deze tijden. Nog bepaalder verhaalt SOCRATES (*), en SOZOMENUS (†), dat de *Alexandrynſche* Biſſchop dien van *Cyprus* van het *Anthropomorphismus* beſchuldigd heeft. Dus verwekte de twist, die tot hier toe alleen *Palæſtina* ontrust had, thans ook te *Rome* bewegingen; alwaar de Brief van JOANNES eenen vrij nadeligen indruk tegen EPIFANIUS veröorzaakte, hoe zeer deze aan den Biſſchop SIRICIUS ſchreef, dat JOANNES' van *Jeruſalem* zich, op zijne beſchuldigingen, niet veräntwoord had.

HIËRONYMUS ſchrijft eene verdediging tegen JOANNES.

Om deze reden, beſloot HIËRONYMUS, op aandrang van zijnen vriend PAMMACHIUS, zichzelven, en zijnen vriend EPIFANIUS, tegen JOANNES, Biſſchop van *Jeruſalem*, te verdedigen. Dit deed hij, in eenen vrij uitvoerigen Brief (§), waar uit wij reeds vele bijzonderheden ontleend hebben; in hoe verre HIËRONYMUS, in dezen vrij ſcherpen Brief, den *Jeruſalemſchen Biſſchop*, naar billijkheid, behandeld hebbe, is moeilijk te beſliſſen; doch niet alleen een geleerd *Origeniäan*, maar elk ander doordenkend Lezer zou op de Bijbelſche zoo wel als wijsgeerige bewijzen van HIËRONYMUS vrij veel kunnen aanmerken. WASTEL heeft dezen Brief voor onëcht verklaard (**), maar de geleerden daar niet van kunnen overtuigen. Naar-

(*) *H. E. L.* VI. *C.* 10. (†) *H. E. L.* VIII. *C.* 14.

(§) *Epist.* XXXVIII. *ad Pammachium, adverſ. Hær. Joharn. Hieroſ. Epiſc pag.* 306. *ſq.*

(**) *Vindiciar. Libr.* III. *art.* 2. *pag.* 509. *ſq.*

Digitized by Google

Naardien de afgevaardigde van THEOFILUS geene verzoening bewerkt had, ſchreef deze Biſſchop des te dringender en zachtmoediger daar over aan HIËRONYMUS. Deze antwoordde hem weder in eenen wijdlopigen Brief (*), waar in hij te kennen geeft, dat hij, met alle zijne genegenheid tot vrede, denzelven, wegens de kwaade gezindheden van den Biſſchop van *Jeruſalem*, alleen niet herſtellen kon. Tevens doet hij denzelven eenige verwijtingen, evenwel geen ééne, betreffende het *Origenismus*; hij verdedigt zich zelven en zijnen Broeder, die, naar zijn gevoelen, eenvoudig aan EPIFANIUS onderworpen moest blijven; hij verlangt van zijne partij enkel een liefderijk gedrag, en voegt 'er eindelijk bij, dat hij de rechtzinnige Biſſchoppen, (*Pontifices et Sacerdotes Christi*,) wel als Vaders veréert; maar dat zij zich niet tot heeren en meesters moeten opwerpen. THEOFILUS kwam kort daar na, in perſoon, in *Palæſtina*, zoo als men uit eene plaats van HIËRONYMUS (†) beſluit (§), hoewel geheel onzeker (**), maar zoo veel ziet men uit denzelven, dat HIËRONYMUS den Biſſchop, op eene beleefde wijze, zijn ongenoegen over deszelfs gedrag betuigt, en verklaart, dat de zachtheid, waar mede deze de Ketters verdroeg, of zocht te bekeeren, aan vele Heiligen mishaagde, nademaal zij daar door ſlechts in hunne roekeloosheid verſterkt werden. Even-

THEOFILUS wend pogingen aan ter verzoening.

(*) *Epist.* XXXIX. *pag.* 334.

(†) *Epist.* LVIII. *pag.* 597.

(§) MARTIANAY *Vie de St. Jerôme pag.* 418.

(**) TILLEMONT *Mémoires Tom.* XII. *pag.* 198.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Evenwel was het misschien deze bedaardheid, of ook de overhelling van den *Alexandrynschen* Bisschop jegens de zoogenoemde *Origenisten*, en de standvastigheid van den Bisschop JOANNES, welke de verzoening der twistende partijën bewerkte, op eenen tijd, als men zulks het minst verwacht zou hebben. Deze volgde, naar allen schijn, nog in het jaar 397. Men weet echter van de middelen van bevrediging en de voorwaarden der verzoening niets, dan het geen HIËRONYMUS zelf (*), naderhand, aan RUFINUS geschreven heeft: „ Wij hebben de Kerkgemeenschap met ulieden vernieuwd; „ (*pacem dedimus*,) maar niet de Ketterij aangenomen. Wij gaven malkander de hand, en verzelden u bij uw vertrek; zoodat wij ulieden voor „ Rechtzinnigen, maar niet ons zelven voor Ketters erkenden." Dus schijnen de partijën, zonder hunne gevoelens te veranderen, over en weder beter van elkanderen geöordeeld te hebben. Inzonderheid leefden de Bisschop van *Jerusalem* en HIËRONYMUS zedert in onderlinge goede verstandhouding. De laatstgemelde stelde zelfs, in het volgende jaar, aan THEOFILUS voor (†), dat hij niet misnoegd behoorde te zijn over JOANNES, als die noch moed noch wil had, om hem te beledigen.

De verzoening wordt getroffen.

De twist vernieuwd tusschen

Tusschen HIËRONYMUS en RUFINUS duurde echter deze vrede niet heel lang. RUFINUS was, kort na de getroffene verzoening, uit *Palæstina* vertrokken,

(*) *Adverf. Rufin. L.* III. *T.* IV. P. II. *Opp. p.* 462.

(†) *Epist.* LIX. *pag.* 598.

Digitized by Google

ken, en te *Rome* gekomen. Hier arbeidde toenmaals één zijner vrienden, de Monnik MACARIUS, aan eene wederlegging der Starrenwichelarij, en der Heidenſche Leere, wegens het noodlot, (*adverſus Mathematicos.*) Deze vraagde RUFINUS (*), wat ORIGENES over deze onderwerpen gevoeld had. Deze antwoordde, dat zulks moeilijk was te bepalen, maar dat PAMFILUS, in zijn verweerſchrift voor ORIGENES, het één en ander daar over had aangemerkt. Dit gaf aanleiding tot een verzoek van MACARIUS, dat RUFINUS dit ſtuk voor hem wilde vertalen, waar aan deze, na eenige weigering, voldeed (†). Het geen van deze vertaling is overgebleven, naamlijk het eerſte *Boek* van dit verweerſchrift, vindt men, met eene geleerde inleiding, in de werken van ORIGENES (§), naar de Benedictiner uitgave. In de Voorreden verſchoont RUFINUS zich, voornaamlijk door zijne eigene Geloofsbelijdenis op te geven, in welke hij zich het langst ophoudt bij de Opſtanding der dooden, om de woordenzifterij tuſſchen *vleesch* en *ligchaam*, waar mede hij vrij duidlijk HIËRONYMUS in het oog heeft, te keer

HIËRONYMUS en RUFINUS.

(*) Zie RUFIN. *Invectiv. in Hiëron. Libr.* I. *pag.* 360. *Tom.* IV. P. II. *Opp. Hiëronymi.*

(†) Hier komt zaaklijk het bericht mede overëen van GENNADIUS (*de SS. Eccles. Cap.* 28.) hoewel HIËRONYMUS aan RUFINUS hier bij een kwaad oogmerk toeſchrijft, om de dwalingen van ORIGENES te verbreiden. *Apolog. adv. Rufin. Libr.* I. *pag.* 357.

(§) *Tom.* IV. *Opp. ad Origenem ſpectantia p.* 17.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

keer te gaan, verklarende, dat deze woorden bij hem hetzelfde betekenden. Achter zijne vertaling voegde RUFINUS nog een aanhangzel (*), waar in hij zich veel moeite geeft, om te bewijzen, dat de ſchriften van ORIGENES door de Ketters vervalſcht zijn geworden. Dit bewijst hij uit de tegenſtrijdige gevoelens, die men in dezelve ontmoet, en uit het geen de Schriften van andere Christen-Schrijveren bejegend is, en hij beſluit, dat alles, wat in de ſchriften van ORIGENES, *ſtrijdig met het Katholijk Geloof, voorkomt, van de Ketters ingelascht is geworden.* Deze bewijzen zijn echter verre van dit ſtuk te voldingen, even gelijk aan den anderen kant HIËRONYMUS niet uitgemaakt bewezen heeft, het geen hij beweerde, dat de ſchriften van ORIGENES in het geheel geen' overlast van de Ketters geleden hebben. HIËRONYMUS dreef, over het geheel, bij dit onderzoek, de partijdigheid en hevigheid, veel te ver. Thans ontkende hij, het geen hij zelf te voren (†), verhaald had, dat PAMFILUS deel had gehad aan dit verweerſchrift van ORIGENES, en wilde hetzelve nu aan EUSEBIUS toekennen, die daar mede het oogmerk zou gehad hebben, ORIGENES met zich, als met eenen *Ariäan*, te doen overëenſtemmen. Met dit al bleven de geleerden onder de Christenen van die en de volgende tijden, over de zaak

(*) *Epilogus in Apologeticum S. Pamphili Martyris ad Macarium; ſeu Liber de Adulteratione Librorum Origenis pag.* 48. *ſqq. l. c.*

(†) *De Viris Illuſtrib. Cap.* 75.

zaak zelve, ſteeds verdeeld. SULPICIUS SEVERUS (*) ſchrijft, dat voortreflijke en zeer geleerde mannen hier omtrent verſchilden; VINCENTIUS *van Lirinum* wil niet op zich nemen te wederſpreken, dat de ſchriften van ORIGENES vervalscht zijn (†). En de Schrijver van den *Prædeſtinatus* (§) neemt als bekend aan, dat de Ketterſche partij der *Apelliten*, naar welgevallen, de Boeken van ORIGENES, van wien zij volkomen overwonnen waren, veränderd had, om ſommige Christenen daar door te misleiden. Zoo noemt hij eenen Dwaalleeräar in *Bithynië*, AMPULLIANUS, die een Boek van ORIGENES zou verdicht hebben, om zijne dwaling daar mede te bevestigen. Het is waar, dat de berichten van dezen ongenoemden Schrijver niet alle geloof verdienen; doch men ziet 'er uit, dat dit gevoelen, hoe zeer door HIËRONYMUS tegengeſproken, nog lang heeft ſtand gehouden.

RUFINUS vertaalt het werk van ORIGENES over de beginſelen. Gevolgen daar van.

Op deze eerſte vertaling van RUFINUS, volgde ſpoedig, insgelijks ten gebruike van zijnen vriend MACARIUS, eene andere van het ten ergſten berucht te werk van ORIGENES περι αρχων; en deze maakte eigenlijk een einde van zijne vriendſchap met HIËRONYMUS. In de voorrede gemeld hebbende, dat zeer vele Christenen, ten einde de Heilige Schrift beter te leeren verſtaan, van geleerde mannen begeerd hadden, ORIGENES Latijn te doen ſpreken, ver-

(*) *Dialog.* I. *Cap.* 6, 7.

(†) *Commonit. adv. Hæres. C.* 23. *pag.* 78.

(§) *Libr.* I. *C.* 22. *in* SIRMONDI *Opp. T.* I. *p.* 274.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vervolgt hij: „ Ook onze Broeder en Ambtge-„ noot," (bedoelende HIËRONYMUS,) „ werd door „ den Bisschop DAMASUS daar om verzocht, hij „ vertaalde ook werklijk twee Leerredenen van hem „ over het *Hooglied*, en voegde 'er zoo schitteren-„ de lofspraken bij, dat ieder een nog begeeriger „ werd, om meer van dezen Schrijver te lezen „ enz." Vervolgends geeft hij te kennen, dat hij, op het voorbeeld van zijne voorgangers, bijzonder van den bovengemelden man, die, toen *hij meer* dan zeventig *Homiletische* schriften van ORIGENES, en het een en ander van zijne uitlegging over de Apostolische Boeken vertaalde, al het aanstootlijke zoodanig opgeruimd had, dat de Latijnsche Lezer 'er niets van ontwaar kon worden, insgelijks bedacht was geweest, om niets te laten staan, waar in ORIGENES zichzelven tegenspreekt, als zijnde dit Boek voornaamlijk van de Ketters vervalscht, en ook één der duisterste en moeilijkste. Dit alles meldde hij, opdat men hem over dit werk niet zou lasteren; en hij *bidt* tevens *ieder een*, *die zijn Boek zal afschrijven of lezen*, *in het aangezicht Gods*, *des Vaders*, *des Zoons*, *en des Heiligen Geestes*, ook bij de hoop des toekomenden Rijks, bij de geheiligde Leere der Opstanding der Dooden, bij het Eeuwig Vuur, hetwelk voor den Duivel en zijne Engelen bereid is, indien hij ook niet in deze plaats van onuitbluschlijk vuur wil komen, *dat hij bij dit Boek niets toevoege*, *niets daar afneme*, 'er niets invulle, of verändere, maar alles heel naauwkeurig naar het Handschrift, hetwelk hij gebruikt, afschrijve.

RU-

RUFINUS had zijne Overzetting nog niet geheel beſchaafd, of openlijk bekend gemaakt, toen zij hem ontvreemd werd, en PAMMACHIUS in handen viel. RUFINUS beſchuldigde EUSEBIUS van *Cremona* (*) van dezen diefſtal, en te gelijk, van vervalſching van zijn Handſchrift; ja hij gaf zelfs te verſtaan, dat HIËRONYMUS denzelven misſchien naa de Hoofdſtad gezonden had, om hem tot zijnen beſchuldiger te gebruiken (†). Zoo veel is zeker, dat beide HIËRONYMUS en RUFINUS hunne bijzondere vrienden te *Rome* hadden, en dat, bijzonder onder de aanhangers van den eerstgemelden, zich verſcheidene lieden, zoo mannen als vrouwen, bevonden, die als brakken der rechtzinnigheid, terſtond alarm bliezen, wanneer dezelve in eenig gevaar ſcheen te komen. De toenmalige Biſſchop SIRICIUS was RUFINUS niet ongenegen, en gaf hem, naa *Aquileja* reizende, een' aanbevelings-brief mede, tot verzekering der Kerkgemeenſchap, waar toe RUFINUS, zoo als HIËRONYMUS verzekert (§), de ligtgelovigheid van dezen Biſſchop misbruikte. Evenwel waren de vrienden van HIËRONYMUS veel werkzamer, en onder deze de vermaarde MARCELLA, het eerſte voorbeeld van Nonnen te *Rome*, zoodat HIËRONYMUS aan haar het begin der roemrijke zege toekent, die over deze Ketters, (de *Origenisten*,) be-

HIËRONYMUS ſchrijft eenen Brief tot zijne verdediging.

(*) Hij is boven *Bladz.* 340. reeds genoemd.

(†) *In Rufin. L.* III. *T.* IV. P. II. *Opp. Hiër. p.* 462.

(§) *Epist.* XCVI. *Epitaphium Viduæ Marcellæ pag.* 782. *l. c. ſqq.*

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

behaald is. PAMMACHIUS en OCEANUS, twee vrienden van HIËRONYMUS, zonden hem de Overzetting van RUFINUS toe (*), waar bij zij niet vergaten, *zijne Heiligheid*, (HIËRONYMUS,) eenen wenk te geven, dat derzelver opſteller, in de Voorreden, op eene bedekte wijze van hem gewaagd, en hem in vermoeden gebragt heeft, als of hij met hem van het zelfde gevoelen was; zoodat het nodig ware, dat hij zich tegen deze beſchuldiging verdedigde; meer was 'er *niet van doen, om HIËRONYMUS in het harnas te jagen, die* volſtrekt niet dulden wilde, dat men hem in gezelſchap met ORIGENES prijzen zou. In zijn antwoord aan zijne beide vrienden (†), veräntwoordde hij zich, en verklaarde, dat men hem groot onrecht aandeed, wanneer men hem voor eenen aanhanger van ORIGENES hield. Deze veräntwoording is niet zeer gelukkig geſlaagd, immers RUFINUS, die met lof van hem ſprak, had hem niet regelrecht voor eenen aanhanger van ORIGENES verklaart. Ook wederſpreekt hij meermalen zich zelven, zoodat men reden vindt, om te geloven, dat hij voor dezen een *Origenist* geweest zijnde, thans volſtrekt niet wilde, dat iemand dit van hem geloofde.

RUFINUS veräntwoording aan ANASTASIUS.

Ondertusſchen behield alles nog het voorkomen van goede gezindheid. HIËRONYMUS antwoordde op eenen Brief, waar in RUFINUS zich over zijne vrienden te *Rome* ſchijnt beklaagd te hebben, vrij vrien-

(*) *Ep.* XL. *inter Epistt. Hiëron. p.* 341. *l. c.*

(†) *Epist.* XLI. *pag.* 341.

Digitized by Google

vriendelijk (*). RUFINUS, die niet meer te *Rome* was, ontving dezen Brief eerst twee jaren daar na; maar hij kreeg dien aan PAMMACHIUS en OCEANUS onder het oog, waar op hij geloofde, eene verdediging van zich zelven ſchuldig te wezen. Hier bij kwam, dat hij een' magtigen tegenpartij vond in den Roomſchen Biſſchop ANASTASIUS, die in het jaar 398 zijne waardigheid aanvaard had. Deze daagde RUFINUS ter veräntwoording naa *Rome*. Doch, deze ontſchuldigde zich, dat hij zijne familie, welke hij, na eene afwezendheid van dertig jaren, naauw weder zag, niet zoo ſchielijk verlaten kon; tevens verdedigde hij zich in eene ſchriftelijke *veräntwoording*, bij dezen Biſſchop (†), waar in hij eene breedvoerige en ontwikkelde belijdenis van zijn geloof aflegt. HIËRONYMUS ſchreef dit achterblijven van RUFINUS toe aan de bekommering van eenen Ketter, die liever afwezend veröordeeld, dan tegenwoordig overtuigd wilde worden (§). Uit verſcheidene plaatzen van HIËRONYMUS zien wij ook, dat RUFINUS zich wel beroemd hebbe, dat zijne Geloofsbelijdenis zelfs van *Italiäanſche* Biſſchoppen gunſtig is opgenomen, maar ANASTASIUS veröordeelde ORIGENES als een Ketter, doch

(*) *Epist.* XLII. *pag.* 348.

(†) *Apologia pro fide ſua ad Anaſtaſium Tom.* V. *Opp. Hieron. pag.* 259. *ſq.* en met eene Voorreden en Aanmerkingen van CONSTANT in deszelfs *Epist. Rom. Pontiff. pag.* 715. *ſqq.*

(§) *Epist.* XCVI. *pag.* 282.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

doch hoe hij zich verder omtrent RUFINUS gedragen hebbe, is niet bekend. Ondertusschen, alzoo de Bisschop van *Jerusalem*, JOANNES, zich voor RUFINUS verklaard had, antwoordde ANASTASIUS hem, in het jaar 401, in een' Brief, welke nog voorhanden is (*), maar dezen Bisschop van *Rome* weinig eer aandoet. In het begin van denzelven overlaadt hij *zijne Heiligheid*, in tegenstelling van zijne eigene *geringheid*, met uitsporige lofspraken. Vervolgends, terwijl hij bekent, vóór de vertaling der schriften van ORIGENES niet geweten te hebben, *wie* ORIGENES *geweest is*, *noch wat hij geschreven heeft*, veroordeelt hij denzelven, en verheugt zich, dat ook de Keizers het lezen van zijne schriften verboden hebben; waar omtrent wij anders nogthans geene zekerheid hebben. Hij eindigt met te verklaren, dat RUFINUS hem zoo vreemd is, dat hij niet éens begeert te weten, wat hij doet, of waar hij is; hij mag zelf toezien, hoe hij *vrijgesproken* kan worden. Uit dit laatste woord hebben sommige Roomschgezinden, zonder den minsten grond, besloten, dat RUFINUS door dezen Bisschop in den Kerkenban gedaan zou zijn; de Bisschop bedoelt enkel eene vrijspreking van die beschuldigingen, dat RUFINUS de dwalingen van ORIGENES zou hebben goedgekeurd.

RUFINUS, wien HIËRONYMUS een affchrift van dezen Brief overzond, kon niet geloven, dat een Bis-

(*) *In Hieronym. Opp. Tom.* V. *pag.* 260. *et apud* CONSTANT. *l. c. pag.* 719.

Bisschop, wiens voorzaat hem voor rechtzinnig verklaard had, hem onschuldig en afwezend zoodanig had kunnen mishandelen, en hield den Brief daarom voor een werk van HIËRONYMUS (*). Doch de ijver tegen ORIGENES begon nu te *Rome* alle palen te buiten te gaan. Zekere FAUSTINUS beweerde zelfs, dat men volstrekt geene schriften van hem lezen moest. HIËRONYMUS vond dit wel hard, maar voegde 'er al te inschiklijk bij: Als de vrienden en de partijën van ORIGENES volstrekt geen' middenweg wisten te houden, dan wilde hij toch liever de godvruchtige domheid, dan de geleerde lastering verkiezen (†).

RUFINUS schrijft eene verdediging.

Ondertusschen arbeidde RUFINUS aan eene uitvoerige verdediging tegen de beschuldigingen van HIËRONYMUS, die in het jaar 410 te *Rome* uitkwam, doch alleen ten gebruik van zijne vrienden (§). In het *eerste* Boek van deze veräntwoording zoekt RUFINUS zijne rechtzinnigheid buiten twijfel te stellen; in het *tweede* weert hij andere beschuldigingen van HIËRONYMUS af.

DoorHIËRONYMUS beäntwoord.

Dit verweerschrift, hetwelk tevens als een aanval kon beschouwd worden, waar in hij zijnen tegenstrever veel waarheid, doch niet zonder hevigheid en

(*) HIËRON. *in Rufin. L.* III. *p.* 455, 462, 468. *T.* IV. P. II. *Opp.* (†) *Ep.* LVI. *p.* 589.

(§) *Apologia* of zoo als zij ook verkeerd genoemd wordt, *Invectivarum in D. Hieronymum Libri* II. *pag.* 350. *Tom.* IV. P. II. *Opp. Hieronym.* en nog één *Tom.* V. *Opp. pag.* 261.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en bitteren ſpot voorwierp, kon niet onbeäntwoord blijven; hoe zeer het alleen voor zijne vrienden geſchreven was. HIËRONYMUS ontvong 'er uittrekzels van, en zonder te wachten, tot hij het geheel gezien had, ſtelde hij terſtond eene *verdediging* op *in twee Boeken* (*), in het *eerſte*, van welken hij de hem gemaakte tegenwerpingen beäntwoordt, en in het *tweede* het verweerſchrift van RUFINUS tegen den Biſchop van *Rome* doorloopt.

Brief van RUFINUS aan HIËRONYMUS

In geleerdheid, *vernuft*, *en welſprekendheid*, en in de gave van bitter en fijn de ſpot te ſteeken, toont HIËRONYMUS, in deze veräntwoording, ver boven RUFINUS uit te munten; maar te gelijk heerscht 'er zoo veel onbeſcheidenheid, ſchelden, en zucht, om gelijk te hebben in, dat in deze vergelijking RUFINUS juist niet verächtelijk wordt; ook ſchijnt hij, door zijn volgend gedrag, den roem van grooter gematigheid te verdienen. Toen hem een Koopman uit het Oosten de veräntwoording van HIËRONYMUS bragt, vergenoegde hij zich, aan dezen eenen bijzonderen nadruklijken Brief te ſchrijven (†), welken hij met den wensch eindigde, dat HIËRONYMUS den vrede mogt beminnen!

HIËRONYMUS ſchrijft nog eene veräntwoording.

Denzelfden wensch gaf ook CHROMATIUS, Biſchop van *Aquileja*, aan HIËRONYMUS te kennen, tevens begeerende, dat hij nu den ſtrijd niet verder wilde voortzetten. Maar HIËRONYMUS, *hoog* en duur betuigende, dat hij tegen dank de pen had

(*) *Apologia adverſ. Rufin. Libri.* II. *Tom.* IV. P. II. *Opp. pag.* 349. (†) HIËRON. *adv.* RUFIN. *L.* III. *p.* 435.

had moeten opvatten, gaf nog, omtrent het jaar 410, eene uitvoerige verdediging in het licht (*). Hier roept HIËRONYMUS, na vele hevigheid en ſpotternijën, eindelijk uit: „ Welke ſtichting voor de „ Toehorers, dat twee oude mannen met elkander „ wegens Ketters vechten! Voornaamlijk, daar bei„den voor Rechtzinnig willen doorgaan. Laat ons „ de Ketters niet meer verdedigen, dan zal 'er ook „ geen twist tuſſchen ons wezen. — Vergeef mij, „ dat ik de Geleerdheid en Bijbel-oefening van ORI„ GENES, in mijne jeugd, eer ik nog zijne Ketterij „ naauwkeurig kende, geprezen heb; ik wil het u, „ op mijne beurt, vergeven, dat gij, met uw grijze „ hoofd, een verweerſchrift voor zijne Boeken op„ geſteld hebt." Met dit alles blijft, volgends den gehelen inhoud van dit werk, het beſluit altijd het zelfde: RUFINUS moet in alle betwiste punten denken, als HIËRONYMUS; anders is hij een Ketter, en eene verzoening is onmogelijk.

HIËRONYMUS misHandelt RUFINUS nog na deszelfs dood.

Men weet niet, of RUFINUS deze laatſte verdediging van HIËRONYMUS gezien, of beäntwoord heeft. Zij ſchijnt de laatſte geweest te zijn, in dezen twist. Ondertuſſchen kon HIËRONYMUS zijnen tegenſtrever RUFINUS, nog na deszelfs dood, in het jaar 410, geene rust gunnen. Nog in het jaar na zijn overlijden, ſchildert hij hem onder den naam van *Grompot*, (*Grunnius*,) met de verächtelijkſte trekken, als een' trotſchen en armhartigen Babbelaar, die van binnen een NERO, van buiten een CATO, geheel dub-

(*) *Adverſ. Rufin. Liber* III. *pag.* 435. *ſq.*

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dubbelzinnig en tegenſtrijdig, een nieuw ſoort van Monſter geweest was (*). Om dien tijd, kon deze tachtigjarige Monnik, in eene verklaring van den Bijbel, zich van de volgende verfoeilijke ſpotternij, over zijnen dooden vijand, niet onthouden: „ De „ *Scorpioen* wordt tuſſchen ENCELADUS en PORFY„ RIUS van *Sicilië's* grond gedrukt; en die veel„ hoofdige *Hydra* heeft eindelijk éénmaal opgehou„ den, tegen ons te blazen (†)."

Lof van RUFINUS bij zijne tijdgenoten.

Niettegenſtaande alle de *hevigheid van* HIËRONYMUS, bleef echter RUFINUS, bij de meeste rechtzinnige Biſſchoppen van *Italië*, geächt. CASSIANUS prijst hem niet alleen *als een' vromen Monnik*, (*christianæ philoſophiæ vir*,) maar ook als een' aanzienlijk Leeraar, (*haud contemnenda Eccleſiaſticorum Doctorum portio*) (§). Voornaamlijk gedroeg zich AUGUSTINUS, bij dezen twist, op eene waardige wijze. Terſtond in het begin, verzocht hij HIËRONYMUS, van hem te mogen weten, welke dan de dwalingen van ORIGENES waren, over welke men ſtreed (**). Naderhand de twiſtſchriften van HIËRONYMUS aan hem terug zendende, ſchreef hij hem, in dezen zin (††): „ Nadat ik uw antwoord „ gelezen heb, ſmartte het mij zeer, dat tuſſchen „ zoo geliefde en vertrouwde perſonen, die door

Voortreflijk gezegde van AUGUSTINUS over dezen twist.

„ eenen,

(*) *Epiſt.* XCV. *Tom.* IV. P. II. *Opp. pag.* 776.
(†) *Prol. in Ezech. Proph. T.* III. *Opp. pag.* 698.
(§) *De Incarn. Domini L.* VII. *C.* 27. *p.* 802.
(**) AUGUST. *ad Hier. in hujus Opp. T.* IV. P. II. *p.* 606.
(††) AUGUST. *Ep. ad Hier. in Hier. Opp. l. c. p.* 615.

„ eenen, bijna in alle gemeenten bekenden band van vriendſchap verëenigd waren, een zoo groot „ kwaad van tweedragt heeft kunnen ontſtaan. — „ Het is ten hoogſten ſmartelijk voor mij, dat tuſ„ ſchen ulieden, die, met afwerping van alle laſ„ ten, den Heere volgt, en ſamen in dat Land „ leeft, waar in hij, als mensch verkeerende, zei„ de: *Mijnen vrede geve ik u; mijnen vrede late „ ik u*; onder ulieden, mannen van rijpen ouder„ dom, die in het woord des Heeren thuis zijt, „ zulk een twist heeft kunnen ontſtaan. — Wee „ mij, dat ik u beiden niet ééns ergens ontmoeten „ kan! Misſchien zou ik, van ſmart en vrees „ doordrongen, ulieden te voet vallen, weenen, „ zoo veel ik kon, bidden, zoo ſterk ik u bemin, „ dan elk op zich zelven, dan voor den anderen, „ en ook voor anderen, inzonderheid voor de zwak„ ken, voor welke CHRISTUS geſtorven is, die u„ lieden, gelijk als op het toneel dezes levens, met „ hun groot gevaar, beſchouwen, dat gij toch van „ ulieden niet zulke dingen wildet uitſtroojen, die „ gij eenmaals, als gij weder ééns zijn zult, niet „ zult kunnen uitwisſchen, of dan zelve ſchrikken „ zult te lezen."

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Met de dood van RUFINUS, eindigde het eerſte toneel van dezen heillozen en volſtrekt onnutten twist, die bijzonder *Palæſtina* en *Italië* ontrust, en ORIGENES in grooter haat gebragt had dan ooit, maar in welken de vijanden van ORIGENES, en de ijverige voorſtanders der Rechtzinnigheid, zich doorgaans als ſlechter menſchen hadden vertoond, dan

Nieuw toneel vandezen twist in Egypte, door de ſchuld vanTHEOFILUS van

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijne vrienden. Doch, bijna ten zelfden tijde opende zich een twede toneel in *Egypte*, hetwelk van daar zich uitbreidde tot *Konſtantinopolen*, en hetwelk nog veel ergerlijker vertoningen opleverde dan het eerſte. EPIFANIUS ſpeelde op hetzelve weder eene aanmerklijke rol, maar de hoofdperſoon, die op verſcheidene plaatzen oproer en verwarring ſtichtte, was THEOFILUS, Biſchop van *Alexandrië*.

Alexandrië.

Berichten van THEOFILUS Biſchop van Alexandrië.

Deze THEOFILUS heeft zulken ſlechten naam nagelaten, onder de Leeräaren van dezen tijd, dat, alhoewel HIËRONYMUS hem ten uiterſten prijst, evenwel de laatere Roomschgezinde Schrijvers zwarigheid gemaakt hebben, hem den tijtel van *Heilig* te geven. In zijne vroegere jaren ſchijnt hij, onder de Kluizenaars en Monniken van het *Nitrisch* Gebergte in *Egypte*, geleefd te hebben, naderhand werd hij te *Alexandrië* bekend, toen hij, waarſchijnlijk, *Presbijter* was geworden. Toen ſchijnt ook zijn *Paasch-cirkel*, (*Cyclus Paſchalis*,) opgeſteld te zijn. RUFINUS roemt 'er op, dat hij hem, ten dezen tijde, tot Leeräar gehad heeft. Na de dood van TIMOTHEUS, Biſchop van *Alexandrië*, in het jaar 385, volgde hij dezen in deze waardigheid op, welke hij langer dan 27 jaren bekleed heeft.

Voorbeeld van zijne onoprechtheid.

Zijn ondernemende en listige geest vertoonde zich zedert bij vele gelegenheden. Toen Keizer THEODOSIUS, in het jaar 388, Oorlog voerde met MAXIMUS, zond THEOFILUS éénen zijner Ouderlingen, ISIDORUS, met eenen Brief en Geſchenken, met last, om dezelven over te leveren, aan den genen, die de overhand bekomen zou. Toen deze Brief te *Rome*

aan

aan dezen Ouderling ontvreemd werd, door den Voorlezer, die hem verzelde, en dus deze dubbelzinnigheid ontdekt was geworden, ſpoedde hij zich naa *Alexandrië* terug. THEOFILUS wilde hem belonen, met hem aan het Bisdom van *Konſtantinopolen* te helpen, maar de eerſte Staatsdienaar had daar toe reeds JOANNES CHRYSOSTOMUS beſtemd, en liet aan THEOFILUS kortäf alleen de keuze over, om dezen tot Biſchop in te wijden, of zich tegen de zware beſchuldigingen te veräntwoorden, door verſcheidene Biſchoppen tegen hem ingebracht; en hij vond goed, het eerſte te doen (*).

Zijnegierigheid en hebzucht.

Wij hebben, hier voor (†), van zijnen ijver, in het verwoesten der Heidenſche Tempelen te *Alexandrië*, geſproken; de beſchuldiging, door de Heidenen aangevoerd, dat de eigenbaat en gierigheid hem daar toe hadden aangeſpoord, ontvangt vrij wat ſterkte, uit de ſchetze, welke de Christen Schrijvers van hem gegeven hebben. ISIDORUS van *Peluſtum* (§) klaagt uitdruklijk over zijne geldzucht, en buitenſporige neiging tot het ſtichten van Gebouwen, waar mede men ook PALLADIUS mag vergelijken (**).

Zijn karakter.

Men beſchrijft hem algemeen, als een' zeer ſtout, hevig en onbuigzaam man, die volſtrekt geenen tegen-

(*) SOCRATES *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 2. SOZOMENUS *Hist. Eccles. Libr.* VIII. *Cap.* 2.

(†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 17.

(§) *Libr.* I. *Epist.* 152. *pag.* 47.

(**) *Dialog. de Vit. S. Joh. Chryſost. p.* 51. *et* 137.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

genstand kon dulden, en zich dan van geweldige, dan van listige middelen, tot zijne oogmerken bediende. Hij zond zelfs Geestelijken naa *Konstantinopolen*, die het Hof omkochten, opdat hij Stadhouders van *Egypte* naar zijnen zin kreeg. Met dit alles bezat hij veel verstand, werkzaamheid en moed. Zeer ijverig was hij, om alles overhoop te werpen, wat met zijne rechtzinnigheid en Godsdienstbegrippen streed. Eenmaal echter wijdde hij eenen man; SYNESIUS, tot Bisschop in, die verklaarde, dat hij geene Opstanding der dooden geloofde (*).

Zijne schriften.

Eén zijner eerste schriften was de *Paasch-cirkel*, die hij, op begeerte van Keizer THEODOSIUS, had uitgerekend. Hij begon denzelven met het jaar 380, en bepaalde 'er voor 418 jaren de maand en den dag in, op welken het Paaschfeest jaarlijks inviel; dezelve diende voor DIONYSIUS, den uitvinder der gewone Christelijke Jaartelling, in de zesde eeuw, tot eenen grondslag. Van denzelven is niets meer voorhanden; behalven een klein opstel van THEOFILUS, over eene tafel van 100 jaren, die hij, met de daar toe behorende bewijzen, en eenen Brief aan den Keizer zond (†). THEOFILUS kondigde voorts, ouder gewoonte, jaarlijks het Paaschfeest door bijzondere rondgaande Brieven of Predikatiën aan. Hij heeft ook eenige merkwaardige Kerklijke Voorschriften

(*) Zie *Deel* V. *Bladz.* 202.

(†) In AUG. BUCHER *Comm. de Doctr. Temp. in Victorium Aquit. et Alios antiquos Canon. Paschal.* SS. *p.* 471.

Digitized by Google

ten of Regelen nagelaten (*); onder anderen dezen, dat het overschot der *vrijwillige gaven*, (τα προσφερομενα εις λογον Θυσιας,) nadat 'er het *Heil. Avondmaal*, (τα μυστηρια,) van gehouden was, enkel onder de Geestlijken, en de Gelovigen, die zich bij hen bevonden, maar niet onder de *Katechumenen*, verdeeld moeten worden.

THEOFILUS is eerst ORIGENES genegen.

Wij hebben boven gezien, dat THEOFILUS, aan den voorigen twist over ORIGENES deel nemende, zich jegens deszelfs vrienden vrij genegen toonde; waar van ook het zenden van zijnen Afgevaardigden ISIDORUS, en de door hem bevorderde stilstand van dezen twist, in het jaar 397, bewijzen opleveren. Zelfs had hij zekeren *Egyptischen* Bisschop of Ouderling, PAULUS, die een vijand der Origenisten was, afgezet, en genoodzaakt naa *Palæstina* te vluchten (†).

Hij gaat allengs tot de andere partij over. Zijn haat tegen ISIDORUS.

Doch zedert sloeg de driftige en onrustige geest van THEOFILUS tot de andere partij over. Voor eerst raakte hij in twist met den bovengemelden ISIDORUS, te vooren zijnen gunsteling; de Geschiedschrijvers geven van deze verandering verscheidene oorzaken op. Volgends SOCRATES (§) wilde THEOFILUS den *Archipresbijter* PETRUS te *Alexandrië* afzetten, onder voorwendzel, dat hij eene *Manicheesche* vrouw tot het Avondmaal had toegelaten. Deze daartegen beweerde, dat de vrouw rechtzinnig was,

(*) *Can.* in BEVEREGII *Synod. T.* II. P. I. *p.* 170-173.

(†) HIËRON. *adv. Rufin. Libr.* III. *pag.* 453.

(§) *Hist Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 9.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

was, en dat THEOFILUS zelf tot hare toelating aan het Avondmaal bewilligd had, ten dien einde zich op het getuigenis van ISIDORUS beroepende, die dit ook bevestigde, waar van het gevolg was, dat de één zoo wel als de ander van hunne bedieningen afgezet werden. SOZOMENUS voegt hier nog eene andere bijzonderheid bij, uit den mond van een geloofwaardig man: ISIDORUS en PETRUS, naamlijk, zouden beiden geweigerd hebben, te getuigen, dat de Zuster van den *Bisschop door zeker iemand tot erfgename was aangesteld.* Ook wilde ISIDORUS geen geld, hetwelk hij, ter bezorging der armen, gebruikte, afstaan, tot het bouwen van eene Kerk; waar bij PALLADIUS (*) nog deze omstandigheid voegt, dat ISIDORUS van eene aanzienlijke Weduwe 1000 Goudstukken ontvangen had, om daar voor, heimlijk en zonder weten van THEOFILUS, klederen voor de armen te kopen; maar deze, daar achter gekomen zijnde, beschuldigde ISIDORUS, in de vergadering zijner Geestelijkheid, uit misnoegen deswegens, van sodomiterij, volgends een klaagschrift, hetwelk hij reeds vóór 18 jaren ontvangen had, kocht, om de beschuldiging te staven, een jong mensch om, en stootte ISIDORUS eindelijk uit de Kerk. Deze, voor erger beducht, ontweek bij de Monniken in het *Nitrisch* Gebergte, zijnde toen reeds 80 jaren oud, alwaar hij zeer streng leefde (†).

Partij-

Onder deze Monniken van het *Nitrisch* Gebergte,

(*) *Dial. de Vit. S. Joh. Chrysost. pag.* 51.

(†) PALLAD. *Hist. Lauf. Cap.* 1. *fq.*

te, waren toenmaals twee partijën, welke ook tot de twisten over ORIGENES betrekking hadden. De vraag was: of God een ligchaam had van menschlijke gedaante, dan of hij veel meer onligchaamlijk zij, en geene menschlijke noch eenige andere gedaante heeft (*)? Het redelijke gevoelen der laatſten was uit de regelen der uitlegkunde van ORIGENES geput; maar de eerſten ſterkten zich, door den afkeer, welke algemeen plaats had van 's mans *Allegoriſche* Uitleggingen; hunne aanhangers werden gemeenlijk *Anthropomorfiten* genoemd.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſchap onder de Monniken. Anthropomorfiten.

Onder de Monniken en Kluizenaars van het *Nitriſch* Gebergte, waren thans bijzonder vermaard vier Broeders, om hunne ligchaamslengte, de *Lange Broeders* genoemd, door den roem van hunne kennis en Godzaligheid (†). Dewijl zij ook door de *Ariänen* vervolging geleden hadden, waren zij ongemeen geächt. THEOFILUS verëerde hen op eene bijzondere wijze, en benoemde DIOSKORUS, zeer tegen deszelfs wil, tot Biſchop van *Heroopolis*, gelijk ook zijne beide jongſte Broeders zich insgelijks, hoe ongeern ook, tot Leeräaren in de Hoofdſtad van *Egypte* moesten laten aanſtellen. Van alle deze Broeders werd AMMONIUS nog het meest bewonderd, men zeide van hem, dat niemand zoo zeer

De Lange Broeders vrienden van ORIGENES door THEOFILUS eerst begunſtigd.

(*) SOCRATES *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 7. SOZOMENUS. *Hist. Eccles. Libr.* VIII. *Cap.* 11.

(†) SOCRAT. *l. c. et L.* IV. *C.* 23. SOZOM. *l. c. C.* 12. *L.* VI. *C.* 30. RUFIN. *Vit. PP. L.* II. *C.* 23. en PALL. *II. Lauſ. C.* 12. *p.* 117. *Dial. de Vit. Chryſ. p.* 156.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zeer meester was van zijne driften; doch dit was hij op eene wijze, welke geen verſtandig mensch zal billijken. Hij beteugelde onreine gedachten en lusten, door, met een gloejend ijzer, dan het een, dan het ander lid te branden, waarſchijnlijk niet zonder ijdele eerzucht. Op begeerte van zekere gemeente, om hem tot Leeraar te hebben, liet TIMOTHEUS, toen Biſchop van *Alexandrië*, hem met geweld vatten, om hem, zelfs tegen dank, tot dit ambt in te wijden. Als alle *tegenſtand vruchteloos* was, greep AMMONIUS eene ſchaar, waar mede hij zich het linke oor affneed, voorwendende thans, daar hij verminkt was, ongeſchikt te zijn tot deze bediening. TIMOTHEUS bleef aanhouden, en zeide hem te zullen wijden, al had hij ook den neus afgeſneden; doch moest van zijn oogmerk afzien, toen AMMONIUS, met eenen eed, dreigde, zich zelven de tong te zullen affnijden.

THEOFILUS wederlegtde Anthropomorſiten.

Alle deze vier Broeders waren vrienden van ORIGENES; inzonderheid AMMONIUS; THEOFILUS, even ééns gezind, nam de gelegenheid waar, om in den jaarlijkſchen *Paasch-Brief*, in het jaar 399, de Ketterij der *Anthropomorfiten* te beſtrijden (*). Dit verwekte onder de Monniken in geheel *Egypte* de hevigſte bewegingen. De meesten beſchuldigden THEOFILUS van eene booze dwaling, en zijn Brief werd, inzonderheid, van de *Sketiſche* Kluizenaars en Monniken zoo verfoeid, dat hij ſlechts in

ééne

(*) GENNADIUS *de Viris Illuſtr. Cap.* 33. CASSIANUS *Coll.* X. *Cap.* 2. *pag.* 383.

eene enkele gemeente derzelven mogt worden voorgelezen.

Eene groote menigte Monniken toog zelfs naa *Alexandrië*, verwekte daar een oproer, en dreigde THEOFILUS om het leven te brengen. Deze, in zijne ontſteltenis, beſloot hen te bedaren, al zou het ook zijn ten koste van zijne voorige gevoelens, ten minſten van zijne oprechtheid. Hij ging hun dan te gemoet, en ſprak hen met de Bijbelſche bewoording aan: *Ik zie uw aangeziche, als zag ik Gods aangezicht.* (*Gen.* XXXIII. 10.) Deze kunſtgreep deed eene ſpoedige werking. De Monniken twijfelden nu niet, of de Biſchop dacht van de menſchlijke gedaante van God, even als zij; zij vorderden nu, dat hij ook de Boeken van ORIGENES zou veroordeelen, anders zouden zij hem, als een' vijand van God, behandelen. En ook hier toe was THEOFILUS ſchielijk klaar; de Monniken nu niet meer te eiſchen hebbende, keerden naa hunne Kluizen terug (*).

na C. G. Jaar 363. tot 476.

THEOFILUS verlaat de partij van ORIGENES

Van nu af aan, nam THEOFILUS de partij der *Anthropomorfiten* tegen ORIGENES, waarſchijnlijk om door hen zijn gezag te ſtaven, te meer, omdat hij reeds niet alleen met ISIDORUS, maar ook met de *Lange Broeders* in de war geraakt was, die hij nu te ſterker vervolgen kon. AMMONIUS en eenige andere Monniken hadden hem verzocht, ISIDORUS weder in de Kerklijke Gemeenſchap aan te nemen. Dit beloofde hij, maar deed het niet. Toen zij hier

Hij vervolgt de Origenisten.

(*) SOCRAT. *H. E. L.* VI. *C.* 7. SOZOM. *L.* VIII. *C.* 11.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

hier op hun verzoek herhaalden, liet *hij* 'er éénen van in de openbare gevangenis werpen; waar op de overigen zich naa ISIDORUS begaven, en bij hem bleven. THEOFILUS liet den gevangenen wel los, maar hitſte de andere partij tegen hen op, waar uit de ſchandelijkſte twisten onder de Monniken ontſtonden (*). DIOSKORUS haatte hij, omdat de Monniken hem zoo genegen waren. Maar de beide jongſte *Lange Broeders* beledigden hem daar mede, dat zij niet langer *hunne bediening te Alexandrië wilden behouden*, omdat zij zich ergerden over zijne geldzucht. Nu waarſchuwde hij de *Anthropomorfiten*, dat zij tegen hen op hunne hoede moesten zijn (†); en aan de naburige Biſchoppen ſchreef hij, dat zij ſommigen der aanzienlijkſte Monniken in het *Nitrisch* Gebergte uit hunne Kluizen moesten verdrijven. Als deze hier op, met hunne Ouderlingen, te *Alexandrië* kwamen, om den Biſchop naar de reden van zijn vonnis te vragen, voer hij in toorn tegen hen uit, wierp AMMONIUS zijnen mantel, (ωμοφόριον,) om den hals, als of hij hem wilde afkloppen, ook gaf hij hem oorvijgen en vuiſtſlagen in het gezicht, dat 'er het bloed uitſprong, ſchreeuwende: *Ketter! verdoem* ORIGENES! Deze keerden hier op naa hunne Woestijnen terug.

Zijn Brief aan de

Maar kort daar na, in het jaar 400, veröordeelde THEOFILUS in eene Kerkvergadering te *Alexandrië*

(*) SOZOM. *H. E. L.* VIII. *C.* 12.
(†) SOCRAT. *H. E. L.* VI. *C.* 7.

drië, de ſtellingen van ORIGENES, en derzelver aanklevers, inzonderheid de *Lange Broeders*, uitgezonderd DIOSKORUS, hen zelfs van toverij beſchuldigende (*). Zelfs deed hij in perſoon eene reis naa *Nitrië*, om de *Origenisten* geheel te onderdrukken (†). In laater tijden heeft men eenen Brief van THEOFILUS aan de Biſchoppen in *Palæſtina* en *Cyprus* in het licht gebracht (§), welke veel licht over de werkzaamheden van dezen Biſchop verſpreidt; ook geeft hij in denzelven eene lijst der dwalingen van ORIGENES, waar hij alles wat mogelijk is, bijëenraapt, en voorts zijn gedrag en het gedrag van zijne partijën in dat licht voorſtelt, dat het recht geheel aan zijne zijde ſchijnt te ſtaan.

Biſchoppen in Palæſtina en Cyprus.

Ook liet hij niet na, aan andere aanzienlijke Leeräars te ſchrijven, en hen op te wekken, om zijne pogingen te ondersteunen, bijzonder aan HIËRONYMUS en EPIFANIUS, die deze opwekking minst nodig hadden. Aan den eerſten ſchreef THEOFILUS (**), dat eenige booze en woedende lieden, die de Ketterij van ORIGENES in de *Nitriſche* Kloosters wilden voortplanten, met den Profeetiſchen ſikkel

Zijn ſchrijven aan HIËRONYMUS en EPIFANIUS.

(*) PALLAD. *Vit. Chryſost. pag.* 55. SULPIC. SEVER. *Dial.* I. *Cap.* 6. HIËRON. *ad Ctſiph. adverſ. Pelagian. pag.* 476. *in Epistt. l. c.*

(†) Men heeft nog een brok van een' Sijnodalen Brief over, hier toe behoorende, in MANSII *Coll. Ampl. Concilior. Tom.* III. *pag.* 971.

(§) *In Hier. Opp. ed Vall. T.* I. *p.* 537. *ap.* MANS. *l. c. p.* 979.

(**) HIËRON. *Ep.* LX. *p.* 598. *T.* IV. P. II. *Opp.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. jaar 363. tot 476.

kel waren afgehouwen, volgends de vermaning des Apostels: *Beſtraf hen ſcherp!* HIËRONYMUS (*) beäntwoordde zijnen Brief met de grootſte loffpraken over zijnen ijver, en de verzekering, dat hij reeds de Weſterſche Christenen te vooren tegen deze Ketterij had gewaarſchuwd. Men oordeele over den ſtijl dezes Briefs uit deszelfs aanhef: „ De „ ſtem *uwer Zaligheid* heeft de geheele Wereld „ door gedonderd, en wegens de blijdſchap van „ alle de Gemeenten van CHRISTUS, heeft het ver„ gift des Duivels gezwegen." HIËRONYMUS noemt hem den *zeer Lieven en Zaligſten*, (*Papa amantiſſime et beatiſſime*) enz. In eenen naderen Brief berichtte hem THEOFILUS, dat de *Origenisten* in *Egypte* geheel uitgedelgd waren (†). Aan EPIFANIUS ſchreef hij (§), dat de onbevlekte Kerk van CHRISTUS de uit hare holen voortkruipende ſlangen van ORIGENES, met het Euängelisch zwaard nedergehouwen, en de andere hoopen der *Nitriſche* Monniken van die pest bevrijd had. Hij verzoekt EPIFANIUS de Biſchoppen van zijn Eiland te doen bijeenkomen, en dan een' *Sijnodalen* Brief aan hem, aan den Biſchop van *Konſtantinopolen*, en anderen af te zenden, opdat ORIGENES en deszelfs Ketterij, met name, gemeenſchappelijk veröordeeld worde. Nademaal ook AMMONIUS en zijne Broeders naa *Konſtantinopolen* gevaren waren, om zich daar te verſterken, begeerde hij, dat EPIFANIUS ook éénen zij-

(*) *Ep.* LXI. *l. c.* (†) *Ep.* LXII. *l. c. p.* 599.
(§) HIËRON. *Ep.* CXI. *p.* 829. *l. c.*

zijner Geestelijken derwaards zond. — Hier over gaf EPIFANIUS aan HIËRONYMUS zijne blijdschap te kennen (*), dat *Amalek* met tak en wortel uitgeroeid, en te *Refidim* de zegetekenen van het Kruis opgericht waren.

Men kan ligt begrijpen, hoe veel de verëenigde pogingen van drie zoo driftige hoofden, als THEOFILUS, HIËRONYMUS, en EPIFANIUS waren, moesten uitwerken. Zeer vele (†) Bisschoppen veröordeelden, op hun gezag, ORIGENES, en verklaarden hem voor een' Ketter. De Bisschoppen op eene Kerkvergadering te *Jerusalem* (§), DIONYSIUS, Bisschop van *Lydda*, of *Diospolis*, in *Palæstina*, ANASTASIUS van *Rome*, SIMPLICIANUS van *Milaan*, CHROMATIUS van *Aquileja* enz. (**).

ORIGENES door verscheldene Bisschoppen veröordeeld.

Uit de aangehaalde Brieven van THEOFILUS zal men reeds vermoeden, dat hij tegen de *Origeniänen* en *Nitrische* Monniken geweld gebruikt, en dat zijn *Profeetische Sikkel* niet alleen in Bijbelbewijzen bestaan zal hebben. Andere Schrijvers geven ons hier van volkomene zekerheid (††). Volgends hun verhaal, zocht THEOFILUS onder de Monniken in elk Ge-

THEOFILUS vervolgt de Monniken.

(*) *Epist. Hieron.* LXIII. *pag.* 599.

(†) *Alle* Oosterſche en Westerſche, zegt HIËRONYMUS *Apol. adv. Ruf. Libr.* II. *pag.* 417. *l. c.*

(§) Hun Brief aan THEOFILUS is door VALLARSI in het licht gegeven. HIËRON. *Opp. T.* I. *p.* 549.

(**) HIËR. *l. c. p.* 551-552. *adv. Ruf. l. c.*

(††) PALLAD. *de Vit. Chryſ. p.* 55. SOCRAT. *Hist. E. L.* VI. *C.* 7. SULPIC. SEVER. *Dial.* I. *p.* 246.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Gewest vijf van de slechtsten uit, van welken hij 'er één' tot Bisschop van een of ander vlek inwijde, hetwelk hij tot eene Bisschoppelijke Stad verhief; van de overigen maakte hij 'er één' *Presbijter*, en de andere Kerkendienaren. Vervolgends liet hij zich van dezen een verzoekschrift openlijk in de Kerk overhandigen, tegen AMMONIUS, en zijne beide jonger Broederen. Deze verzoekschriften leverde hij, met zijn eigen, bij den Stadhouder van *Egypte* in, verzoekende hem, de gemelde *Monniken uit Egypte* te jaagen; HIËRONYMUS spreekt ook van twee Keizerlijke bevelen ten dien einde (*). Hoe het zij, THEOFILUS nam, met bewilliging des Stadhouders, in schijn, eenige Soldaten, maar ook een nog grooter hoop gemeen gepeupel en dronkene bedienden mede, met welke hij eerst op DIOSKORUS aanviel. Dezen liet hij door *Ethiöpische* Slaven uit zijnen Bisschoplijken Zetel drijven; vervolgends deed hij de Cellen der drie andere Broeders, die men in eenen waterbak verborgen had, uitplunderen en verbranden; waar bij zelfs Afschriften des Bijbels, andere Boeken, een kleine Jonge, en het Brood en Wijn, ten gebruike van het Heilig Avondmaal gewijd, door het vuur verteerd werden. De zich schuil gehouden hebbende Monniken namen de vlucht naa *Palæstina*, gevolgd van 300 andere, behalven verscheidene Ouderlingen en Kerkendienaren, in *Egypte*. Men weet niet zeker, of deze allen *Origenisten* geweest zijn, ook kan het waar wezen, het

(*) *Adv. Ruf. L.* I. *p.* 361, 363. *L.* III. *p.* 455.

het gene THEOFILUS verhaalt, in zijnen rondgaanden Brief, dat eenigen van deze Monniken zich tegen hem verzet, en met knuppels in de handen eene Kerk bemagtigd hebben, in welke hij, met zijn gevolg, gaan wilde. Het zekerst is, dat THEOFILUS deze gevluchten ook in *Palæſtina* geene rust verleende. In zijnen rondgaanden Brief, verzocht hij de Biſchoppen, hen niet te dulden, waar aan zij voldeeden, gelijk wij gezien hebben. Hij ſchijnt ook afgevaardigden naa *Palæſtina* gezonden te hebben, om deze *Baſilisken* uit hunne ſluiphoeken op te ſpooren (*). Zelfs JOANNES van *Jeruſalem* durfde hen niet ontvangen. Zij gingen dan van *Jeruſalem* naa het Noorden van *Palæſtina*, en eindelijk voor een gedeelte naa *Konſtantinopolen*. Onder alle de Biſchoppen liet zich EPIFANIUS het gemaklijkst van allen overhalen, om de *Origenisten* te vervolgen (†).

Drie Paasch-Brieven van THEOFILUS.

Geduurende deze twisten, in het jaar 401, begon THEOFILUS, ook in zijne *nieuwe Paaschbrieven*, aan alle de *Egyptiſche* Biſchoppen, ORIGENES te beſtrijden. Alle deze Brieven, waar van wij 'er nog drie over hebben, in eene Latijnſche Vertaling (§), zijn enkel gedenkſtukken van ruwen ijver, wien het geheel ontbreekt aan billijkheid en matigheid, als ook aan doorzicht in het ontvouwen der wederzijdſche leer-

(*) HIËRON. *Ep.* LIX. *p.* 597.

(†) SOCRAT. *H. E. L.* VI. *C.* 10. SOZOM. *L.* VIII. *C.* 14.

(§) In de werken van HIËRONYMUS *Libri tres Paſchales in Hieron. Opp. T.* IV. P. II. *p.* 691.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

leerſtellingen, met één woord, aan de noodzaaklijkſte eigenſchappen. In den *derden* der *nog* overig zijnde Brieven, die in het jaar 404 t'huis hoort, zegt THEOFILUS onder anderen (*), dat de menſchen, uit kracht van hunnen vrijën wil, kwaad of goed kunnen doen. Ook dringt hij ten ſterkſten aan, dat de Christenen zich in de *vasten* van *Vleesch* en *Wijn* behoorden te onthouden, en alleen *moeskruiden* en *water* te gebruiken. Hier moet men in het oog houden, dat toen nog *vasten* niet anders beteekende, dan *zich van alle voedzel onthouden, tot den ondergang der Zon toe.* Maar ook dan wil THEOFILUS, dat de *Egyptiſche* Christenen, niet wijn en vleesch, maar groenten en water zullen gebruiken. Eindelijk bericht ons GENNADIUS (†), dat THEOPILUS, nog een groot Boek tegen ORIGENES geſchreven heeft, waar in hij alle deszelfs leerſtukken veröordeelt.

De twist ſlaat over naa Konſtantinopolen.

CHRYSOSTOMUS ſchrijft ten voordeele der vervolgde Monniken.

Terwijl THEOFILUS zijn best deed, om door zijne *Paaschbrieven* en geweld den *Origenisten* in *Egypte* den doodſteek te geven, ſloeg de twist over naa *Konſtantinopolen*, alwaar dezelve ergerlijke tonelen opende. In het jaar 401 kwamen ISIDORUS, *de Lange Broeders*, en in het geheel vijftig der verdrevene Monniken, in deze Hoofdſtad aan, en zich bij den Biſchop JOANNES CHRYSOSTOMUS, die niets wist van alles, wat in *Egypte* was voorgevallen, vervoegende, ſmeekten zij hem, het bij THEOFILUS zoo ver te brengen, dat zij in hunne Kloos-

(*) *Pag.* 718. *l. c.* (†) *De Vir. Illuſtr. C.* 33.

Kloosters terug mogten keren; zullende zij anders genoodzaakt zijn, tot ſchande der Kerk, zich tot den Keizer te wenden, en dien de buitenſporige handelwijze van dezen Biſchop bekend te maken. CHRYSOSTOMUS ontving hen vriendelijk, nam op zich, over hen aan zijnen Broeder THEOFILUS te ſchrijven, hun intusſchen een verblijf aanwijzende, terwijl eenige vrome vrouwen voor hun onderhoud zorgden. Ook vernam hij naar hen bij eenige Geestelijken van THEOFILUS, die zich te *Konſtantinopolen* bevonden, welke hem berichtten, dat deze lieden veel hadden uitgeſtaan. Echter was hij zoo voorzichtig, dat hij hen wel tot den Godsdienst, maar niet tot het H. Avondmaal, toeliet. Vervolgends ſchreef hij aan THEOFILUS, dat hij hem, als zijnen Zoon en Broeder, het genoegen wilde doen, om deze Monniken weder in de gemeenſchap der Kerk te ontvangen (*).

Gewelddig gedrag van THEOFILUS.

Maar THEOFILUS, wel verre van daar toe te bewilligen, ook misleid door een valsch bericht, als of CHRYSOSTOMUS terſtond aan deze Monniken alle de rechten der Kerkgemeenſchap had medegedeeld, zond veel meer lieden naa *Konſtantinopolen*, met een Klaagbrief tegen de Monniken, waar in zij, als Ketters en Toveraars, werden voorgeſteld. Zij daartegen verklaarden niet alleen, gereed te zijn, om alle dwalingen te vervloeken; maar leverden ook aan CHRYSOSTOMUS een verzoekſchrift over, waar in

(*) PALLAD. *de Vit. Chryſost. pag.* 58. SOCRAT. *Hist. Eccles. L.* IV. *C.* 10. SOZOM. *L.* VIII. *C.* 13.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G Jaar 363. tot 476.

in zij de menigvuldige geweldenarijën van THEOFILUS ophaalden; ja zelfs, zegt PALLADIUS, eenige punten aanvoerden, welke ik mij ſchaam, voor de eenvoudigen te noemen, om hen niet van het geloof afkerig te maken; en welke misſchien ook van de meer volmaakten niet zouden geloofd worden. CHRYSOSTOMUS, hen vergeefs gepoogd hebbende, te bewegen, om deze klagten, welke zoo ſlechte gevolgen konden hebben, te laten blijven, berichtte aan THEOFILUS, dat zij hem beſchuldigd hadden, en de ſtad niet verlaten wilden. Deze vol toorn, ſprak nu den ban uit tegen DIOSKORUS, en ſchreef aan CHRYSOSTOMUS terug, dat hij behoorde te leren, dat, volgends de voorſchriften der *Niceenſche* Kerkvergadering, geen Biſchop zich tot Richter buiten zijn Kerspel mogt opwerpen. Deze echter verdiende dit verwijt niet, dewijl hij zich geheel geen gezag boven den Biſchop van *Alexandrië* aangematigd had (*).

THEOFILUS wordt bij het Hof aangeklaagd.

Veel meer vermaande CHRYSOSTOMUS de Monniken van weêrskanten tot vrede, tot hij zich, ziende dat zulks vruchteloos was, ten laatſten met de gehele zaak niet meer bemoeide. Thans leverden de verdrevene Monniken hun beklag tegen THEOFILUS, en hunne overige hier aanwezende partijën, bij het Hof in, en baden bijzonder de Keizerin in eene Kerk, dat de klagten der tegen hen afgezondene Monniken gerichtlijk onderzocht, en THEOFILUS genoodzaakt mogt worden, zich in perſoon voor CHRYSOSTOMUS

(*) PALLAD. *l. c. p.* 60. *ſq.* SOCRAT. *et* SOZOM. *l. c.*

MUS te veräntwoorden. Dit één en ander hun toegeſtaan zijnde, vertrok een Bode van Staat naa *Alexandrië*, om den Biſchop te ontbieden; terwijl zijne Monniken, die zich te *Konſtantinopolen* bevonden, omtrent de beſchuldigingen verhoord werden. Dewijl zij buiten ſtaat waren, dezelve te bewijzen, werden zij in de gevangenis gezet, alzoo de Richters geene borgtogt van hen wilden aannemen. Sommigen ſtierven in de gevangenis, maar anderen, die THEOFILUS met geld vrij kreeg, werden, omdat men hen als Lasteraars bevonden had, op een Eiland gebannen (*).

THEOFILUS, die zijn vertrek zoo lang uitſtelde, als mooglijk was, zocht zich inmiddels met de hulp van andere Biſchoppen te verſterken; ook zond hij een aantal van *Egyptiſche* Biſchoppen, die geheel aan hem gehecht waren, voor uit naa *Konſtantinopolen*. Niemand echter ſtond zijne oogmerken zoo zeer ten dienst, als de oude EPIFANIUS, enkel uit hoofde van deszelfs brandenden haat tegen ORIGENES. EPIFANIUS, thans een man van omtrent 90 jaren, lang gewoon, als de aanzienlijkſte Leeräar der Oosterſche Christenen beſchouwd te worden, verbeeldde zich, dat, het gene hij, bij deze twisten, zeggen of doen zou, beſlisſend zou wezen. Door THEOFILUS, hoewel deze hem voorheen verketterd had, aangevuurd, beriep hij eene vergadering der Biſchoppen op *Cyprus*, door welke hij het lezen der ſchriften van ORIGENES deed verbieden.

EPIFANIUS mengt zich in het verſchil.

(*) PALLAD. *l. c. pag.* 62.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den. Hetzelfde bewerkte THEOFILUS, op eene Sijnode te *Alexandrië*, en thans alles durvende wagen, bepraatte hij EPIFANIUS met weinig moeite, om naa *Konſtantinopolen* te reizen, waar deze eigenlijk niets te doen had; doch waar THEOFILUS meer dienst van hem hoopte te hebben (*).

EPIFANIUS reist naa Konſtantinopolen.

EPIFANIUS, wanende, dat een man als hij, zich flechts behoefde te vertonen, om alles af te doen, zeilde, in het midden van den winter des jaars 402, naa *Konſtantinopolen*, verzeld van zijnen *Aartsdiakon* en andere *Geestelijken* van zijn Kerspel; brengende tevens het beſluit der vergadering mede, die onder zijne voorzitting gehouden was. Zoodra hij aangeland was, hield hij, in eene Kerk ten platten lande, eene Godsdienſtige vergadering, in welke hij, op verzoek van eenige tegen CHRYSOSTOMUS kwalijkgezinde *Monniken*, eenen *Diakon* voor hun Klooster inwijdde. Een inbreuk op de rechten van een' ander Bisſchop, die voor EPIFANIUS niet vreemd was. CHRYSOSTOMUS, zonder zich daar over moeilijk te tonen, zond veel meer, toen hij in de ſtad kwam, zijn geheele Geestelijkheid, om hem te verwelkomen, ook liet hij hem nodigen, om in het Bisſchoppelijk huis zijn verblijf te nemen. Doch EPIFANIUS ſloeg niet alleen deze uitnodiging af, maar verklaarde ook, dat hij geene Kerkgemeenſchap met CHRYSOSTOMUS kon houden, voordat deze de *Lange Broeders* uit de ſtad verdreven, en de veroordeeling der ſchriften van ORIGENES eigenhandig on-

(*) SOCRAT. *l. c. C.* 10. SOZOM. *l. c. C.* 14.

ondertekend zou hebben. CHRYSOSTOMUS gaf ten antwoord, dat in dit ſtuk niet verder gedaan kon worden, tot dat de Kerkvergadering, daar over uitgeſchreven, beſlist zou hebben (*).

Hier op deed EPIFANIUS zijn best, om de overige Biſchoppen, die zich te *Konſtantinopolen* bevonden, op zijne zijde te brengen. Sommigen van dezen ondertekenden de veröordeling der ſchriften van ORIGENES, die hij hun voorlegde, anderen weigerden. Onder deze laatſten was ook THEOTIMUS, een Biſchop uit *Scythië*, dat is, *Opziener* der Gemeente te *Tomi*, en andere langs de Zwarte Zee. Deze, die groten roem van Godzaligheid en zelfs van Wonderwerken had, antwoordde aan EPIFANIUS op zijn voorſtel: „ Ik wil iemand, die voor „ lang ontſlapen is, niet beſchimpen; ook verſtoute „ ik mij zelven niet, iet zoo ſchandelijks te doen, „ dat ik zou veröordeelen, het gene onze voorva„ ders niet verworpen hebben: voornaamlijk, de„ wijl ik weet, dat 'er geene ſlechte leere in de „ Boeken van ORIGENES bevat is (†)." CHRYSOSTOMUS liet wel, bij herhaling, zijne woning en de gemeenſchap van openbaren Godsdienſt aan EPIFANIUS aanbieden, maar deze bleef ſteeds op zijne oude voorwaarden ſtaan. In een onbezonnen vertrouwen op zijn aanzien, beledigde hij zelfs de Keizerin. Haar Zoon ziek geworden zijnde, liet zij

Zijn gedrag aldaar.

(*) *Vita Epiphan. Opp. Tom.* II. *pag.* 373. SOCRAT. *l. c. C.* 12, 14. SOZOMEN. *l. c.*

(†) SOCRAT. *l. c.* SOZOM. *l. c. C.* 14.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zij hem verzoeken, om voor den jongen Prins te bidden. Hij gaf tot beſcheid: de Prins zou in het leven blijven, indien de Keizerin DIOSKORUS en de met hem verbondene Ketters de ſtad uitdreef; haar dus hare verdraagzaamheid verwijtende. Doch zij zond hem ten antwoord: „ Wil God mij mijnen „ Zoon ontnemen, het zij zoo! Indien gij dooden „ levend kondt maken, zou uw *Aartsdiakon* niet „ geſtorven zijn." Eindelijk beſloot EPIFANIUS, aangehitst door de *vijanden van* CHRYSOSTOMUS, het *gemene volkjen* tegen dezen in beweging te brengen. Ten dien einde wilde hij in eene zeer talrijke Godsdienſtige vergadering in de Apostel-Kerk den Kanzel beklimmen, en in aller tegenwoordigheid, eerst de Boeken van ORIGENES veröordeelen, vervolgends DIOSKORUS en zijne aanhangers *in* den Ban doen, *en eindelijk ook op* CHRYSOSTOMUS, als derzelver beſchermer, losgaan. Doch deze Biſchop geloovende, dat het meer dan tijd was, om een zoo buitenſpoorig gedrag palen te zetten, zond éénen zijner Ouderlingen, SERAPION, EPIFANIUS, die reeds op weg was naa de Kerk, te gemoet, die hen voorhield, hoe veel hij reeds tegen de Kerkelijke wetten ondernomen had, en hem waarſchuwde, dat hij zelf wel gevaar kon loopen, indien het gemeen eenen opſtand maakte. SERAPION, die als een heethoofd beſchreven wordt (*), zal waarſchijnlijk zijnen last ſcherp genoeg hebben verricht, altoos EPIFANIUS verſchrik-

te

(*) SOZOM. *Hist. Eccles.* VIII. *Cap.* 9.

te 'er zoo van, dat hij niet in de Kerk durfde komen (*).

Zedert zag hij ook van zijne hevigſte ontwerpen af, en verzoende zich met de *Lange Broeders*. Toen dezen hem, op bevel der Keizerin, een bezoek gaven, vraagde AMMONIUS hem, waarom hij hen van *Origeniäanſche* dwalingen beſchuldigde, daar hij immers zelf bekende, nooit iet van hunne ſchriften gelezen, noch van hunne leerlingen gehoord te hebben. EPIFANIUS moest bekennen, dat hij hen enkel op het verhaal van anderen beöordeeld had. „Maar zoo hebben wij, ten uwen aanzien, niet „gehandeld," zeide AMMONIUS; „wij hebben „uwe leerlingen meermaalen gehoord, en uwe „Boeken gelezen, onder anderen *het Anker des „Geloofs*. Als velen u ſcholden, en voor een' „Ketter wilden uitmaken, hebben wij voor u, „zoo als billijk was, als voor onzen Vader, geſtreden, en u verdedigd. Gij hadt ons dus ook „niet, op een bloot gerucht, moeten veröordeelen." EPIFANIUS ſtond beſchaamd, en behandelde hen zeer beleefd. Kort daar na ging hij terug op reize naa *Cyprus*; doch met welke gezindheden omtrent CHRYSOSTOMUS, kan men niet met zekerheid bepalen. Want, alhoewel de ongenoemde Schrijver van zijn leven (†) verzekert, dat hij de Keizerin vooraf vermaand hebbe, haren onrechtvaardigen haat tegen den gemelden Biſchop af te leg-

Zijn vertrek en dood.

(*) SOCRAT. *l. c. C.* 14. SOZOM. *l. c. C.* 14, 15.

(†) *Vit. Epiph. l. c. C.* 62.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

leggen, en toen hij haar onverzetlijk vond, liever zich hebbe willen verwijderen, dan in de maatregelen tegen hem deel te nemen, weten echter SOCRATES of SOZOMENUS hier niets van. Veeleer verhalen zij, hoewel met twijfeling aan de waarheid van dat gerucht, dat EPIFANIUS, zoo als hij stond scheep te gaan, aan CHRYSOSTOMUS had laten zeggen: „ Ik hoop, dat gij niet als Bisschop sterven „ zult," en dat deze hem heeft laten antwoorden: „ Ik hoop, dat gij nooit weder in uw *Vaderland* „ *zult komen.*" *Beide is* gebeurd; doch waarschijnlijk zijn deze gezegden eerst uitgedacht, nadat het geval plaats had. Men voegde 'er nog bij (*), dat hij tegen de Bisschoppen, die hem tot aan zee uitgeleide deeden, zal gezegd hebben: „ Ik laat u „ de Stad, het Paleis, en den Schouwburg; maar „ *ik ga voort, want ik moet mij haasten.*" De Geschiedschrijver, die dit verhaalt, is daarom zeer geneigd, om te gelooven, dat God aan EPIFANIUS zijne op handen zijnde dood bekend hebbe gemaakt. Deze volgde ook werklijk op zee, in het jaar 403.

THEOFILUS komt te Konstantinopolen.

Niet lang na het vertrek van EPIFANIUS, kwam THEOFILUS, die zich van hem had willen bedienen, te *Konstantinopolen* aan. De Keizerin, wier ongenade CHRYSOSTOMUS zich op den hals had gehaald, wendde zich thans geheel op de zijde van zijnen tegenstreever, die ook onder weg reeds zeide, dat hij naa de Hoofdstad ging, om den Bisschop aldaar af

(*) SOZOMEN. *l. c. Cap.* 15.

af te zetten (*). Met hem lieten zich te gelijk vele andere Biſchoppen te *Chalcedon*, eene ſtad van *Bithynië*, tegen over *Konſtantinopolen* liggende, vinden; die hij gedeeltelijk daar bij Brieven ontboden had, gedeeltelijk de vijanden van CHRYSOSTOMUS, voornaamlijk zulken, die deze van hun Bisdom ontzet had. Met dezen beraadſlaagde THEOFILUS, over de zekerſte middelen, om CHRYSOSTOMUS uit den weg te helpen. Eindelijk begaven zij zich allen naa *Konſtantinopolen*, werwaards THEOFILUS vele *Egyptiſche* en *Indiſche* kostbaarheden medebracht, om daar mede aanhangers te winnen. Niemand van de Geestelijkheid dier ſtad verwelkomde hem, omdat zij wisten, dat hij, als een vijand van hunnen Biſchop kwam. Ook vermijdde THEOFILUS, geduurende de drie weeken van zijn verblijf alhier, volſtrekt CHRYSOSTOMUS te zien; en alhoewel deze hem nodigde, om met zijn gevolg in het Biſchops huis te wonen, nam hij liever in de voorſtad zijn' intrek. Even min bezocht hij de Kerk, zoo als nogthans de nieuw aangekomene Biſchoppen terſtond deeden. Daar tegen ſmeedde hij onophoudlijk ſtreeken tegen CHRYSOSTOMUS, terwijl hij de aanzienlijken met geld, anderen door gastmaalen en vlijen op zijne zijde bracht. CHRYSOSTOMUS, die volſtrekt niet begrijpen kon, waar mede hij dezen haat verdiend had, deed intuſſchen vergeefſche moeite, om tot een geſprek met hem te komen (†).

(*) PALLAD. *in Dialog. p.* 72.

(†) PALLAD. *l. c. pag.* 12. *ſq. pag.* 64. *ſq.* SOCRAT. *l. c. C.* 15. SOZOM. *l. c. C.* 16.

Ei-

III BOEK. VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Eigenlijk was THEOFILUS alleen *in* de Hoofdſtad gekomen, om zich tegen zijne beſchuldigers te verantwoorden. En in de daad, de Keizer gaf thans last aan CHRYSOSTOMUS, om den Biſchop van *Alexandrië*, over de menigvuldige geweldenarijën, waar van hij beſchuldigd werd, te verhooren. Doch CHRYSOSTOMUS dacht te grootmoedig, dan dat hij zich van dit aangeboden en wettig middel zou bedienen hebben, om zijnen vijand te grond te helpen. „ Uit eerbiedige hoogachting, " ſchrijft hij aan den Biſchop van *Rome* (*), „ zoo wel voor „ de wetten onzer Voorvaderen, als voor den man „ zelven, en dewijl wij zijnen Brief in handen had„ den, waar in hij ſchreef, Kerkelijke zaken moe„ ten in het Landſchap zelf onderzocht en afge„ daan worden, waar zij voorgevallen zijn, heb„ ben wij dit beöordeelen *niet aangenomen*, maar „ op het nadruklijkſt van de hand gewezen."

Grootmoedigheid van CHRYSOSTOMUS.

Drift van THEOFILUS. Kerkvergadering op den Eik.

THEOFILUS daartegen vervolgde zijn ontwerp met des te vijandiger hevigheid. Hij was nu zeker, door de Keizerin, door verſcheidene Biſchoppen, en andere Geeſtelijken, ook door eenige Grooten, die allen, uit verſchillende oorzaken, misnoegen tegen CHRYSOSTOMUS hadden opgevat, ondersteund te zullen worden. Voorëerst dan hitſte hij twee Kerkendienaaren, die CHRYSOSTOMUS, om grove misdaaden, had afgezet, op, om klaagſchriften tegen hem in te leveren, door hun hoop te geven, dat zij hunne ambten weder zouden krijgen. In hetzel-

(*) Bij PALLAD. *l. c. pag.* 12. *ſq.*

Digitized by Google

zelve was niets waars, dan dat CHRYSOSTOMUS verördend had, dat de Christenen, na het gebruik van het Heilig Avondmaal, opdat zij niet iet daar van onverziens met het ſpeekzel mogten uitwerpen, een mond vol water zouden gebruiken. THEOFILUS, deze klagten ontvangen hebbende, wendde zich met zijne aanhangers aan den Keizer, om een bevel verzoekende, dat CHRYSOSTOMUS zich daaromtrent voor hem zou veräntwoorden. Dit verkregen zij ook; maar vergaderden niet te *Konſtantinopolen*, waar het onbeſchaamde en onrechtvaardige van hun gedrag het gemaklijkst erkend of ook nagegaan kon worden; maar bij *Chalcedon*, op een Landgoed van den voormaligen Staatsdienaar, RUFINUS, *de Eik*, of *Eikenboom* genoemd, waar op men een Paleis, eene Kerk, en een Klooster vond (*). Hier hielden zij zich onledig, met het aannemen van alle klagten tegen CHRYSOSTOMUS, die zijne vijänden wilden aanbrengen, en een ſchijnbaar onderzoeken van dezelven. FOTIUS (†) heeft ons de Handelingen van deze Kerkvergadering op *den Eik*, die in het jaar 413 gehouden werd, bewaard, waar uit men ziet, dat 'er 45 Biſchoppen tegenwoordig zijn geweest, die twaalf zittingen tegen CHRYSOSTOMUS, en de dertiende tegen HERAKLIDES, dien hij tot Biſchop van *Efeze* had ingewijd, gehouden hebben.

De eerſte beſchuldiger tegen CHRYSOSTOMUS vóór Hande-

(*) PALLAD. *l. c. p.* 65. SOCRAT. *l. c.*

(†) *Biblioth. Cod.* LIX. *pag.* 53.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deze Kerkvergadering was één van zijne Geestelijken, JOANNES. Deze bracht 29 *klaagpunten* tegen hem voort, van welken geen één enkele op de *Origeniäanſche* verſchillen betrekking had; ten ware men het zesde en negende daar toe wilde brengen, volgends hetwelke hij EPIFANIUS eenen *krankzinnigen* of *kleinen Duivel* genoemd, en ook rechtzinnige lieden, die naar zijn' wil in de gevangenis gezet, en daar in geſtorven waren, niet ééns de begravenis waardig geächt *zou hebben. Al het overige betrof zijne zeden*, en zijn gedrag omtrent Geestelijken, en in Kerkelijke zaken. Vervolgends zond de vergadering twee Biſchoppen aan CHRYSOSTOMUS, om hem ter veräntwoording op te roepen. Thans bevonden zich juist veertig Biſchoppen bij hem, en onder dezen PALLADIUS, uit wien dit verhaal ontleend is (*), die niet min, dan CHRYSOSTOMUS zelf, verbaasd ſtonden, dat THEOFILUS van eenen, met zoo veel recht beſchuldigden, op één ſtond de beſchuldiger en richter van eenen onſchuldigen had kunnen worden. CHRYSOSTOMUS vermaande hen, voor hem te bidden, omdat zijn einde op handen was. Men herinnerde zich een verſpreid gerucht, dat zijne ſtoute vrijmoedigheid in het prediken hem zijn hoofd zou kosten. CHRYSOSTOMUS vermaande hen tot lijdzaamheid en ſtandvastigheid; hij wilde niet, dat zij de Kerkelijke gemeenſchap met zijne vijänden zouden afbreken, alleen verzocht hij hen, zijne afzetting, welke hij niet ver-

lingen dezer vergadering tegen CHRYSOSTOMUS.

(*) *L. c. pag. 66. ſq.*

verdiend had, niet te onderſchrijven. Onder deze geſprekken, kwamen de afgevaardigden van het *Synode* aan, met eene ſchriftelijke indaging aan CHRYSOSTOMUS. Zijne vrienden zonden terſtond daar op drie Biſſchoppen uit hun midden, met twee Onderlingen aan THEOFILUS, om hem, in hunnen naam, te waarſchuwen, de Kerkelijke wetten niet zoo ſtout te overtreden, of ſcheuringen in de Kerk te veröorzaken; tevens lieten zij hem aanzeggen, dat hij veel meer ſchuldig was, zich voor hen te ſtellen, naardien 'er zeventig klaagpunten tegen hem aan hen waren overgeleverd; ook waren zij de meesten in getal, alzoo 'er bij hem in alles ſlechts 36 Biſſchoppen uit één Land vergaderd waren, daar zij 40 ſterk waren, uit verſcheidene Landen, en daar onder zeven *Metropolitanen*. CHRYSOSTOMUS zelf antwoordde ſchriftelijk aan de tegen hem verbondene Biſſchoppen, dat hij tot hier toe niet geweten had, dat door iemand eenige klagte tegen hem was ingebracht, dat hij, hoe zeer hij 'er op ſtaan kon, om in zijne ſtad te recht geſteld te worden, echter voor hunne en elke andere vergadering zou verſchijnen, indien men THEOFILUS en nog drie andere Biſſchoppen, die zijne verklaarde vijanden waren, van het getal zijner richters uitſloot. Vervolgends werd de indaging tegen hem nog driemalen herhaald, zelfs verzochten zijne vijanden aan den Keizer, dat hij met geweld voor hunne rechtbank gebracht mogt worden.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Dewijl CHRYSOSTOMUS bij zijne weigering vol- Zij ver-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hardde, ging de Kerkvergadering voort, met hare handelingen, zonder zich aan zijne afwezendheid te kreunen. Zij nam het klaagſchrift van den *Monnik* JOANNES tegen HERAKLIDES aan, waar in deze beticht werd, een *Origenist*, en een *dief* te zijn, die desniettemin door CHRYSOSTOMUS tot Biſchop was aangeſteld; als ook dat de klager veel van dezen laatſten, wegens de *Origenisten*, had moeten lijden. Na een oppervlakkig onderzoek van eenige punten van dit klaagſchrift, *en nog een ander*, door zekeren *Biſchop* ISAACIUS ingeleverd, en na het verhoor van eenige getuigen, kwamen de bijëenvergaderde Biſchoppen tot een beſluit, dat CHRYSOSTOMUS van zijn ambt behoorde ontzet te worden. Zij ſchreven dit ook aan de Geeſtelijkheid te *Konſtantinopolen*, en gaven 'er tevens den Keizer bericht van. Aan dezen ſtelden zij voor, dat CHRYSOSTOMUS van verſcheidene misdaaden beſchuldigd was geworden; maar dat hij, door zijn geweten terug gehouden, niet verſchenen, en daarom van hen afgezet was. Bovendien beſchuldigden zij hem van de misdaad van gekwetſte Majeſteit, en verzochten, dat hij deswegens geſtraft, en uit de ſtad gejaagd mogt worden (*).

oordeelt CHRYSOSTOMUS.

CHRYSOSTOMUS uit Konſtantinopolen

Drie dagen daar na werd CHRYSOSTOMUS wezenlijk, op bevel des Keizers, ter ſtad uitgeleid. Hij had wel nog langer op den bijſtand van het volk kun-

(*) FOTIUS *l. c.* PALLAD. *l. c. pag.* 74. SOCRAT. *l. c. Cap.* 15. SOZOM. *l. c. Cap.* 17.

kunnen rekenen, hetwelk zijne verwijdering volſtrekt niet wilde gedoogen, en zich zeer verbitterd toonde tegen THEOFILUS en zijne aanhangers, ja tegen den Keizer zelven, doch hij gaf zich vrijwillig over, om de reeds uitgeborſtene onrusten niet te vermeerderen. Het gemeen geraakte echter in eene oproerige beweging, toen het de wegvoering van zijnen Biſchop vernam; en deze nam bijzonder toe, door de aankomst van THEOFILUS. Deze wilde nu ook den Biſchop HERAKLIDES veröordeeld hebben; alhoewel hij afwezend was. De aanhangers van CHRYSOSTOMUS beweerden, dat dit ten hoogſten onbillijk was; en raakten met de *Alexandriners* handgemeen, waar bij ſommigen het leven verloren. Maar des te gemaklijker had THEOFILUS zich met de *Lange Broederen*, en in het algemeen met de *Nitriſche* en *Sketiſche* Monniken verzoend, nog ſtaande de Kerkvergadering. Men zeide hun, dat de vergadering zelve voor hen bad; hij vermaande hen enkel zich te bekeeren, en nam toen deze lieden, die hij zoo lang als Ketters vervolgd had, zonder meer van ORIGENES te gewaagen, in de Kerkgemeenſchap weder aan, nadat zij hem om vergiffenis verzocht hadden. Hij had naamlijk zijn hoofdöogmerk aan een' anderen kant bereikt, en ISIDORUS had ook reeds de wereld verlaten (*).

verdreven.

De

(*) PALLADIUS *Dialog. Cap.* 15. SOCRATES *Hist. Eccles. Libr.* IV. *Cap.* 15, 17. SOZOM. *Hist. Eccles. Libri* VIII. *Cap.* 17.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De overwinning van THEOFILUS was nogthans heel kort van duur, alzoo het Hof zich kort daar na genoodzaakt zag, om aan de onstuimige eischen van het volk toe te geven, en CHRYSOSTOMUS terug te roepen. Deze keerde onder de luidruchtigste toejuichingen des volks weder, hetwelk nu THEOFILUS zocht, om hem in zee te smijten. CHRYSOSTOMUS drong terstond aan op eene rechtmatige en talrijker Kerkvergadering, voor welke hij zijne zaak verdedigen wilde; maar *zijn tegenstrever koos spoedig het hazepad naa Egypte*; werwaards hem ook zijne meeste aanhangers verzelden. Hier werden zij van het graauw met vele scheldwoorden ontvangen. Evenwel weigerde THEOFILUS, op bevel des Keizers, te *Konstantinopolen* te komen, en zijnen beledigden tegenpartijder recht te laten geschieden; hij wendde voor, *dat hij Alexandrië* niet verlaten kon, omdat 'er anders, uit hoofde van de uitstekende genegenheid der inwoners jegens hem, een oploop zou kunnen ontstaan. Ondertusschen liet CHRYSOSTOMUS niet af, aan te dringen, op eene rechtbank van Bisschoppen. Omtrent 60 Bisschoppen, die te *Konstantinopolen* waren bijëengekomen, hadden reeds het gedrag der Kerkvergadering op den *Eikenboom*, tegen hem gehouden, voor vernietigd verklaard. Maar zijne omstandigheden veränderden kort hier na op nieuw, dewijl hij zich andermaal de ongenade der Keizerin op den hals haalde. Bij deze gunstige uitzichten keerden zijne vijanden zich terstond weder tot THEOFILUS, begeerende, dat hij zelf in de hoofd-

Wordt weder hersteld. Opnieuw gebannen. Sterft.

hoofdſtad terug komen, of hun aanwijzen zou, hoe zij CHRYSOSTOMUS met kracht zouden kunnen aanvallen. Hij zond hun dan drie deugnieten van Biſchoppen toe, met die wetten, welke de *Ariänen* (*), op de Kerkvergadering te *Antiöchië*, in het jaar 341, gemaakt hadden. Onder dezelven moest inzonderheid deze tegen CHRYSOSTOMUS dienen, dat een Biſchop, die door eene Kerkvergadering was afgezet, en zich evenwel verſtoutte, zijn ambt nog verder waar te nemen, hetzelve voor altijd verliezen, ja niet ééns verders ter veräntwoording toegelaten zou worden. 'Er verëenigden zich wel 42 Biſchoppen met CHRYSOSTOMUS. Maar zijne vijanden hadden, over het algemeen, zoo vele Biſchoppen uit de aangrenzende *Aſiätiſche* Landſchappen naa *Konſtantinopolen* opöntboden, dat het hun niet zwaar viel, om, op eene nieuwe Kerkvergadering, in het jaar 404, zijne afzetting, volgends den bovengemelden *Antiöchiſchen* Kerkregel, te doen bekrachtigen. Nadien de Keizer ook volkomen tot de gevoelens zijner Gemaalin overging, werd dit vonnis ſpoedig, met alle ſtrengheid, voltrökken. CHRYSOSTOMUS werd, voor de twede keer, uit de ſtad geleid, en in ballingſchap verzonden, in welke hij, na het doorſtaan van vele rampen en moei-

(*) Dus zegt PALLADIUS *l. c. pag.* 76, 68. alhoewel deze Kerkvergadering niet enkel uit *Ariänen* beſtaan had. Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 288.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

moeilijkheden, in het jaar 407, zijn leven eindigde (*).

Toen de vervolging zich tegen hem vernieuwde, en 'er in de Oosterſche Kerk, hoe zeer hij 'er veele verëerers had, wegens den haat van het Keizerlijke Hof, geene beſcherming meer voor hem te wachten was, hoopte CHRYSOSTOMUS in de Westerſche Kerk nog eenige ondersteuning te vinden, alwaar hij aan de drie voornaamſte Biſchoppen van *Italië*, INNOCENTIUS I, te *Rome*, VENERIUS te *Mediolanum*, (*Milaan*,) en CHROMATIUS te *Aquileja*, zoo wel zijne onſchuld als zijn lijden voordroeg, hen verzoekende, de Kerkgemeenſchap met hem te onderhouden, en zich ook openlijk tegen zijne vijänden te verklaren, zoo als hij zelf bereid was, zich voor eene onpartijdige Kerkvergadering te verdedigen. De gelijkluidende Brief, welken hij aan deze Biſchoppen afzond, is ons door PALLADIUS bewaard (†). Ook hebben wij te vooren reeds aangemerkt (§), dat CHRYSOSTOMUS zich met denzelven geenszins op eenigen Italiäanſchen Biſchop, als Richter, beroepen hebbe. Doch te *Rome* was THEOFILUS hem reeds voorgekomen, hebbende hij aan INNOCENTIUS door eenen Voorlezer van zijne Gemeente bericht, dat hij CHRYSOSTOMUS had afgezet. De Biſchop van

De Westerſche Kerken ſpreken vergeefs voor CHRYSOSTOMUS.

(*) PALLAD. *l. c. p.* 16. *ſq.* 75. *ſq.* SOCRAT. *l. c. C.* 16. SOZOM. *l. c. C.* 19. *ſq.*

(†) *Dial. de Vit. S. Chryſost. C.* 2. *pag.* 10-22.

(§) V. *Deel*, *Bladz.* 284.

van *Rome* ſtond verwonderd, dat die van *Alexandrië* dit alleen zou gedaan hebben, en hem geen bericht van eene Kerkvergadering, en andere omſtandigheden, gegeven had. Maar toen hij den Brief van CHRYSOSTOMUS ontving, ſchreef hij aan den éénen en anderen, dat hij in de Kerkelijke gemeenſchap met hen volſtandig bleef; alleen keurde hij de veröordeeling van CHRYSOSTOMUS af, en begeerde het bijëenroepen van een onberispelijk *Sijnode* van Westerſche en Oosterſche Bisſchoppen, waar onder zich geene vrienden of vijänden van ééne der partijën bevinden zouden. Kort daar na brachten hem wel eenige afgevaardigden van THEOFILUS een uitvoerig verſlag van de door hem gehoudene Kerkvergadering, maar INNOCENTIUS berispte, in zijn antwoord, op nieuw, eene zoo overhaaste handelwijze met eenen afwezenden; ook vermaande hij THEOFILUS, zich, indien hij een goed vertrouwen op zijne zaak had, voor een Christelijk *Sijnode* te ſtellen, en aldaar zijne beſchuldigingen, volgends de *Niceïſche* Kerkregelen, (want dat de *Roomſche* Kerk geene andere aannam,) aan te voeren. Hier op kwamen ſteeds meer Geestelijken uit het Oosten, voornaamlijk van de vrienden van CHRYSOSTOMUS, te *Rome*, gedeeltelijk zelfs als vluchtelingen. Deze verhaalden de wreede mishandelingen, welke bij gelegenheid van zijne ballingſchap gepleegd waren. Dit gaf eindelijk aanleiding tot een vertoog van INNOCENTIUS aan den Keizer HONORIUS, die den *Italiäanſche* Bisſchoppen gebood, in eene vergadering

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hier over te raadplegen. Hun beſluit viel dusdanig uit, dat hij, voor de derde keer, in deze zaak, aan zijnen Broeder, den Keizer ARKADIUS, ſchreef, om hem de herſtelling van CHRYSOSTOMUS aan te bevelen, voor wien zich alle de Weſterſche Biſſchoppen verklaard hadden. Boven alles verzocht hij zijnen Broeder, THEOFILUS, die al dit kwaad zou geſticht hebben, ook tegen wil en dank voor eene Kerkvergadering van Weſterſche en Oosterſche Biſſchoppen te *Theſſalonica* te doen verſchijnen, opdat door dezelve de vrede weder herſteld mogt worden. Doch de Biſſchoppen, en andere Geestlijken, die dezen Keizerlijken Brief, benevens Brieven der *Italiäanſche* Biſſchoppen, naa *Konſtantinopolen* overbrachten, werden niet eens bij ARKADIUS tot het gehoor toegelaten, en keerden, onverrichter zaken, terug (*).

THEOFILUS ſchrijft een groot Boek tegen CHRYSOSTOMUS.

Omtrent dien zelfden tijd, toen het THEOFILUS gelukt was, CHRYSOSTOMUS geheel te doen vallen, omtrent het jaar 404, ſchijnt hij hem ook in een bijzonder tegen hem gericht groot Boek vervolgd te hebben. Dit Boek is niet meer voorhanden; maar FACUNDUS, een *Afrikaansch* Biſſchop, omtrent het midden der zesde eeuw, en verſtandiger dan zijne tijdgenoten, heeft 'er plaatzen uit bewaard (†). Deze ontſchuldigt zich met de noodzaaklijkheid, welke zijn

(*) PALLAD. *l. c. pag.* 22-34.

(†) FACUND. HERMIAN. *Defenſ. trium Capitulor. L.* IV. *C.* 5. *pag.* 436. *Tom.* II. *Opp.* SIRMONDI.

zijn ontwerp medebracht, dat hij voorbeelden aanhaalde, uit een werk, hetwelk van de lompſte ſcheldwoorden krielde. THEOFILUS ſchreef daar in van CHRYSOSTOMUS, dat hij de Broederen met denzelfden onreinen geest vervolgd had, door welken SAUL gewórgd werd; hij was godloos, peſtig, krankzinnig, en woedend geweest, en had, op zijne onzinnigheid grootsch, zijne ziel aan den Duivel overgegeven; even als de *Satan*, had hij zich in een Engel des lichts veränderd, en als de Verrader JUDAS, aan CHRISTUS bezondigd, nademaal hij beweerde, dat de Verlosſer, omdat hij kwalijk bad, niet verhoord was geworden; hij was geen Christen, nog ſlimmer dan de *Babyloniſche* Koning BELSAZAR, en dan de Afgoden in het gemeen; maar hij zal 'er ook in de eeuwigheid ſtraffe voor lijden. FACUNDUS, dit en nog meer uitgekipt hebbende, voegt 'er goedhartig genoeg bij, hij wilde uit dit Boek CHRYSOSTOMUS niet leeren kennen, die zulke mishandeling geheel niet verdiend had; maar ook THEOFILUS niet, die vele bewijzen van zijne deugd gegeven had, en naar deze toevallige ziekte of razernij niet beöordeeld moest worden; maar wel leerde hij 'er uit, hoe ellendig het menschlijk leven zij: „ Want „ indien aan zulke mannen zoodanige dingen over„ komen zijn, wat moeten wij dan niet voor ons „ en ons gelijken zorgen?" Bij THEOFILUS was dit evenwel niets onverwachts. Maar men moet het droevig en ſchandelijk voor HIËRONYMUS noemen, dat hij zich van dezen Biſchop heeft laten gebruiken,

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ken, om zulk een Boek in het *Latijn* te vertalen, opdat, zegt FACUNDUS, die genen, welke deze Taal ſpraken, zich daar uit een recht denkbeeld van CHRYSOSTOMUS zouden maken. Ook verdient hier eene plaats, uit eenen Brief van HIËRONYMUS aan THEOFILUS, aangehaald te worden (*), in welke de kruipende vrome met den verketterenden toon zoo natuurlijk gepaard gaat, als men het één en ander bij zulke lieden, ontelbare malen, bijéén gevonden heeft. „ Ik heb altijd gewenscht," ſchrijft hij, „ dat JOANNES, die voor dezen de Kerk van „ *Konſtantinopolen* beſtuurd heeft, aan God behagen mogt; en ik heb de oorzaken van het verderf, in hetwelk hij zich, op eene onvoorzichtige wijze, geſtort heeft, volſtrekt niet willen geloven. Maar dewijl hij, om zijne andere ondeugden niet te gewagen, de *Origenisten* tot zijne vertrouwlingen gemaakt, aan velen van dezelven Kerklijke Leer-ambten geſchonken, en door „ deze misdaad den man Gods zaliger gedachtenis, „ EPIFANIUS, zeer bedroefd heeft, zoo heeft hij „ verdiend, te hooren: *Zij is gevallen, zij is gevallen, Babijlon!*"

THEOFILUS vervolgt CHRYSOSTOMUS

THEOFILUS veränderde niet van gezindheid omtrent CHRYSOSTOMUS, zelfs nadat deze reeds overleden was. Men weet (†), hoe één van zijne *Egyptiſche* Biſchoppen hem deswegens hevige verwijten heeft

(*) *Epiſt.* LXXXVIII. *pag.* 727.

(†) V. *Deel, Bladz.* 205.

heeft gedaan. Men vindt wel bij eenen Schrijver der VIIIste eeuw (*) een bericht, dat THEOFILUS, kort vóór zijn einde, in het jaar 412, voor een Beeld van CHRYSOSTOMUS, hetwelk hem vertoond werd, veel eerbied bewezen heeft. Maar, om niet te zeggen, dat men uit zoo laate tijden geen getuigenis kan aannemen, het wordt ook daar door verdacht, omdat de Zusters Zoon van THEOFILUS, en deszelfs opvolger in het Bisdom, CYRILLUS, van gelijke denkwijze als hij, den naam van CHRYSOSTOMUS, jaaren lang, niet in de Kerkeboeken geduld heeft. Bij alle de uitſporigheden van THEOFILUS moet toch zijn ijver voor de rechtzinnigheid, en zijne verbindtenis met derzelver voornaamſte ſteunpilaren, EPIFANIUS en HIËRONYMUS, op velen van zijne tijdgenoten en naaste nakomelingen, eenen voor hem voordeeligen indruk gemaakt hebben. Velen der aanzienlijkſte Leeraars en Kerkvergadering der Vde eeuw (†), hebben van hem met achting, zelfs onder den naam van den *Heiligen* THEOFILUS, gewaagd. Onder dezen zijn zelfs Biſchoppen van *Rome*, bij voorbeeld LEO I, alhoewel hij naauwlijks met deze gemeente weder tot gemeenſchap gekomen is. Wij zullen in het vervolg gelegenheid hebben, om op te merken, dat CHRYSOSTO-

nog na zijne dood.

(*) JO. DAMASCEN. *de Imaginib. Orat.* III. *pag.* 385. *Tom.* I. *Opp.*

(†) Zie de lijst bij TILLEMONT *Mémoires Tom.* XI. *pag.* 441-499.

Digitized by Google

III DOEL VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

TOMUS ook niet vrij geweest is van gebreken en misslagen; doch dit doet niets tot verontschuldiging van THEOFILUS, zoo ver wij thans oordeelen kunnen, dewijl hij door CHRYSOSTOMUS nooit beledigd was, nog bevoegd kon gerekend worden, om zich in alles, waar in deze anders dacht en handelde, dan hij, tot deszelfs Richter op te werpen.

Besluit van deze twisten.

Dus liep het *tweede toneel* der twisten over ORIGENES af, welke zonder eenig nut of voordeel voor de kennis of deugd der *Christenen, maar integendeel, met onbetaamlijke* driften, en ergernis van oprechte Christenen gevoerd waren. Misschien oordeelt deze of gene, dat zij niet verdienden, zoo uitvoerig te Boek geslagen te worden, en wij bekennen het, zo men op de belangrijkheid der zaak zelve ziet; doch aan den anderen kant hebben zij ons verscheidene vermaarde Leeraars en Voorstanders der Kerk in hun waar karacter leeren kennen, en niet min den geest dezer tijden, bijzonder met betrekking tot Kerkelijke en Godgeleerde twisten; de gereedheid, om partijen en aanhangen te stichten, aan te voeren, of te bestrijden; de geduchte magt, domheid en verbastering der Monniken; de zwakheid van het Keizerlijk gezag, bij binnenlandsche opschuddingen, tot welke de Godsdienst een voorwendzel aan de hand moest geven. De twist zelf werd, hoe zeer de naam van ORIGENES daar in gemengd was, niet gevoerd over de dwalingen van dezen Kerkleeraar, maar met persoonlijken haat tegen personen; dewijl zij, die als *Origenisten* beschul-

ſchuldigd werden, altijd betuigden, dat zij die dwalingen geenszins wilden voorſpreken of omhelsden, maar alleen beweerden, dat men hem ongelijk aandeed, door zijne menigvuldige verdienſten niet te erkennen, tevens aandringende, dat velen van deze dwalingen hem niet toebehoorden, maar door anderen in zijne ſchriften waren ingelascht. Daartegen hield zelfs THEOFILUS niet op, de ſchriften van ORIGENES te lezen, nadat hij die reeds openlijk veröordeeld had, en gaf ééns aan iemand, die zich over dit, met zich zelven onbeſtaanbaar gedrag, verwonderde, dit antwoord: „ dat deze „ ſchriften naar eene met menigvuldige bloe„ men beplantte beemde geleken, van welken hij „ de goede plukte, en de ſtekelächtige ſtaan „ liet (*). "

(*) SOCRATES *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 17.

Einde van het Zesde Deel.

Digitized by Google